

İ.D.G.S. AKADEMİSİ MİMARLIK FAKÜLTESİ

OSMANLI - TÜRK SİVİL MİMARİSİNDE
PENCERE AÇIKLIKLARININ GELİŞİMİ

NİHAL ULUENGİN
ASS. Y. MİMAR

İ.D.G.S.A MİMARLIK FAKÜLTESİNDE RÖLÖVE VE
RESTORASYON BİLİM DALINDA HAZIRLANMIŞ DOKTORA TEZİ

DOKTORA YÖNETİCİSİ : PROF. FERİDUN AKOZAN
TEZİN VERİLİŞ TARİHİ : 26 ŞUBAT 1982

İÇİNDEKİLER

İçindekiler.....	I
Özet.....	III
İngilizce Özet (Summary).....	V
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM: KONUNUN BELİRLENMESİ, AMACI, KAPSAMI VE İNCELEME BİÇİMİ	
1.1. Konunun Belirlenmesi ve Çalışmanın Amacı.....	4
1.2. Konunun Kapsamı ve Sınırı.....	6
1.3. İnceleme Biçimi.....	7
II. BÖLÜM: TARİH BOYUNCA PENCERENİN EVRİMİ	
2.1. Tarih Boyunca Çeşitli Uygarlıklarda Pencere.....	9
2.2. Osmanlı Öncesi Anadolu Uygarlıklarında Pencere.....	24
III. BÖLÜM: OSMANLI SİVİL MİMARİSİNDE PENCERE	
3.1. Genel Tarihi Olaylar, Sosyal, Kültürel ve Siyasal Yapı.....	30
3.2. Erken Osmanlı Dönemi (14-15. yüzyıl).....	31
3.2.1. İncelenen Örnekler.....	32
3.2.2. Erken Devir Osmanlı Mimarisinde Pencereilerin Genel Özellikleri.....	41
3.3. Klasik Osmanlı Dönemi ve Sonrası (16-19. yüzyıl).....	42
3.3.1. Medreseler.....	43
o İncelenen Örnekler.....	43
3.3.2. Medrese Mimarisinde Pencereilerin Genel Özellikleri.....	57
3.3.3. Sıbyan Mektepleri.....	58
o İncelenen Örnekler.....	58
3.3.4. Sıbyan Mektepleri Mimarisinde Pencereilerin Genel Özellikleri.....	70
3.3.5. Kent İçi Hanları.....	71
o İncelenen Örnekler.....	71
3.3.6. Han Mimarisinde Pencereilerin Genel Özellikleri.....	81

3.3.7. Köşkler.....	82
o İncelenen Örnekler.....	83
3.3.8. Köşk Mimarisinde Pencerelelerin Genel Özellikleri..	103
IV.BÖLÜM: 17. YÜZYILDAN İTİBAREN OSMANLI-TÜRK EVİ PENCERESİNİN İNCELENMESİ VE İRDELENMESİ	106
o İncelenen Örnekler	109
V. BÖLÜM: SONUÇ	251
İNCELENEN ÖRNEKLER LİSTESİ	257
YARARLANILAN KAYNAKLAR	261
BİOGRAFYA	266

ÖZET

Esas olarak Osmanlı-Türk Sivil Mimarisi Pencere Düzeninin Gelişimini inceleme ve irdelemeyi amaçlayan tezimizde, Osmanlı Devletinin kuruluşundan yıkılışına kadar olan geniş zaman aralığında, söz konusu ögenin geçirmiş olduğu düzen değişimi incelenmiş ve Osmanlı-Türk Evi'nin Penceresinin göstermiş olduğu bu gelişim kronolojik bir dizin içinde sunulmuştur.

Bu görüş açısından hareket ederek Osmanlı-Türk Evi Pencere gelişimini bir sistem içinde incelemeyi amaçlayan bu çalışmayı dört ana bölümden oluşacak biçimde kurduk:

- Birinci Bölüm, Pencere ögesinin cephe kuruluşunda belirleyici bir öge olduğu gerçeğine değinilerek, bunun Osmanlı-Türk Evi cephesinde oluşturduğu kendine özgü strüktür, malzeme, biçim ve oran özelliklerinin incelenmesindeki önem, amaç ve sınırlılıkların belirlendiği bölümdür.
- İkinci Bölümde, tarihin akışı içinde, pencerenin Mısır, Yunan, Roma ve ortaçağ Uygarlıklarında gelişimi ve camın bulunmasının pencere açıklığına olan etkileri incelenmiştir. Daha sonra aynı gelişim Osmanlı öncesi Anadolu Uygarlıklarında ele alınarak pencere ögesinin Osmanlı İmparatorluğu kuruluşuna kadar olan tarihsel gelişimi gözlenmiştir.

• Üçüncü Bölümde, Osmanlı-Türk Sivil Mimarisinde Pencere açıklığının incelenmesine esas olmak üzere -Osmanlı Devletinin kuruluşundan itibaren ahşap örnekler bulunmadığından- aşağıdaki örnekler incelenmiştir:

. 14-15.yüzyıl Erken Osmanlı Döneminde Medreseler, İmaretler, Hanlar, Bedestenler genel olarak incelenmiş, bu alt bölümün sonunda Erken Devir Mimarisi için pencerelerin genel özellikleri belirlenmiştir.

. 16-19.yüzyıl Klasik Osmanlı Döneminde Medreseler, Sıbyan Mektepleri, Kent İçi Hanları ve Köşkler, her biri kendi içinde ve kronolojik bir sırada incelenmiş, her bir yapı grubu için pencerelerinin genel özellikleri belirlenmiştir.

• Dördüncü Bölümde, Osmanlı-Türk Sivil Mimarisinde, 17.yüzyıldan 20.yüzyıl başına kadar ahşap konutlar, gerek İstanbul içinde, gerekse Yurduzdaki ve Yurt dışındaki belli başlı eski yerleşim bölgelerindeki örneklerde, kronolojik bir sıra içinde ele alınarak bu konutlardaki pencerelerin gelişimi, oransal değişimi, teknik ve kültürel akımların etkisi altında incelenmiştir. Bu bölümün sonunda elde edilen veriler ve pencerelerin gelişimi bir tablo halinde sisteme bağlanmıştır.

• Sonuç Bölümünde ise Birinci Bölümde belirlenen sınırlar içinde, konuyu incelemek için uygulanan yöntemin geçerliliği, getirdiği yenilik ve katkıları belirlenmiştir.

SUMMARY

This dissertation primarily aims to examine and analyze the development of the Window Opening of the Civil Ottoman Architecture. Therefore, the stages of development of this particular architectural element, passed through during the long period of time, from the rise to the fall of the Ottoman Empire, are defined and this process is presented in chronological order.

Starting from this point of view, to study the development of the Window opening of the Civil Ottoman-Turkish House in a systematical manner, we structured the text such that it consists of four main sections:

- In the first section, through mentioning the fact that in façade design, window element is one of the main determinants, the importance, purpose and limitations of studying the indigeneous structural, material, form and proportion characteristics, established by the window openings in the façade of the Ottoman-Turkish House, are defined.
- In the second section, through the process of history, particularly in Egyptian, Ancient Greek, Roman and Medieval Civilisations, the evolution of window openings and the influences of the discovery of glass on this architectural element are studied. The same process in pre-Ottoman Anatolian Civilisations is also examined in this section.

● In the third section, to form the basis of the study of the Window openings in the Ottoman-Turkish Civil Architecture -since no timber examples of the Earlier Ottoman Period exist- the following examples are examined:

. 14 th. to 15 th. centuries the Early Ottoman Period Medreses, İmarets Hans, Bedestens are studied. As the conclusion of this sub-section, the general characteristics of windows in the Early Ottoman Architecture, are defined.

. 16 th. to 19 th. centuries the Classical Ottoman Period Medreses, Sıbyan Mekteps, Hans (in town) and Köşks are studied within their kind and in a chronological order. The general characteristics of windows in each building type are defined.

● In the fourth section, the examples of the timber houses of 17 th. to 20 th. centuries from İstanbul, from other major settlements of Turkey and also from regions which are today out of the country, are studied. In these examples, within a chronological order, the evolution and the changes of proportion in the house windows, under influences of technical and cultural movements are illustrated.

● In the Conclusion section, within the limitations set in the first section, the validity of the method of analysis, the originality of the study and its contribution to the subject are emphasised.

GİRİŞ

Mekân ışıkla varolur. Işık yapıda sınırlanan mekânın ayrılmaz bir parçasıdır. İnsan doğal ortamdaki ayırdığı, koruyup üzerini örttüğü, duvarla sınırladığı mekân parçasını, yine kendi uğraşı ile ışık ve hava alabilmek için yer yer yırtmış açmış, boşluklar oluşturmuştur.

Geleneksel duvarda boşluk kavramı ile tanımlanan pencere, yapının cephesinde dolu-boş, saydam-sağır kontrastını oluşturan, biyolojik ve psikolojik açıdan iç dış ilişkisini sağlayan etkin bir elemandır. Yapı yüzeyinde boşluğun boyut, oran, renk ve ritm etkisi yüzeyi oluşturan diğer elemanlarla ve kendi arasındaki orantısı, cephelerin görsel etkisini oluşturur.

Pencere elemanının değişik aralık ve periyotlarla kullanılması geometrik ve sayısal değerlere köklü bir alışkanlıkla bağlı bulunan insan üzerinde büyük etki yapar. Boşluk düzeninin ritm etkisi yanında, boşluğun çevrelenmesi, bezenmesi, süslenmesi, yapı yüzeyinin ve strüktür elemanlarının malzemesi, rengi ve dokusu bu alanda sınırsız çeşitleme olanağı sağlar. Nitekim boşluk başlangıcından bugüne kadar her uygarlığın kişiliğini belirten bir tutumla ele alınmış ve işlenmiştir.

Türk-İslam geleneğinde de çeşitli iklim malzeme ve yaşantı koşullarının

bulunmasına rağmen yapı tiplerinde kendine özgü bir gelenek ve yapı anlayışı izlenir.

Türk sivil mimarisinde ev zemin katta sokağa açılmaz içe dönük, koruyucu ve ağırdır. Buna mukabil esas kat genellikle zemin katın üzerinden sokağa taşar, dışa açık, esnek ve hafif yorumlanmıştır. Esas katı yakın çevreye yöneltme, kesintisiz bir görüş sağlama isteği pencere dizilerini oluşturmuştur. Kitle köşeleri önemli odaların genellikle baş odanın yer aldığı kıymetli yerlerdir. Çıkmalarla, kademeli yada tek defada alt kitleden ayrılan bu köşe odalar, pencereleri ile iki veya üç yöne görüş imkanı verirler.

Ust katı taşıyan strüktürel payandalar ve bunların üzerine gelen dikmelerin arasında tekrar eden pencere dizileri modüler bir sistem belirlemiştir. Nitekim, C.E.Arseven altın orandan ve modül sisteminden bahisle Türk mimarisinde böyle ölçülerin varlığını sezmede olduğunu fakat bu konuda daha derin araştırmaların yapılması gerektiğini yazmaktadır.(1)

Ancak sanırız Osmanlı-Türk mimarisinde, eski çağların yada Orta çağın salt geometrik ilkelere dayalı proporsiyon ilkeleri yerine, insan ölçüsüne dayalı kullanım ve iç fonksiyonlardan gelen bir ölçü sistemi vardır. Prof. Behçet Ünsal da bir makalesinde Osmanlı ölçü sistemine değinerek bu sistemin insan ölçüsü ile olan ilişkisinin sonucu mimarimizde beşeri bir orantının bulunduğuna işaret etmektedir.(2) Le Corbusier'in insan ölçüsüne bağlı olarak geliştirmiş olduğu Modüler'da da, Osmanlı ölçü sistemi Modüler ile karşılaştırılarak arada büyük benzerlikler bulunduğu yazılmaktadır.(3)

Dünya mimarisi içinde başlı başına bir tip oluşturmuş olan Türk Evinde izlenen cephe özellikleri, cepheyi oluşturan en önemli eleman olan pencere dizilerindeki kararlı ve özgün tutum ancak eski mimar ve ustabaşlıların bir takım geleneksel ölçü ve oranları bilerek kullanmaları ile olasıdır.

Türk evinde cephe zorlayıcı değildir. İç mekânın biçim ve boyutlarının belirlenmesindeki kararlılık, oda ve oda içindeki öğelerin en rahat

(1) C.E.Arseven, Türk Sanatı Tarihi, s. 735

(2) B.Ünsal, Topkapı Sarayı Arşivinde Bulunan Planlar Üzerine, s. 195

(3) Le Corbusier, Le Modüler, s. 194-197

kullanımı, yapının ilkelere uyan biçimini oluşturmuştur. İçinde yaşıyan toplumun inanç ve isteklerine uyan geleneksel ve fonksiyonel çözümler aranmıştır. FONKSİYONUN GETİRDİĞİ BİR DÜZEN SÖZ KONUSUDUR. Ancak bu düzende geleneksel ölçülerin de kullanılması yani FONKSİYON ve PROPORSİYON ilkelerinin bir arada ele alınması sanırız cephenin mükemmelliğini ve bütünlüğünü oluşturmuştur.

Türk evinde mekân, kitle ve strüktür, içten ve dıştan aynı berraklığa ulaşır. Cepheyi oluşturan ritm, duvar yüzeyinde iç mekânı yansıtan pencere grupları ve sistemi salt şekilci olmayıp kuvvetli bir geleneğin ve kendine özgü bir yaşam biçiminin çözümüdür.

I.BÖLÜM: KONUNUN BELİRLENMESİ, AMACI, KAPSAMI VE İNCELEMÉ BİÇİMİ

1.1. KONUNUN BELİRLENMESİ VE ÇALIŞMANIN AMACI:

Japon Evi, bir toplumun, bir milletin özelliklerini, değerlerini, gelenek ve göreneklerini köklü bir biçimde sivil mimarisine yansıtan, onu ayıran, özel yapan bir şöhrete sahiptir. İncelenmiştir, tanıtılmıştır. Türk Evi de bizim gözümüzle ve anlayışımızla Japon Evi kadar özel ve gelenekseldir. Japon Evi kadar incelenmeye değer özelliklere, temel ilkelere sahiptir. Ancak Türk Evi yeteri kadar incelenip dünyaya tanıtılamamıştır.

Türk Evi planı, fonksiyonu, plastiği ve yerleşme düzeni açılarından incelendiği kadar ayrıntıları bakımından da incelenmelidir. Bu fiktirden hareketle Osmanlı-Türk sivil mimarisinin önemli bir ögesi olan pencere açıklıklarının incelenmesine karar verdik.

Göz görme fonksiyonundan başka insan yüzüne nasıl anlam veriyorsa bir evin gözleri olan pencereler de mimari karakterin oluşmasında büyük rol oynar. Pencere konusunun bu anlamda ele alınmasının Türk sivil mimarisinin anlaşılmasına ve anlatılmasına yardımcı olacağına, bir bölümüne ışık tutacağına inanmaktayız.

Bu amaçla: Osmanlı-Türk sivil mimarisinde pencere açıklıklarının incelenmesi, Türk mimarisinin geneline olan bağıntılarının belirlenmesi ilgi çekici ve yararlı olacaktır kanısındayız.

Gerçekten de Osmanlı Evi Penceresi hakkında bilgi çeşitli Mimarlık veya Sanat Tarihi çalışmalarındaki kısa paragraflarda yer almakta, yapıdaki tüm öğelerle birlikte ele alınarak açıklanmaktadır. Geleneksel Sivil Mimarinin özellikleri bazı monografiler şeklinde etüd edilmişse de(1), bunların tarihsel gelişmesi, sosyal ve ekonomik düzenle ilişkileri ve görsel etkileri üzerine henüz etraflı araştırmalar yapılmış değildir. C.E.Arseven, "Sanat Ansiklopedisi"nde (2) pencere için ansiklopedik bilgi vermekte, 'Ev' bahsinde Türk Evi için çok az araştırma yapıldığına değinerek bu konuya daha çok eğilinmesini tavsiye etmektedir. Kendi açıklamaları içinde de evin daha ziyade planı ve kullanımı üzerinde durmakta, Türk Evi'nin görsel etkisine deyinmemekte, yüzeyde sadece pencereleri tariflemekle yetinmektedir. Yine Arseven'in "Türk Sanatı Tarihi"nde (3) aynı bilgiler tekrarlanmakta, öğeler tek tek ele alınarak biraz daha fazla bilgi verilmektedir.

Pencereyi başlı başına konu olarak ele alan Prof.U.İzgi'nin iki ciltlik "Pencere" eseri(4) ile Prof.O.Şiper'in "Mimarlıkta Pencere ve Yapımı"(5) adlı eserine rastlıyoruz. Her iki eser de konuyu ince yapı sınırları ve esasları içinde ele almakta ve giriş bölümlerinde pencerenin, genel olarak, tarihsel gelişimine değinilmektedir.

Doç.M.Eriç'in doktora tezinde(6) konunun daha değişik bir açıdan ele alınışı ile karşılaştık. Tezin esas konusu olan ahşap malzemenin kullanımı, Türk Sivil Mimarisinde konstrüksiyon ve form açısından incelenmiş, malzemenin cephe etkisi ve konstrüksiyondan gelen cephe sistemi ve ahşap Türk Evi'nin birim oranı üzerinde de çok kısa olarak durulmuştur.

(1) Bu Monografilerin çoğunluğu 1950'lerde İ.T.Ü.'de yapılmış araştırma tezleridir. Eserlerde konu yöresel olarak ele alınmakta, sadece o yöre için özellikler belirtilmektedir. Örneğin: M.Akok, Ankara'nın eski Evleri, Ankara 1951; E.A.Kömürcüoğlu, Ankara Evleri, İstanbul 1950; D.Erginbaş, Diyarbakır Evleri, İstanbul 1954; N.Çakıroğlu, Kayseri Evleri, İstanbul 1951; C.B.Berk, Konya Evleri, İstanbul 1951; L.Tomsu, Bursa Evleri, İstanbul 1950; L.Eser, Kültahya Evleri, İstanbul 1955; Y.Tosun, Millî Mimarimizde Kula Evleri, İzmir 1969 gibi. Bunun dışında da bazı periodiklerde konuya ilişkin makaleler çıkmıştır.

(2) C.E.Arseven, Sanat Ansiklopedisi, c.4, s.1600

(3) C.E.Arseven, Türk Sanatı Tarihi, f.9, s.709

(4) U.İzgi, Pencere I, II. İstanbul, 1975

(5) O.Şiper, Mimarlıkta Pencere ve Yapımı, İstanbul, 1977 (Basılmamış)

(6) M.Eriç, Dünün ve Bugünün Ahşap ve Ahşaptan Üretilmiş Malzemesinin Türkiye Şartları İçinde Yapıda Rasyonel Kullanma İmkanlarının Araştırılması, İstanbul 1972.

Prof. Ünder Küçükerman'ın "Anadolu'daki Geleneksel Türk Evinde Mekan Organizasyonu açısından Odalar" isimli kitabında geleneksel Türk Evi ve odasının temel ilkeleri etraflı bir şekilde ortaya konmuş, bu ilkelerin oda öğelerine olan etkileri belirtilmiştir. (7)

Biz de, incelememizde tasarladığımız ve yukarıda açıkladığımız yaklaşım biçiminde bir çalışmayı gerçekleştirmeye çalışacağız. Böylece her mimarinin baş uğraşı diyebileceğimiz FONKSİYON ve PROPORSİYON ilkelerinin Türk Evi Cephesinde irdelenmesiyle Osmanlı-Türk Mimarisindeki niteliklerin bir bölümünü tanımlayabileceğimizi ummaktayız.

1.2. KONUNUN KAPSAMI VE SINIRI:

Çalışmamızın konusu olan Pencere açıklıklarını Osmanlı-Türk sivil mimarisinde yani Türk evinde inceleyeceğiz. Türk evinde bölgesel tesirlerle de genellikle ahşap kullanıldığını görüyoruz. Türk sivil mimarisinde ahşap, bünyesine en uygun ve gerçekçi bir şekilde kullanılmış, eskinin Türk evinde büyük ölçüde geleneksel kullanım malzemesi olmuştur.

Karadeniz, Ege, Marmara ve Trakya gibi ahşabın daha kolay temin edildiği yörelerde evlerde ahşap (Saframbolu, Kastamonu, Göynük, Kula), temini daha zor olan taş ise, anıtsal ve daha kalıcı olması arzulanan dini mimaride kullanılmıştır.

Bununla beraber konstrüksiyon kuruluşunda sağladığı imkanlar, ısı ve ses tutuculuğu, sıcaklık hissi ile hijyenik yönü, işlenebilme ve elde edilmiş kolaylığı gibi birçok fiziksel özelliği de bünyesinde toplamaları kullanımındaki yaygınlığa etken olmuştur.(8)

Ahşabın işlenebilme emniyeti ve kabiliyeti sanatın bütün imkanları ile birleşerek, Türk Evinde pencere, kapak, dolap, kapı, tavan ve saçak gibi elemanlara, çeşitli tekniklerle yapılan, geometrik veya bitkisel, desenlerle ayrı bir renk ve ölümsüzlük katmıştır.

(7) Ö.Küçükerman, Anadolu'daki Geleneksel Türk Evinde Mekan Organizasyonu Açısından Odalar. İstanbul, 1973.

(8) M.Eriç, aynı eser, s.26

7

Bu notadan hareketle tezimizin konusu olan "Osmanlı-Türk Sivil Mimarisinde Pencere Açıklıklarının İncelenmesi"ni çoğunluğu ahşap konstrüksiyon olan geleneksel Türk Evlerinde yapmayı düşündük, ancak 17. ve 18. yüzyıldan önceki tarihler için, ahşap malzemenin ömrünün belirli olması nedeniyle, kalmış örnek bulamadığımızı gördük. Ancak Türk Evinde pencere, yalnız bu bina türüne has olarak ortaya çıkmış ve ayrı olarak gelişmiş değildir. Türk Evi penceresinin kökü, gerçekte Türk mimarisinin temel ilkelerine dayanmaktadır. Malzeme farkı ilke birliğini etkilemez. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu devrinde inşa olunmuş şehir içi hanları -ki bu tip yapılar mimari mekanların binada kapladığı yer açısından, yani yaşam biçimi bakımından Türk Evlerinden farksızdırlar(9)-, ölçek ve düzenleme açısından evlerle büyük benzerlikleri olan Sıbyan Mektepleri(10), Medrese Odaları ve sayısı çok sınırlı kalmış Köşk ve Meşruta yapılarını Evlerle olan yakın ilişkileri gereği, (burada en önemli olan, malzeme ve strüktür farkıydı) sivil mimari örneği olarak incelemeyi uygun bulduk. Böylece Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşundan 17. yüzyıl sonuna kadar yukarıda saydığımız yapı tiplerinin günümüze mümkün olduğunca bozulmadan kalmış olanlarında, Türk Evi penceresinin ilkelerinin tesbitine temel teşkil edecek bir araştırmaya girdik.

İmparatorluğun kuruluşundan sonra iki yüzyıllık bir gelişme evresinden geçmiş olan Osmanlı-Türk mimarlığı, bu süre sonunda mekân kuruluşu ve kitle düzeni ile belirli ilkelere uyma yoluna girmiş, Sinan çağı mimariye Osmanlı-Türk Klasik Mimarisi niteliğini kazandırmıştır. Bu olgu Sinan sonrasında da etkinliğini Osmanlıların batıya açılmasına, yani 18.yüzyıl başına, değin sürdürmüştür. Bu dönem içinde incelemesini yaptığımız yapı tiplerinde plan, mekân ve strüktür, yerleşme özellikleri, kitle ve cephe düzenlemeleri mimarlık simgeleri halini almıştır. Araştırmamızda 17.yüzyıl sonuna kadar incelediğimiz kent içi hanları, sıbyan mektepleri, medreseler, meşruta yapılarından çıkaracağımız genel ve simgesel özellikleri konumuzun kapsamı içinde 17.yüzyıldan başlayarak, özellikle Anadolu'da kalmış eşsiz örneklerden saptayacağımız, Türk Evi cephe özellikleri ile karşılaştıracaktır.

(9) F.Akozan, "Türk Han ve Kervansarayları" Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I, s.136

(10) Ö.Aksoy, Osmanlı Devri Sıbyan Mektepleri Üzerine Bir İnceleme, s.157-165.

18.yüzyıldan itibaren Osmanlı toplum yapısında olan değişiklik ile mimari etkinlik yön değiştirmiş, saray, konak, yalı ve konut yapımı, özellikle İstanbul'da, yoğun bir mimari faaliyet oluşturmuştur. 18. ve 19. yüzyılda mimari üslubun hızlı değişmesini, barok, rokoko ve ampir gibi tesirlerin pencere düzenine etkilerini, pencere açıklıklarınının şekil ve düzeninin değişimini, Türk evi mimarisinde, 17.yüzyıldan başlayıp 20.yüzyıl başlarında teknikve sosyal yapının değişimi ile terk edilen, geleneksel ve çok defa ahşap Türk Evinin, cephe düzeninin en etkin elemanı olan pencerelerinin incelenmesine çalışacağız.

1.3. İNCELEME BİÇİMİ:

Bir Mimarlık Tarihi çalışması temelde bir tarih araştırmasıdır, bundan ötürü doğal olarak incelenecek elemanın meydana gelme sürecini aydınlatacak bir adımlar sırası izlemek zorunludur.

Ancak, pencereye duyulan ihtiyaç tamamen fonksiyondan doğmuş olmakla beraber cephedeki görsel etkinliğin fazlalığı çeşitli uygarlık ve devirlerde değişik yorum ve formlarda yapılmasına neden olmuştur. Bu nedenle pencerenin zamanla geçindiği değişim(11)genel olarak incelenecek, sonra Osmanlı Devletinin kuruluşundan 17.yüzyıl sonuna kadar konut mimarisine temel teşkil eden yapılarda (şehir içi Hanları, Sıbyan Mektepleri, Medrese odaları, Köşkler, Meşruta yapıları) incelenecek, çıkarılan nizam ve kaideler bundan sonraki iki yüzyıllık dönemin konut mimarisinde yapılacak irdelemeler sonucu hem kendi içinde hem de birbirleri ile karşılaştırılacaktır.

Bu temel amacın gerçekleştirilmesi doğrultusunda izlenecek adımlar sırası şu şekilde belirlenmiştir:

- o Söz konusu elemanların her birinin özellikleri hakkında bilgi vermek;
- o İlgili belgeleri toplamak ve değerlendirmek,
- o Elemanların tek olarak ve birlikte, yapı ile ilişkilerini açıklamak,
- o Elemanların kendi aralarındaki ilişkilerini belirlemek,
- o Ortaya konan ilişki biçimlerinin zaman ve mekân bağlarını kurmaya çalışmak ve elemanların nizamlarını, usul ve kaidelerini tesbit etmek.

(11) Tezimizin adında kullandığımız, ".....Pencere Açıklıklarının

GELİŞİMİ" sözü, gelişmek, mükemmelleşmek anlamında alınmamalı,

yukarıda belirttiğimiz gibi pencerelerin zamanla geçirdiği değişimin incelenmesini ifade ettiği kabul edilmelidir.

Teknik açıdan zamanın getirdiği bir gelişme söz konusu ise de, manevi değerlerin yargılanması burada tezimizin dışına taşmaktadır.

II.BÖLÜM: TARİH BOYUNCA PENCERENİN EVRİMİ

2.1. TARİH BOYUNCA ÇEŞİTLİ UYGARLIKLARDA PENCERE:

Tarihsel gelişim içinde insanın barınma ihtiyacına cevap veren ilk barınak doğal mağaralardır. İnsanoğlu giriş çıkış için mağaranın deliğini kullanmış, daha sonra da kendi eli ile yaptığı ilkel barınaklar ve toprak altı evlerinde de bu ilkedan hareketle tepede bıraktığı bir delikle iç ve dış mekân ilişkisini sağlamıştır. Aynı zamanda bu delik ışık ve havanın sağlanması ve içeride yakılan ateş dumanının dışarı atılması işlevini de yüklenmiştir. Soğuk ve güvenlik endişesi bu barınakların içe dönük ve olabildiğince kapalı tutulmasına neden olmuştur.

İklim şartlarının uygun olduğu yerlerde, özellikle Akdeniz kıyılarında, başlayan ilk medeniyetlerle beraber ilk bina ve böylece pencere örneklerine rastlıyoruz.

MISIR Lahitlerindeki alçak kabartmalarda saray ve ev tasvirlerinde küçük dikdörtgenlerden meydana gelmiş ve bir çerçeve ile çevrilmiş pencereler görülür.(1) Bu grafik anlatım ve resimler, bize Mısır'da sivil mimaride pencereye yer verildiğini kanıtlamaktadır.

(1) Grand Encyclopedie, s.183

Günümüze ulaşan ve geçiş eyleminin dışında, sadece ışık ve hava sağlamak için yapılan en eski boşluk, yani pencere de yine Mısır'da Karnak Tapınağında bulunmaktadır.(2) (Resim 1) İnsan boyunun çok üstünde orta neflerin yanlarında yer alan bu pencereler "claustra" denilen taş kafeslerle kapatılmıştır. (Resim 2,3)

Teb Harabelerinde, Medinet-Habu'da 3.Ramses Pavyonunun cephesinde görülen pencere de ilginç ve önemli bir örnektir. (Resim 4) Duvar bünyesinden dışa çıkıntı yapan taş sövenin yan kenarları hiyerogliflerle süslü, üst kısmında kanatlı bir glob üzerinde girland süslemeleri olan bu pencere bina cephesinde ayrı bir abide tesiri yapar.(3)

ESKİ YUNAN'dan günümüze gelmiş pencere örneği Mısır'dan daha azdır. Bunun nedeni mabetlerin dış duvarlarının, genel bir kural olarak, sağır tutulmuş olmasıdır. Bu arada Atina'daki Erechtheion'un Missene Kapısının iki yanında ve Pandaose Cella'sının cephedeki kolon aralarından binanın bu kısmına ışık vermeye yarayan, çerçevesiz, kasasız, doğrudan doğruya duvara açılmış olan üç pencere görülür.(5) (Resim 5,6,7)

ROMA'lılar her ne kadar mabetlerini ve evlerini aydınlatmak için Yunan'lılardan daha fazla pencereden istifade etmemişlerse de yerleşmeleri ve süslemeleri değişik olan epey bir miktar Roma Penceresi biliyoruz.(6)

Roma tapınakları da kural olarak penceresiz olmalarına karşın Pruneste'de Fortuna Mabedi'ndeki pencereler dipté ve lento hizzasında genişleyen zarif silmeleri ile Greco-Romain stilin karakterini taşıyan güzel birer örnektirler.(7) (Resim 8)

En önemli bulgu Roma'lıların ilk kez camı pencere boşluğunu korumak için kullanmalarıdır. Pompei'de bu gaye için kullanılmış olan yarı şeffaf taşlar, 0.50 cm eninde ve 0.72 cm boyunda 5-6 mm kalınlıkta cam plaklar bulunmuştur.(8)

Pompei ve Herculaneum'daki evlerde çok sayıda pencereye rastlanır. Yerden yükseklikleri günümüzde olduğundan çok fazla olan bu pencereler-

(2) B.Fletcher, A History of Architecture on the Comparative Method,s.43

(3) Grand Encyclopedie, s.183

(4) Grand Encyclopedie, s.183

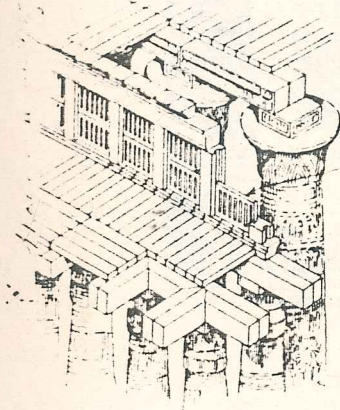
(5) B.Fletcher, aynı eser, s.133

(6) Grand Encyclopedie, s.184

(7) Grand Encyclopedie, s.184

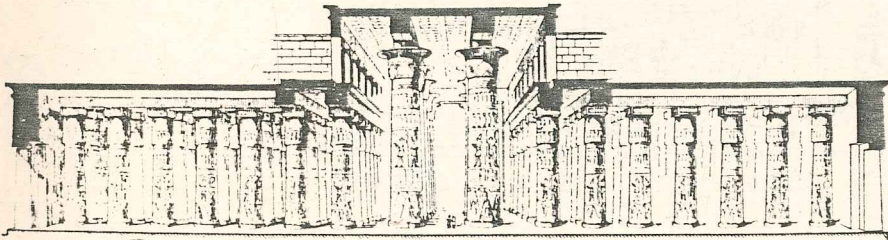
(8) Grand Encyclopedie, s.867

Resim 1. Karnak Tapınağı
Mısır (B.Fletcher, s.6)



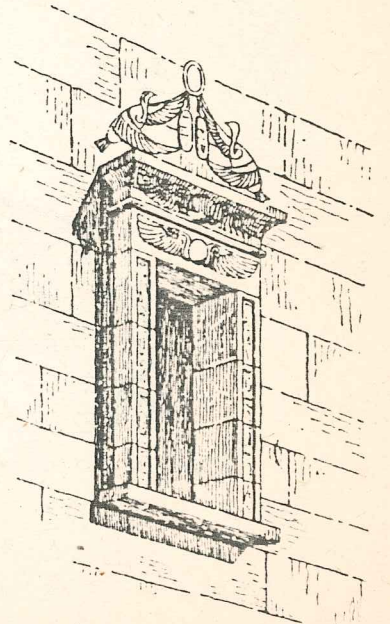
Resim 2.

Taş Kafesler (claustra)
(B.Fletcher, s.40)

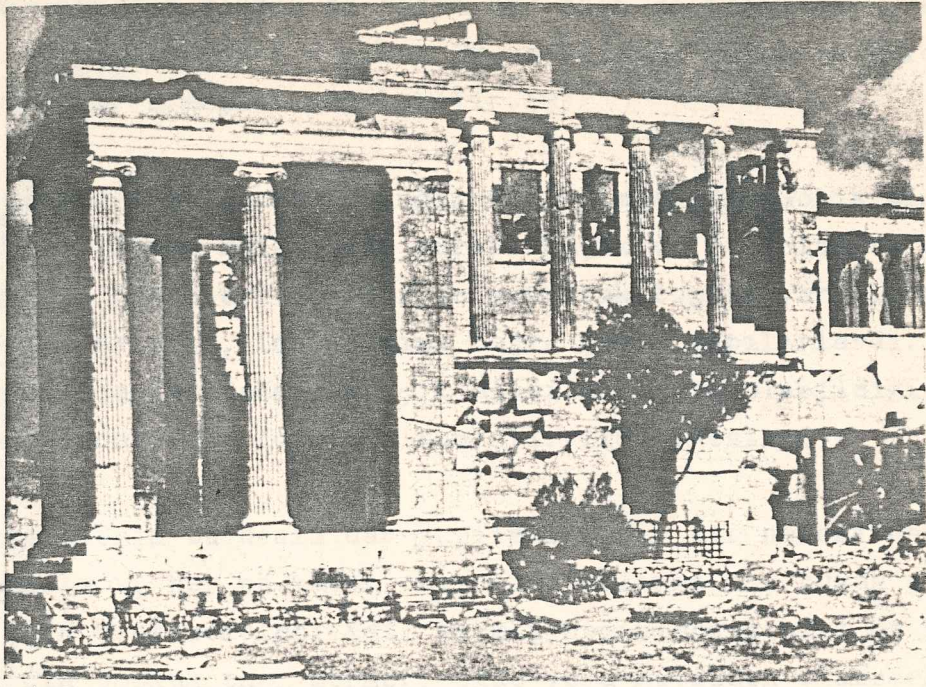


Resim 3.

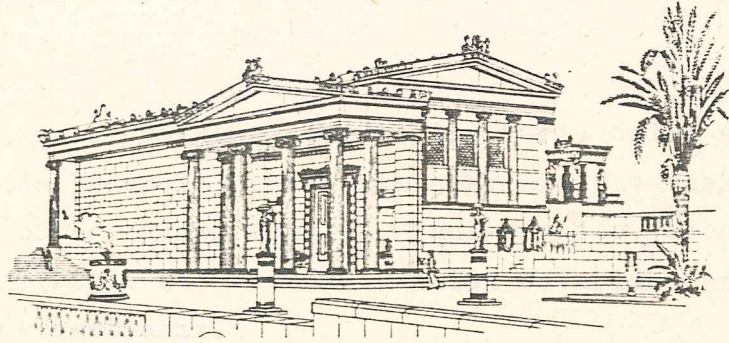
Hipostil Salonu ve üstte 'claustra' dizisi
(B.Fletcher, s.40)



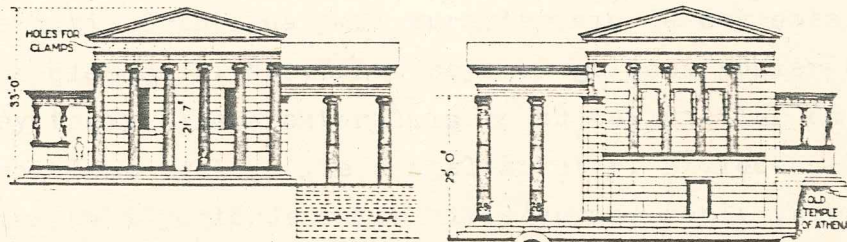
Resim 4. Medinet Habu'daki Pencere
(B.Fletcher, s.54)



Resim 5. Erechtheion Tapınağı ve yan cephedeki üç pencere (Atina) (B.Fletcher, s.135)



Resim 6. Erechtheion Tapınağı genel görünüşü (Restitüsyon, B.Fletcher, s.134)



Resim 7. Erechtheion Tapınağı Doğu ve Batı cepheleri (Restitüsyon, B.Fletcher, s.134)

re bir cephe elemanı olarak da fazla bir özen gösterilmemiş, abartılmamışlardır. "Trajik Şairin" denilen Ev ve Plinius Rufus'un Evlerindeki pencereler bunlar arasında sayılabilir.(9)

ROMAN: Ortaçağda Roma İmparatorluğunun yıkılmasından Gotik mimarinin gelmesine kadar Roman Stil hüküm sürer. Küçük ve dar olan bu devir pencerelerinin ilk örnekleri çok dar ve yuvarlak tepeli yarıklardır. Duvarın ortasında yer alır, içe ve dışa doğru şevli yapılırlardı. Daha sonraları bu şev içeriye daha çok ışık alabilmek için olabildiğince dik yapılmış ve pencere dış duvara alınmıştır.(10) (Resim 9)

Normal pencerelerin bu denli dar yapılmalarının bir nedeni camı pencerede kullanmamaları, her ne kadar camı biliyorlarsa da, büyük yüzeylerde kullanmak için üretememeleri idi, önemli nedenlerden biri de korunma idi. Bu amaçla boşluk taş, mermer, ağaç veya metalden claustra'larla örtülüyordu ki bazen bu claustra'ların araları küçük cam parçaları ile süsleniyordu.(11) 7.yüzyılda İtalya'da yine bu amaçla pencerelerin önüne mermer plakların konduğunu görüyoruz. İşleme ve oymalarla hafifletilen bu plaklar Gotik Devri mermer şebekelerine de temel teşkil etmişlerdir. (Resim 10)

Bu devrin daha gelişmiş örneklerinde, iç içe yarım daire şeklinde kemerler ve yanlarında kademeli olarak içe çekilmiş yuvarlak söveler görülür, genellikle ortada geniş açıklık, yanlarda ise yalancı kör arkadlar bulunurdu. (12)(Resim 11) "Rozas" denilen yuvarlak pencerelere de ilk defa bu devirde rastlanır.

GOTİK: Bu devrin gelmesiyle mimari yeni bir görünüm kazanmış, Hristiyan felsefesinde maddenin önemini kaybetmesi yapılarda kalıcılığın ifadesi olan, ağır ve ezici taş kitleleri de etkisiz kılarak, taşı hem kitle hem de etki bakımından en aza indirmiştir.(13) Maddenin inkarı ve mekânın mistik etkisi, Ortaçağda yapı kurallarının da değişmesi ile Gotik Mimari ortaya çıkmıştır. Nervürlü boyunca gelişen yükler belirli yerlerdeki düşey taşıyıcılara aktarılmış ve bu taşıyıcılar da gerekli noktalardaki dengeleme öğeleri ile dengelenmiştir. Böylece nervürlü taşıyıcıların dışındaki yerlerde sağır kitle yerine camlı yüzeyler yapılabilmıştır.(14)

(9) Grand Encyclopedie, s.185

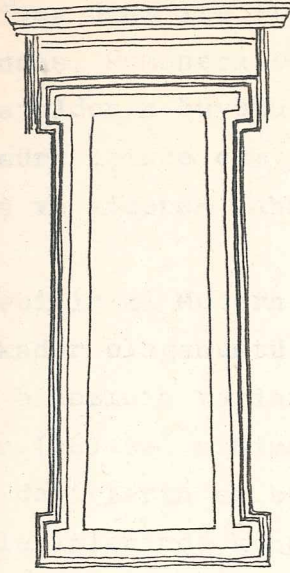
(10) D.Yarwood, The Architecture of Britain, s.27-29

(11) B.Fletcher, aynı eser, s.265

(12) W.West, A History of Architecture in England, s.35

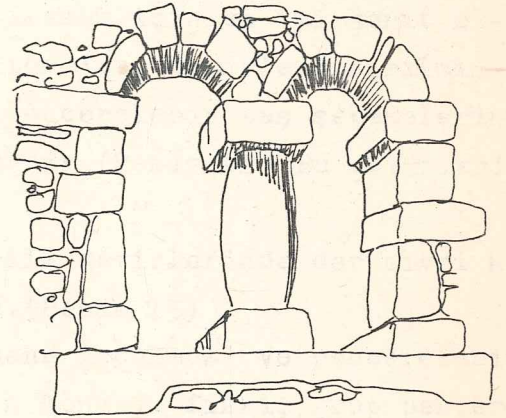
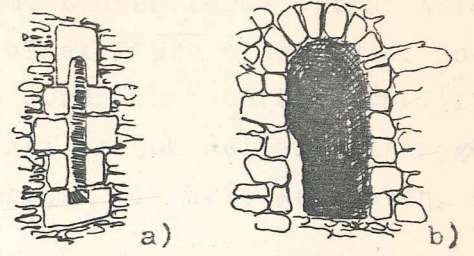
(13) U.izgi, Pencere I, s.8

(14) U.izgi, aynı eser, s.8

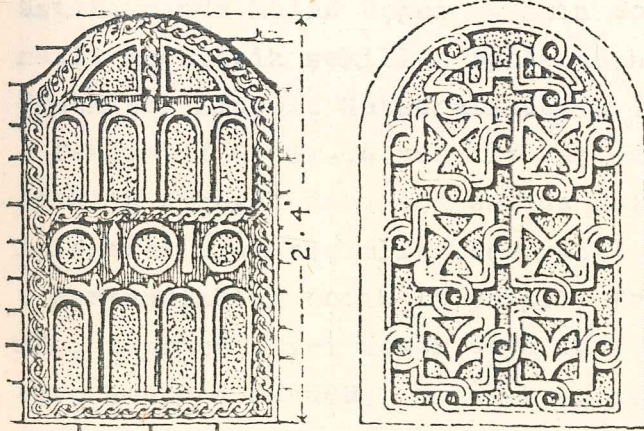


Resim 8.

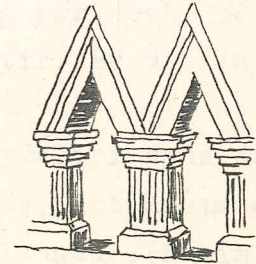
Fortuna Mabedi penceresi
(Grand Encyclopédie, s.184)



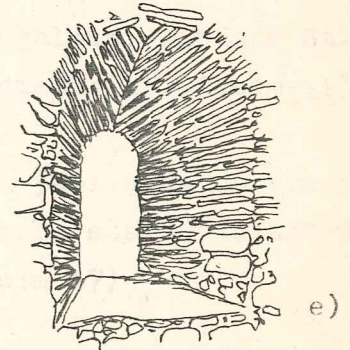
c)



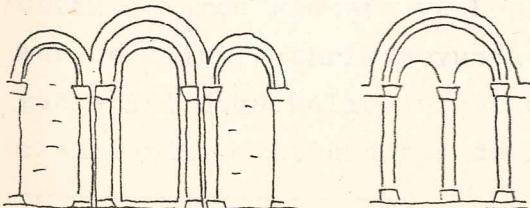
Resim 10. 7.yüzyıl İtalya mermer
pencere plakları (B.Fletcher, s.267)



d)



e)



Resim 11. Geç Roman pencereleri
(W.West, s.33)

Resim 9. Roman Pencereleri

- a) Guilford Şatosu
- b) Malling şatosu
- c) Worth Kilisesi
- d) Deerhurst Kilisesi
- e) Tuğla takviyeli bir örnek
(D.Yarwrod, s.9)

Hristiyan dini ile ilgili inançların anlatımı pencerelerde vitraylarla sağlanmış, Romanesk Devrinde bir taş halka niteliğinde olan rozas, Gotik'de giderek büyümüş, incelmış bir dantel görünümüne bürünmüştür.(15) Aynı süre içinde cam yerini tutan taş işçiliği birçok değişiklikler göstermiş ve giderek daha dekoratif ve daha karışık bir hale gelmiştir.

Denilebilir ki Modern Mimari dışında hiçbir devirde boşluk, Gotikte olduğu kadar olaganüstü bir değere ulaşmamıştır. Böylece pencere bir Ortaçağ binasının tarihini bulmak veya tariflemek için en iyi kanıt olmuştur.(16) Gotik Mimari, özellikle İngiltere'de, devirlere ayrılmış ve bu devirlerin en belirgin özellikleri pencerelerin taş şebekelerinin şekillenişlerinde kendilerini göstermişlerdir.(Resim 12) Bu devirleri şöylece özetlemek mümkündür:(17)

. Erken Gotik-13.yüzyıl: Gotik Mimarının ilk devirlerinde dar sivri kemerli grup halinde pencereler yapılmıştır.(Resim 13)

. Geometrik Gotik-13.yüzyıl: Duvarların daha incilmesi ve pencerelerin büyümesi, pencere önlerine taş şebekelerin konması fikri, grup pencerelerin bir kemer içinde toplanması ile birlikte olmuştur. Taş şebekenin üst kısmında kalan üçgen kısmın çok ağır ve boş görünüşü, uç, dört yapraklı geometrik şekiller oyularak hafifletilmiştir. Bu devrin en güzel örnekleri Lincoln Katedralindedir.(Resim 14)

. Dekoratif Gotik-14.yüzyıl: Taş şebekenin taş yüzleri daha daralmış, açıklık dikeyde daha çok sayıda ışıklığa bölünmüş, üst kısım daha çok işlenerek alev biçimli(flamboyant) şekiller oyulmuştur.(Resim 15)

. Perpendiküler Gotik-15.yüzyıl: Pencereler yatay kayıtlarla da bölünmüş, tepeler sivri kemer veya dört merkezli basık kemerlerle çevrilmiştir. Pencere büyümüş, ışıklık sayısı giderek çoğalmış, Windsor St. George Chapel'de olduğu gibi, 75 adede kadar çıkmıştır.(Resim 16)(18)

Yine bu devirde, Romanesk ile başlayan ve Gotik yapılarda doruğa yükselen, özellikle kapı üstlerinde, içleri vitraylarla süslü "Rozas" Gül Pencereler de bol olarak düzenlenmişlerdir.(Resim 17)

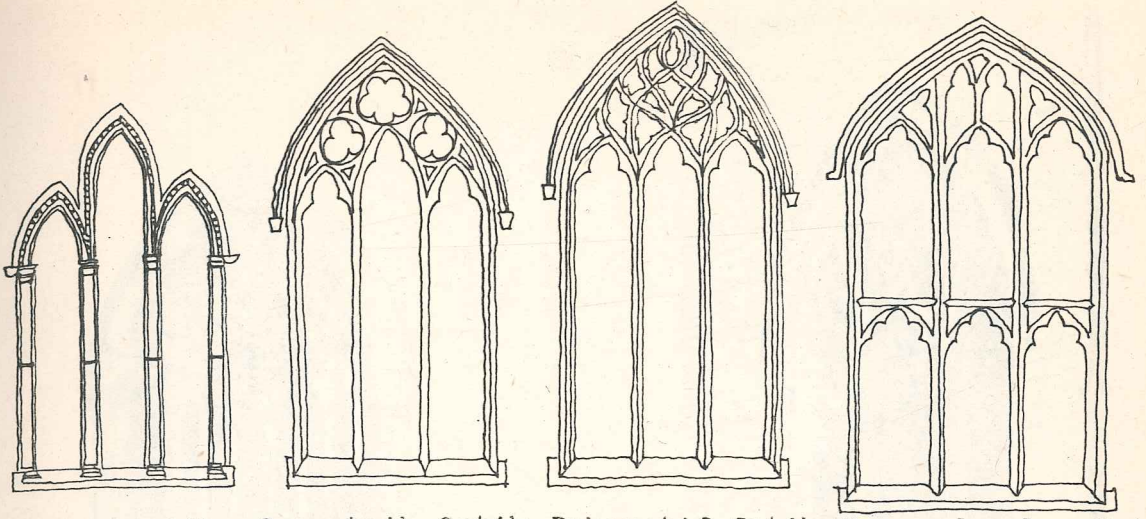
Gotik Devirde Pencere ve Boşluğun bu denli işlenmesi özellikle dini mimaride olmuş, -tarih boyunca çeşitli medeniyetlerde de insanlar yaratma güçlerini daha kalıcı olmasını arzuladıkları dini binalar üzerine harcamışlardır- Gotiğin son devirlerinden günümüze kalan sivil örneklerde

(15) B.Fletcher, aynı eser, s.537

(16) D.Yarwood, The Architecture of Britain, s.56

(17) D.Yarwood, aynı eser, s.56

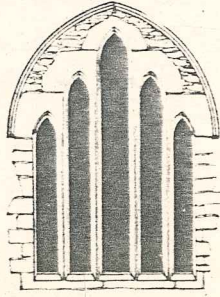
(18) D.Yarwood, aynı eser, s.58



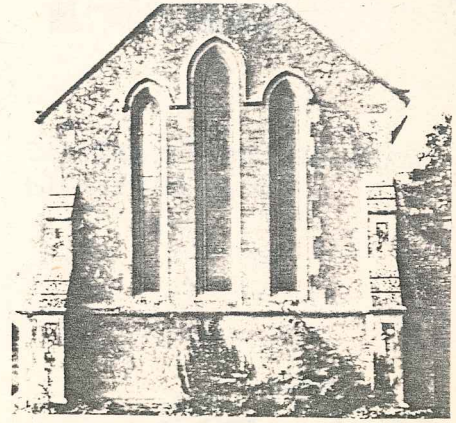
Erken Gotik Geometrik Gotik Dekoratif Gotik Perpendicular Gotik

Resim 12. Gotik devir taş şebekelerinin şekillenişleri (W.West s.51)

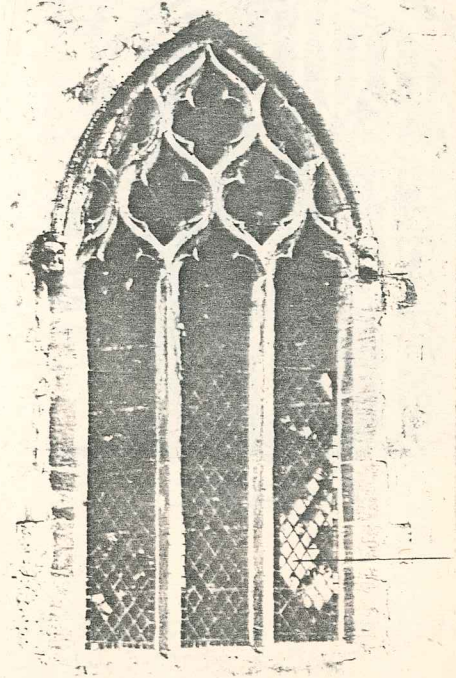
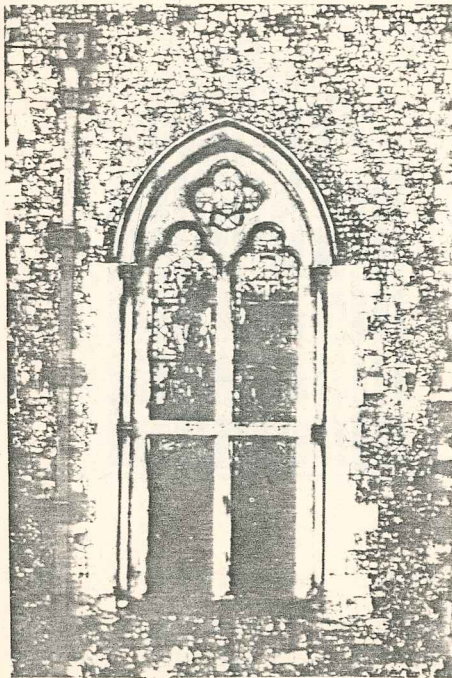
Resim 13. Erken Gotik örnekleri



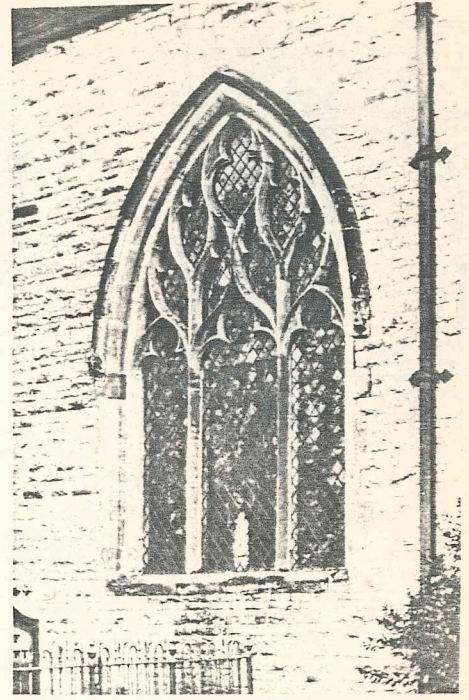
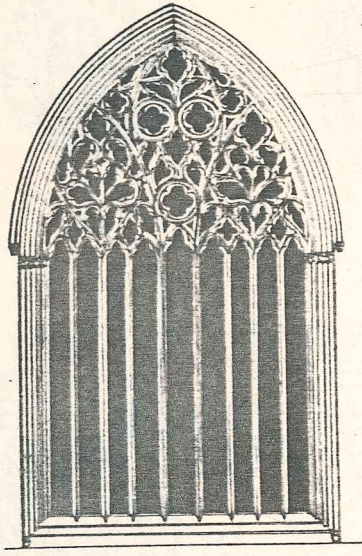
a) Oundle Kilisesi
(D. Yarwood s.57)



b) İngiltere'den bir örnek
(J. Harris s.51)



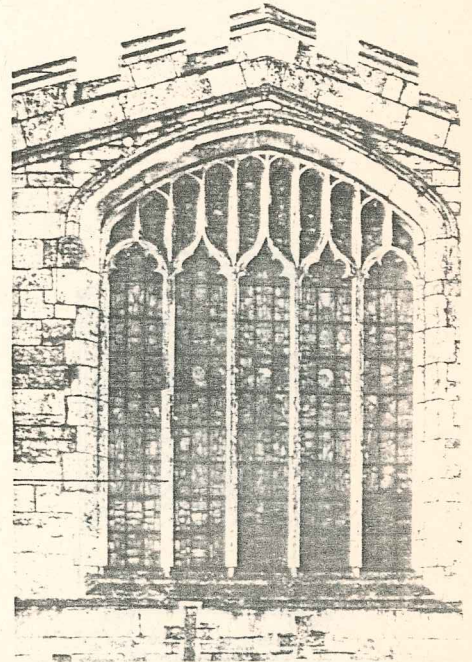
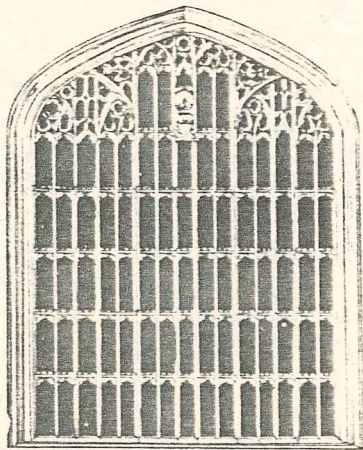
Resim 14. Geometrik Gotik örnekleri : İngiltere'den iki örnek
(J.Harris s.53-54)



Resim 15. Dekoratif Gotik örnekleri

a) Carlisle Katedrali
(D.Yarwood s.57)

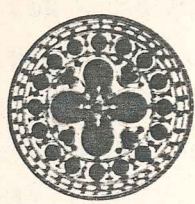
b) İngiltere'den bir diğer örnek
(J.Harris s.55)



Resim 16. Perpendicular Gotik örnekleri

a) St George Şapeli batı pen-
ceresi, Windsor (D.Yarwood s.57)

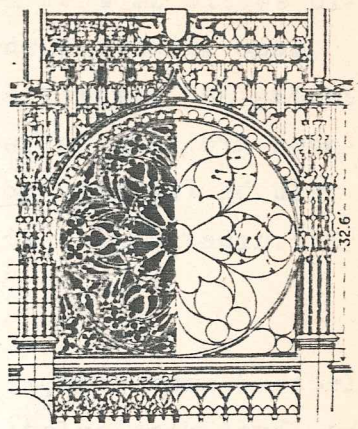
b) İngiltere'den bir diğer örnek
(J.Harris s.56)



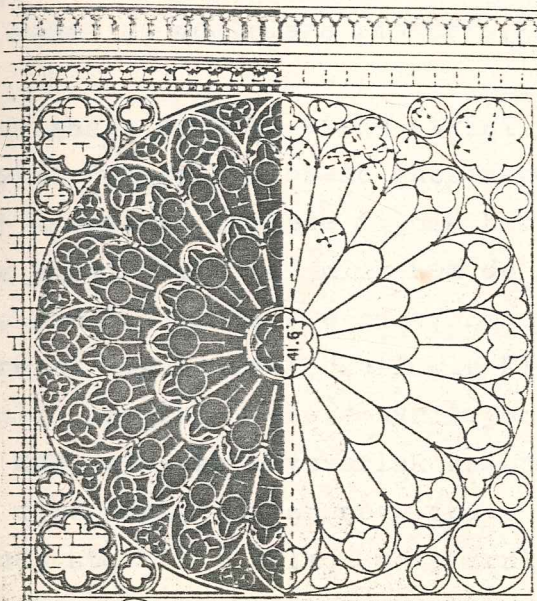
a)



b)

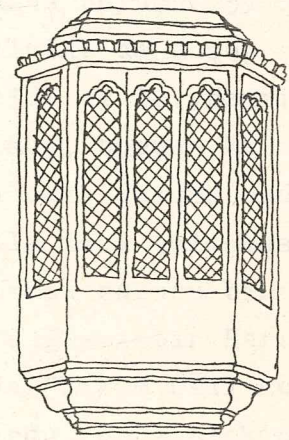
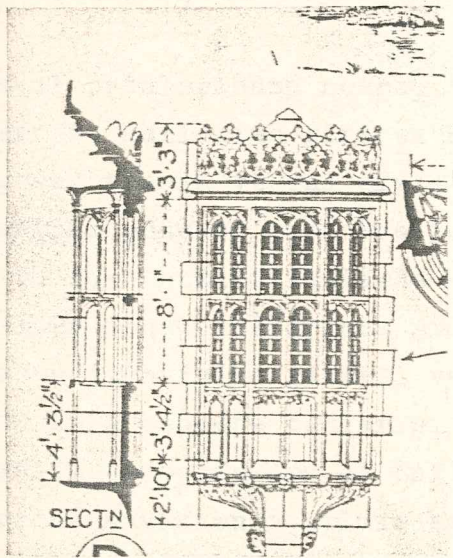


c)



d)

Resim 17. Gül Pencereleer
a) Lincoln Katedrali
b) Lincoln Katedrali
c) S.Ouen, Rouen
d) Notre-Dame, Paris
(B.fletcher s.563)



Resim 18. "Oriel Window" veya "Bay Window"
a) Great Chalfield, Wiltshire (B.fletcher s.450)
b) Compton Wynyater, Warwickshire (D.Yarwood s.77)

devrinin özelliklerini görmemize karşın süsleme çok daha az ölçüde olmuş, renkli cam ve pencerelerin, Gotik Katedrallerde kazandığı önem, evlerde çok daha kısıtlı olmuştur. Renkli cam kullanılmamış taş şebeke-ler çok nadirdir. İngiltere'de soyluların evlerinde, salonun bir ucunda cumba şeklindeki pencereler(oriel window veya bay-window) görülür ki bunlarda daha özenli dekorasyon ve renkli cama rastlanmaktadır.(19) (Resim 18)

RÖNESANS:İtalya'da başlar çünkü İtalya eski ile iç içedir.Roma harabele-lerinde sanatın izleri devam etmektedir.Gotik,zaten İtalya'da,kuzeyde oldu-ğu kadar uç noktalara gitmemiş,klasik hatlara daha sadık kalmıştır.(20)

Rönesansla duvarın kitle etkisi yeniden değer kazanmış ve boşluk küçül-müştür.Pencerenin öneme güçlenerek belli boyutlara inmiş ve mimari karak-ter kazanarak cephede ritmik bir dizi oluşturmuştur.Bu dizi her katta hem birbiri ile ilişkili hem de değişik bir şekilde çözümlenmiştir.(21) İtalyan Rönesansı Floransa,Roma ve Venedik'te az çok değişiklikler gös-tererek uygulanıyor,özellikle Floransa'da Arkadlı tip,Arşitravlı tip,Dü-zenli tip gibi tiplere ayrılıyordu.(Resim 19) Roma'daki örneklerde pence-re düz veya yarım yuvarlak kemerli olsa da,yanları kolonlu üçgen alınlık-lı dikdörtgen bir çerçeve içine alınıyordu.Bazılarında ise pencere önle-rinde küçük bir balkon oluşturuluyordu.(Resim 20) Bütün bu tiplerde ge-nel özellik,pencerelerin yatay ve düşey hatlarla bölünüşüydü.(22) Fran-sız pencerelerinde de aynı özellikler görülmüş ve pencereler,yatay ve düşey küçük parçalara bölünmüştür.(Resim 21)

16.yüzyıl ortalarından sonra, tahminen Hollanda buluşu(23) olan, giyo-tin pencere kullanıma girerek Hollanda ve Belçika'da ahşap veya taş böl-meli pencerelerin yerini almıştır. İngiltere'de de 16.yüzyılda en önem-li ilerleme pencere camı üretimi üzerinde olmuş, bugüne kadar Katedral-lerde ve çok önemli binalarda kullanılabilen cam, dokuma endüstrisinin ve gelişen sanat kollarında giderek daha fazla işçi çalışması, halkın durumunun daha iyiye gitmesi ve üretimin artması sonucu birçok orta hal-li evde bile pencere camlarının görülmesini sağlamıştır.Harrison 1577 de yazdığı (Description of England) kitabında "Bizim eski köylerimizde cam yerine kavaktan yapılmış kafesler bulunurdu, daha seçkin evlerde

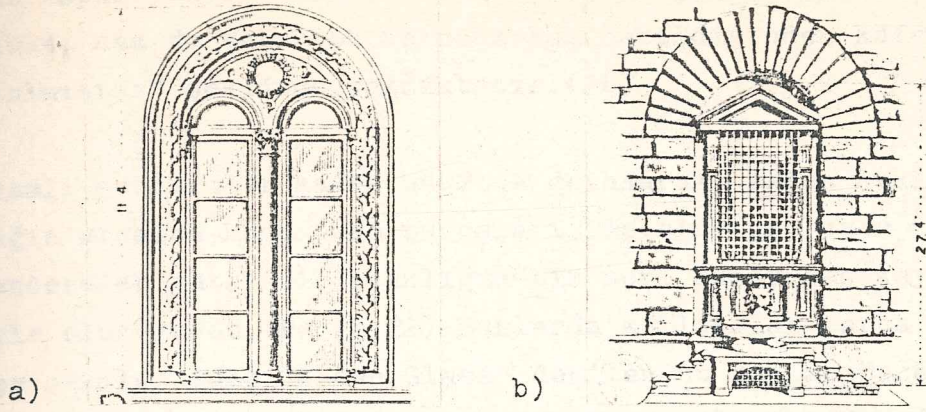
(19) D.Yarwood, aynı eser, s.74

(20) B.Fletcher, aynı eser, s.656

(21) B.Fletcher, aynı eser, s.751 ve 968

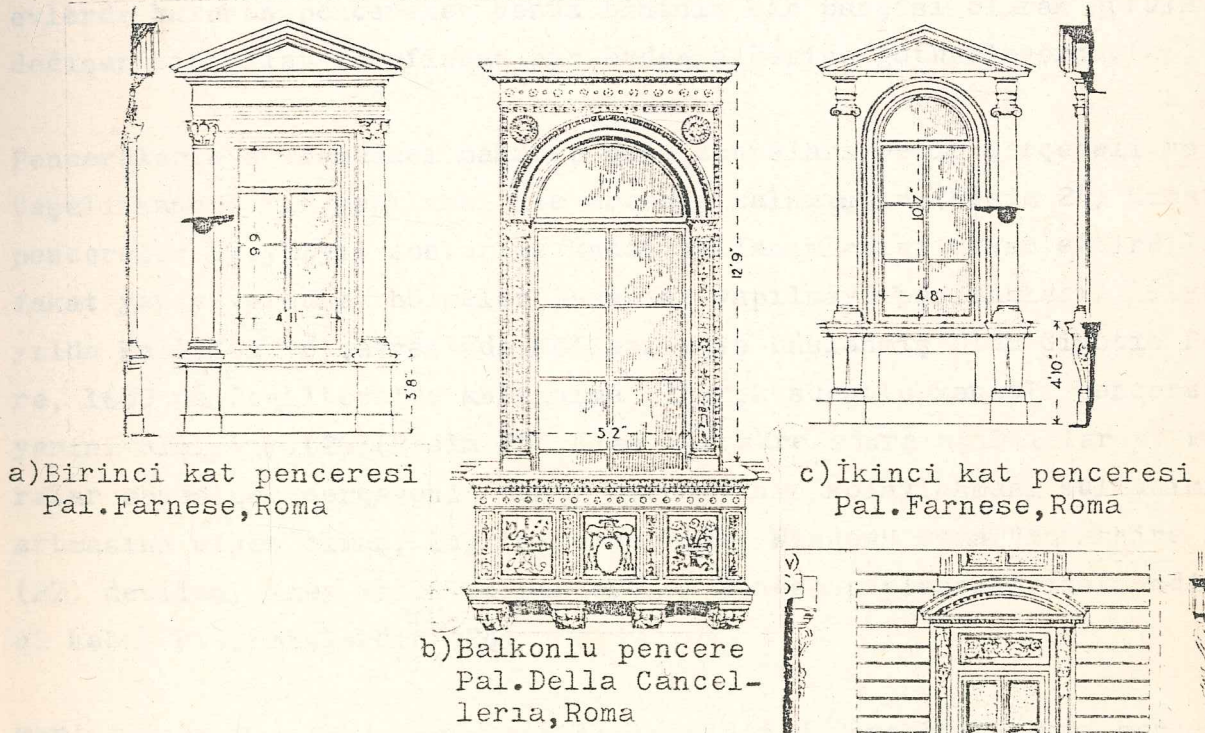
(22) B.Fletcher, aynı eser, s.748

(23) B.Fletcher, aynı eser, s.836



Resim 19. İtalyan Rönesansı Floransa tipi pencereler
a) Pal Quaratesi, Floransa b) Palazzo Pitti, Floransa (Foto B. Fletcher s.749)

Resim 20. İtalyan Rönesansı Roma pencereleri (Foto B. Fletcher s.753)

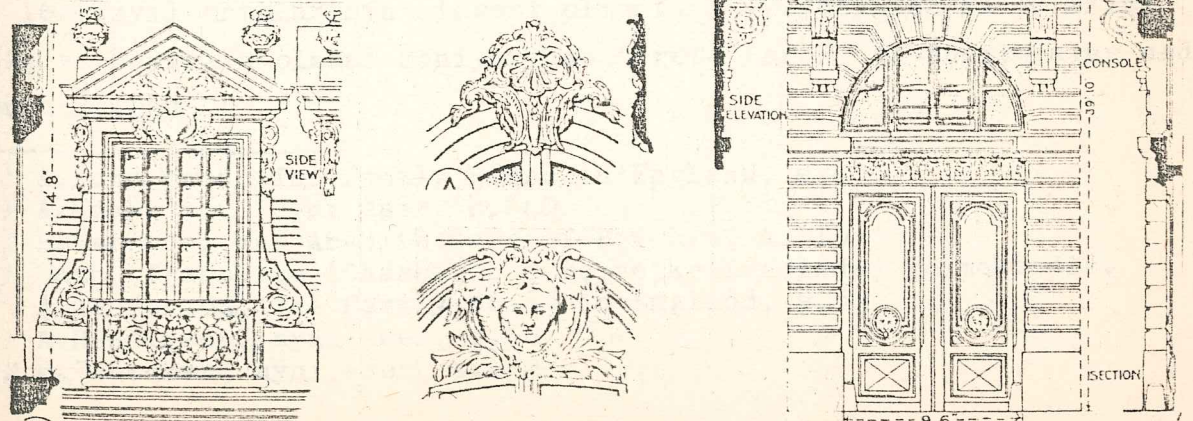


a) Birinci kat penceresi
Pal. Farnese, Roma

b) Balkonlu pencere
Pal. Della Cancellaria, Roma

c) İkinci kat penceresi
Pal. Farnese, Roma

Resim 21. Fransız Rönesansı pencereleri
a) Çatı penceresi Napoleon Lisesi, Paris
b) Kilit taşları (Louis XV)
c) Kapı ve pencere, Paris



boynuz kaplı paneller kullanılırdı, fakat şimdi boynuz tamamen bırakıldığından, cam da daha çok ve ucuz bulunabildiğinden kafesin de kullanımı azalmıştır" şeklinde yazmaktadır.(24)

İlk camlı pencereler kafes esasına dayanarak, kafes şeklindeki kurşun bir ağın arasına konan cam parçaları ile oluşturuluyor ve açılmıyordu. Bu pencereler yatay bir açıklığın bir seri düşey taş kayıtlarla bölünmesiyle oluşuyordu.(Resim 22) Bunlarda kullanılan parça camların yapımı ise şu şekilde idi; "Crown Glass" denilen bu camlar önce şişirilir, sonra bir ucu kesilerek diğer uçtan düz hale gelene kadar döndürülürdü. Ortaya çıkan diskten çevirme parçası kırılarak alınır ve cam kullanılmak üzere baklava şeklinde kesilip düzeltilirdi.(Resim 23) Bu devirde evlerde bulunan pencereler henüz binanın bir parçası olarak görülüyor, değişen kiracılar tarafından bir evden diğerine götürülüyordu.(25)

Pencerelerin açılmaması mahzuru daha sonraları demir çerçevesi ve menteşeli kanatların yapılması ile ortadan kalkmıştır.(Resim 24) Kanatlı pencereler 17.yüzyıl sonlarına kadar kullanımlarını devam ettirdiler, fakat yatay ve düşey bölmeler ahşaptan yapılmaya başlanmıştı. 16.yüzyılda Hollanda ve çevresinde kullanılmaya başlanmış olan Giyotin Penceri, 1680 de İngiltere'de kullanıma girerek süratle kanatlı pencerenin yerini almıştır.(26)(Resim 25) Kısa bir süre sonra ağırlıklar ve makaralar sayesinde, çerçevenin düşey hareketinin kolaylaşması kullanımının artmasına etken olmuş, İngiltere'de "Sash Window" veya "Yorkshire Sash" (27) denilen dikey hatlı bu pencereler Rönesans plançalarına kendilerini kabul ettirmişlerdir.(28)

MANİYERİZM: Geç Rönesans plançılarının bir defaya özgü aşırı şekilci yorumları Maniyerist akımın doğmasına neden olmuştur. Rönesansın kurallarına ve belli bir stile uymayan bu akımın sonucu, bir defaya mahsus garip pencereler yapılmış,(Resim 26) pencere dizaynındaki bu taşkınlıklar 16.yüzyıl ortalarının simgesi olmuştur. 17.yüzyılda Barok akıma geçiş ve hazırlık olması Maniyerizme "Proto Barok" da denilmesine neden olmuştur.(29)

(24) A.Henderson, The Family House in England, s.40

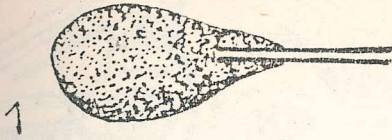
(25) A.Henderson, aynı eser, s. 40

(26) D.Yarwood, The Architecture of Britain, s.115

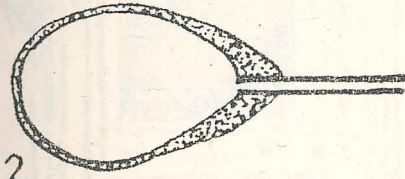
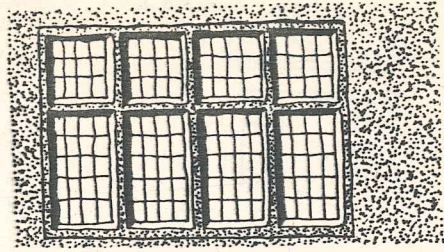
(27) Sash, Fransızca 'Chassis': çerçeve, kelimesinden gelmektedir.
A.Henderson, The Family House in England, s.50

(28) A.Henderson, aynı eser, s.50

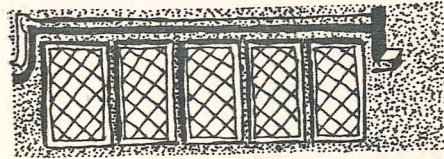
(29) B.Fletcher, aynı eser, s.659



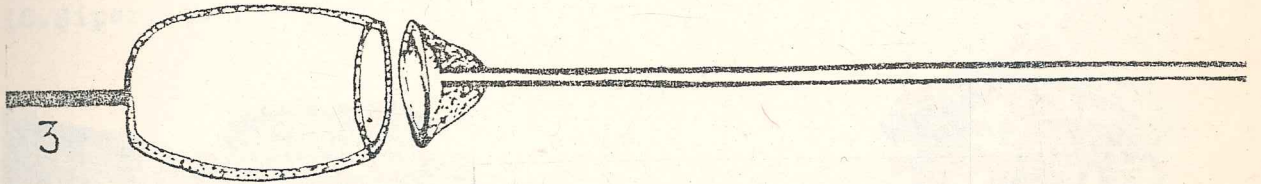
1



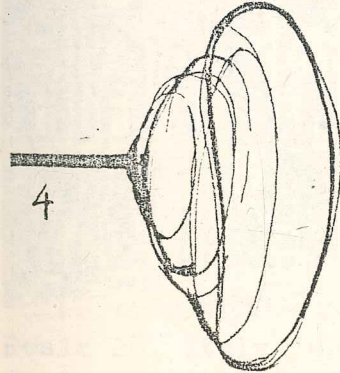
2



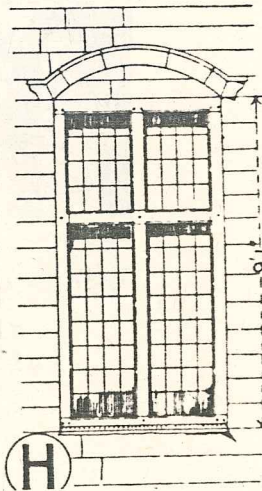
Resim 22. 17.yüzyıl sivil mimari pencere-
leri, İngiltere (Foto A.Henderson s.50)



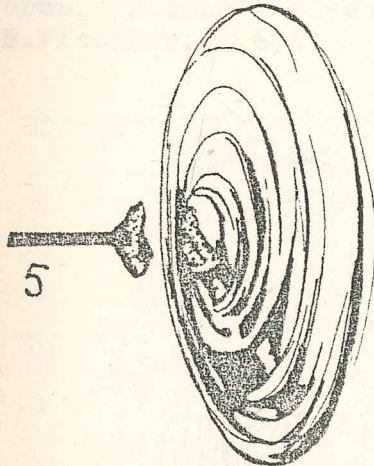
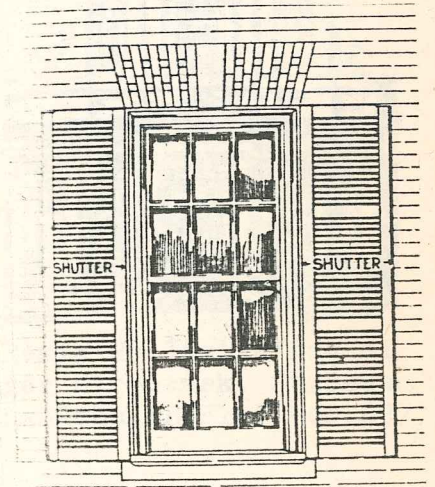
3



4



(H)

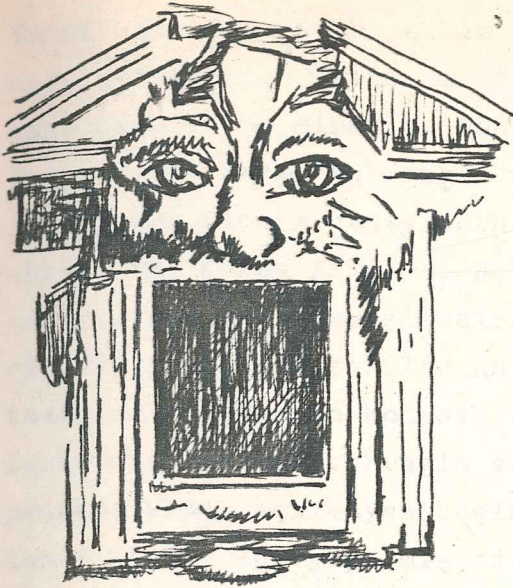


5

Resim 24. Kanatlı pencere, İngiltere

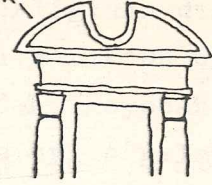
Resim 25. Giyotin pencere, İngiltere
Sash Window (Foto B.Fletcher s.971)

Resim 23. "Crown glass" denilen şişirme camın yapılışı
1. Şişirme çubuğuna cam hamuru alınır 2. Cam hamuru şişirilir 3. Diğer
ucuna demir çubuk takılarak kesilir 4. Cam tekrar ısıtılır ve kuvvet-
le çevrilir 5. Demir çubuk disk şeklindeki ortası kalın camdan ayrılır
(Foto A.Henderson s.40)

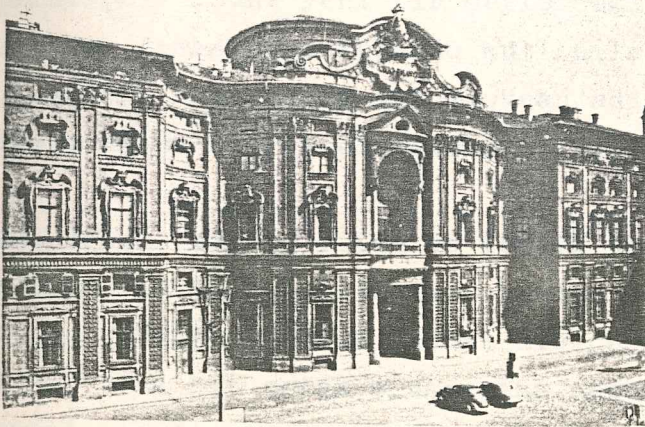


Resim 26. Maniyerist akım pencere yorumu. Roma'da Palazzo Zuccari'nin penceresi. (O.Şiper, s.22)

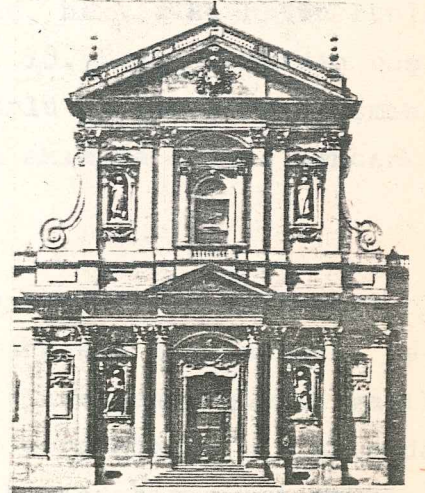
KIRIK
ALINLIK



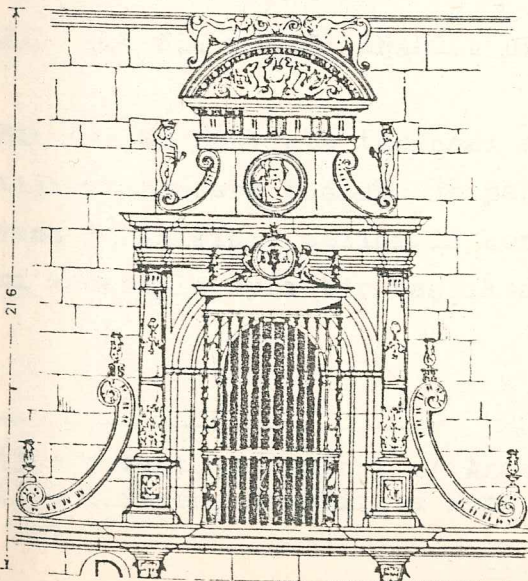
Resim 27. Barok Akımın tipik özellikleri. (W.West, s.102)



Resim 28. İtalya'dan Barok bir yorum. Palazzo Carignano, Turin (B.Fletcher, s.694)



Resim 29. İtalya'dan diğ er bir örnek. St.Susana-Roma. (B.Fletcher.697)



Resim 30. İspanyol Barok penceresi Alcala de Henares Üniversitesi (B.Fletcher, s.860)

BAROK: form, renk ve ışıktaki zenginlik, ruhta heyecan ve his olarak kendini göstermiş, Klasik sanatın entellektüel sakinliğinin dışına taşmıştır. Sanatta ve Mimaride Rönesans'ta olduğu gibi Barok'un da kaynağı İtalya'dır. Barok'un zengin renkli formu, ruhundaki heyecan, his ve cüreti Avrupa'nın güneyindeki Latin ırklara daha uygun gelmiş, kuzey ise -Britanya, Kuzey Almanya, Hollanda ve İskandinavya- stili daha çekingen ve isteksiz karşılamışlardır. Barok akımın en önemli karakteristiği eğri hattın serbest şekilde kullanılmasıdır. Genellikle bütün duvar ve tavanlar konveksten konkava kadar yuvarlatılmış ve hareketli yeni biçimlerle süslenmiştir. Zengin süslemelerin en fazla görüldüğü yer olan pencerelerde, açılmayan boşluklar içine heykeller yerleştirilerek yalancı pencereler yapılmış, dev çift kolonlar, plastrlar, kırık alınlıklar ve burma sütunlar pencereleri süslemiştir.(30)(Resim 27,28,29,30)

17.yüzyıl sonunda klasiğe yeniden ilgi duyulmaya başlanmış, eski Yunan ve Roma eserleri değer kazanarak taklit edilmiş, ne var ki bütün bunlar pencerenin özüne yeni bir şeyler eklememiştir. 18.yüzyıl sonundan başlayarak camın pencerelerde kullanılması, her türlü yapıda yaygınlaşmış, 19.yüzyıl sonlarında Art Nouveau adıyla oluşan akım da sadece pencere bezemesinde etkili olabilmıştır.(31)

20.yüzyıl, çağdaş bilim ve teknik gelişmeler malzemelerin getirdiği olanaklar, (ahşap konstrüksiyon yerine betonarme karkasın uygulanması, betonun verdiği açıklık imkanı ile cephe genişliğinde pencerelerin yapılması) yeni bir ortam oluşmasına neden olmuş, Modern Mimari bir anlamda evrenselliğe ulaşarak, geleneksel yapımların tekniklerine bir çizgi çekmiştir.

2.2. OSMANLI ÖNCESİ ANADOLU UYGARLIKLARINDA PENCERE

Bir önceki başlıkta tarihsel süreç içerisinde genelde incelemeye çalıştığımız pencere boşluğu ve pencerenin Anadolu'daki Antik Devirden bu yana gelişimini, tezimizin konusu Türk-Osmanlı Devletinin yurdu olması nedeniyle ayrı bir başlıkta incelemeyi uygun bulduk.

(30) W.West, A History of Architecture in England, s.102

(31) O.Şiper, Mimarlıkta Pencere ve Yapımı, s.24

Anadolu'da, yani Önasya ve Mezopotamya mimarilerinde M.Ö.5000 yıllarında Sümerle ve Akadların gelmesi ile uygarlığın başladığını görürüz. Sivil mimarinin daha çok önem kazandığını kazılarda pek çok ev ve saray bulunduğunu biliyoruz. Çok geniş olan Saraylar, kalın ve sağır duvarlarla çevrili idi. Örneğin Sargon Sarayı 208 salon ve odayı kapsamasına karşın bu salonlarda hiç bir pencereye rastlanmamıştır.(32)

Batı Anadolu'da erken çağlara tarihleyebileceğimiz tek pencere günümüze gelmektedir.(Resim 31) O da Poliochni'de Tunç Çağına tarihlenen kale duvarındaki 2.00 mt. yükseklikte, üstü taş lentolu atış mazgalı olabilecek biçimde bir pencere açıklığıdır.(33) Mellaart, Anadolu'da, Hacılar'da M.Ö.5500 dolaylarına tarihlenebilecek yerleşmede, dikdörtgen bir pencere gözlemlemiştir. Bu 0,55mt genişlikte ve yerden yüksekliği 1.50mt olan bir boşluktur.(34) Mersin'de, M.Ö.4500 dolayları geç Kalkolitik yerleşmelerinin hisar duvarlarında Garstang tarafından bulunan 1.50mt kalınlığındaki kerpiç duvarlara açılmış, yerden yükseklikleri diz çökmüş bir ok atıcısının boyuna uygun olabilen, bu nedenle de atış mazgalı olabilecekleri yorumlanan eşit aralıklı, 0.20x0.50 mt. büyüklüğünde pencereler vardır.(35)(Resim 32)

M.Ö.3000 dolaylarında Anadolu'ya gelen Eti'lerden kalan Boğazköy'de meydana çıkartılan Hitit buluntularında tapınaklar için birçok pencere kanıtlanmış olmasına karşın evler için dayanak noktaları oldukça yetersizdir. Burada bulunan Arkaik Ev kalıntılarının çeşitli plan tipleri ve onlarda rastlanan özelliklere(36) bugün bile Anadolu'da rastlanıyor. Bu bulgulara dayanarak Naumann bir restitüsyon denemesi olarak yaptığı ev görünüşlerinde pencereleri de belirlemiştir.(Resim 33)

Bulunan çeşitli yazıtlarda Hititçe "luttai" sözcüğü ile belirlenen pencerelerden metinlerde sık sık bahsedilmekte ve luttai sözcüğü ile, tahtayı tarifleyen "gis" sözcüğünün bir arada kullanılmaları pencerelerde kullanılan gerecin tahta olduğunu, tahta kapakların ya da geçirgen olmayan kanatların varlığını kanıtlamaktadır.(37) Bu durum Mısır ve Asur kabartmaları üstündeki Hitit kalelerine ilişkin betimlerde yatay olarak bölümlenmiş dikdörtgen kesitli pencerelerin gösterilmesi

(32) B.Unsal, Mimari Tarihi I, s.84

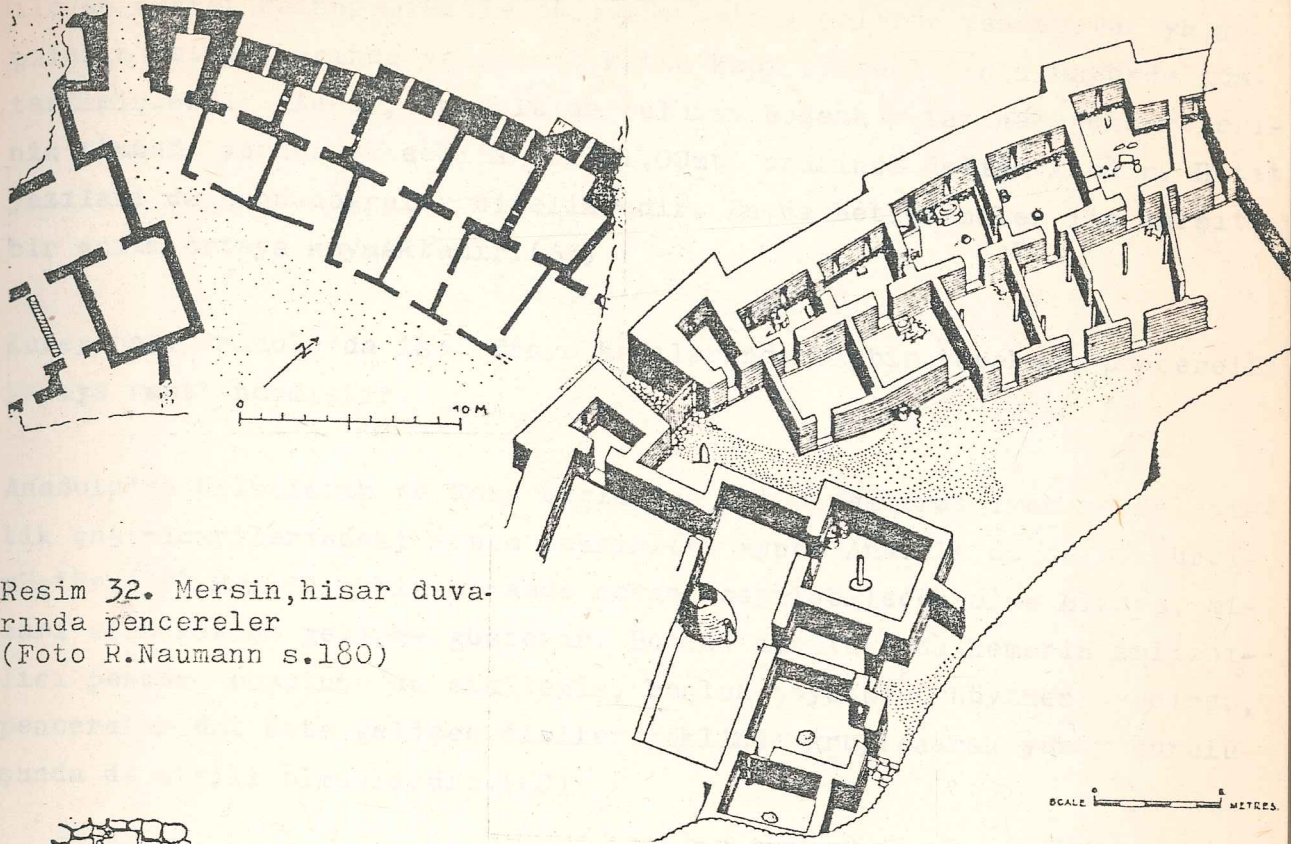
(33) R.Naumann, Eski Anadolu Mimarlığı, s.179

(34) R.Naumann, aynı eser, s.180

(35) R.Naumann, aynı eser, s.180

(36) Duvar köşeleri 90° açılı değildir: B.Unsal, Mimarlık Tarihi I, s.145

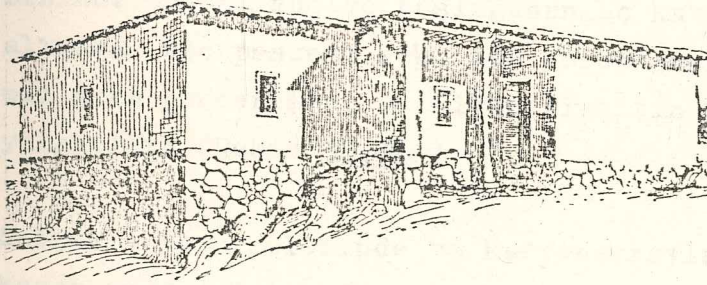
(37) R.Naumann, aynı eser, s.181



Resim 32. Mersin, hisar duvarında pencereler
(Foto R.Naumann s.180)

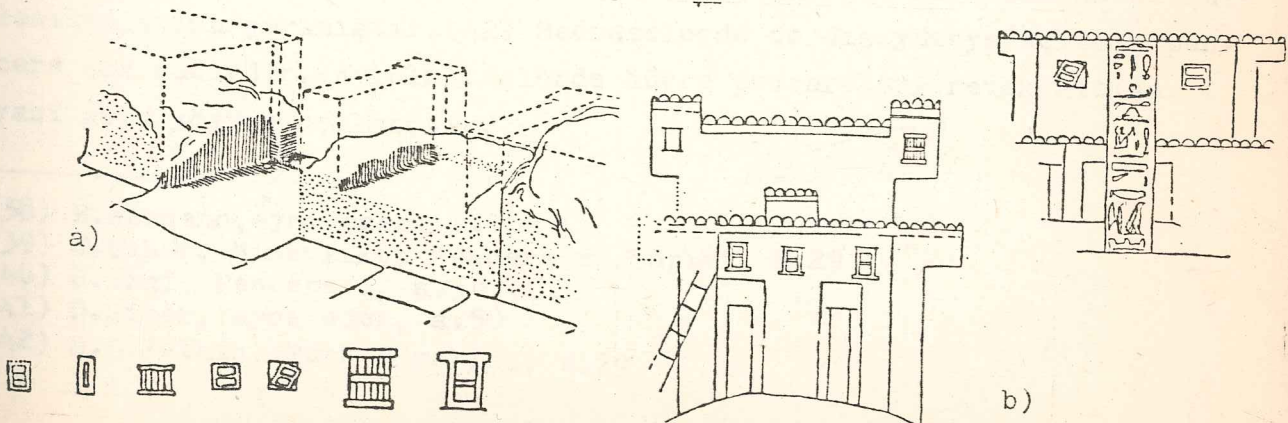


Resim 31. Poliohni'de kale penceresi (a.g.e. s.180)



Resim 33. Boğazköy Aslanlı kapı'da konut (a.g.e. s.385)

Resim 34. a) Boğazköy Tapınak 1 oda 3 de kapı ve pencere
b) Mısır ve Asur kabartmalarında pencere betimleri
(a.g.e. s.180-322)



ile de kuvvet kazanır. (Resim 34) Tüm betimlemelerde pencereler ya yapıların üst katlarında ya da alt katta kapı yüksekliğinin üstünde gösterilmişlerdir. Ancak, Anadolu'da bulunan Boğazköy tapınak pencerelerinin tümünde yerden yükseklik 0.13-1.00mt. arasında değişmektedir. Hitit yazıları da bunu doğrular niteliktedir. Bu da betimlemeler ile karşıt bir durum ortaya koymaktadır. (38)

Kuzey-batı Anadolu'da ise, Troya kazılarında hiçbir tabakada pencereli yapıya rastlanmamıştır.

Anadolu'da Helenistik ve Roma çağlarına ait dönemlerde İyon ve Helenistik çağ mimarilerindeki yapıım teknikleri aynen Anadolu'da da sürdürülmüştür. (39) Roma'nın bir anlamda devamı sayılabilecek olan Bizans, mimari alanında da gelişme gösterir. Boşluk kuruluşunda kemerin kullanılışı pencere boyutunu da etkilemiş, boşluk boyutunun büyümesi yanında, pencereler üst üste gelişen diziler şeklinde gruplanarak yüzey kuruluşunda da etkili olmuşlardır. (40)

Anadolu'da Bizans'ın yanında Büyük Selçuklu'ların dağılması sonucu meydana gelen Anadolu Selçuklu'larını görmekteyiz. Selçuklu'larda kalın taş duvarların çevrelediği yapılarda en büyük görsel etkinlik taç kapılarda toplanmıştır. Bu noktadan hareketle, pencereler de taç kapı düzeninde düşünülmüş ve boşluğunun üç katı kadar bezemeli bir niş içine alınarak taç pencere şeklinde yorumlanmışlardır. (41) (Divriği Ulu Camii arka pencereleri ve Niğde Alaettin Camii pencereleri bu konuda sayılabilir) (Resim 35,36)

Selçuklu medreselerinde ve kervansaraylarında pencere yok denecek kadar azdır. Kalın duvarlı abidevi yapılar olan kervansarayların yüksek sağlam duvarları üzerinde mazgal deliklerini andırır pencereleri vardır. Bu denli kapalı ve mahfuz olmaları savaşta kale olarak da kullanılmalarına yaramıştır. (42) Medreselerde de dış yüzeye açılmış pencere çok nadirdir. Avlulu tiplerde hücre pencereleri revak altına yani avlu yönüne açılmıştır.

(38) R.Naumann, aynı eser, s.182

(39) O.Şiper, Mimarlıkta Pencere ve Yapımı, s.29

(40) U.İzgi, Pencere I, s.5

(41) O.Şiper, aynı eser, s.50

(42) S.K.Yetkin, Türk Mimarisi, s.79

ile de kuvvet kazanır.(Resim 34) Tüm betimlemelerde pencereler ya yapıların üst katlarında ya da alt katta kapı yüksekliğinin üstünde gösterilmişlerdir. Ancak, Anadolu'da bulunan Boğazköy tapınak pencerelerinin tümünde yerden yükseklik 0.13-1.00mt. arasında değişmektedir. Hitit yazıları da bunu doğrular niteliktedir. Bu da betimlemeler ile karşıt bir durum ortaya koymaktadır.(38)

Kuzey-batı Anadolu'da ise, Troya kazılarında hiçbir tabakada pencereli yapıya rastlanmamıştır.

Anadolu'da Helenistik ve Roma çağlarına ait dönemlerde İyon ve Helenistik çağ mimarilerindeki yapıım teknikleri aynen Anadolu'da da sürdürülmüştür.(39) Roma'nın bir anlamda devamı sayılabilecek olan Bizans, mimari alanında da gelişme gösterir. Boşluk kuruluşunda kemerin kullanılışı pencere boyutunu da etkilemiş, boşluk boyutunun büyümesi yanında, pencereler üst üste gelişen diziler şeklinde gruplanarak yüzey kuruluşunda da etkili olmuşlardır.(40)

Anadolu'da Bizans'ın yanında Büyük Selçuklu'ların dağılması sonucu meydana gelen Anadolu Selçuklu'larını görmekteyiz. Selçuklu'larda kalın taş duvarların çevrelediği yapılarda en büyük görsel etkinlik taç kapılarda toplanmıştır. Bu noktadan hareketle, pencereler de taç kapı düzeninde düşünülmüş ve boşluğunun üç katı kadar bezemeli bir niş içine alınarak taç pencere şeklinde yorumlanmışlardır.(41) (Divriği Ulu Camii arka pencereleri ve Niğde Alaettin Camii pencereleri bu konuda sayılabilir) (Resim 35,36)

Selçuklu medreselerinde ve kervansaraylarında pencere yok denecek kadar azdır. Kalın duvarlı abidevi yapılar olan kervansarayların yüksek sağlam duvarları üzerinde mazgal deliklerini andırır pencereleri vardır. Bu denli kapalı ve mahfuz olmaları savaşta kale olarak da kullanılmalarına yaramıştır.(42) Medreselerde de dış yüzeye açılmış pencere çok nadirdir. Avlulu tiplerde hücre pencereleri revak altına yani avlu yönüne açılmıştır.

(38) R.Naumann, aynı eser, s.182

(39) O.Şiper, Mimarlıkta Pencere ve Yapımı, s.29

(40) U.İzgi, Pencere I, s.5

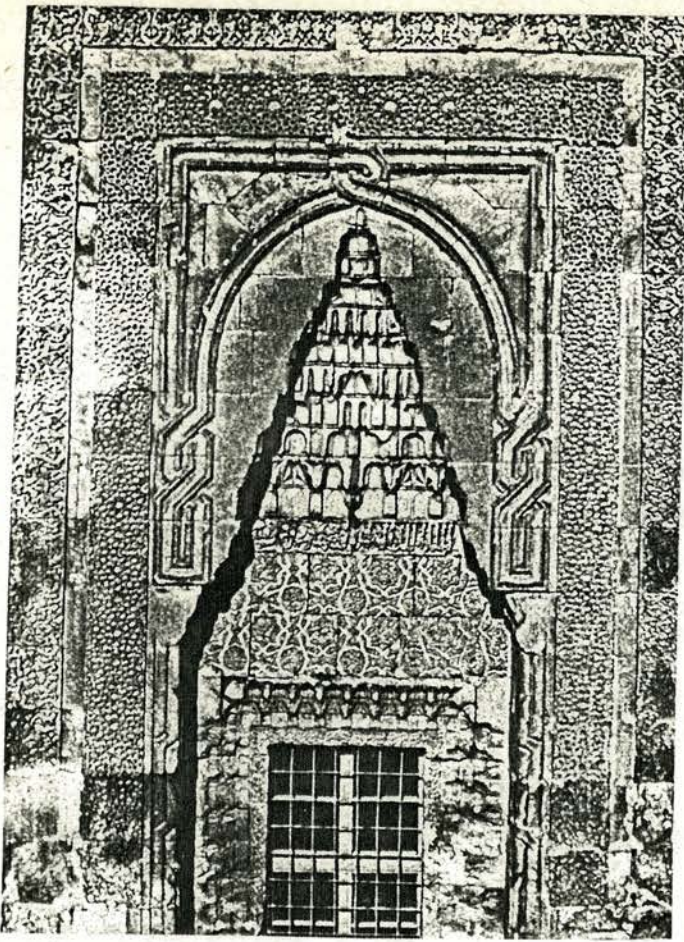
(41) O.Şiper, aynı eser, s.50

(42) S.K.Yetkin, Türk Mimarisi, s.79

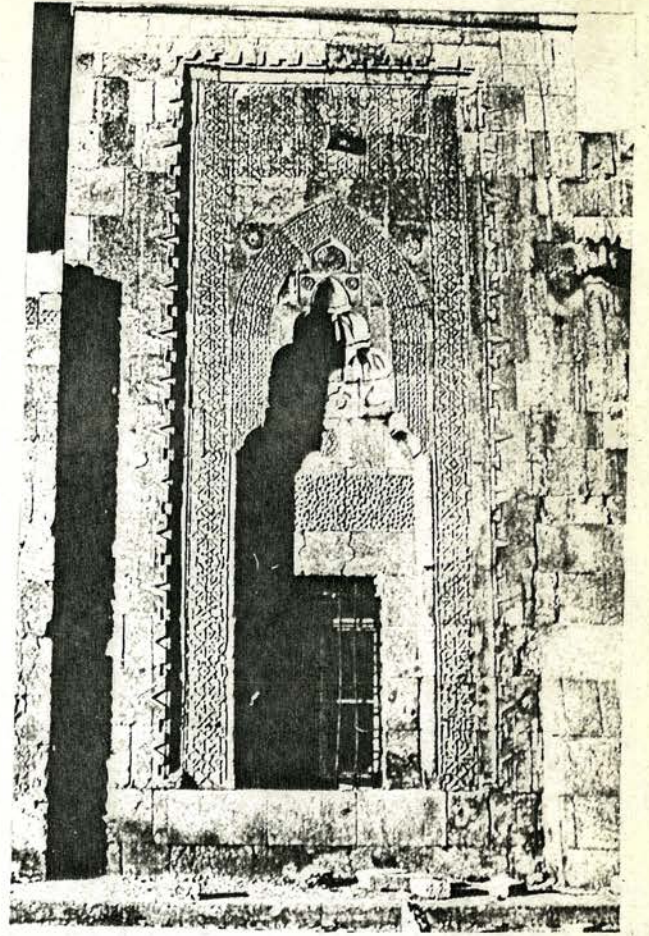
Türk Mimarisinde iki sıra pencereli duvar cephesi ilk defa Efes'te İsa Bey Camii'nde görülür. Yapının iki kat pencereli yüksek cephesi özellikle dikkat çekicidir.(Resim 37) İznik ve Bursa Camilerinde görülen mukarnaslı kapı ve pencere söveleri de ilk defa İsa Bey Camii'nde görülmektedir.(43)

Osmanlı Mimarisinin ilk dönemine hazırlık oluşturan bu yapılardan sonra erken Türk-Osmanlı örneklerini görmeye başlıyoruz.

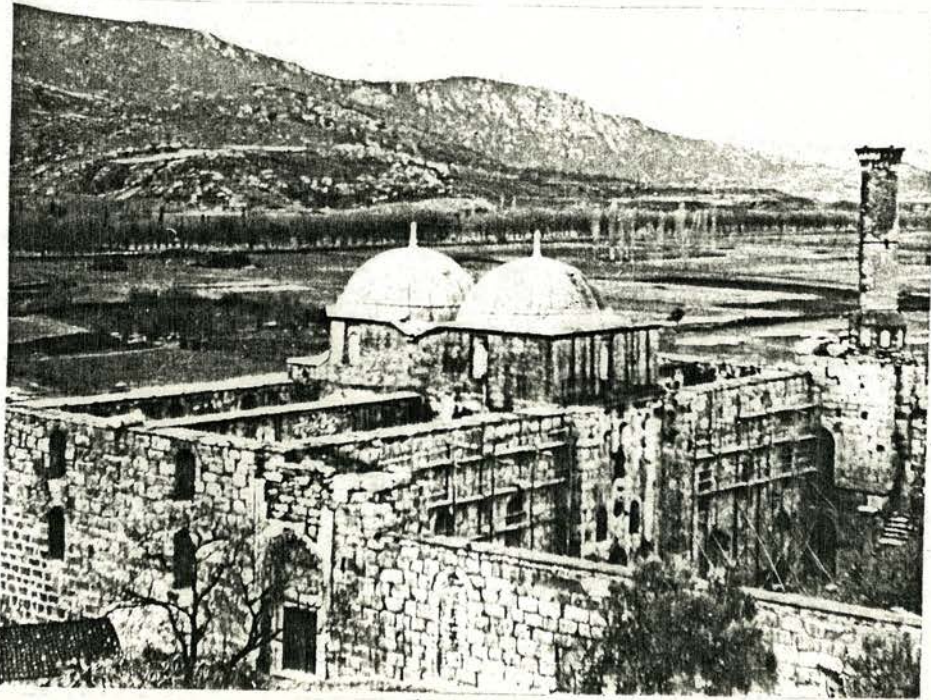
(43) O.Aslanapa-E.Diez, Türk Sanatı, s.68.



Resim 35. Divriği Ulu Camii arka penceresi. (S.H.Eldem, Türk Mimari Eserleri, s.21)



Resim 36. Niğde Alaettin Camii penceresi. (S.H.Eldem, Türk Mimari Eserleri, s.20)



Resim 37. Selçuk(Efes), İsabey Camii görünüşü. (B.Uluengin arşivi, 1967)

III.BÖLÜM: OSMANLI SİVİL MİMARİSİNDE PENCERE

3.1. GENEL TARİHİ OLAYLAR, SOSYAL, KÜLTÜREL VE SİYASAL YAPI:

Türk'lerin Anadolu'ya girmeleri 1071 de Malazgirt zaferi ile başlar. Dünyanın en eski uygarlık merkezlerinden olan Anadolu, Selçuklu'larıyla başlayan Türk'lerin yerleşmesinden önce yüzyıllarca çeşitli din, dil, ve ırka bağlı insanların geçtiği ve bir süre yerleştiği bir ülke olmuştur.

Kayı boyundan geldikleri bilinen Osmanlı'ların atası Kaya Alpoğlu Süleyman Şah hakkında çok kesin bilgilere sahip olmamıza karşın Horasan'da Merv yakınlarındaki Mohan'da yaşadıkları ve sebebi bilinmemekle beraber buradan göçtükleri bilinmektedir.(1) Anadolu'ya yerleşmek için girişilen savaflara katıldıkları, önceleri Ahlat çevresinde, daha sonra da güneye, Mardin yakınlarına indikleri, Süleyman Şah'ın ölümünden sonra da oğlu Ertuğrul Bey'in Kayı Boyu ile Orta Anadolu'ya göç ettiği ve Selçuklu Sultanı I.Alaeddin Keykubat(1219-1236) tarafından önce Ankara civarında Karacadağ dolaylarına yerleştirildikleri bilgilerimiz içindedir. Daha sonra da hizmetleri görülen Ertuğrul Bey'e Bizans hududunda Söğüt çevresi verilmiş ve Söğüt Kalesi muhafızlığına tayin edilmiş, Bizans ucundaki öteki Türkmen Beyleri gibi gazalara başlamıştır.(2)

(1) Meydan-Larousse, cilt 9, s.637

(2) Meydan-Larousse, cilt 9, s.637

Osman Bey'in babası olan Ertuğrul Bey hakkındaki bilgilerimiz sınırlıdır. Ertuğrul Bey'in Söğüt'te ölmesi üzerine yerine geçen küçük oğlu Osman Bey'in(1299-1326) Osmanlı hanedanına adını veren ilk Osmanlı beyi ve kurucusu olduğunu biliyoruz. İlhanlı'ların baskısını arttırması ile uctaki Beyler üzerindeki otoritesini giderek kaybeden ve zayıflayan Selçuklu İmparatorluğu'na bağlı diğer Beyler gibi Osman Bey de İlhanlı'lara vergi vermek kaydıyla bağımsızlığını ilan etti.(1299) Karahisar, Bilecik, Inegöl gibi Bizans şehirlerini ele geçirdi.

Orhan Bey zamanında(1326-1359) fethedilen Bursa(1326) Beyliğin merkezi oldu. 1331'de İznik altında. 1335'de İlhanlı egemenliğinin sona ermesiyle de tam bağımsızlığını kazanarak, Beyliklerin en küçüğü iken, kurulduğundan beri hızlı bir gelişme göstererek muazzam bir imparatorluk haline geldi. (3)

3.2. ERKEN OSMANLI DÖNEMİ (14-15.YÜZYIL):

Büyük sanat eserleri genellikle koşulların elverişli olduğu yerlerde yoğunlaşır. Osmanlı devlet merkezleri de -İznik, Bursa, Edirne- ilk Osmanlı politik merkezleri oldukları kadar kültür ve sanatın yoğunlaştığı merkezler de olmuşlardır.

Osmanlı sanatının gelişiminde İznik, tarihi bilinen ilk örneklerin bulunduğu bir merkez olarak önemlidir. Osmanlı Mimarisinin tarihi bilinen en eski camisi olan Hacı Özbek Mescidi, en eski Osmanlı medresesi olan Süleymanpaşa Medresesi ve 14.yüzyılın en önemli yapıları İznik'te toplanmıştır.(4)

Erken Osmanlı üslubunun merkezi olan, İmparatorluğun ilk büyük Başşehri Bursa'da da Yıldırım ve I.Mehmet'in yaptırdıkları Külliyyeleri görmekteyiz. Yıldırımın Bursa'daki eserleri gerçek Osmanlı üslubunun başlangıcı sayılabilir. Bu üslup, Fatih Devrine kadar, Bursa ve Edirne'de ilginç örnekleri görülen bir evrim geçirmiş, İstanbul yapılarında ve II. Bayezit devrinde, 16.yüzyıl başında gelişmesini tamamlamıştır.

Erken Osmanlı döneminin pencere boşluğu, düzeni, malzeme ve dekorasyonunun genel özelliklerini yazmadan önce; ayrıca da konunun kapsamı ve

(3) Osmanlı tarihinin bu devresi hakkında geniş bilgi için bakınız: İ.H.Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi c.1, Ankara 1961

(4) D.Kuban, 100 soruda Türkiye Sanatı Tarihi, s.154-158

sinirında belirttiğimiz kabuller gereği, bu dönemden günümüze kalmış sayılı sivil mimari yapılarından kısa bir örnekleme yapmayı uygun görüyoruz.

3.2.1. İncelenen Örnekler:

• Süleyman Paşa Medresesi - İznik (Orhan Gazi Devri 1326-1359)

Medresenin hücre pencereleri, her hücrede bir alt ve bir üst pencere olacak şekilde gruplanmıştır. Dikdörtgen alt sıra pencerelerde üst başlık ahşaptır.(Çizim 1) Üst sıra pencereler ise, çevreleri bir sıra tuğla çevrilmiş yuvarlak pencerelerdir.(Resim 38,39)

• Emir Han - Bursa (Orhan Gazi Devri 1326-1359)

Orhan Gazi Devri eseri olan bu Han, Osmanlı şehir içi han planının ilk ve çok muntazam bir örneğidir. Kesme taş ve tuğla kalın ayaklara oturan yapının diğer kısımları moloz taş ve tuğla hatıllıdır. Zemin kat revaksız ve penceresizdir. Üst kat odaları pencere ve ocaklıdır.(5) Her odada bulunan tek pencere, cephede sivri tuğla kemerli bir sıra pencere dizisi oluşturur.

• Nilüfer Hatun İmaretı - İznik (1388-1389)

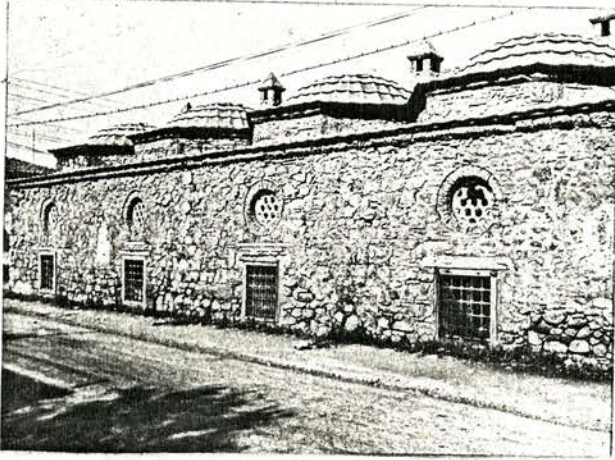
İznik'in ikinci önemli yapıları Nilüfer Hatun İmaretı de, devrin malzemesi olan taş/tuğla hatıllı bir yapıdır. Sivri kemerli alt sıra pencerelerde kemer, 3tuğla/1taş almaşık örülerek oluşturulmuş, kemer sırtı, testere dişi tuğla şerit ile çevrilerek kemer aynası geometrik tuğla deseni ile doldurulmuştur. Cümle Kapısı iki yanındaki pencerelerin alınlığı tuğla ile taşın almaşık kullanılması ile dama tahtası süslemelidir. (Resim 40,41) Diğer alınlıklar daha sadedir.

• İssız Han - Uluabat (1394)

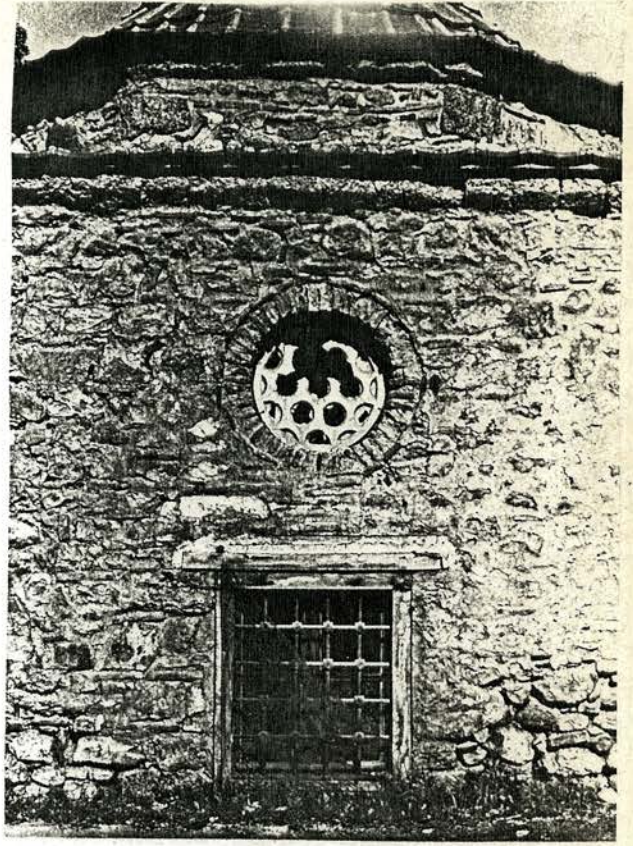
Bu han, İlk Osmanlı devrinden kalan bu türün tek örneğidir. Taş, tuğla hatıllı Hanın avlusu yoktur, girişin iki yanında birer odası vardır. Pencereler yüksekte olup yanları ve altı içeriye doğru şevli mazgal deliği şeklindedir. Selçuklu Hanlarında da pencereler bu anlamdadır. Ancak burada girişin solundaki odada, pencere döşeme seviyesinde dikdörtgen taş lentolu ve sivri hafifletme kemerli tam bir penceredir. Bunun başka bir örneği de yoktur.(6)(Resim 42)

(5) E.H.Ayverdi, Osmanlı Mimarısının İlk Devri,(1230-1402), s.97

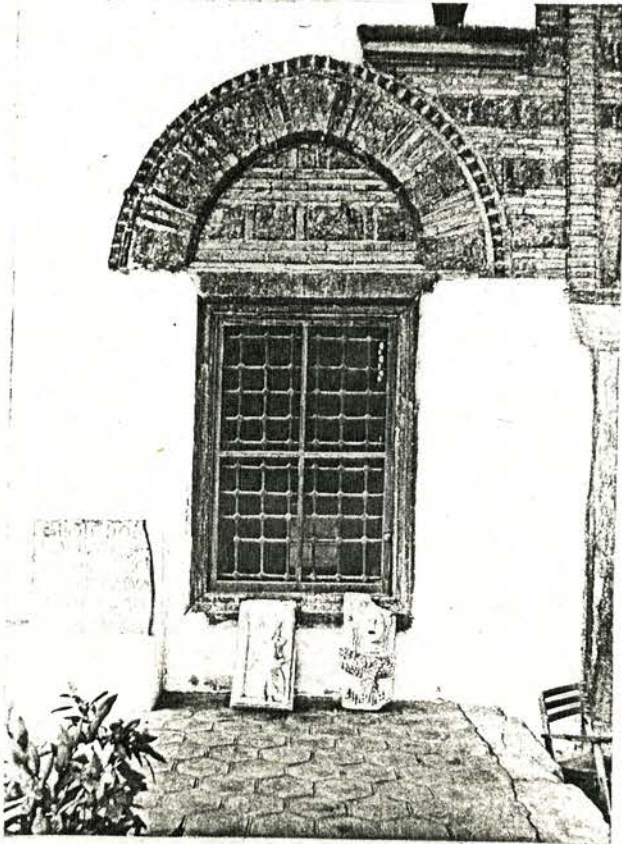
(6) E.H.Ayverdi, aynı eser, s.529



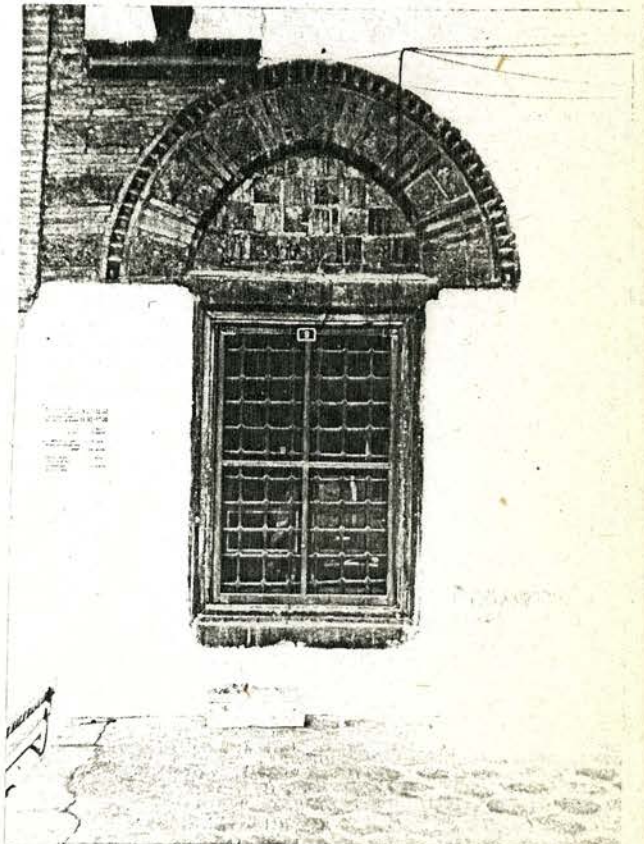
Resim 38. İznik Süleyman Paşa Medresesi



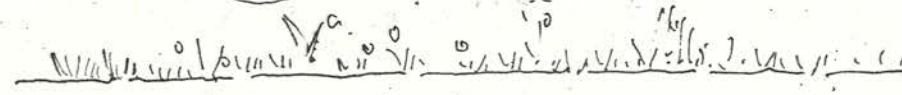
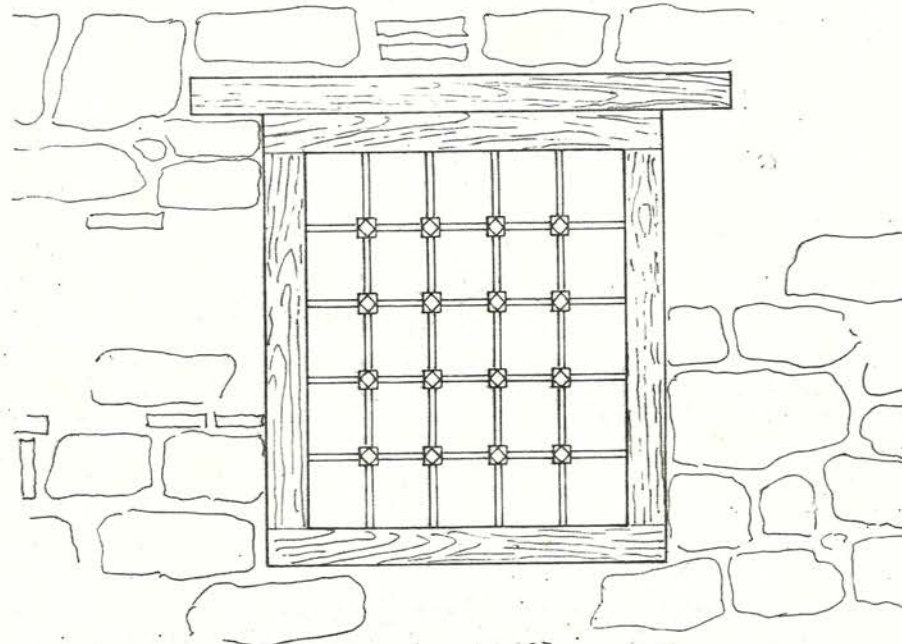
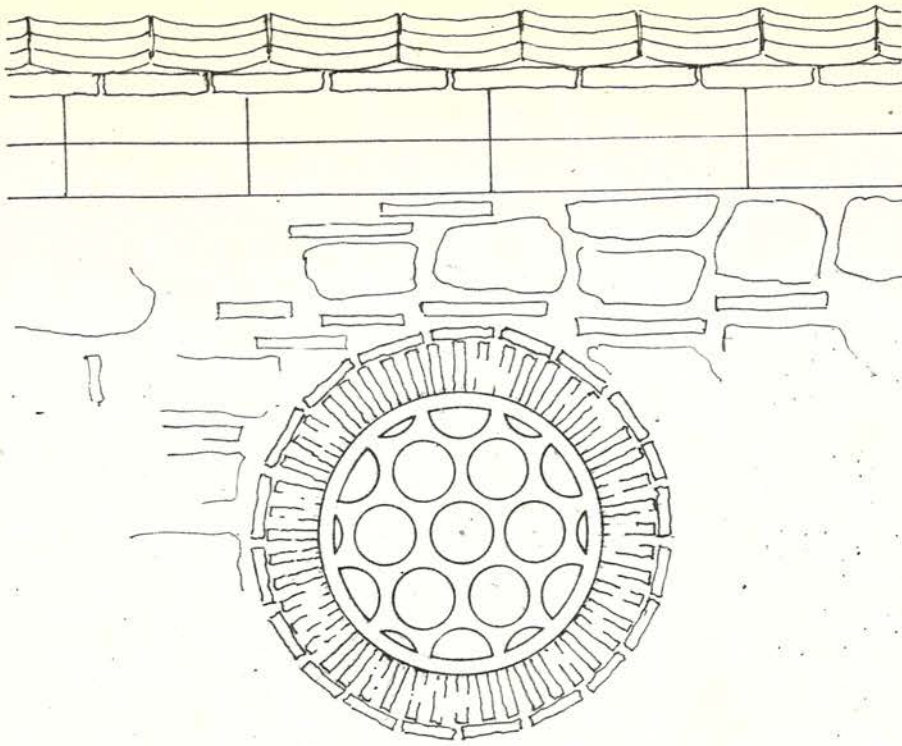
Resim 39. İznik Süleyman Paşa Medresesi hücre penceresi



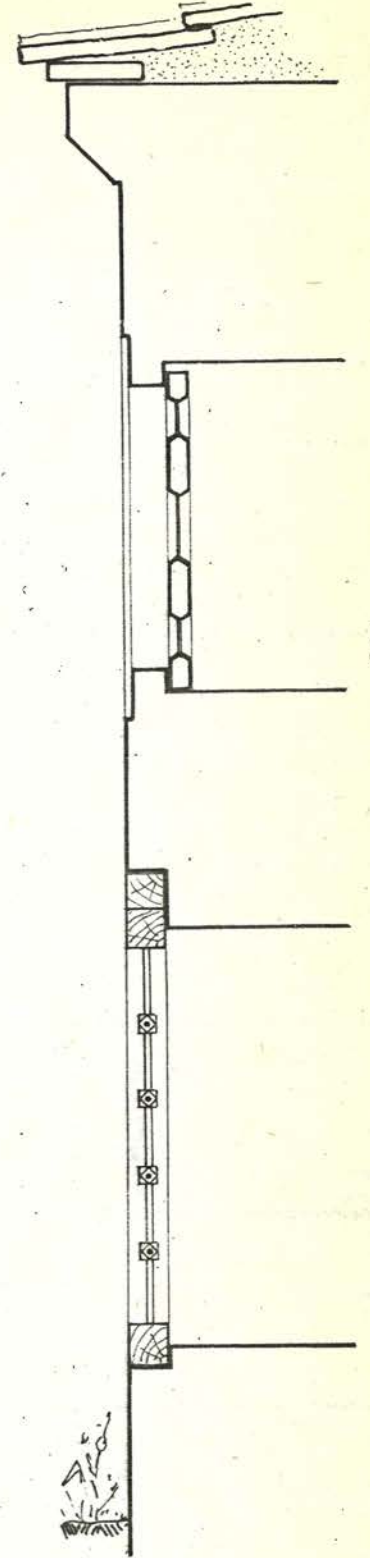
Resim 40. İznik Nilüfer Hatun İmaret-i cümle kapısı solundaki pencere



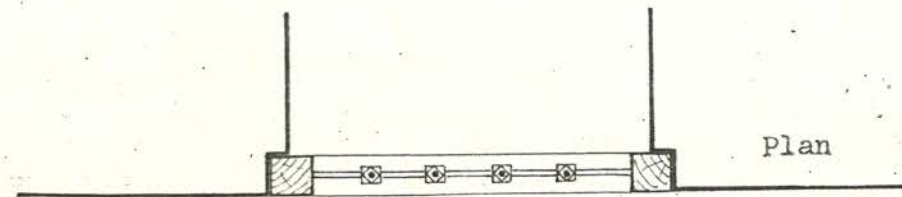
Resim 41. İznik Nilüfer Hatun İmaret-i cümle kapısı sağındaki pencere



Görünüş



Kesit



Plan

• Yıldırım Medresesi - Bursa (1399-1400)

Kubbeli dersane ve açık revak avlu etrafında hücrelerden oluşan Medrese planı ve bunu aksettiren cephesinde, hücrelerden tek pencere, dersane cephesinde 2/1 gruplaması görülür. Giriş cephesi taş, diğer cephe-ler taş/tuğla almalı örülmüştür. Giriş cephesindeki iki pencerenin dikdörtgeni mukarnas bir şerit ile belirtilmiş, kemer aynası ile aynı yüzde çökertilmiş bu kısmı sivri bir kemer çevirir, ayrıca hepsini dıştan dikdörtgen bir profil takımı çevreler.(Resim 43) Diğer cephelerdeki, hemen hemen bütün pencerelerin alınlıklarında, tuğla/taş işçiliği süsleme vardır. Üç sıra tuğla hatıllı ve dikine tuğlalı olan bu duvarlarda pencere boşluğu basık kemerle geçilmiş, kemer aynası ile birlikte çökertilmiş bu kısmı, 3tuğla/1taş almalı örülmüş sivri kemer çevirir. Kemer sırtı kılıcına tek sıra tuğla ile belirtilmiştir. Pencere alınlıklarındaki tuğla/taş süsleme çeşitlidir.(Resim 44) Tuğlaların yatık ve dik yerleştirilmesi ile oluşan hasır örgüsü gibi basit şekillerin yanı sıra, altıgen veya altı köşeli yıldız şeklinde kesilmiş taşlar ile üçgen, eşkenar dörtgen veya dikdörtgen tuğlaların beraber meydana getirdiği süslemeler görülür.(7)(8)

• Yıldırım Dar-ül Şifası - Bursa (1399)

Tuğla hatıllı taş yapı bugün çok harap vaziyettedir. Pencere alınlıklarında tuğla/taş süslemeler görülür.

• Gümüş Hacı Halil Paşa Medresesi - Merzifon (1415)

Moloz taş/tuğla yapının ön cephesi, dört taraftan tuğla ile sarılmış moloz taş ile kutu kutu bir manzara gösterir. Yan cepheler sırf moloz taş ile işlenmiş yer yer hatıl ile desteklenmiştir. Hücrelerde mazgal şeklinde bir pencere ve bir ocak vardır. Yanlarındaki büyük odalarda ve eyvanlarda ise normal büyüklükte birer pencere vardır. Bu pencerelerin hepsi kesme taş ile yapılmış dikdörtgen şekilli, düz taş lentolu ve sivri kemerlidir ve hepsini birden dıştan bir silme takımı çevirir. Bütün pencerelerin kemer aynaları ve düz başlıkları yazılıdır. Yalnız batı penceresinin üst başlığı değişmiş, yazılar kaybolmuştur. kuzey penceresinde de ahşap kasa ve buna bağlı tahta parmaklık durmaktadır.(9) (Resim 45,46)

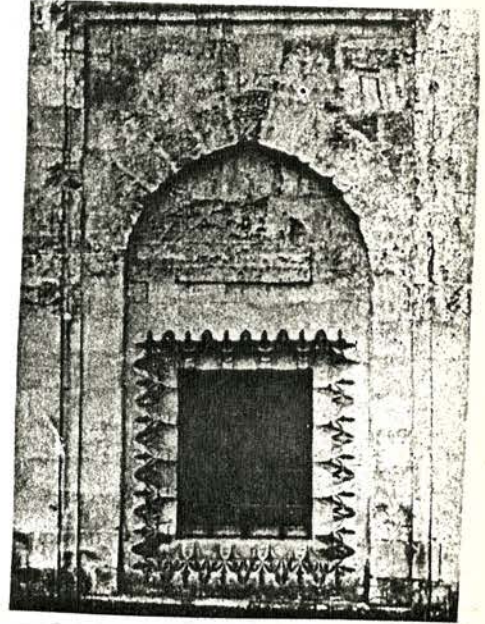
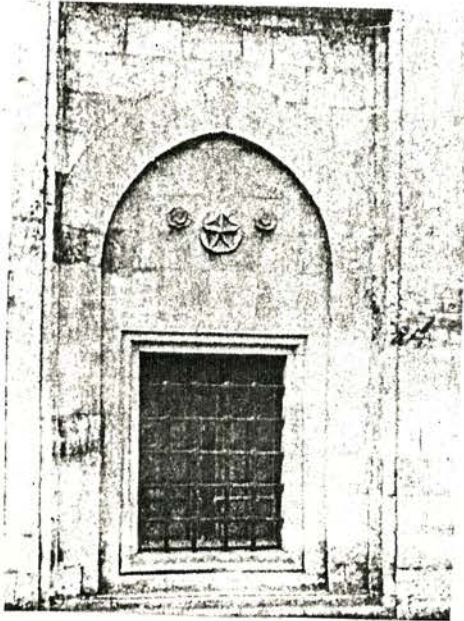
(7) E.H.Ayverdi, aynı eser, s.452

(8) Y.Demiriz, Osmanlı Mimarisinde Süsleme, Erken Devir, (1300-1453), s.436

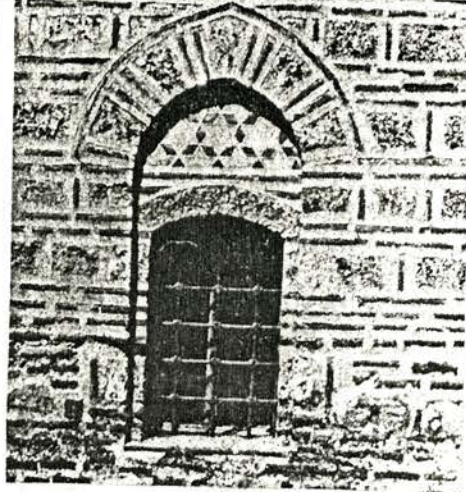
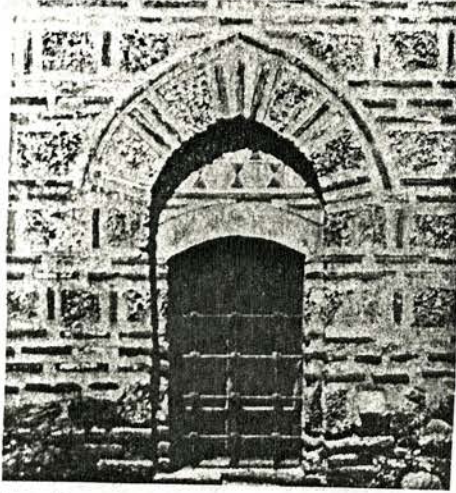
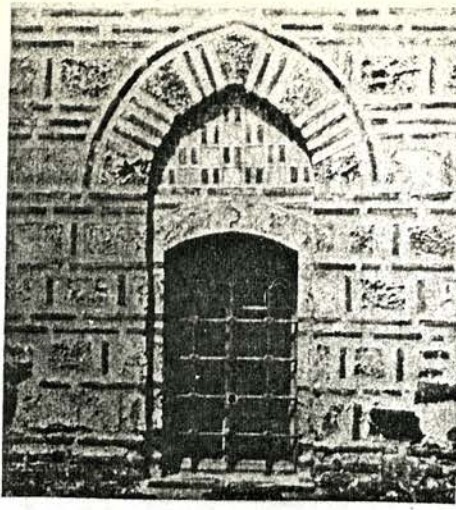
(9) E.H.Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve Sultan Murat Devri (1403-1451), s.174



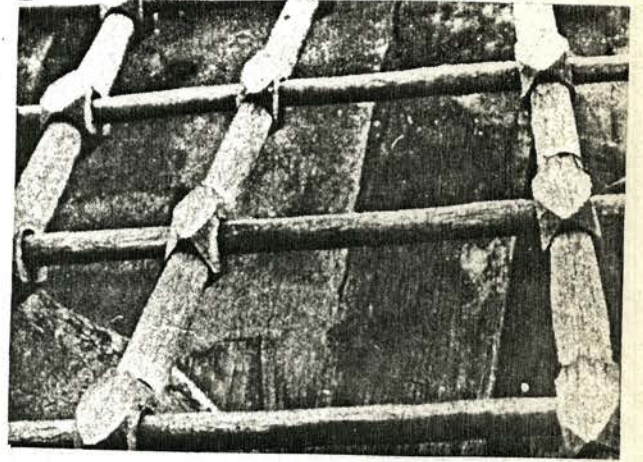
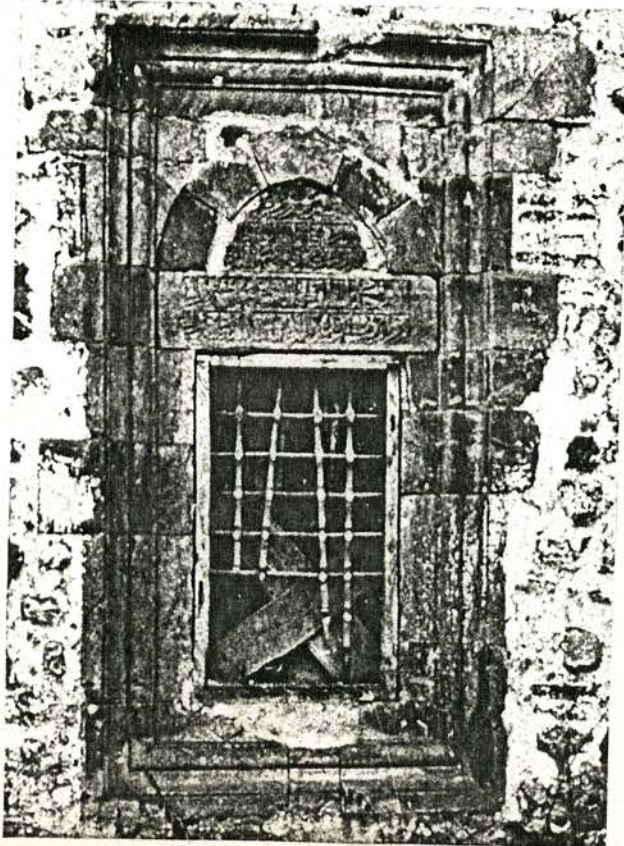
Resim 42. Uluabat, Issız Han alt penceresi. (E.H.Ayverdi I, s.528)



Resim 43. Bursa Yıldırım Medresesi giriş cephesi pencereleri (Y.Demiriz, s.439)



Resim 44. Bursa Yıldırım Medresesi hücre pencereleri
(Y.Demiriz, s.442-443)



Resim 46. Gümüş Hacı Halil Paşa
Medresesi pencere tahta parmaklığı.
(E.H.Ayverdi II, s.177)

Resim 45. Gümüş Hacı Halil Paşa
Medresesi kuzey pencereleri.
(E.H.Ayverdi II, s.177)

• Edirne Bedestanı - Edirne (1415-1420)

Taş ve tuğla hatıllı bir yapıdır. Her kubbe altına gelecek şekilde üstte birer penceresi vardır. Pencereleler içe doğru şevli yapılmıştır. Sivri küfeki kemerleri bir bedesten için fazla süslüdür. Kenarlar sövesiz, kemer aynası boştur. Kemerlerdeki alçak kabartma süslemede, altı değişik şekil görülür.(10) Bunlar, örgü, gaga kıvrımı, üç köşe kafes, dal kıvrımı, oluklu hatı ve rumi bezemelerdir.(Resim 47)

• Yeşil Medrese - Bursa (1419-1424)

Tuğla hatıllı taş Medrese yapısının, her hücrelerinde bir pencere görülür. Yalnızca dersane cephesinde, dikeyde çift sıra pencere gruplaması yapılmış olup, yan cephede 2/2, ön cephede ise 2/1 şeklindedir. Tuğla/taş almalı duvar örgüsü içinde pencere kemerleri de aynı karakteri taşır, 3tuğla/1taş örülmüş büyük kemer içinde, boşluğu çevreleyen silme takımı ve kemer aynası çökertilmiş, taş kemerde bir silme ile belirtilmiştir. Büyük kemerin aynası süslüdür. Küfeki taş ve firuze renkli sırlı tuğlaların birlikte, mozaik tekniğinde kullanılması ile meydana gelmiş bu süslemeler tüm pencerelerde görülür.(Resim 48) Firuze tuğlalar kare, üçgen, L harfi, konkav, sekizgen ve aşık kemiği şekillerinde kesilmiş ve küfeki taş ile hasır örgüsü şeklinde geometrik desenler oluşturmuştur.(11)

• Muradiye Medresesi - Bursa (1425-1426)

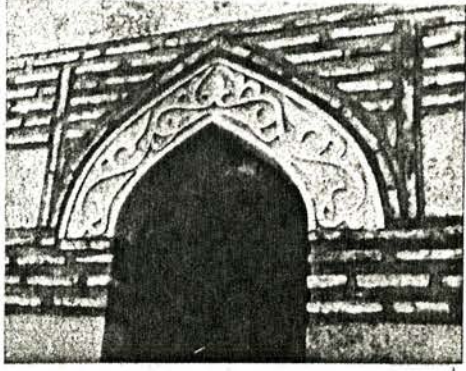
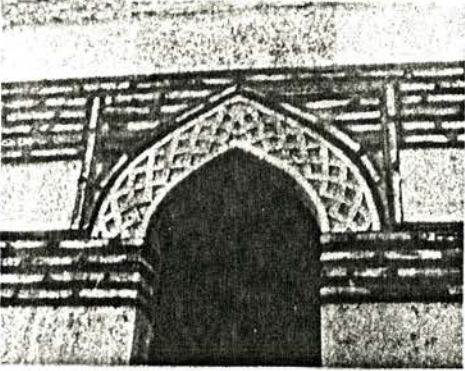
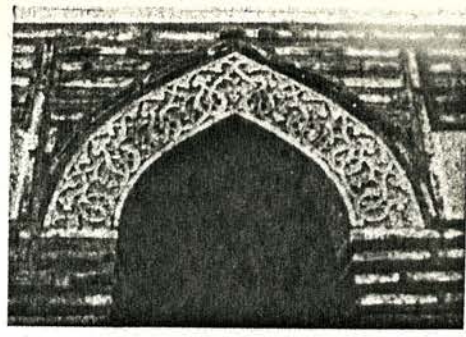
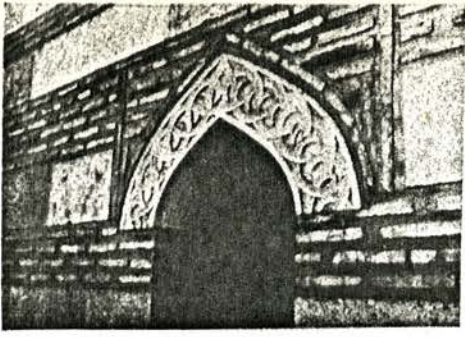
Tuğla/taş almalı yapıda, hücrelerde tek pencere görülür. Dershanenin ön cephesi, Yeşil Medrese'deki gibi, 2/1 şeklinde, yan cepheleri ise 1/1 gruplamasındadır. Bütün pencereler sivri kemerli ve tuğla örgüsüdür. Kemer sırtını, ön cephede testere dişi tuğla şerit, diğer cephelerde tek sıra tuğla çevirir. Tüm pencere alınlıkları tuğla/taş geometrik yüzey dolguludur. Planda simetrik olanlarda aynı motifler tekrarlanmıştır. Bu alınlıklarda 5 çeşit yüzey dolgusu görülür:(12)(Resim 49,50)

- Tuğlaların çift olarak yatay ve dikey olarak örülmesi, Hasır örgü.
- Çift tuğlaların dikey ve taşların kare olarak kullanılması, Dama tahtası örgü.
- Yatay ve dikey tuğlalar ve kare taşların ekseni kaydırılarak örülmesi.
- Altıgen tuğla ve taşlarla bal peteğini andıra örgü.
- Tuğla ve taşların merdiven basamağı şeklinde örülmesi.

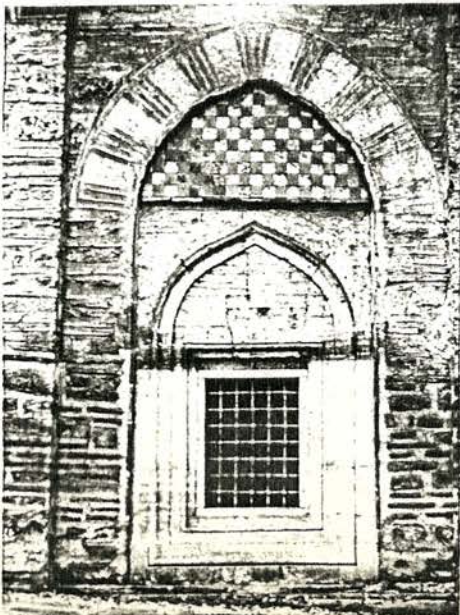
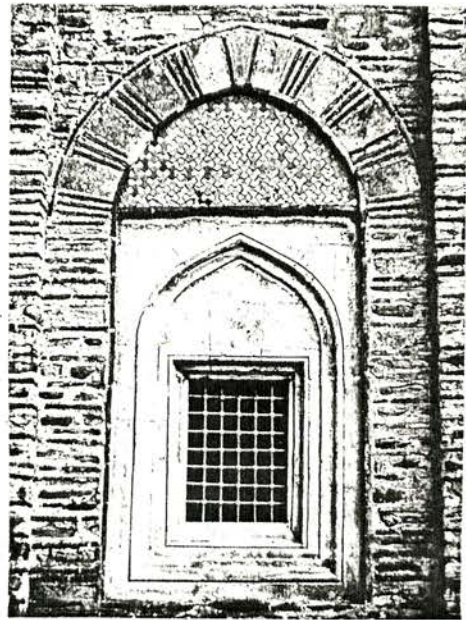
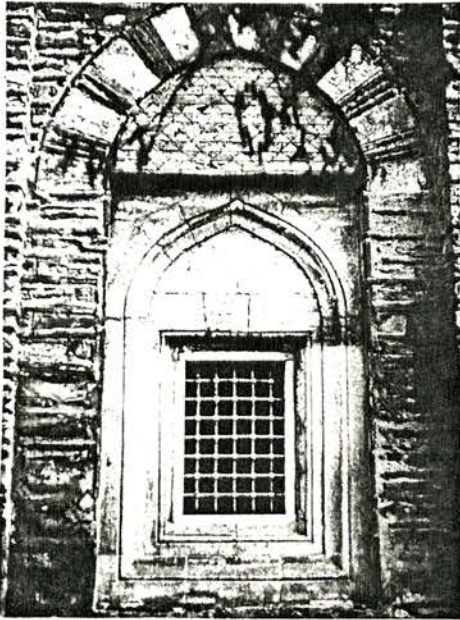
(10) E.H.Ayverdi, aynı eser, s.163

(11) Y.Demiriz, aynı eser, s.385

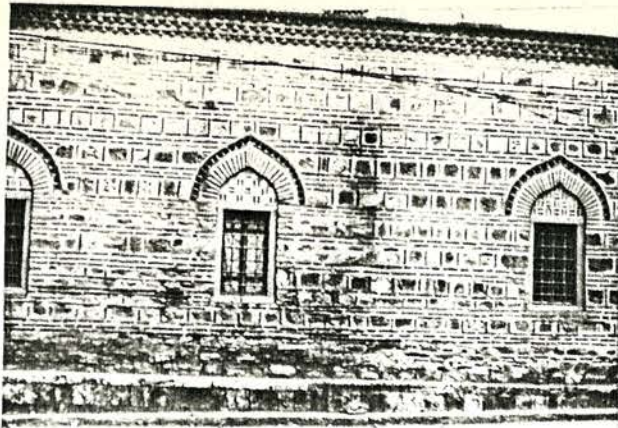
(12) Y.Demiriz, aynı eser, s.279



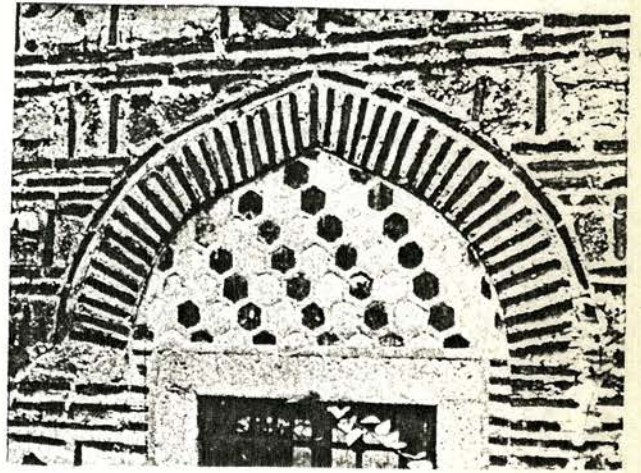
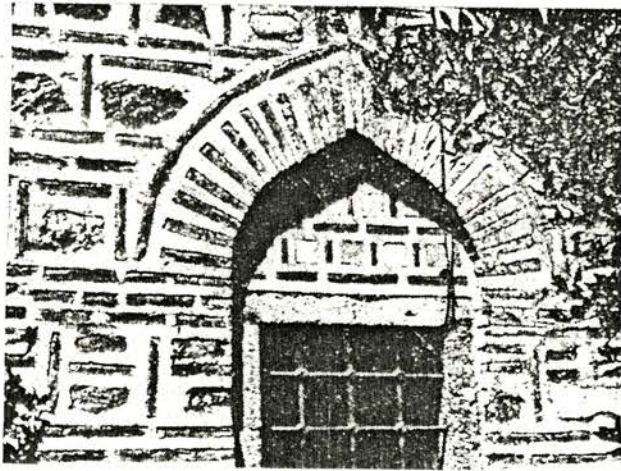
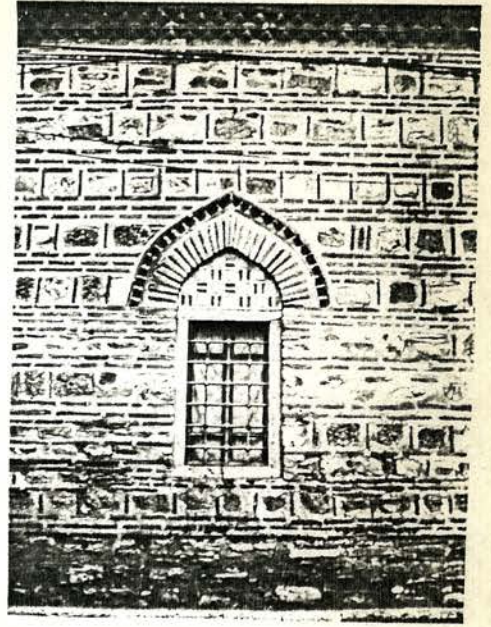
Resim 47. Edirne Bedestanı, pencere kenarlarında süsler.
(E.H.Ayverdi II, s.165)



Resim 48. Bursa Yeşil Medresesi hücre pencereleri ve değişik süslemeli alınlıkları.



Resim 49. Bursa Muradiye Medresesi giriş cephesi pencereleri



Resim 50. Bursa Muradiye Medresesi Hücre pencereleri alınlıkları
(Y.Demiriz, s.283)

3.2.2. Erken Devir Osmanlı Mimarisinde Pencereilerin Genel Özellikleri:

1. Yapım özellikleri:

1.1. Malzeme

Osmanlı sanatının ilk devrinde tuğla pek revaçta bir malzeme idi. Taş (bilhassa Bursa çevresinde) oldukça güç temin edildiği için, Osmanlı'larca ancak pek önemli bazı yapılar için özel şekilde temin ediliyordu. Ulu Cami, Yıldırım ve Yeşil Camiler taştan inşa edildiği halde, aynı Camilere bağlı külliyelerin parçası olan Yeşil ve Yıldırım Medreseleri ve Yıldırım Dar-ül Şifası'nda taşın, tuğlanın yanı sıra kullanıldığını görüyoruz. Tuğla ile veya, tuğla/taş karışımı ile dış yüzeyler süsleniyor, tuğla ile almasıık diziler halinde küfeki kullanılıyordu.

1.2. Oranlar

Cephelere oranla pencere yüzeyi az, pencere boyutları küçük, duvarlar kalın idiler.

1.3. Teknik

Çoğunluğunun Bursa ve çevresinde yer aldığı binalarda genellikle tuğla ve moloz taş kullanılmıştır. Pencere boşluğu kemerle teşkil edilmiş, alt sıra kemer aynası dolu, üst sıra boşaltılmıştır. Kemer genellikle 2-3tuğla/1taş (Nilüfer Hatun İmaretı, Yıldırım ve Yeşil Medreseler gibi) veya sade tuğladan (Muradiye Medresesi gibi) örülmüştür. Söve kullanılmamış, kenarlar taş sıralarından çıkartılmıştır.

2. Biçim özellikleri:

2.1. Dekorasyon olanakları

14. ve 15.yüzyıl başlarında pek çok görülen tuğla ve taş ile geometrik süslemelerin en yoğun olduğu yer pencere alınlıklarıdır. Tuğla bezemeli alınlıkların en erken örnekleri arasında Yenişehir Seyid Mehmet Dede Zaviyesi, İznik Nilüfer Hatun İmaretı, Bursa Timurtaş ve Geyve İmaret Camileri sayılabilir. Bursa, tuğla ve taş ile geometrik süslemeli alınlıkların en çok görüldüğü merkezdir. 15.yüzyıl ilk yarısına ait Yıldırım Medresesi ve Dar-ül Şifa'sı, Yeşil Medrese, Muradiye Medresesi gibi yapılarda, alınlıklar tuğlanın çeşitli yönlerde veya taşla birlikte kullanılması ile bezenmiştir. Tuğla bu örneklerin erkenlerinde, kendi basit formunun verdiği imkanlar içinde dikine ve yatay dizilmek suretiyle oldukça basit, fakat pek çeşitli geometrik şekillerle örülmüş, tuğlaların farklı boyda olması, eksenin kaydırılması veya hasır örgüsü şeklindeki tuğlalar ve arasındaki taşlarla değişik süslemeler ortaya çıkmıştır.

2.2. Cephe gruplamaları ve mimarisi

Cephelerde henüz pencere gruplamalarına rastlamıyoruz. Geleneksel kuruluş alt ve üst sıra pencereler bile, bir grup oluşturamayacak kadar mesafelidir. Buna rağmen, Osmanlı Mimarisinin her devrinde görüldüğü gibi, plan cepheye aksettirilmiş, gerek süsleme ve gerekse de mimari etkide lüzumsuz abartmalardan kaçınılmıştır. Taş yığma mimari kaidelerinin elverdiği oranlarda ve planın gerektirdiği yerlere pencere açılmış, net, sade bir düzen içinde mimari karakter oluşmuştur.

3. Duvarla ve yapıyla bağlantılar:

İlk dönemde çökertme kemerin meydana getirdiği bir duvar düzeni vardır. Fakat çökertmenin derinliğinin az oluşu yüzünden duvarın iki boyutluluğu bozulmaz. Nişin içi ile dışı arasında dokusal bir farkın bulunmaması iki boyutluluğu daha çok sağlamlaştırır. Pencere, bu nişin içinde yer alır, dikdörtgen şekilli ve genellikle düz atkılıdır. tuğla veya tuğla/taş çökertme kemerinin kendisi ise duvarla aynı yüzdedir ve duvarla bağlantıları daima bir çevre şeridi ile olmaktadır. Bu şerit kılıcına tek sıra tuğla veya testere dişi tuğla olabilir ve o da duvarla aynı yüzdendir.

3.3. KLASİK OSMANLI DÖNEMİ VE SONRASI (16 - 19. YÜZYIL):

İki yüzyıllık bir deneme evresinden sonra Osmanlı Mimarlığında, mekân kuruluşu, kütle düzeni, birleşmeler, belirli ilkelere uymaya başlamış, II.Murat ve II.Bayezit zamanlarında yeterli birikim sağlanmış ve Mimar Sinan gibi bir ustanın geniş kapsamlı uygulamaları ile 15 ve 16.yüzyılların mimarisine Osmanlı Klasik Mimarisi niteliği kazandırılmıştır.

İncelediğimiz sivil mimari örnekleri, istikrarlı plan şemalarını ve klasik devir ile kazandıkları görünümelerini, fonksiyonlarını yitirdikleri 18.ve 19.yüzyıla kadar devam ettirirler. Örneğin, Erken Osmanlı döneminde ilk örnekleri görülmeye başlanan şehir içi hanları işlevini yitirdiği 19.yüzyıla kadar geleneksel görünümünü devam ettirmiştir. 18.yüzyılda son örneklerini gördüğümüz medreseler için de aynı durum söz konusudur. Köşkler için durum daha değişikse de onların da kendi içinde incelenmeleri gerekir. Bu nedenle çeşitli sivil mimari örneklerindeki pencereleri erken devirde topluca inceleyip genel özelliklerini belirtmemize karşın, Klasik Devirden başlayarak yapı tiplerine göre ayrı başlıklar altında

türün en son örneklerine kadar, kronolojik sırada inceleyip genel özelliklerini ayrı ayrı belirtmeyi uygun bulduk.

3.3.1. Medreseler:

Diğer değişik amaçlı yapılarda olduğu gibi, Osmanlı devri medreseleri de geçmiş deneylerin bir sonucudur. Bu yapılarda, sınırlı olarak kapalı plan şeması da uygulanmış olmasına karşın, esas şema olan, bir avlu etrafında yer alan revaklar ve kubbe ile örtülü medrese odaları ile ana dersane durumundaki eyvanlı bölümün üstünde, büyük bir kubbe ile şekillendiği medrese planlaması, uzun yıllar Osmanlı mimarisine egemen olmuştur. Genellikle büyük külliyelerin genel planlaması içinde düşünülen medreselere karşılık, bağımsız yapılmış örnekler de vardır. 16.yüzyıl sonu, külliye tasarımıında bir dönüş olarak belirlenebilir; bu dönemde külliyelerin ağırlık merkezi camiden medreseye kaymaktadır.(13) Külliye tasarımıındaki bu değişikliğin sebebi bir açıdan ekonomik kısıtlama olduğu söylenebilir, bir açıdan da İstanbul için sosyal merkez niteliğindeki büyük külliyelerin, belli bir doygunluğa ulaşması yanında, eğitim kurumu olan medreselere olan gereksinimin devam etmesi, hatta artmış olması gösterilebilir.

Bu nedenle 16.yüzyıl sonu ve 17.yüzyılda, bazen yoğun yerleşmenin egemen olduğu kent dokusu içinde ve bulunduğu yer koşullarına uygun planlanmış, medrese-türbe-sebil-dükkan-sıbyan mektebi komplekslerine rastlamaktayız. Bu kütlelerde iç mekanı yansıtan yalın bir mimari anlatım uygulanmış, özel kütleli yorum ve oyunlara başvurulmamıştır. Yanyana dizilen hücrelerin çift katlı pencere düzenleri, duvar örgüsü ve eğri-örtünün hareketlendirdiği cephe, yatay ve dengeli bir hat oluşturur. Hücrelerden daha büyük ve yüksek dersane aynı yaklaşımla değerlendirilmiş, sadece kütleli farklılıkla belirtilmiştir.

• Fatih Medresesi - İstanbul (1467-1470)

Fatih Camiinin iki yanında Akdeniz ve Karadeniz tarafında olmak üzere, bu adlarla anılan Semaniye Medreseleri ve bunların her birinin arkasında daha küçük Tetimme denilen medreseleri görürüz. Her medresede 19 oda vardır. Bu hücrelerin ölçüleri geniş sayılan medrese ölçülerinden daha geniştir.(14) Köşe hücrelerinin iki yöne açılmış iki pencereleri,

(13) Z.Nayır, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690), s.23

(14) E.H.Ayverdi, Fatih Devri III (1451-1481), s.356

diğer hücrelerin sokağa açılan birer pencereleri, birer ocağı ve 4-5 duvar hücresi vardır. Duvarlar kaba yonu taş, pencere kemerleri sivri- dir. 3tuğla/1taş örülmüş kemer sırtı, tek sıra tuğla ile çevrilmiştir. Söveler küfeki taşındandır. Dershane cephesinde altlık ve üstlük pence- reler görülür. Bir cephede 2/2, diğer cephede 1/1 şeklindedir. Bu pen- cereler de hücrelerdeki gibidir, yalnız kemer aynalarında 6 köşe ve üçgenlerle yapılmış süslemeler vardır.(Resim 51)

● Atik Ali Paşa Medresesi - İstanbul (1496-1497)

U plan şemalı bu Medresenin simetri aksında dershane yer alır. Dersha- nenin güney cephesinde, düz atkılı, tuğla boşaltma kemerli, kemer ayna- sı bir sıra kesme taş, iki sıra tuğladan oluşan 1.15x1.90mt. boyutla- rında iki alt pencere ile bunların üstünde, sivri tuğla kemerli, iki tepe penceresi yer alır. Hücrelerin ise avluya bakan yüzlerinde pence- re yoktur. Dış cephelerinde, düz atkılı, boşaltma kemerli iki alt pen- cere ile alt ortada tek bir kesme taş kemerli tepe penceresi yer alır. 0.85x1.40mt. boyutlarındaki alt pencerelerin, çift merkezli, üstten teğetli kemerleri kesme taştır.

● Beyazıt Medresesi - İstanbul (1501-1506)

Bu Medrese de U plan şeması gösterir, ancak dershane konumu farklı- dır. Dershane U planın açık ucunun ekseninde, dışa çıkıntı yapmadan yer alır. Dershane giriş kapısı iki yanında yer alan simetrik, kesme taş söveli pencereler düz atkılı olup, üzerlerinde kesme taş, çift mer- kezli, üstten teğetli boşaltma kemerleri vardır. Kemer aynaları da kes- me taştır. Pencerelerin ve kapının üstlerinde üç adet sivri kemerli te- pe pencereleri yer almaktadır. Kemer sırtında tek sıra tuğla izlenmek- tedir. Ön cephede, kapının yerinde, bir alt pencere daha ilave edilmiş, bu durumda cephe gruplaması 3/3 şeklini almıştır. Dershane pencereleri 1.00x1.80mt. boyutundadır. Her hücrenin dışa açılan 0.85x1.30mt. boyut- larında iki penceresi vardır, bunlar düz atkılı, mermer söveli, kesme taştan, çift merkezli üstten teğetli boşaltma kemerli ve kemer aynala- rı da kesme taş olan alt pencerelerdir. Arasına gelen kesme taş sivri kemerli bir de tepe penceresi vardır, yani hücrelerde 2/1 gruplaması yapılmıştır.

● Çoban Mustafa Paşa Medresesi - Gebze (1523-1524)

Dershane avlu cephesinde, giriş kapısının iki yanında düz atkılı, mermer söveli, çift merkezli, üstten teğetli kemerli, iki pencere yer

alır. Sivri kemer 2taş/1tuğla almaşık örülmüş, kemer sırtı tek sıra tuğla ile belirtilmiş, kemer aynası ise bir taş, bir tuğla doldurulmuştur. Alt pencerelerin üstünde yine aynı karakterde kemerli, kemer aynaları boşaltılmış, üstlükler vardır. Dershanenin arka cephesinde aynı düzende, 2/2 şeklinde iki altlık ve iki üstlük pencere görülür, arka cephenin, hücrelerden çıkma yapan yan duvarlarında ise birer pencere vardır. Hücrelerin avluya pencereleri yoktur. Her hücrede dışa bir grup pencere açılmıştır. Altlıklar, çift merkezli, üstten teğetli, 2tuğla/1taş almaşık kemerli, kemer sırtı tek sıra tuğla, kemer aynası iki renk taş süslemelidir. Tepe pencerelerinin kemerleri de çift merkezli ve üstten teğetli sivri kemerlerdir. (Resim 52,53) (Çizim 2)

• Rüstem Paşa Medresesi - İstanbul (1550)

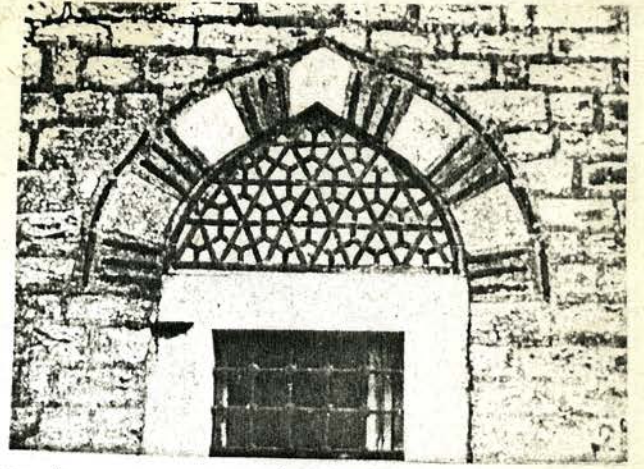
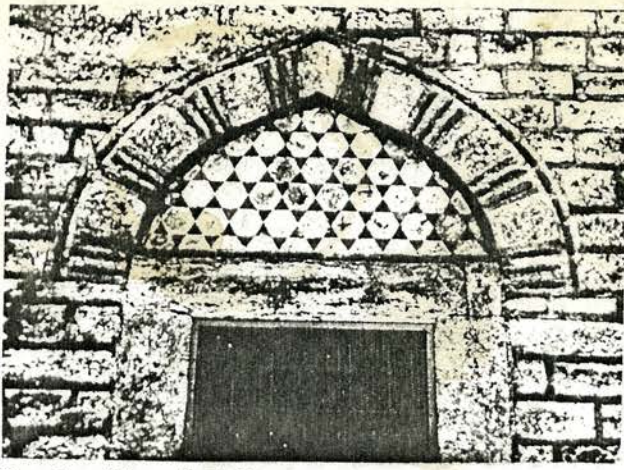
Sekizgen plan şemalı yapının, kuzey-doğu kenarında dersane yer alır. Dershanenin avlu cephesinde, kapının iki yanında 0.95x1.65mt. boyutunda düz atkılı, 0.20mt. genişliğinde kesme taş söveli iki pencere yer alır. Arka cephede ise düz atkılı, kesme taş küfeki söveli, boşaltma kemeri çift merkezli, üstten teğetli, kemer aynası masif taş olan iki alt pencere ile bunların tam üstünde kemerli tepe pencereleri yer alır. İki yan cephenin hücrelerden dışarı çıkan kısımlarında, arka cephe ile aynı düzende birer altlık ve birer üstlük pencere görülür. Hücrelerin avluya bakan yüzlerinde, kesme taş söveli düz atkılı birer adet pencere yer alır. Dış cephede ise her hücrede birer çift, düz atkılı, çift merkezli, üstten teğetli boşaltma kemerli alt pencere ile bunun üzerine gelen kemerli tepe pencereleri görülür.

• Süleymaniye Sani Medresesi - İstanbul (1550-1555)

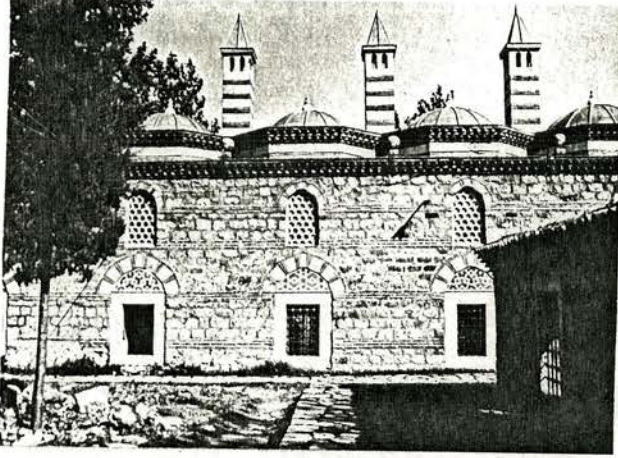
U plan şemalı Medresenin kısa kenarında yer alan dersane hacminin avlu ve dış cephesi aynı düzende olup 2/2 şeklindedir. Bu iki alt ve üst pencerelerden alttakiler 1.25x2.25mt. boyutlarında, düz atkılı, kesme taş, çift merkezli, üstten teğetli, boşaltma kemerli, üsttekiler ise kesme taş, çift merkezli, üstten teğetli, boşaltılmış kemerlidir. Hücrelerin avluya bakan cephelerinde sadece kapıları bulunur. Dış cephede ise kesme taş söveli, düz atkılı, çift merkezli, üstten teğetli boşaltma kemeri tuğla, kemer aynası ise taş olan birer adet pencere vardır.

• Süleymaniye Salis Medresesi - İstanbul (1550-1555)

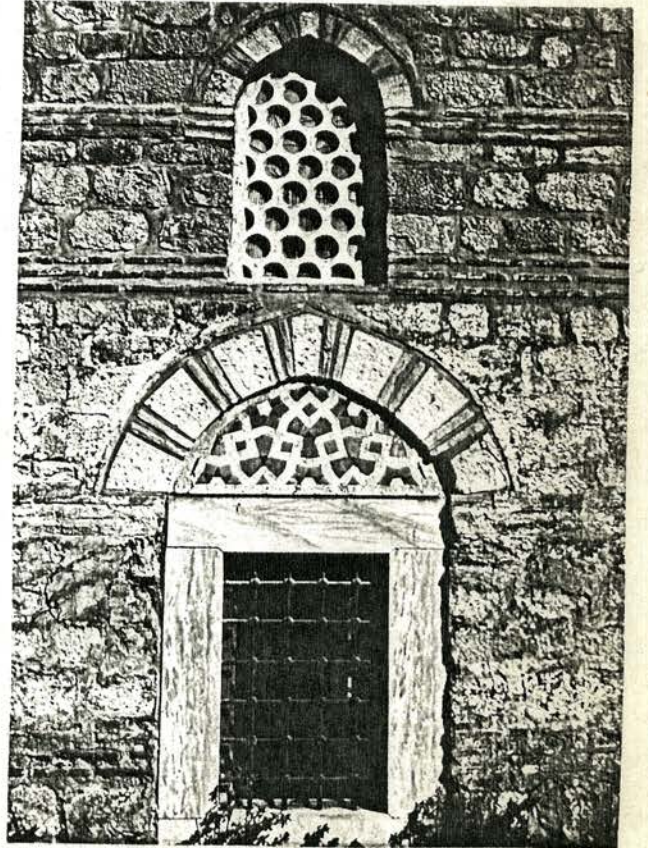
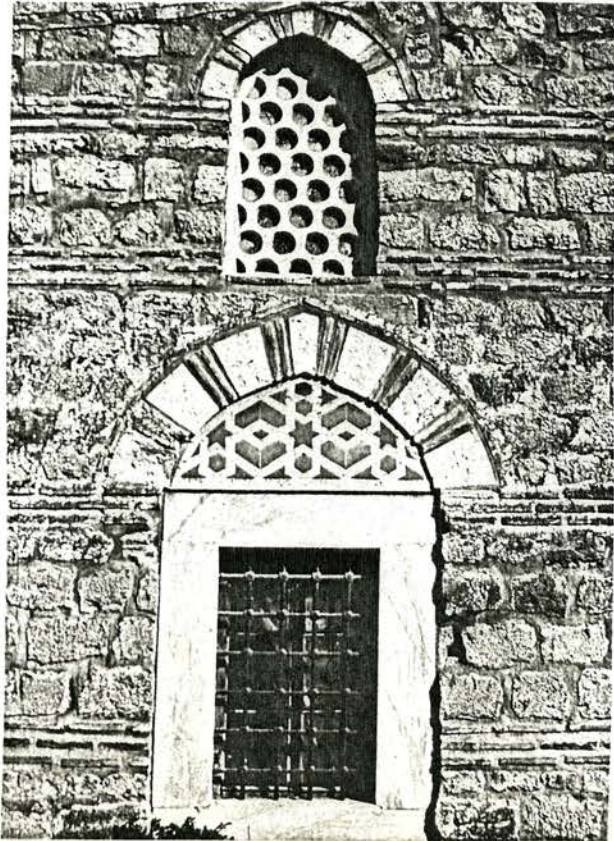
Dershanenin dış yüzde penceresi yoktur. Avluya bakan cephede, çeşme üzerindeki çıkmanın iki yanında birer pencere vardır. Bunlar, düz atkılı



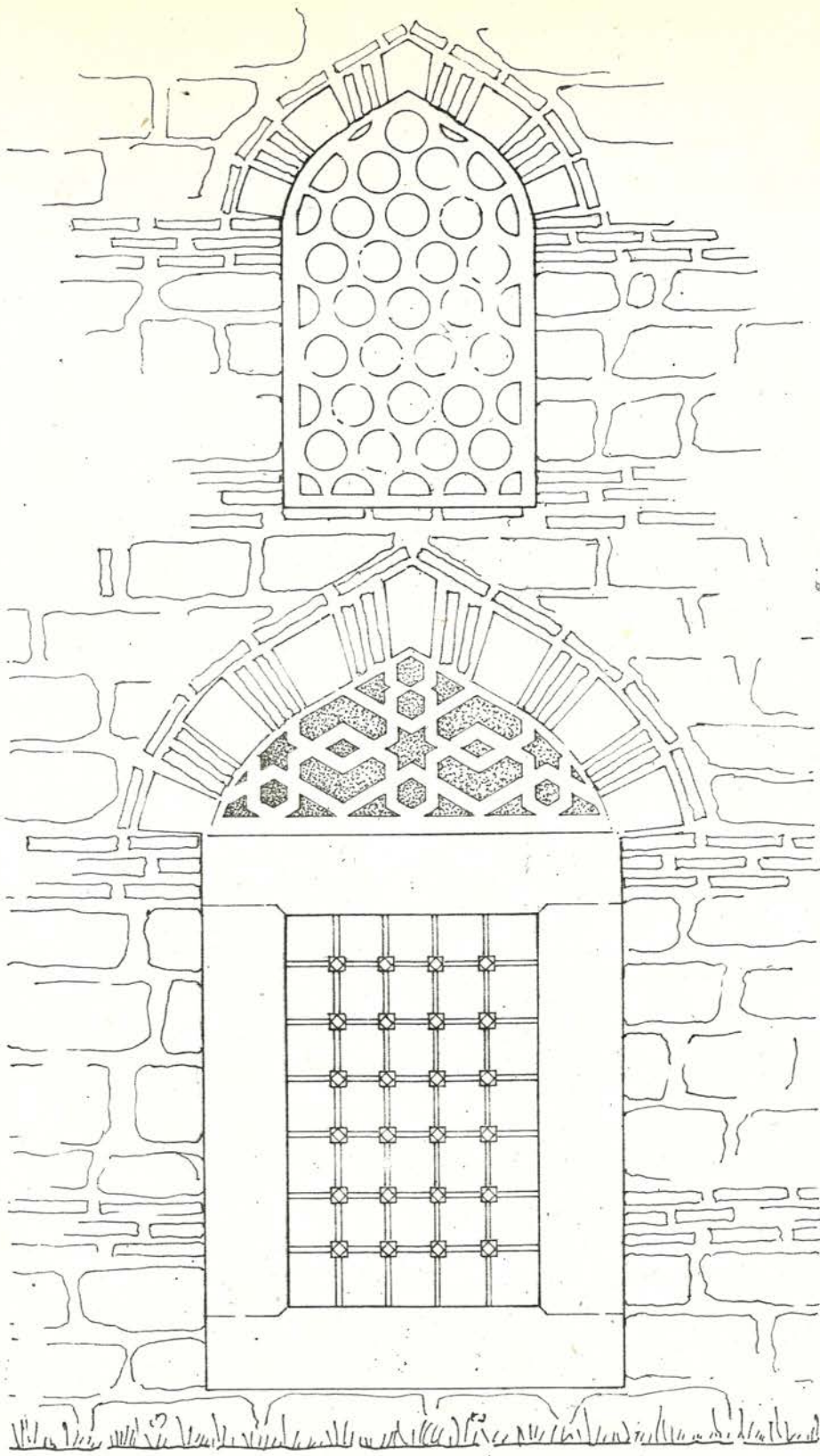
Resim 51. Fatih Semaniye Medresesi Dershane pencerelerinde tuğla süsleme.
(E.H.Ayverdi III, s.388-389)



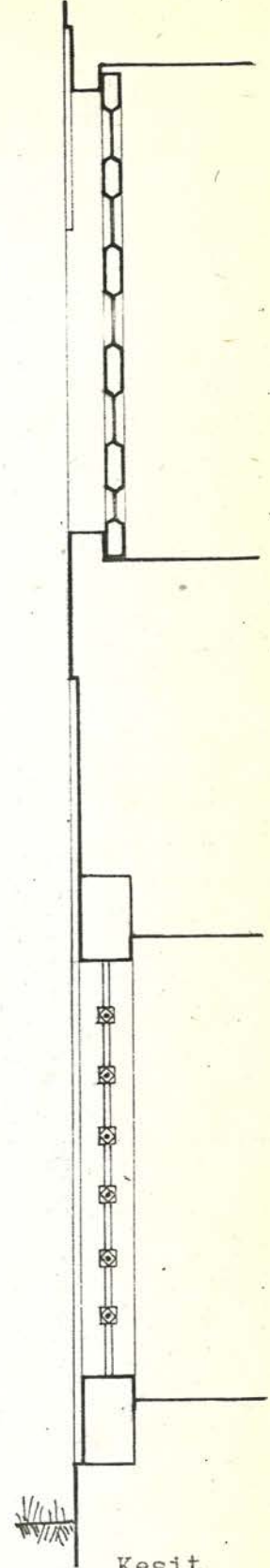
Resim 52. Gebze Çoban Mustafa Paşa Medresesi hücre pencere dizisi.



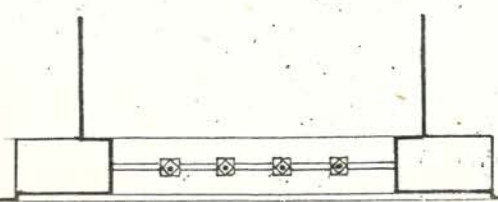
Resim 53. Gebze Çoban Mustafa Paşa Medresesi, Hücre pencere alınlıkla rında alternatif tekrar eden iki çeşit süsleme.



Görünüş



Kesit



Plan

Çizim 2. Gebze Çoban Mustafa Paşa Medresesi Hücre Penceresi 1/20

lı ve taştan, basık boşaltma kemerli pencerelerdir. Üstlerinde sivri taş kemerli, tepe pencereleri vardır. Hücrelerde, avluya bakan cephede pencere yoktur. Dış cephede ise her hücrede iki düz atkılı 0.60x1.25mt. boyutlarında, boşaltma kemerleri tuğla ve kemer aynaları kesme taş olan pencereler ile bunların aralarında tek bir sivri kemerli tepe penceresi yer alır.

● Koca Sinan Paşa Medresesi - İstanbul (1593)

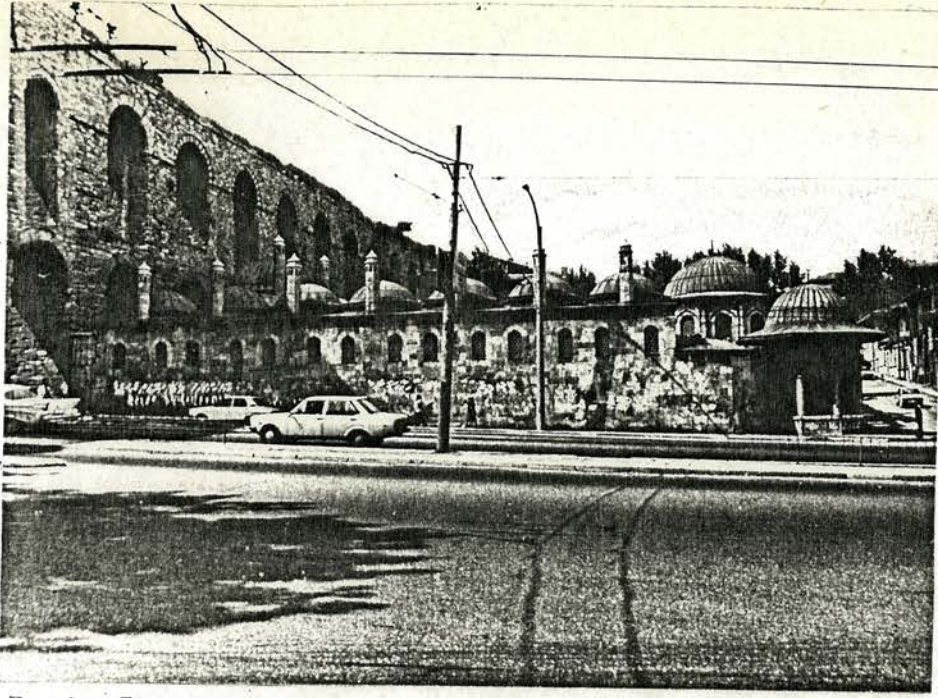
U plan şemalı hücre grubunun, U'nun açık kenarında yer alan dershanenin giriş kapısı iki yanında, 0.90x1.50mt. boyutlarında, düz atkılı, kesme taş söveli, basık tuğla kemerli ve kemer aynası tuğla olan iki pencere ile bunların ve kapının üstünde sivri tuğla kemerli tepe pencereleri görülür. Kuzey cephesinde bir, doğu ve batı cephelerinde üçer adet aynı düzende pencereler yer alır. Hücrelerin avluya bakan yüzlerinde, 0.77x1.40mt. boyutlarında birer pencere ve kapı açılmıştır. Dış yüzeyde ise her hücrede 0.70x1.30mt. ebadında düz atkılı iki pencere ile bunların üzerinde tepe pencereleri yer alır, bu pencerelerin kemerleri ise çift merkezli, üstten teğetlidir.

● Gazanfer Ağa Medresesi - İstanbul (1595-1596)

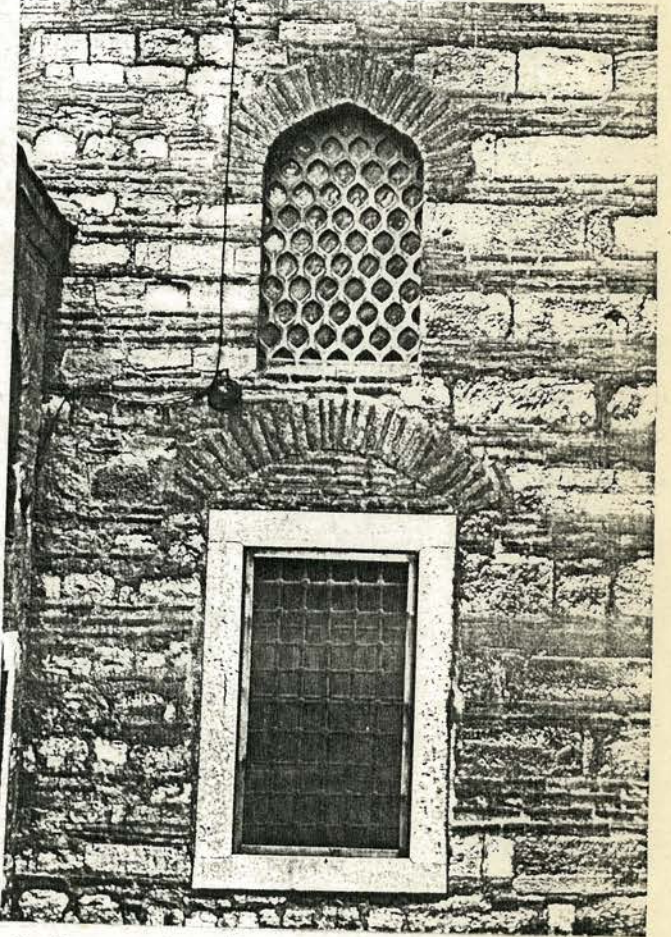
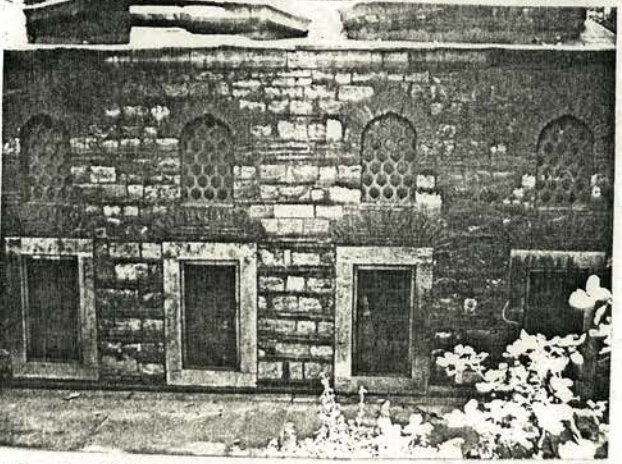
U plan şemalı Medresenin kapalı ucu ekseninde dersane yer alır, dershanenin avluya bakan cephesinde, giriş kapısının iki yanında, altı üstlü birer pencere bulunur. Arka cephesinde ise 3/3 şeklinde bir gruplama vardır. Alt pencereler basık boşaltma kemerli, mermer söveli, üstlükler ise tuğla sivri kemerlidir. Hücrelerin avluya bakan yüzlerinde, kapı yanında, 0.94x1.18mt. boyutlarında, düz atkılı birer pencere, dış yüzlerinde ise 0.75x1.00mt. boyutlarında ikişer pencere bulunur. Düz atkılı, basık tuğla kemerli, kemer aynaları tuğla dolgu olan bu iki pencere üzerlerinde de, çift merkezli, tuğla kemerli iki adet tepe penceresi vardır.(Resim 54,55)(Çizim 3)

● Kuyucu Murat Paşa Medresesi - İstanbul (1607-1609)

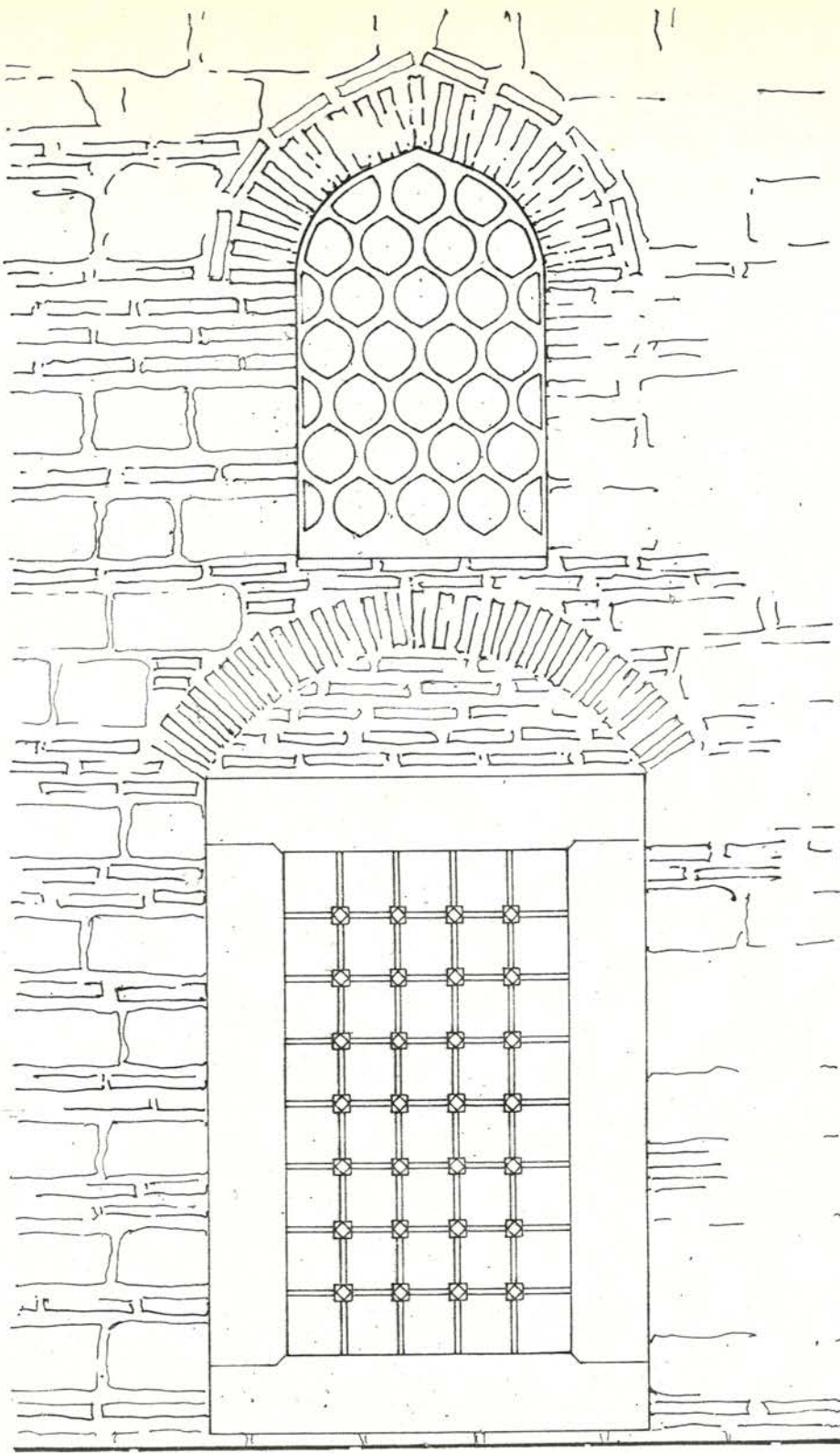
Medrese, türbe, sebil, dükkanlar ve sıbyan mektebinden oluşan bir külliye halindedir. Planlamasında sıkışma ve bir zorlama hissedilir; mahalle içinde olmasından ötürü sıkışık bir kent dokusuna uyum gösterdiği sezilmektedir.(15) Hücreler L şeklinde bir düzende yan yana gelmişlerdir. Kare planlı olup birer kapı ve pencere ile revaklara açılırlar.



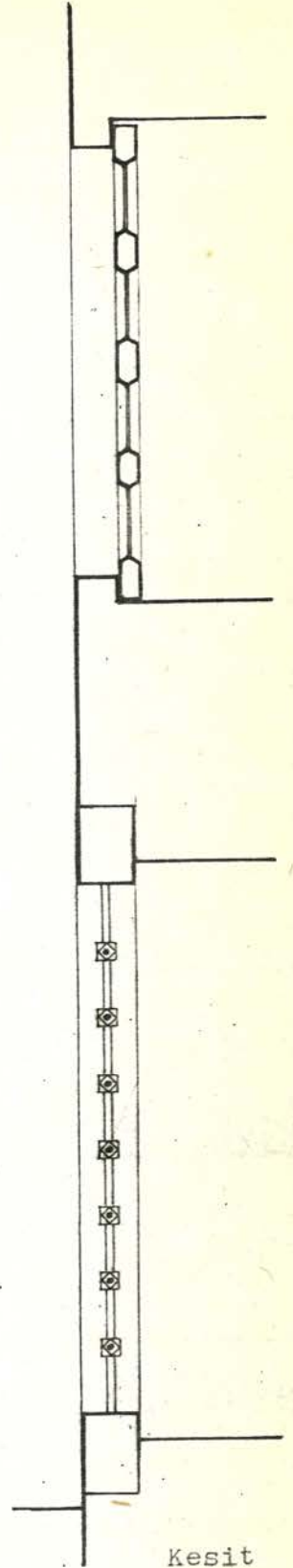
Resim 54. Saraçhane'de Gazanfer Ağa Medresesi genel görünüşü ve hücre pencereleri.



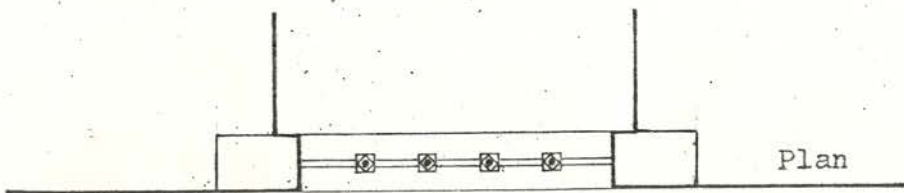
Resim 55. Saraçhane'de Gazanfer Ağa Medresesi avludan giriş cephesi ve hücre pencereleri, detayları.



Görünüş



Kesit



Plan

Hücrelerin dışa bakan batı yönüne de yalnızca üst pencereler açılmıştır, bu da yapının bu yönde kapanmasını gerektiren çevre koşullarının varlığı ile izah edilebilir.(16) Dershane, hücrelerle, kibleye yönelecek şekilde eğik bir açı ile birleşir. Dershane'nin avluya bakan cephesinde, kapının iki yanında iki pencere izlenir. Kapının ve pencerelerin üstünde üç tane tepe penceresi yer almaktadır. Dershane'nin diğer cepheleri ise hücreler, dükkanlar ve türbe ile çevrilidir. Dikdörtgen alt pencereleri çevreleyen silme, iki merkezli sivri kemerin alt sınırını çizerek döner, kemer aynası daha derin bir çizgi ile çökertilmiştir. Kemerin dış çizgisi tüm pencereyi içine alan ikinci bir dikdörtgen çerçeve ile birleşir. Üst pencerelerde üstten teğetli sivri kemer kullanılmış, kemeri belirten silme takımı pencereyi de çevrelemiştir.(Resim 56)(Çiz.4)

• Sultan Ahmet Medresesi - İstanbul (1620)

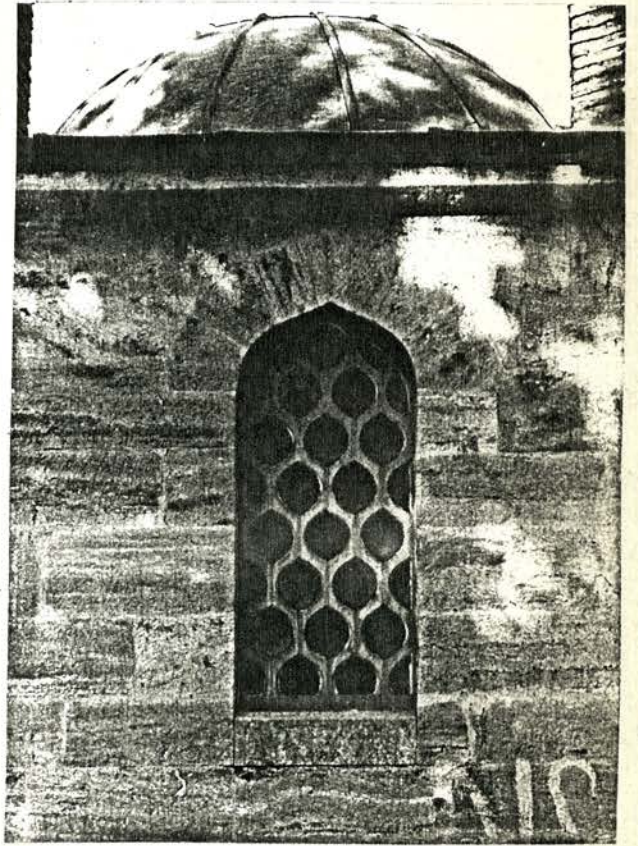
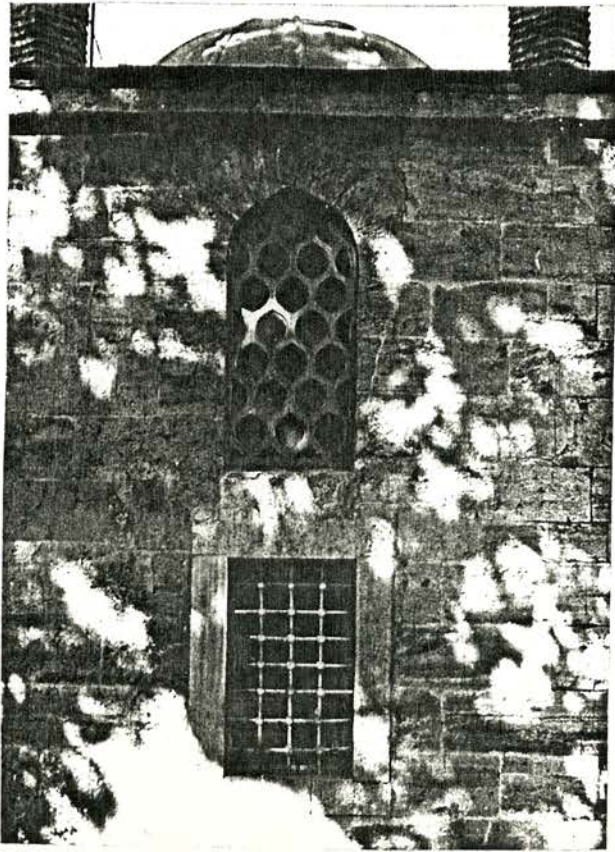
Dikdörtgen planlı bir avlu çevresinde revaklı hücreler ve dershane'den oluşan Medresede, hücre dizisinde 2/2 gruplaması görülür. Alt sıra pencereler düz atkılidir. Mermer söve dikdörtgen bir çerçeve oluşturur. Üst sıra pencere dizisi alt sıraya çok yaklaşmış, aradaki sağır kısım çok azalmış, böylece dikeyde grup etkisi artmıştır; iki pencere katı bir bütün olarak etki etmektedir. Alttaki iki pencere üstünde kemer kısmı duvar yüzeyinden çökertilmiş kemerli tepe pencereleri vardır. Dershane cephesindeki üçlü gruplama üstte ortada yükseltilerek belirtilmiştir.(Resim 57,58,59).

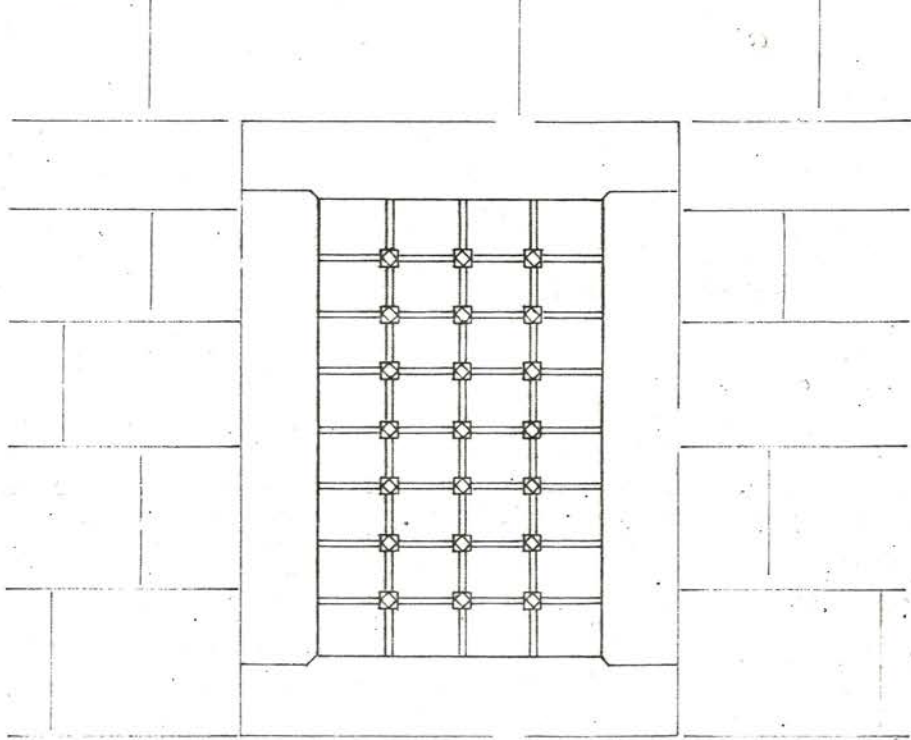
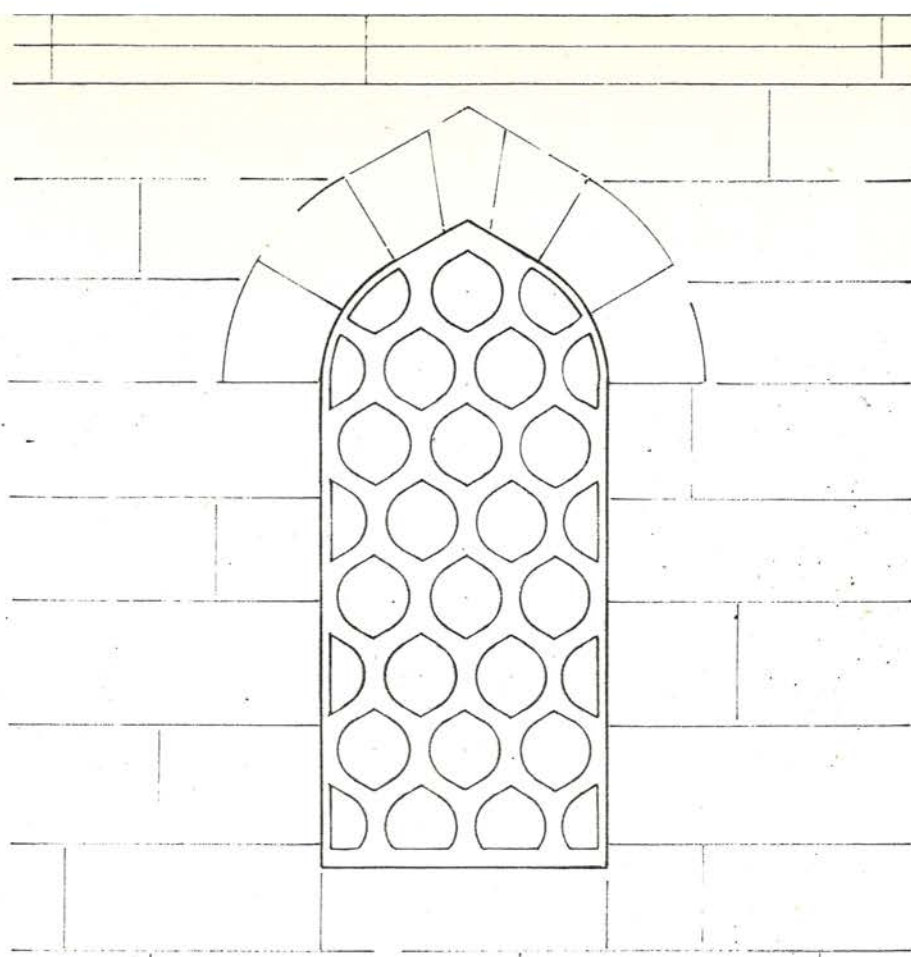
• Nuruosmaniye Medresesi - İstanbul (1755)

Sosyal ve kültürel yapının değişmesi, Avrupa ile ilişkilerin artması eğitime de etki etmiş, medrese yapıları giderek fonksiyonlarını yitirmeye başlamışlardır. Nuruosmaniye Medresesi de 18.yüzyılda son olarak yapılan bir iki örnekten biridir. Külliye'nin Camisi Osmanlı Barok Mimarisinin ilginç bir örneğidir ve belirli bir anlayışı yansıtmaktadır. Ancak, medrese planlamasında ve cephesinde barok etki görülmez, sadece saçak baroktur, pencereler dikdörtgen taş sövelidir. Taş kemer, çift merkezli sivri kemerdir.(Resim 60,61)

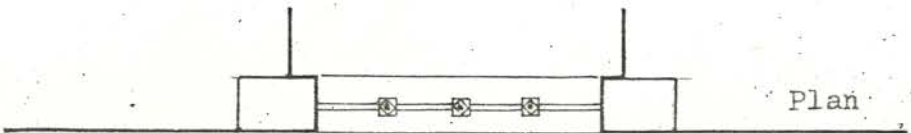


Resim 56. Kuyucu Murat Paşa Medre-
sesi hücre pencereleri, genel gö-
rünüş ve detayları.

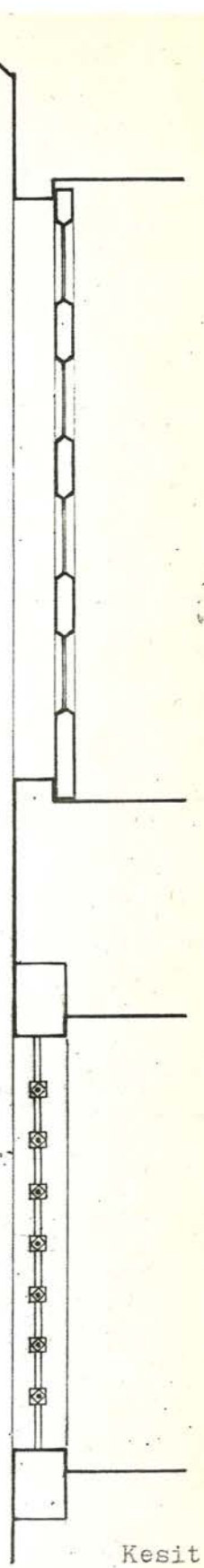




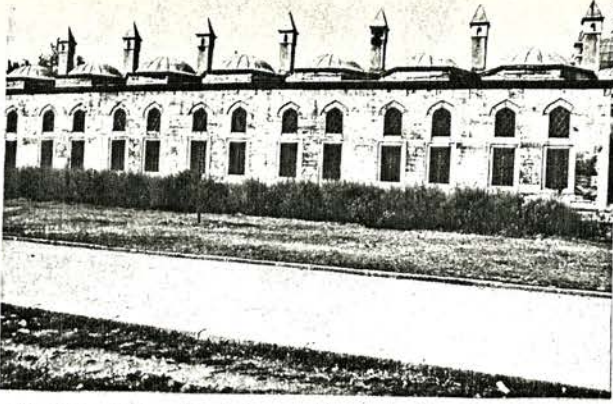
Görünüş



Plan



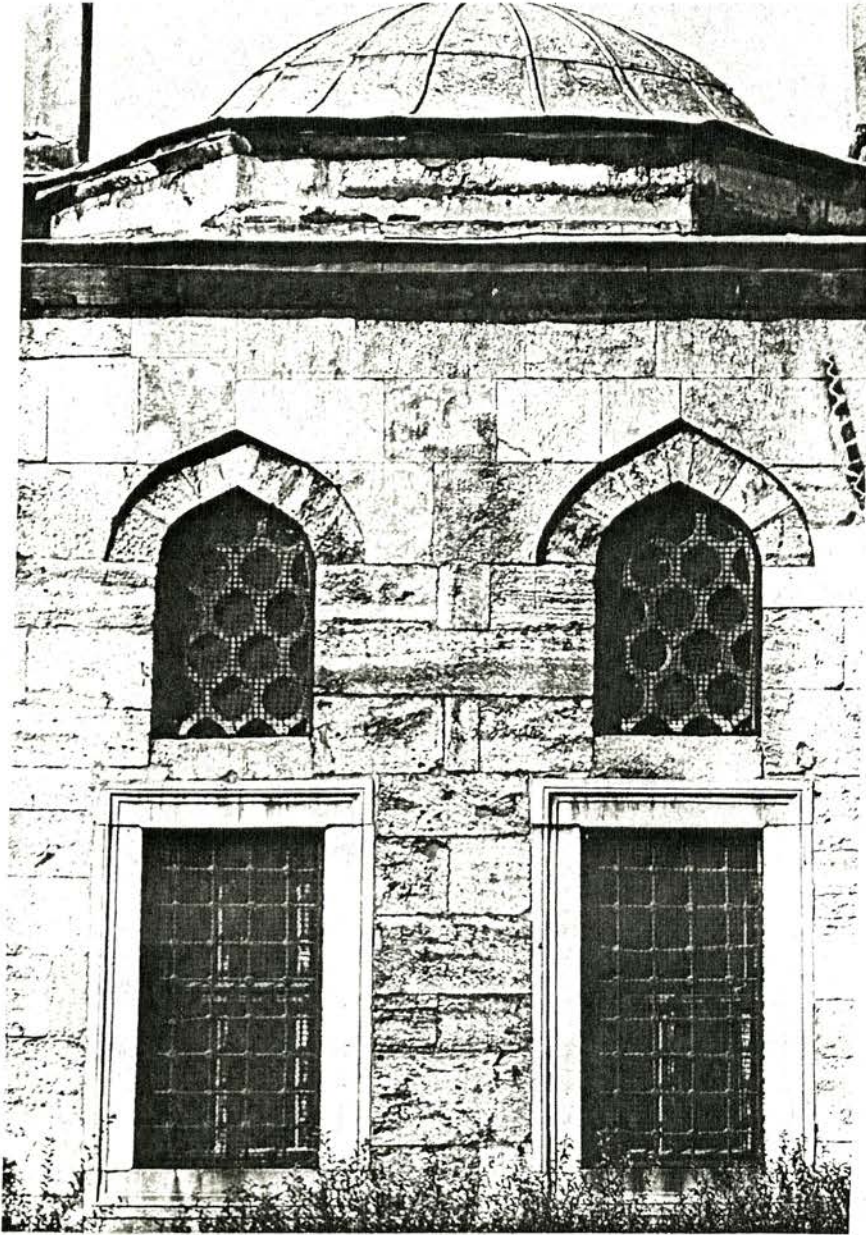
Kesit



Resim 57. Sultan Ahmet Medresesi, genel görünümü ve hücre pencereleri dizisi.



Resim 58. Sultan Ahmet Medresesi, Dershane cephesi pencere gruplaması.



Resim 59. Sultan Ahmet Medresesi hücre pencere gruplaması detayı.

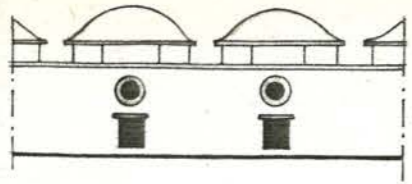
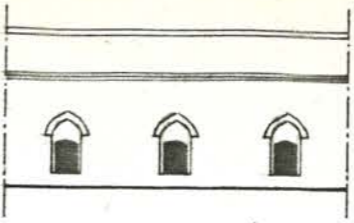
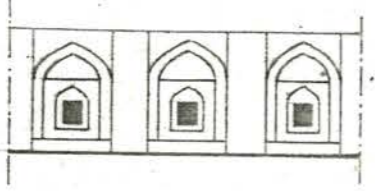
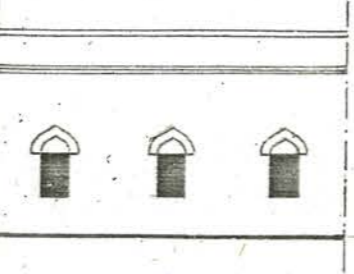
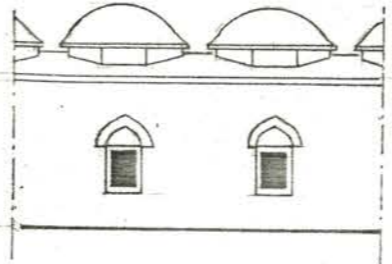
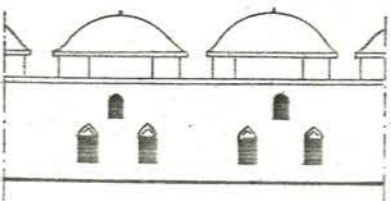
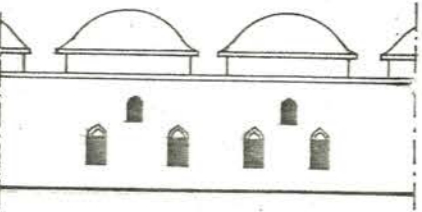
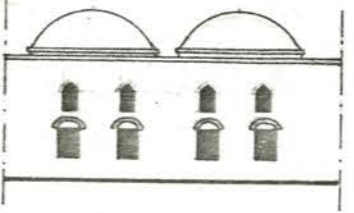
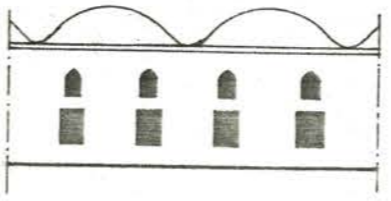
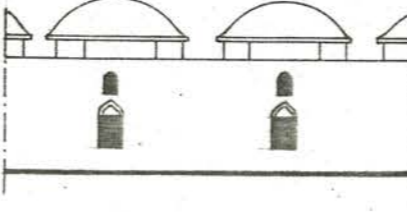
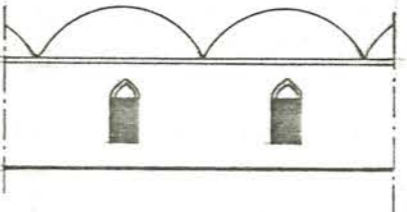
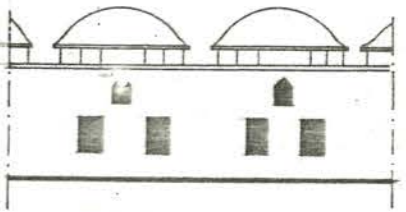
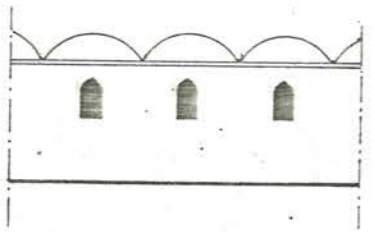
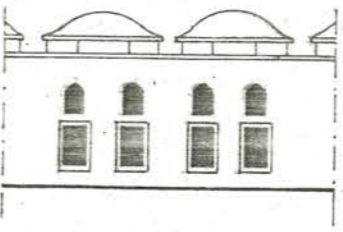
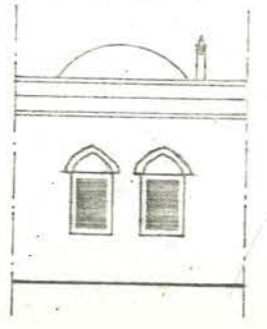


Resim 60. Nuruosmaniye Medresesi giriş cephesi.



Resim 61. Nuruosmaniye Medresesi pencere gruplaması.



14 yy.						
	Süleyman Paşa (Iznik)	Yıldırım Med. (Bursa)				
15 yy.						
	Yeşil Medrese (Bursa)	Kuradiye Med. (Bursa)	Fatih Medresesi	Atik Ali Paşa		
16 yy.						
	Bayezit Medresesi	Rüstem Paşa Med.	Koca Sinan Med.	Gazanfer Ağa Med.	Süleymaniye Sani Med.	Süleymaniye Salis Med.
17 yy.						
	Kuyucu Murat Paşa Med.	Sultan Ahmet Med.				
18 yy.						
	Nuruosmaniye Medresesi					

3.3.2. Medrese Mimarisinde Pencereilerin Genel Özellikleri:

1. Yapım özellikleri:

1.1. Malzeme

Erken Devir Mimarisinde, bilhassa Bursa çevresinde, pek çok yapı tipinde tuğla ve taşın bir arada kullanıldığını gördük. Bu kullanım, Klasik Devir ve sonrasında bazı yapı yapı tiplerinde azalmışsa da (özellikle cami, türbe gibi yapılar kesme taş, mermer, çini kaplamalı yapılmış) medrese yapılarında devam etmiştir. Ancak, büyük külliyelerin parçası olan medreselerde, duvar konstrüksiyonu genel olarak moloz taş üzerine kesme taş kaplama olarak yapılmıştır.

1.2. Oranlar

Klasik Devir ve sonrasında, Erken Devire göre, diğer yapı tiplerinde olduğu gibi, medreselerde de pencere boyutları büyümüş ve yüzeyin genel ölçülerine oranla pencere alanları artmıştır.

1.3. Teknik

Pencere boşluğu altta genellikle dikdörtgen düz atkılıdır. Hafifletme kemerinin kalkması ile üst sıra pencere aşağıya sarkmış ve uzamıştır. Dikdörtgen boşluğun kenarını çoğunlukla taş bir söve çevirir, üst sıra pencerelerde genellikle üstten teğetli kemer biçimleri kullanılmış, yuvarlak kemerli pencereler 16.yüzyıl sonunda kullanılıp bırakılmıştır. (Şinan Paşa Medresesi dersane pencereleri)

2. Biçim özellikleri:

2.1. Dekorasyon olanakları

Erken devirde genellikle görülen, kemer aynasında, tuğla/taş veya iki renk taş ile geometrik süsleme, seyrek olarak görülmeye devam eder. (Fatih Medresesi, Çoban Mustafa Paşa Medresesi) Taş kaplamalı olan medrese yapılarında ise pencere çevresini çeviren çizgisel silme başlıca dekorasyon unsurudur. (Sultan Ahmet Medresesi) Medrese yapılarında camiler kadar süslemeye önem verilmemiş, pencereler fonksiyonun gerektirdiği biçim ve sayıda yapılmış, abartmalara gidilmemiştir.

2.2. Cephe gruplaması ve mimarisi

Erken devirde genellikle tek sıra pencere düzeni görülmesine karşın, 16. ve 17.yüzyılda iki katlı pencere düzeni daha yaygındır. Pencere gruplarının ritm düzeni cephede hücre dizisinin kolayca okunmasını sağlar. Genellikle 1/1 veya 2/2 gruplaması görülür. (Gazanfer Ağa, Koca Şinan, Rüstem Paşa, Sultan Ahmet Medreseleri gibi) gruplamasına da rastlanır. (Atik Ali Paşa, Bayezit, Süleymaniye Salis Medreseleri)

3. Duvarla ve yapı ile bağıntılar:

İlk dönemde olduğu gibi, Klasik Devirde de pencere, duvarın iki boyutluluğunu bozamaz. Pencereilerin taş kaplama üzerinde yer alan silmelerle çevrelenmesi daha çok 17.yüzyıl başlarında görülür. Ancak, duvar yüzeyinden derine inmeyen silme, daha çok çizgisel bir ifade vermektedir. (Sultan Ahmet, Kuyucu Murat Paşa Medreseleri)

3.3.3. Sıbyan Mektepleri:

Osmanlı yerleşme merkezlerinde, hemen hemen her semtte, ya tek başına, ya da külliyelerin bir parçası olarak yer alan sıbyan mektepleri iki katlı, dersane hacimleri üst katta bulunan sınırlı boyutta yapılardır. Külliyelerin diğer fonksiyondaki yapılarının aksine üst katın kullanılması, Osmanlı Evi ile ilişkisinin çocuklar açısından devamı olarak izah edilebilir. Bu nedenle ölçüler, oranlar Osmanlı Evi ile büyük ölçüde benzerdir. (krş. s: 7) Tek başına oldukları zaman genellikle köşe başlarında planlanan sıbyan mekteplerinde, iki taraflı ışık ve havalandırma aranmıştır. Alt kat dükkan ve genellikle çeşme veya sebil olarak planlanmaktadır. Üst katta tek hacimden ibaret bir dersane bulunur, -iki hacimli sıbyan mektepleri büyük külliyeler içinde ve çok sınırlı sayıdadır- Eğrisel örtü ile örtülü derslik hacmi genellikle karedir. Bu plan şeması küçük, fakat özellikle bu yapıların, değişmeyen karakteristiğini oluşturmuştur. (17) Alt kat cephesini oluşturan mermer çeşmeler devrin bezemesini yansıtsalar bile, üst kat kararlı ve geleneksel şemasını cepheye aksettirir. (krş. s: 67) Genellikle tuğla/taş almalı duvarda, dikdörtgen düz atkılı, sivri hafifletme kemerli pencere dizisi değişmez görüntüyü verir.

• Hatice Sultan Sıbyan Mektebi - İstanbul (1456)

İstanbul'un en eski okullarından biri olan yapı, Fetih sonrasında günümüze kadar kalabilen tek mekteptir, (18) ne yazık ki son derece harap, içine girilmez bir vaziyette ve terk edilmiştir. Alt katında dükkanlar olan yapının, üst katı tuğla/taş örülmüş, cephede bir dizi oluşturan 6 pencere 2/4 şeklinde dizilmiştir.

(17) Ö. Aksoy, Osmanlı Devri Sıbyan Mektepleri Üzerine bir İnceleme, s.158, 162, 166

(18) Ö. Aksoy, aynı eser, s.117

● Atik Ali Paşa Sıbyan Mektebi - İstanbul (1497)

Atik Ali Paşa Camiinin yanında bulunan mektep, iki katlı tuğla/taş bir yapıdır. Dikdörtgen, taş söveli pencerelerden dershaneye ait olan 3 tanesi aynı büyüklükte, yan odanın iki penceresi ise daha küçük olmak üzere, cephede 2 - 3 şeklinde gruplaşmışlardır. (Resim 62,63)

● Çoban Mustafa Paşa Sıbyan Mektebi - Gebze (1523-1524)

Külliyenin doğu kapısı üstünde yapılmış Sıbyan Mektebi tuğla/taş almastıktır. Pencereler 2/2 gruplaması gösterir. Alttakiler dikdörtgen, taş söveli, sivri kemerli, kemer aynası doludur. Usttekilerin kemer aynalarını boş, kemerleri sivridir. Kemerler 2tuğla/1taş örülmüş, kemer sırtını kılıcına tek sıra tuğla çevirmiştir. (Resim 64,65,66)

● Süleymaniye Sıbyan Mektebi - İstanbul (1556)

Süleymaniye Külliyesine dahil olan mektep, iki kubbeli, kesme taş kaplamalı bir yapıdır. Derslik mekânı eğrisel örtülü, kare planlıdır. Girişte derslik hacmi kadar üstü örtülü bir oyun yeri bulunur. Dikdörtgen, düz atkılı, taş söveli pencerelerin üstleri sivri kemerle hafifletilmiş olup, üst pencereler ise kemer aynası boş sivri kemerlidir. Derslik cephesinde 2/1 gruplaması görülür.

● Kuyucu Murat Paşa Sıbyan Mektebi - İstanbul (1607-1609)

Kuyucu Murat Paşa Külliyesi içinde yer alır. Alt katında dükkan vardır. 3/3 gruplaması görülen cephe taş kaplamadır. Alt sıra pencereler dikdörtgen düz atkılı, taş söveli, üst sıra üstten teğetli sivri kemerlidir. (Resim 67,68)

● Sultan Ahmet Sıbyan Mektebi - İstanbul (1620)

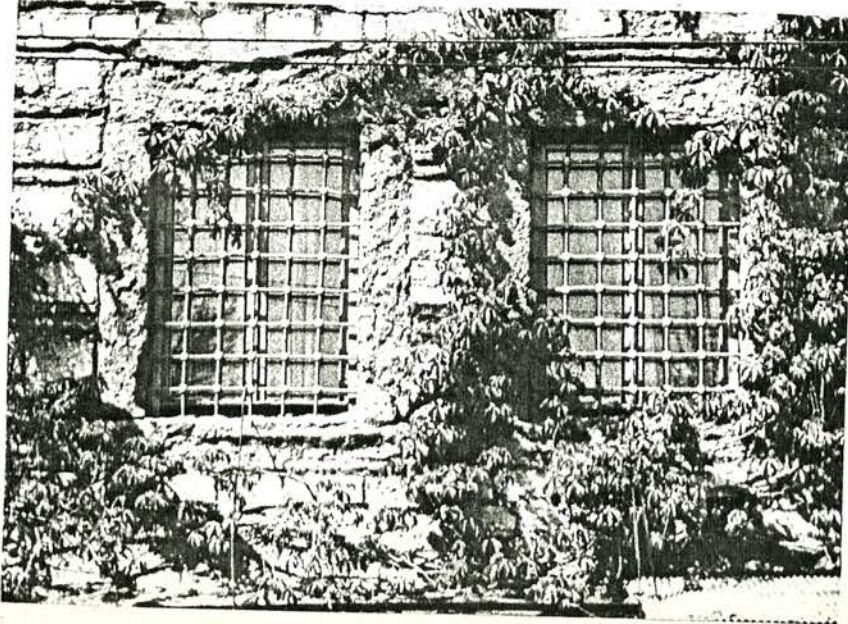
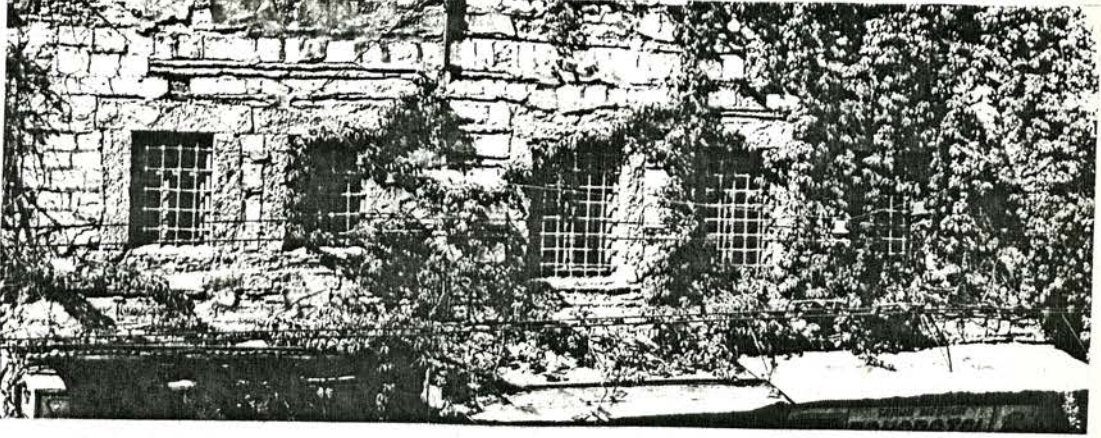
Sultan Ahmet Külliyesi içinde yer alan mektep tek hacimli bir derslikten oluşur. İki katlı pencere düzeniyle aydınlatılan mektebin taş kaplamalı cephesinde 3/3 düzeniyle yer alan pencerelerin yükseklikleri artmış ve alt ve üst pencereler birbirlerine yaklaştırılmışlardır. (Resim 69)

● Kara Mustafa Paşa Sıbyan Mektebi - İstanbul (1681)

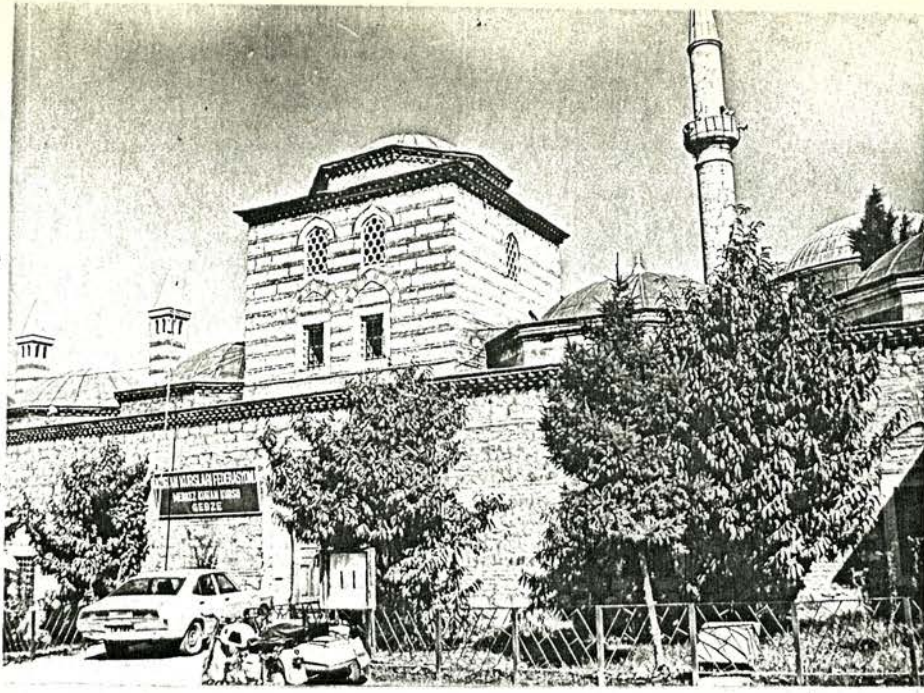
Külliyenin parçası olan mektebe, Dar-ül Hadis avlusundan ayrı tutulup yan sokaktan girilen, güney tarafta oluşturulmuş küçük bir avludun girilir. Büyük avluya bakan cepheleri, altta sağır tutulan, dikdörtgen planlı yapının diğer cephelerinde 3/3 gruplaması görülür. Büyük avlu



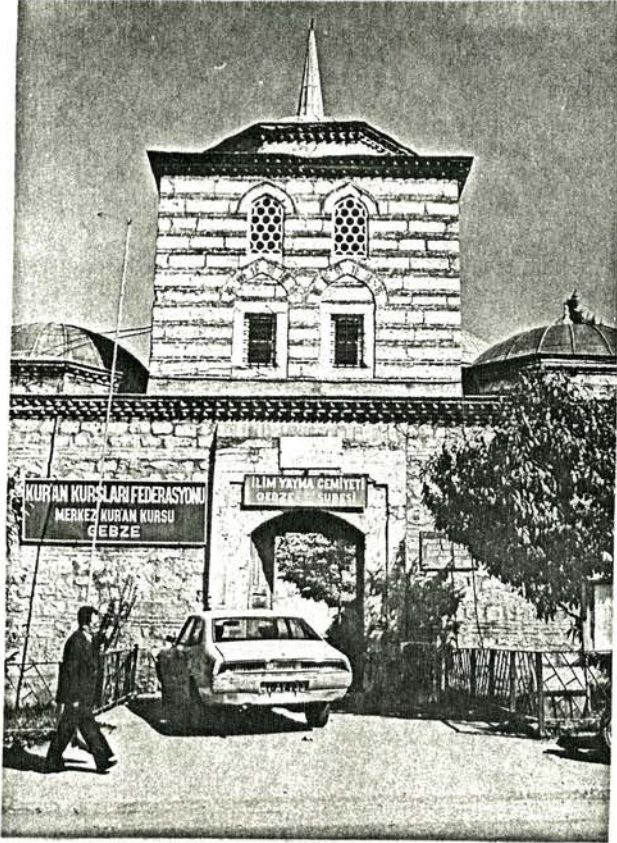
Resim 62. Atik Ali Paşa Sıbyan Mektebi genel görünüşü.



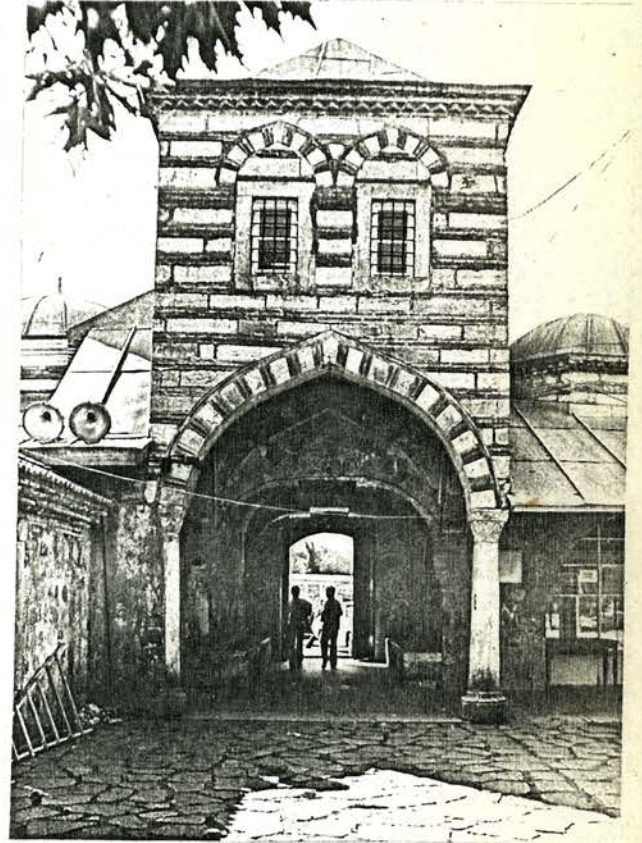
Resim 63. Atik Ali Paşa Sıbyan Mektebi, ikili üçlü pencere dizileri.



Resim 64. Gebze Çoban Mustafa Paşa Sıbyan Mektebi genel görünüşü.



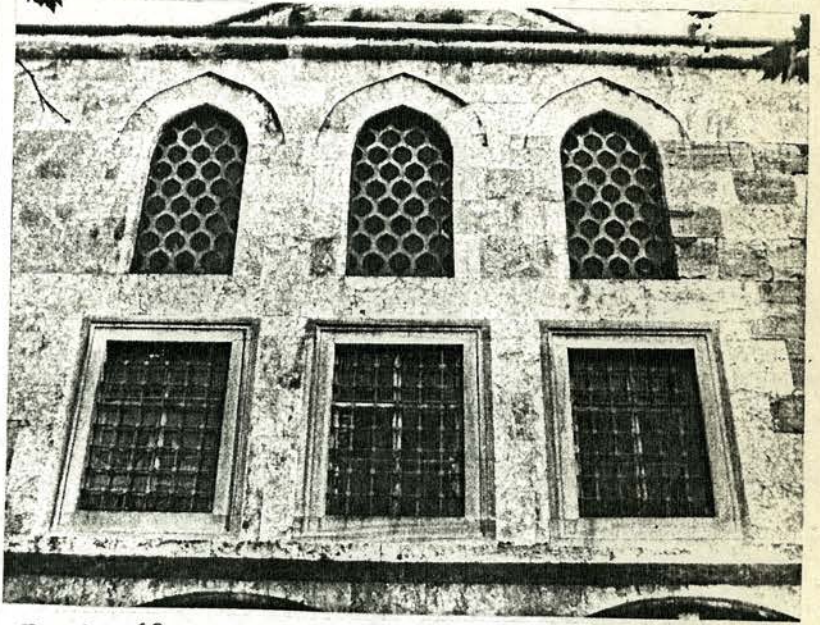
Resim 65. Gebze Çoban Mustafa Paşa Dershane cephesi pencere gruplaması



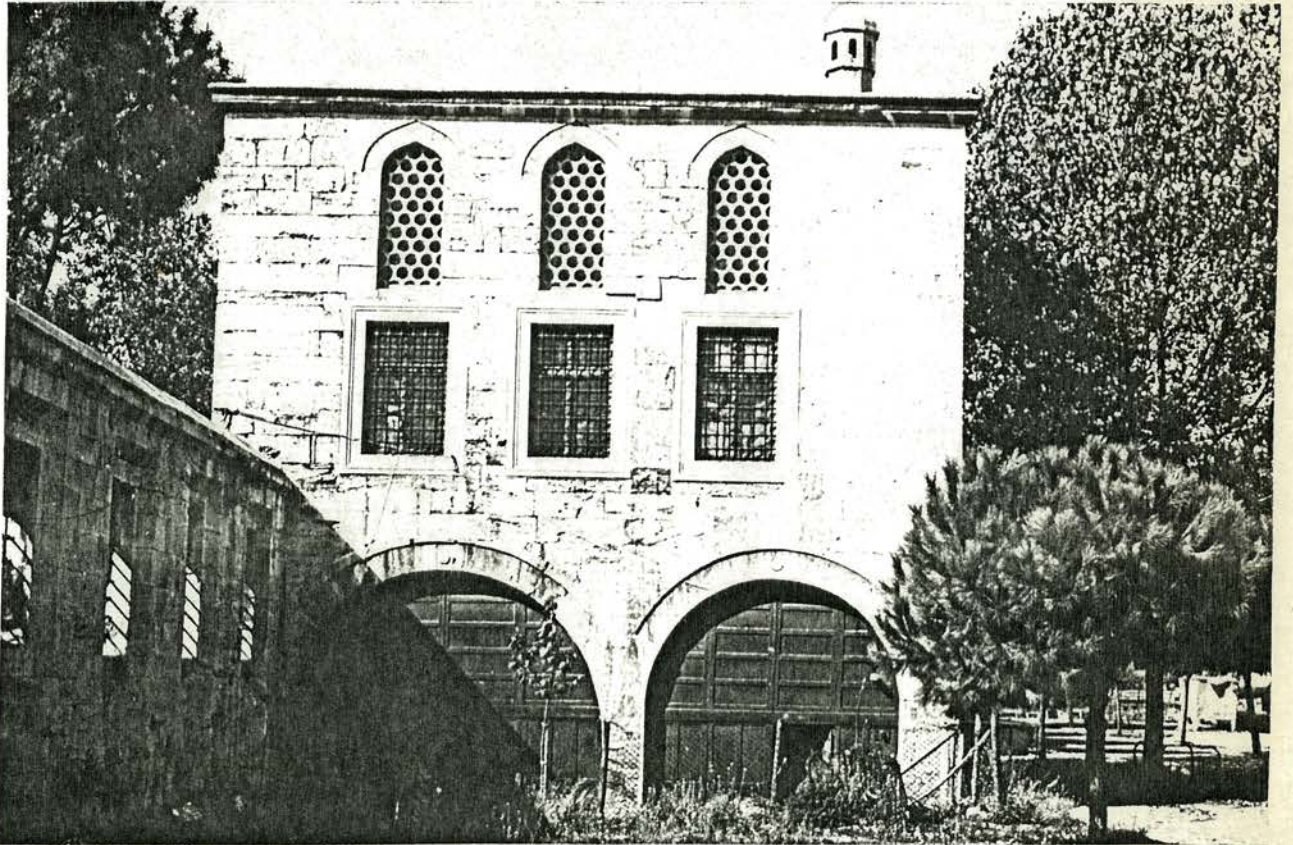
Resim 66. Gebze Çoban Mustafa Paşa avlu cephesi görünüşü.



Resim 67. Kuyucu Murat Paşa Sıbyan mektebi genel görünümü.



Resim 68. Kuyucu Murat Paşa Sıbyan Mektebi derslane cephesi pencere dizisi.



Resim 69. Sultan Ahmet Sıbyan Mektebi görünüşü ve pencere dizisi.

cephesi ve tümüyle sağır olan derslane tarafındaki cephe, taş kaplama olmasına karşın, diğer iki cephe tuğla/taş almasıktır. 3'lü gruptama gösteren pencerelerde yuvarlak tuğla kemer görülür. Büyük avlu cephesindeki 3 adet tepe penceresinin ise taş, üstten teğetli sivri kemerleri vardır. (Resim 70,71)(Çizim 5)

• Amcazade Hüseyin Paşa Sıbyan Mektebi - İstanbul (1697)

Külliyeye yapılarından olan mektebe yine ayrı bir giriş verilmiştir. Alt katı dükkan olan fevkanî yapının üst katı iki dersliklidir. Bu nedenle cephede 1/1/1 ve 1/1 gruptaması görülür. Külliyeinin diğer yapıları taş kaplama olmasına karşın, sıbyan mektebi cephesi burada da geleneksel görünümde tuğla/taş almasıktır. Pencereler dikdörtgen taş söveli, tuğla sivri kemerlidir. Kemer aynası taştır. (Resim 72)

• Bekir Ağa Sıbyan Mektebi - İstanbul (1723)

Aksaray Çakır Camiinin karşısındaki Mektebin alt katında dükkanlar vardır. Üst kat tuğla/taş cephede tek sıra üç pencere görülür. Pencereler dikdörtgen taş söveli, üstten teğetli sivri kemerlidir.

• Horhor-Elhaç Süleyman Efendi Sıbyan Mektebi - İstanbul (1728)

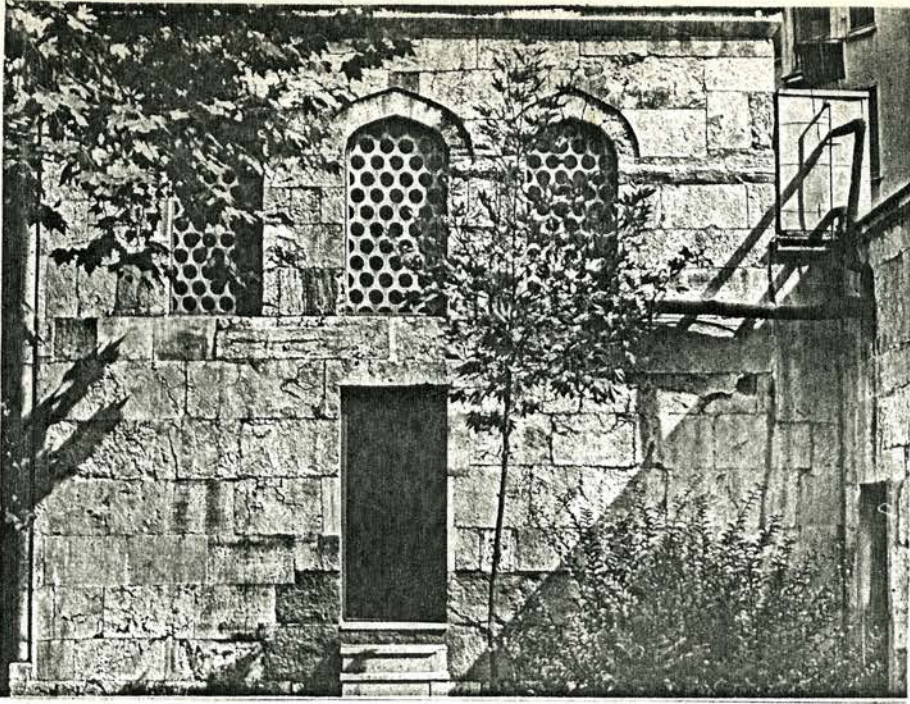
İki katlı yapının tek dersliği üst kattadır. Yan cephenin alt katı kesme taş kaplanmış ve bir çeşme yapılmıştır. Yan cephenin üst katı ve giriş cephesinin tümü 2tuğla/ltaş almasıktır. Cephelerde 1/1/1 gruptaması görülür. Dikdörtgen pencereler taş söveli, tuğla sivri kemerlidir. Kemer sırtını sırtına tek sıra tuğla çevirir, kemer aynası doludur ve yıldız şeklinde süsleme vardır.

• Galata-Kemankeş Mustafa Paşa Sıbyan Mektebi - İstanbul (1732)

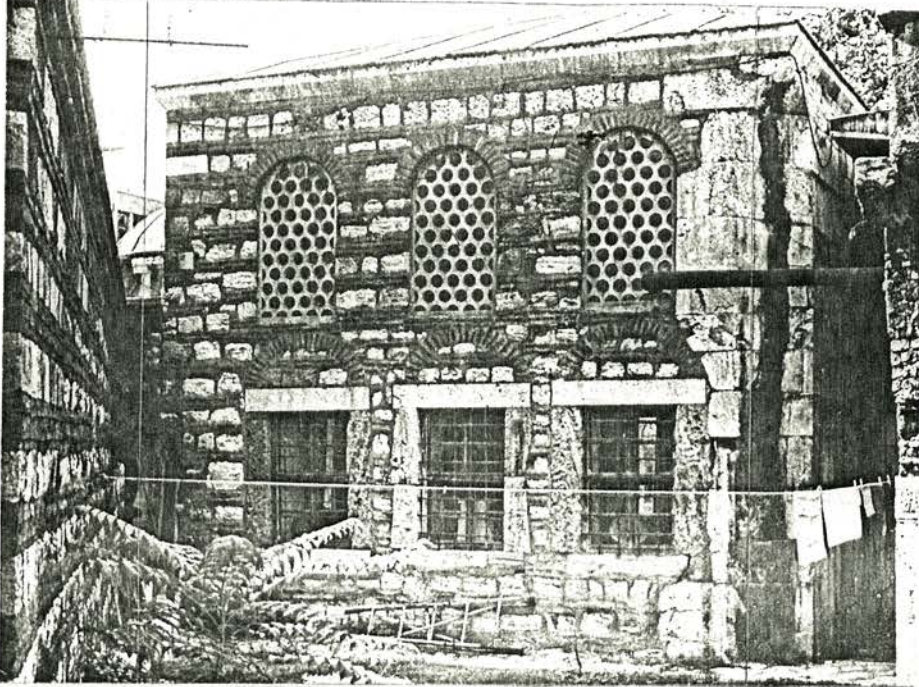
Aynı geleneksel görünümü veren bu Mektep de iki katlı ve tek dersliklidir. Alt katında çeşme bulunur. Çeşme cephesi taş kaplama, diğer cephe-ler 2tuğla/ltaş almasıktır. 2 tuğla hatıl yer yer meandr motifi gösterir. Dikdörtgen pencereler taş söveli tuğla sivri kemerlidir. Kemer sırtı tek sıra tuğla; kemer aynası taştır. Cephede tek sıra pencere 1-1-1 dizisindedir.

• I.Mahmut Sıbyan Mektebi - İstanbul (1742)

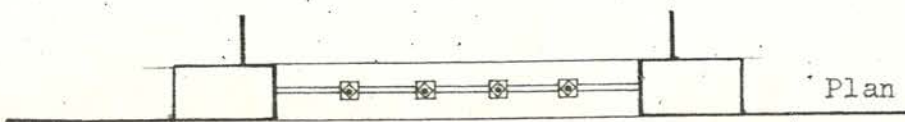
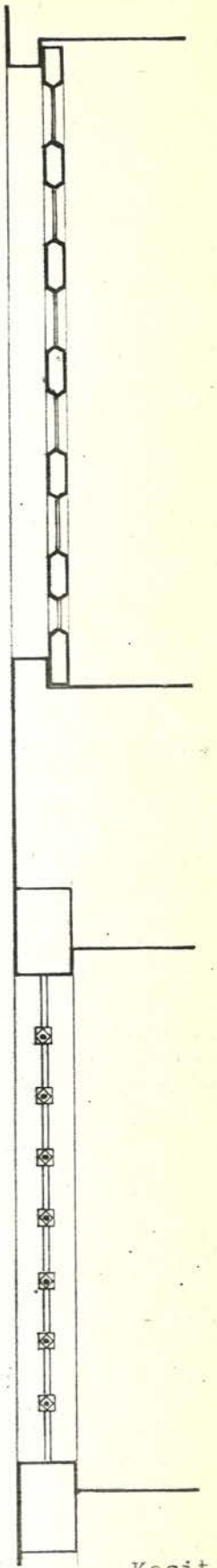
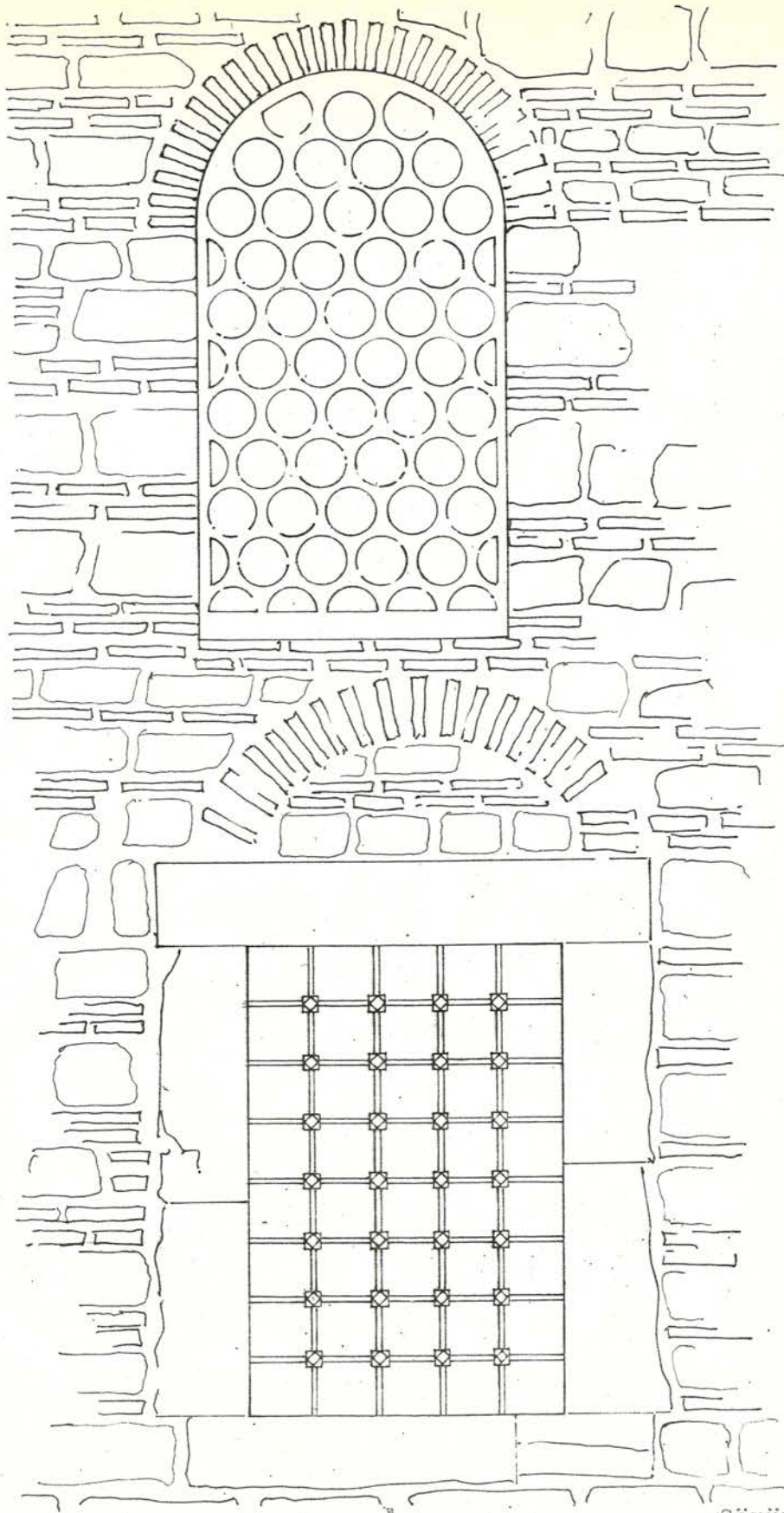
Ayasofya Camisi avlusunda bulunan iki katlı mektebin üst katında derslik bulunur. Tuğla/taş cephede dersliğin tek sıra üçlü sivri kemerli taş söveli penceresi vardır.



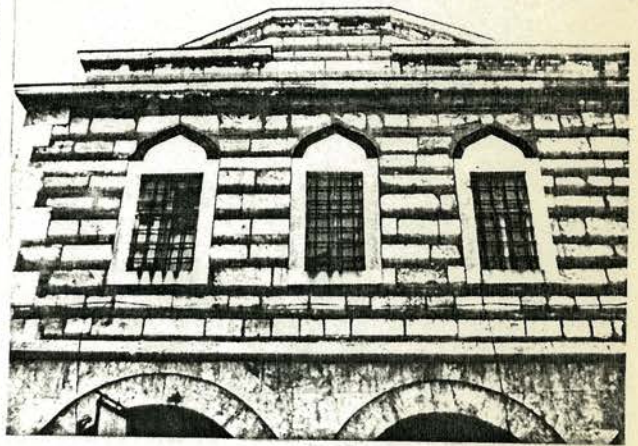
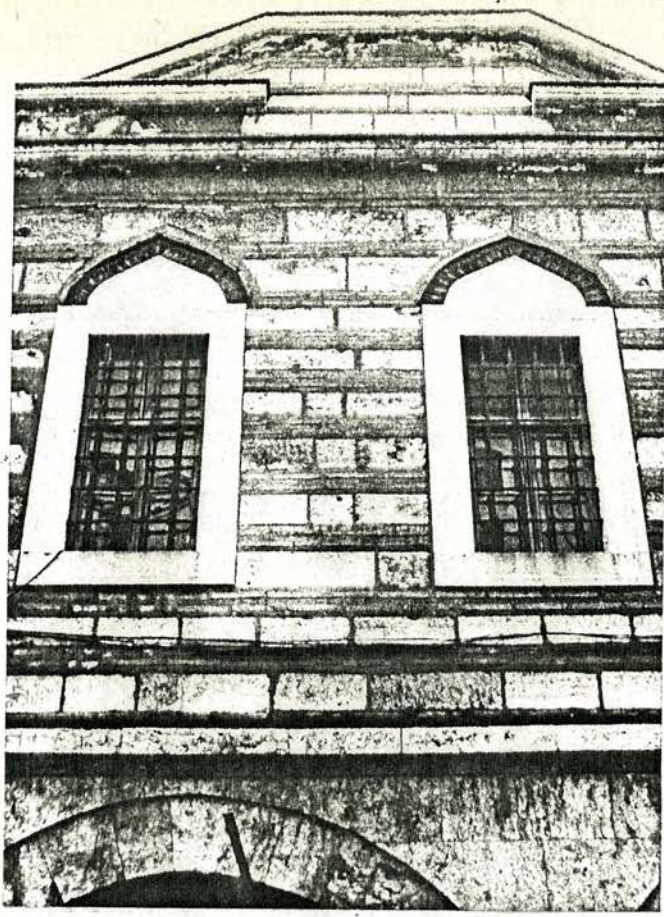
Resim 70. Kara Mustafa Paşa Sıbyan Mektebi, Dar-ül Hadis avlusu cephesi. (Kapı sonradan açılmıştır.)



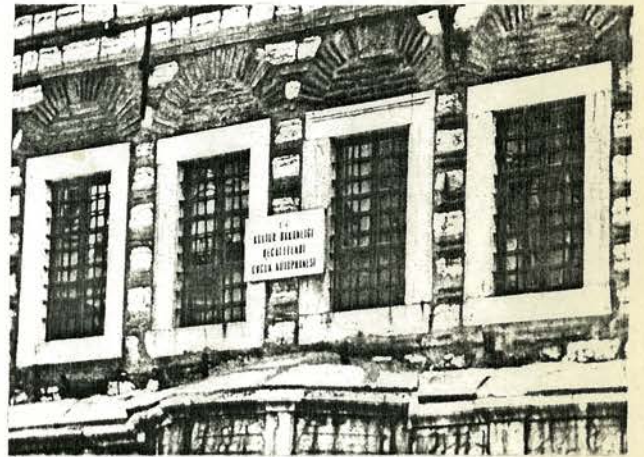
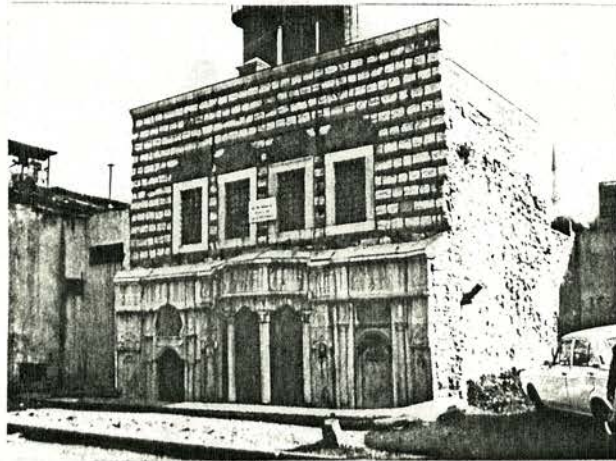
Resim 71. Kara Mustafa Paşa Sıbyan Mektebi, Dershane cephesi pencere dizisi.



Çizim 5. Kara Mustafa Paşa Sıbyan Mektebi Dershane Penceresi 1/20



Resim 72. Amcazade Hüseyin Paşa Sıbyan Mektebi giriş cephesi ve Dershane cephesi pencere dizisi.



Resim 73. Vefa, Recai Efendi Sıbyan Mektebi giriş cephesi ve Dershane cephesi pencere dizisi.

● Recai Efendi Sıbyan Mektebi - İstanbul (1775)

Vefa'da bulunan Mektebin alt kat cephesi tamamen mermerdir. Mermer cephenin bir yanında okul girişı, diğer yanında da çeşme ve ortada, ileri taşkın, sebil bulunur. Barok karakter taşıyan bu çeşme ve sebil üzerinde derslik cephesi muntazam taş/tuğla inşası, tuğla hafifletme kemerli mermer söveli dört penceresinin geleneksel görünümü alt kat ile tezat oluşturur.(19)(Resim 73)

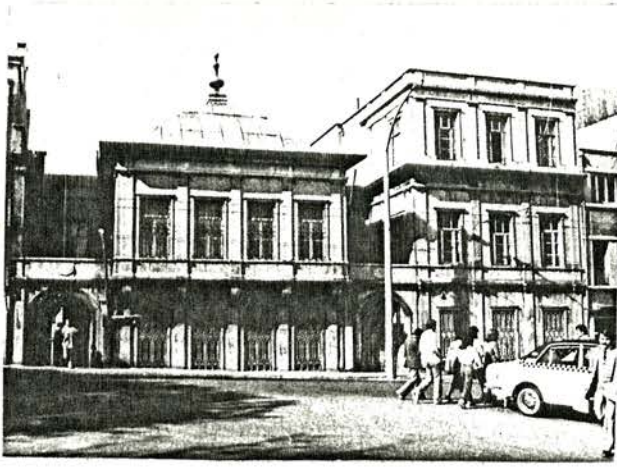
● Naz Perver Kalfa Sıbyan Mektebi - İstanbul (1793)

Samatya'daki mektebin alt katında barok bir çeşme vardır. Üst kat pencereleri dikdörtgen taş söveli, yuvarlak kemerlidir. Ampir özellikler taşır. Cephe sıvalıdır, yan cephelerden ve yer yer dökülmüş sıvadan, geleneksel kesme taş/tuğla sıralar görülmektedir. Derslik cephesinde tek sıra 3 pencere vardır.

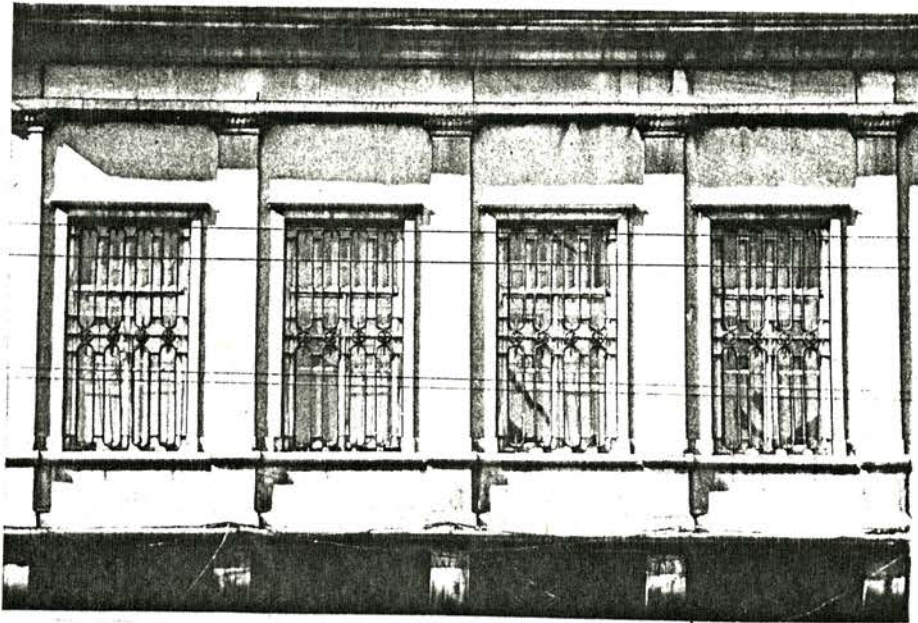
● Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi - İstanbul (1819)

Türk Ampir üslubunun güzel bir örneği olan mektep, Sultan Ahmet'tedir. Mermer cephesi, çeşme ve sebili ile çok eski bir geleneği sürdürmesine karşın, geniş pencereleri, Avrupa kökenli pencere ve cephe öğeleri ile yeni bir anlayışı aksettirir.(20)(Resim 74,75)

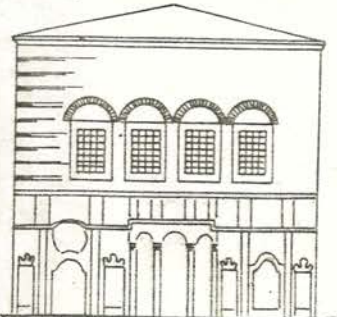
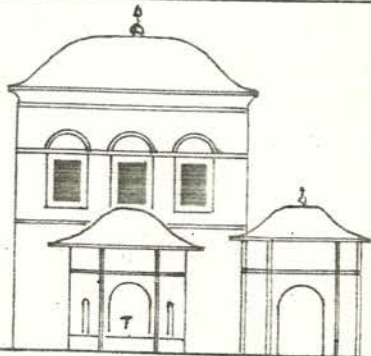
(19) İslam Ansiklopedisi, F.53 ABC, s.1214/108
(20) İslam Ansiklopedisi, F.53 ABC, s.1214/109



Resim 74. Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi giriş cephesi görünüşü.



Resim 75. Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi Dershane cephesi pencere dizisi.

15 yy.		
16 yy.		
17 yy.		
18 yy.		
19 yy.	<p data-bbox="511 1583 852 1625">Mecai Mehmet Efendi</p>	<p data-bbox="1010 1591 1312 1633">Naz Perver Kalfa</p>

3.3.4. Sıbyan Mektepleri Mimarisinde Pencereilerin Genel Özellikleri:

1. Yapım özellikleri:

1.1. Malzeme

Medreselerin tek katlı yapılar olmasına karşın, Sıbyan Mektepleri fev-kâni kâgir yapılardır. Geleneksel malzeme tuğla/taş almasıklığı çoklukla kullanılmış, bazı büyük külliyelerin parçası olan Sıbyan Mekteplerinde kesme taş kaplama yüzeyler yapılmıştır. Prizmatik yapının üst katı geleneksel görünümünü çok geç devirlere kadar devam ettirmiştir.

1.2. Oranlar

Pencere oranları çok ağır ve istikrarlı olarak büyümüştür.

1.3. Teknik

Pencere boşluğu altta dikdörtgen düz atkılı, taş sövelidir. Hafifletme kemeri sivri çift merkezli veya yuvarlak kemerdur. Üst sıra pencere olduğu hallerde üstten teğetli kemerli, kemer aynası boştur.

2. Biçim özellikleri:

2.1. Dekorasyon olanakları

Üst katta pencere dizisinin oluşturduğu ritm özelliği ve malzemelerin kendi olanakları, cephe dekorasyonunu oluşturur, tuğla/taş almasıklık örgü karakteristik görünümü verir. Devrin özelliğini belirten bezeme alt katta, çeşme veya sebil cephesinde kendini gösterir. (Recai Efendi Sıbyan Mektebi, Zevki Kadın Sıbyan Mektebi)

2.2. Cephe gruplaması ve mimarisi

Planın genel olarak kare yapılması tek hacimli yapıya prizmatik bir görünüm verir. İki taraflı ışığın ve havanın istenmesi, fonksiyondan gelen bir zorunlulukla, iki cephede pencere gruplamalarına yol açmıştır. Genellikle 3'lü gruplama yaygındır. Tek sıra pencere dizisinde 3 veya 4 pencere eşit aralıklarla dizilir. 5 pencerede ise dizi 3-2 şeklinde gruplanır. Çift sıra pencere dizisinde en çok 3/3 gruplaması ile 2/2 gruplaması görülür.

3. Duvarla ve yapı ile bağıntılar

Sıbyan Mektepleri cephesinde de pencereler duvarın iki boyutluluğuna etki etmezler.

3.3.5. Kent İçi Hanları:

İlk Osmanlı şehir hanları Bursa ve civarındadır. Bunlardan Bursa-Manyas yolundaki İssız Han ilk Osmanlı menzil hanıdır.(21) Anadolu Selçuklu Kervansarayları, yerlerini Osmanlı han mimarisinde şehir içi hanlarına bırakmaya başlamış, bu nedenle han ve kervansaraylar kale fonksiyon ve görünümünden uzaklaşmış, yapının dışarıyla bağlantısı artmış, cephelerde de dükkanlar yer almaya başlamıştır. Cephe mimarisinde en önemli etken, mimariyle ışıklandırma probleminin karşılıklı olarak birbirlerini etkilemiş olmasıdır. Osmanlı Devri han mimarisinde çok önemli bir mekân anlayışının gelişmesi olarak, hayvan barınma ve insan gereksinmelerini karşılayan bölümlerin birbirlerinden kesin olarak ayrılmış olmalarıdır. Ahır hacimleri, mazgal pencerelerle aydınlatılmış ve havalandırılmış, insanlara hizmet veren kısımlar ise, üst katlarda planlanmış ve dışa açılan pencere, ve avlu revaklarına açılan kapı, pencere düzeni ile ışık ve hava sağlanmıştır.(22)

Bu tipin ilk örneği olarak Orhan Gazi Devrine ait Bursa Emir Han'ı Erken Osmanlı Döneminde inceledik. Bu Han, 19.yüzyıla kadar Osmanlı'larda uygulanacak istikrarlı han planının tam ve ahenkli nisbetini ortaya koyar.(23) Planın ana prensibi, beş asır süresince çok az değişikliklerle devam edecektir. Kesme taş ve tuğla, cephede asırlar boyu han mimarisinin değişmez malzemeleri olacaktır.

• Kürkçü Han - İstanbul(15.yüzyıl)

Fatih devri hanlarından kalmış tek örnektir. Bursa devri hanları yapı malzemesinin aynen devam ettiği izlenir. Cephe kesme taş tuğla hatıllıdır. Üst kat odaların sokağa açılan tek pencereleri dikdörtgen şekilde düz atkılidir. Söve ve hatıl taş, sivri boşaltma kemeri tuğla, kemer aynası sağırdır.(Resim 76)

• Küçük Çukur Han - İstanbul(1556-1558)

Karakteristik yapı tekniği taş/tuğla devam eder. Cephede, zemin katta pencere bulunmaz, üstte her odaya iki pencere isabet eder. Pencereler dikdörtgen, taş söveli, yuvarlak tuğla kemerli, sağır alınlıklıdır.

(21) C.Güran, Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimari, s.10

(22) C.Güran, aynı eser, s.14

(23) C.Güran, aynı eser, s.18

• Rüstem Paşa Hanı - İstanbul(1561)

Han, Rüstempaşa Camii Külliyesi'ndendir. Geleneksel malzeme taş ve tuğlanın alması olarak bu yapıda da kullanıldığı izlenir. Alt kat yine sağır tutulmuş, üst katta her hacime iki pencere açılmıştır. Dikdörtgen düz atkılı olan bu pencerelerin, söve ve hatılları taş, boşaltma kemeri üstten teğetli sivri kemerdir.

• Şişeci Han - İstanbul (16.yüzyıl)

Taş ve tuğla hatıllı yapı çok haraptır. Üst katta her odada iki pencere vardır. Bunlar dikdörtgen taş söveli, tuğla sivri kemerli, kemer aynaları dolu olan pencerelerdir.

• Büyük Valide Han - İstanbul (17.yüzyıl)

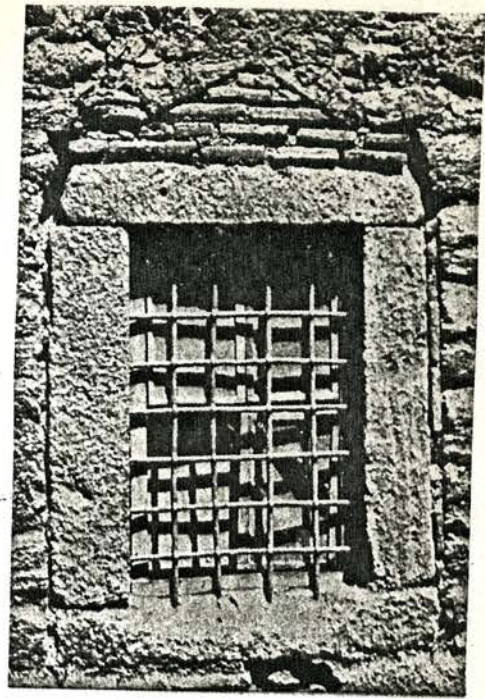
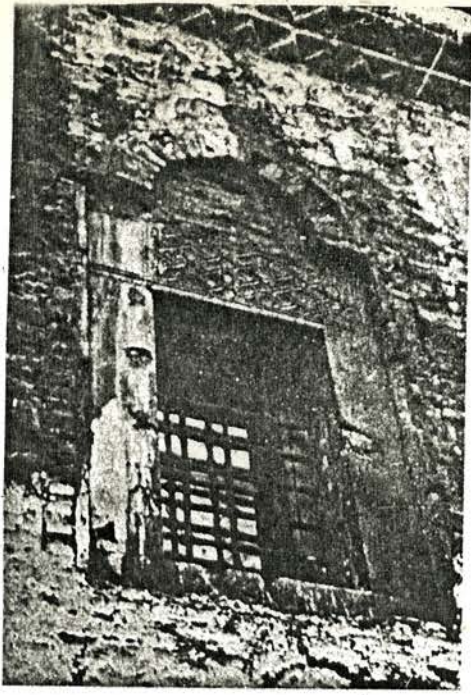
Malzeme ve yapı tekniği değişiklik göstermez, kesme taş/3sıra tuğla alması örülmüştür. Üst katta hacimler revaklara bir kapı ve bir pencere ile açılırlar, dış cephe pencereleri de tektir. Pencereler dikdörtgen düz atkılı, taş söveli, tuğla sivri kemerli, sağır alınıklıdır. Giriş kapısı üzerinde yedi adet, dört kademeli taş konsol üzerinde çıkma bindirmelik yer alır. Bindirmelik üzerinde bulunan iki pencere, dikdörtgen taş lentoludur ve üstlerinde sivri taş kemerli iki pencere ile diğer pencereler yer alırlar. (Resim 77,78)

• Vezir Han - İstanbul (17.yüzyıl - 1676'dan önce)

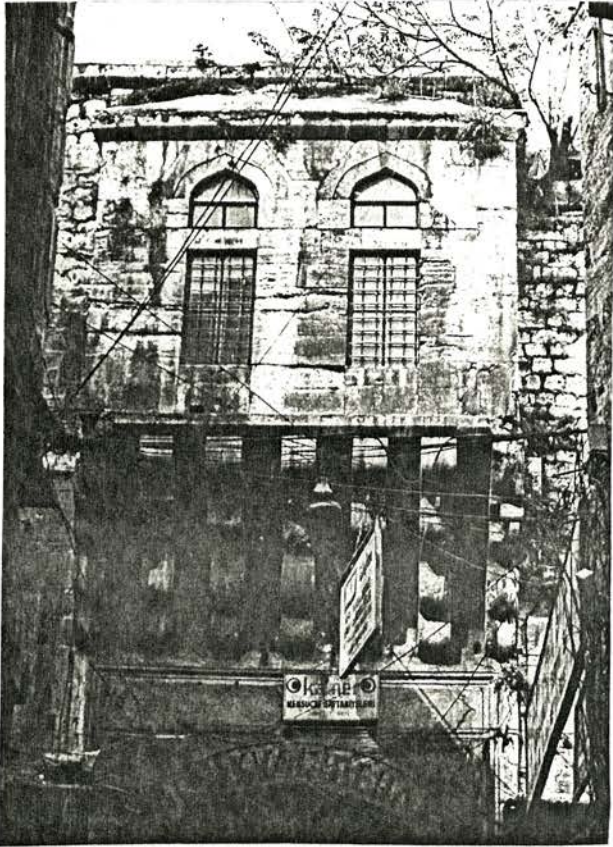
Yapı malzemesi yine taş ve tuğladır. Pencereler dikdörtgen taş söve ve hatıllı, sivri tuğla kemerli ve sağır alınıklıdır. Alt kat odaların dışı açılan pencereleri yoktur, üst kat odalar ise dışı bir pencere ve revaklara bir kapı ve bir pencere ile açılırlar.

• Hasan Paşa Hanı - İstanbul (1740)

1740 yıllarında yapılmış bu eser(24), Osmanlı han mimarisi görünümünü devam ettirir. Kapı üzerindeki bindirmelikte üçlü pencere grubu görülür. Taş söve ve hatıllı pencereler, tuğla sivri kemerli ve sağır alınıklıdır. Üstlerinde kare formlu, taş söveli iki tepe penceresi vardır.



Resim 76. Kürkçü Han güney ve batı cephesinde, günümüze kalmış iki pencere. (E.H.Ayverdi IV, s.589)



Resim 77. Büyük Valide Han giriş kapısı üstündeki bindirmelik pencere



Resim 78. Büyük Valide Han bindirmelik pencereleri iç görünüşü.

● Büyük Yeni Han - İstanbul (1764)

18.yüzyıl eseri olmasına karşın yapı sisteminde bir farklılık görülmez, malzeme yine tuğla ve taştır. Dış cephede ilk kat sadece kesme taş, ikinci ve üçüncü katlar taş ve tuğla olarak yapılmıştır. Her hacimin iki penceresi vardır, ancak birinci ve ikinci kat pencerelerinden bazı-
larının aynı düşey aks üzerinde olmadıkları görülür. Pencere söveleri taş, kemerler tuğladır. (Resim 79,80)

● Çuhacı Han - İstanbul (18.yüzyıl)

Lale Devrinde Damat İbrahim Paşa tarafından yaptırılan bu han(25) 18. yüzyıl eseridir. Tuğla taş geleneksel biçimde kullanılmıştır. Giriş üzeri bindirmeliklidir. Yedi adet ve üç kademeli taş konsollar üzerine oturur. Bindirmelik cephesinde iki taş söveli, dikdörtgen pencere vardır. Tuğla, üstten teğetli sivri kemerli ve kemer aynası dolu olan bu pencerelerin üstünde ve ortada dikdörtgen küçük bir pencere izlenir. Bu pencerenin taş hatıllı kirpi saçağın hemen altına gelir. Her odaya birer pencere açılmıştır, bu pencereler dikdörtgen taş söve ve hatıllı, sivri tuğla kemerli, kemer sırtı tek sıra tuğla, kemer aynası tuğla/taş örülmüş özgün pencerelerdir. (Resim 81,82)

● Kaşıkçı Han - İstanbul (18.yüzyıl)

18.yüzyıl yapısı hanın malzeme ve biçim özellikleri diğer hanlar gibidir. İki katlı hanın pencere dizisi iki iki gruplanmıştır, düz taş hatıllı, sivri tuğla kemerli, kemer aynası doludur. (Resim 83,84)

● Sümbüllü Han - İstanbul (18.yüzyıl)

18.yüzyıl yapısıdır, III.Ahmet Vakfiyesinde adı geçer(26) Cephe tuğla/taş hatıllıdır. Pencereler düz taş hatıllı, sivri tuğla kemerli sağır alınlıklıdır. (Resim 85,86)

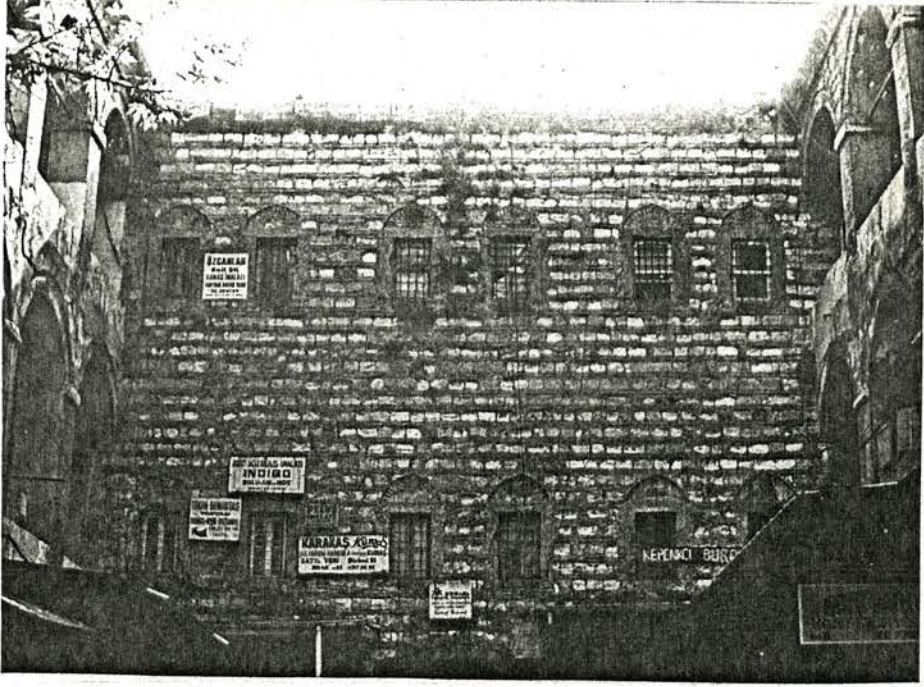
● Yıldız Han - İstanbul(1817)

19.yüzyılda yapılmış az sayıdaki hanlardan biridir. Kitabesinde 1817'de yapılmış olduğu görülür(27) Aradan geçen 4 asıra karşın malzeme ve tekniği 15.yüzyıl hanlarından farklılık göstermez, özellikler hemen hemen aynıdır. (Resim 87,88,89)

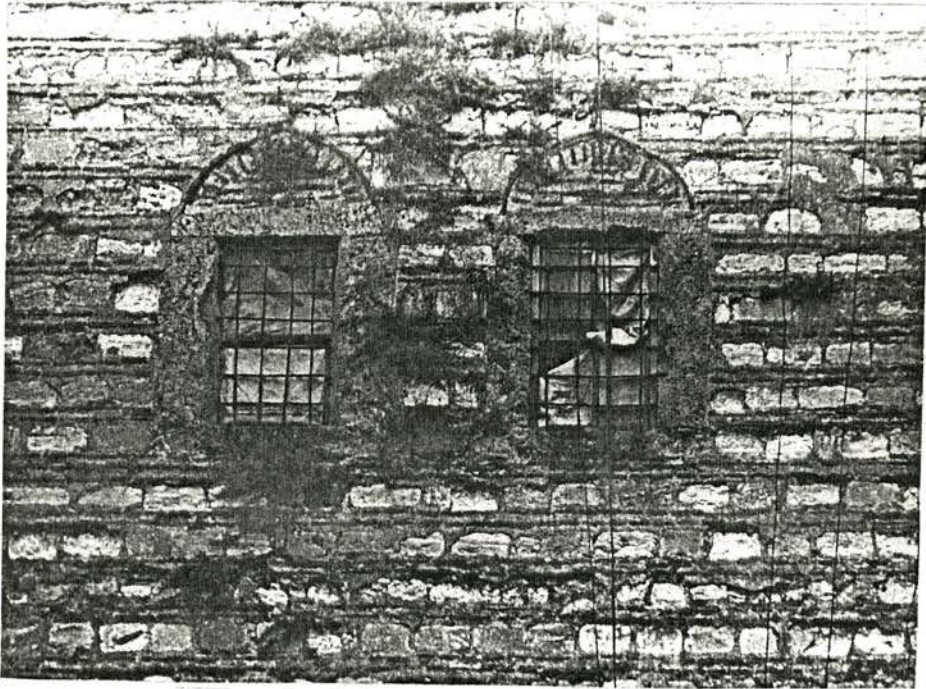
(25) C.Güran, aynı eser, s.117

(26) C.Güran, aynı eser, s.155

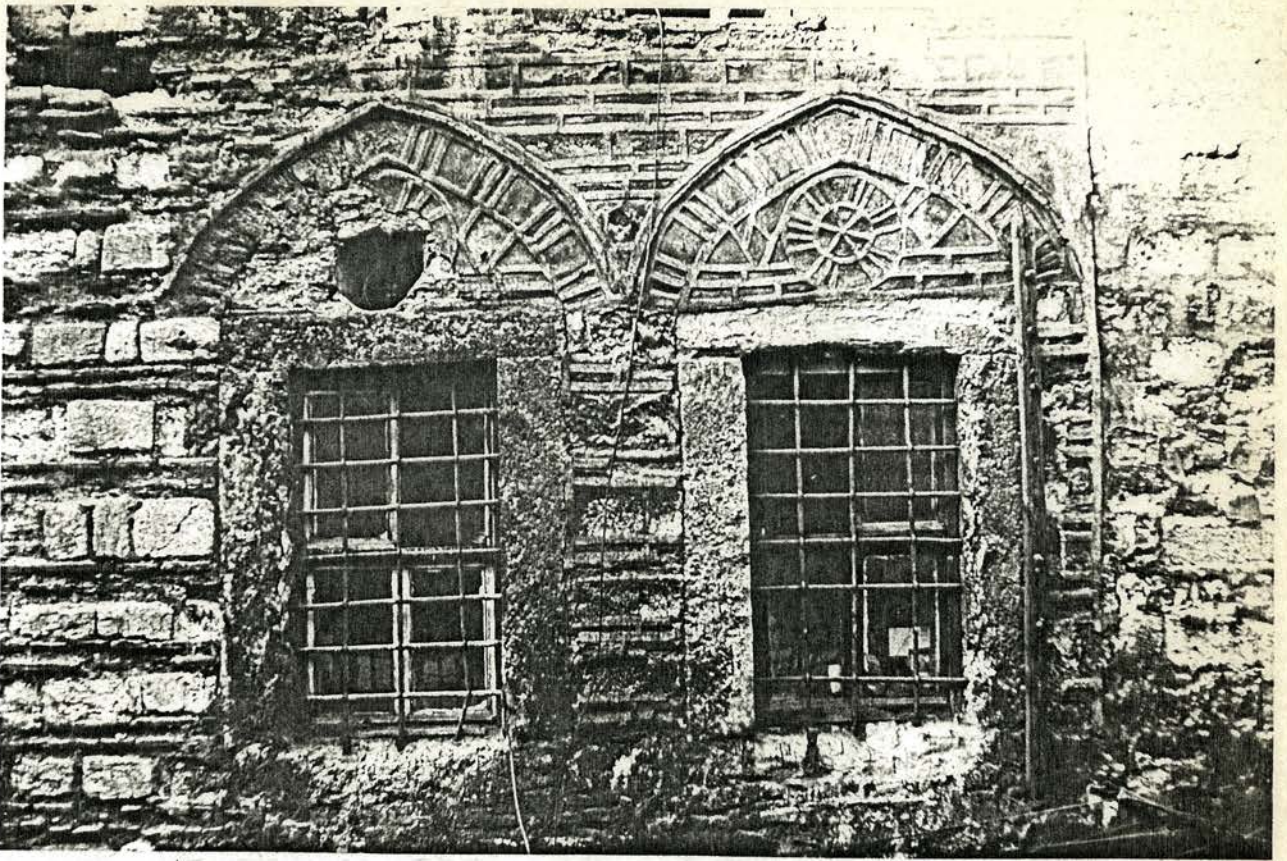
(27) C.Güran, aynı eser, s.143



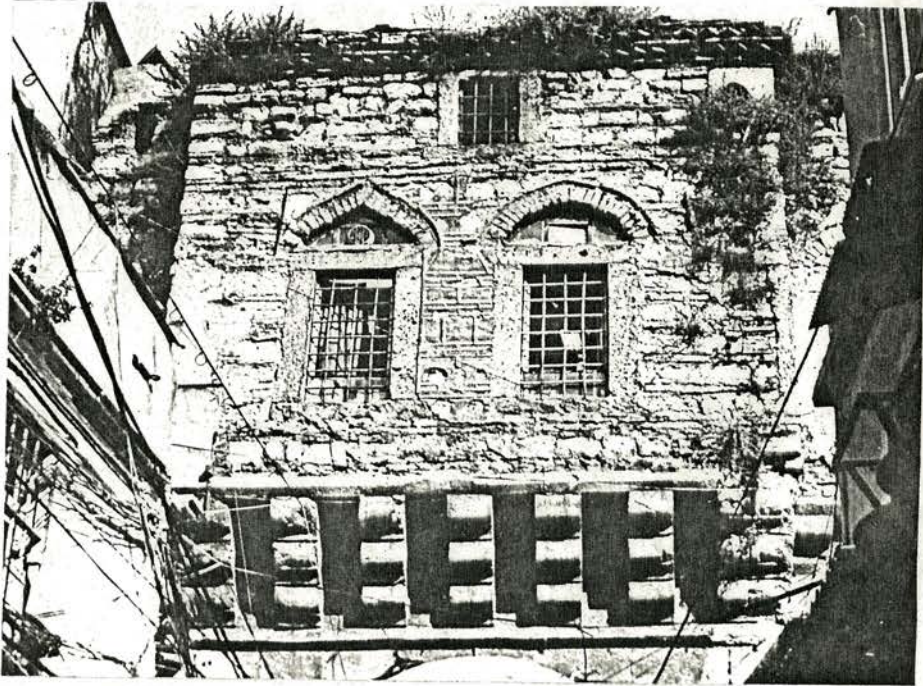
Resim 79. Büyük Yeni Han avlu cephesi ve pencereler.



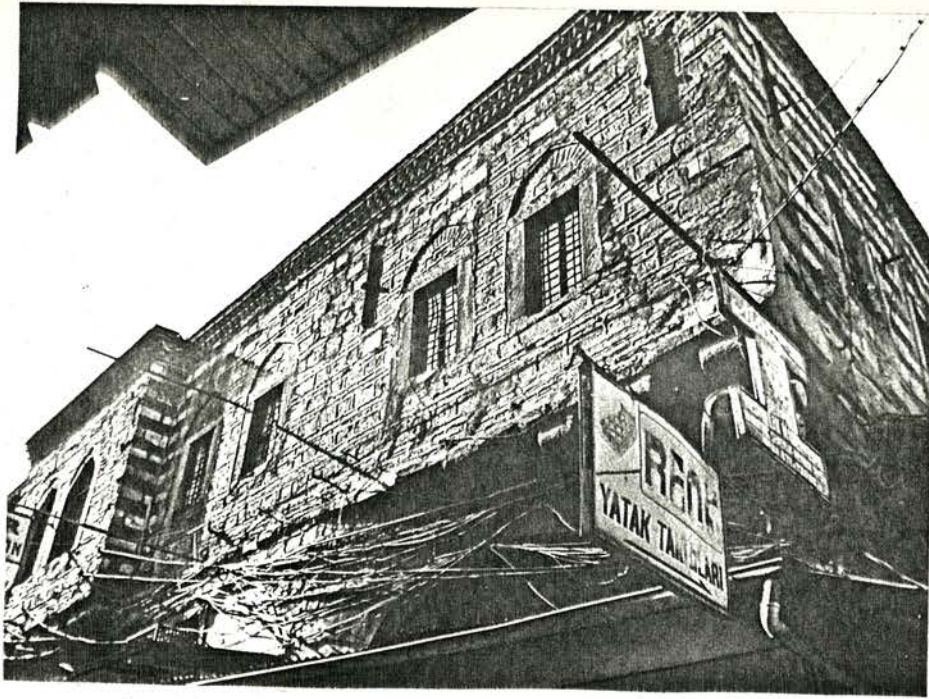
Resim 80. Büyük Yeni Han avlu cephesi pencere ikilisinden detay.



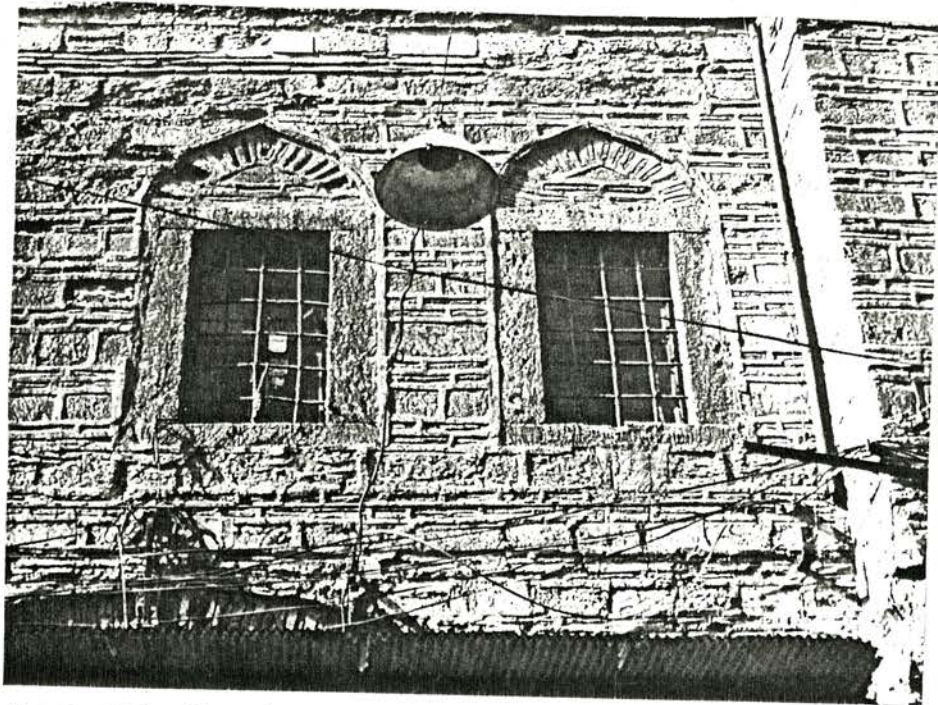
Resim 81. Çuhacı Han oda pencere grubu. (Nuruosmaniye Camisi cephesi)



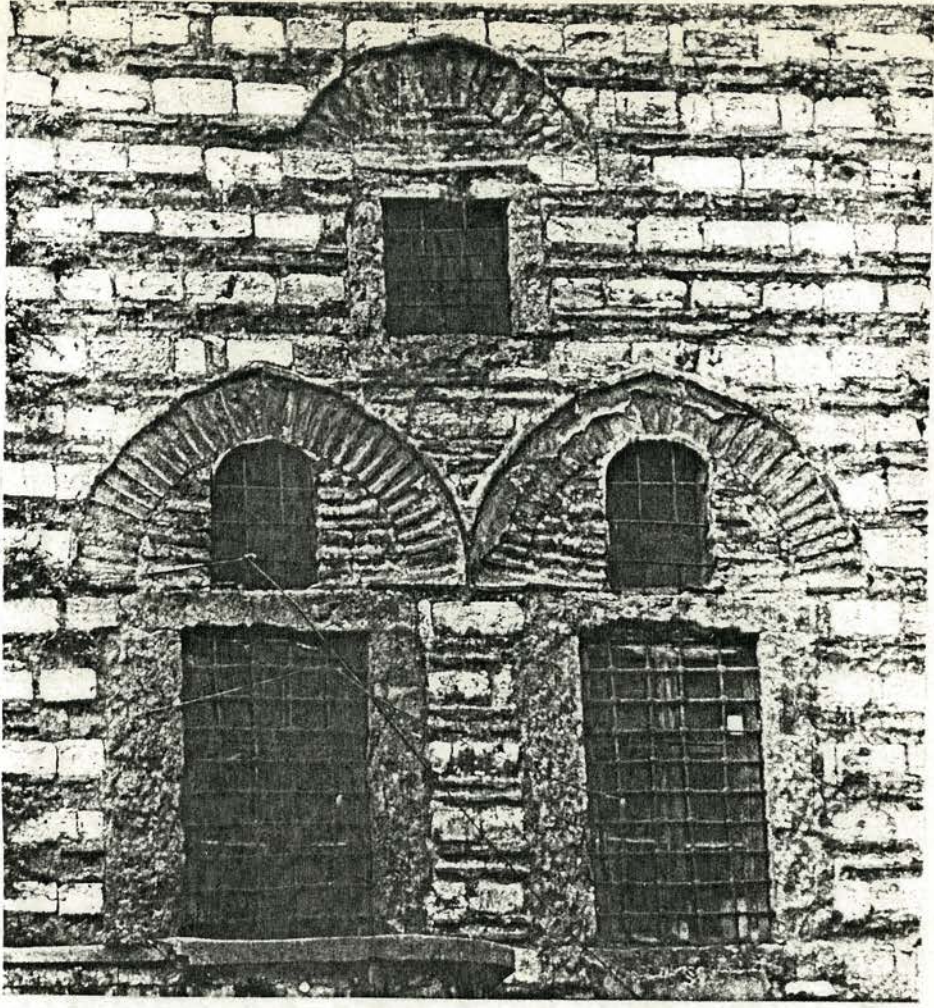
Resim 82. Çuhacı Han giriş kapısı bindirmelik pencere gruplaması.



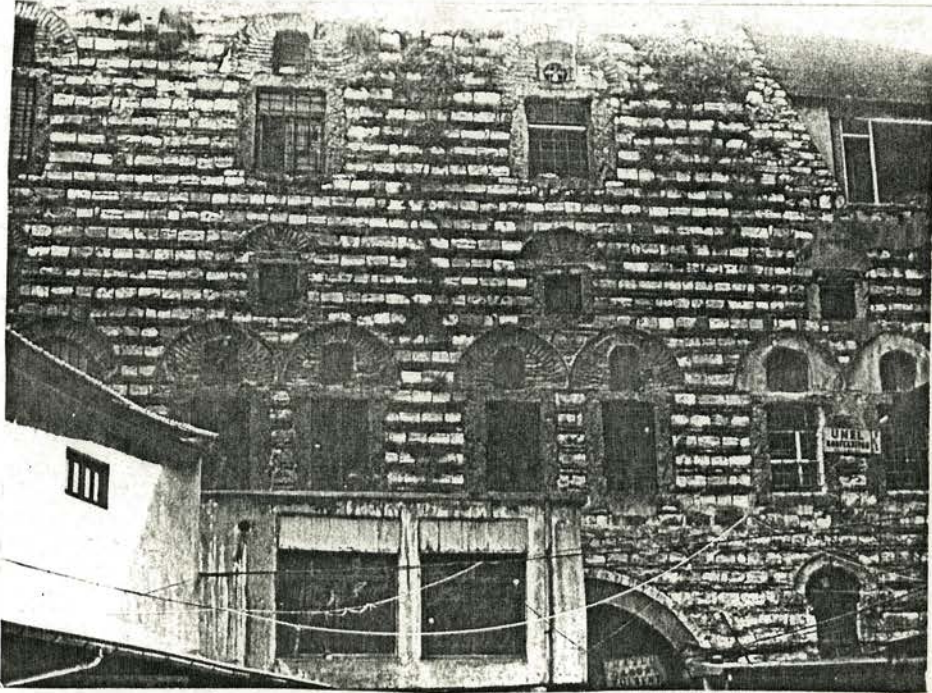
Resim 83. Kaşıkçı Han genel görünüşü.



Resim 84. Kaşıkçı Han oda pencere ikilisi



Resim 85. Sümbüllü Han avlu cephesi pencere grubu.



Resim 86. Sümbüllü Han avlu cephesi genel görünüşü.



Resim 87. Yıldız Han giriş cephesi görünüşü

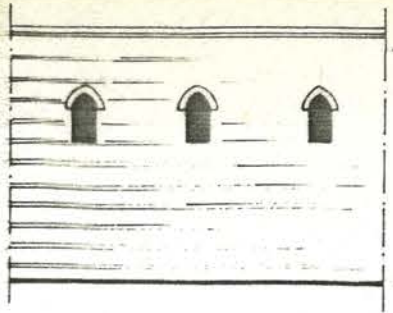


Resim 88. Yıldız Han giriş cephesi pencere dizisi



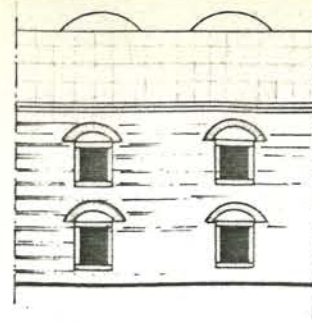
Resim 89. Yıldız Han iç avlusundan görünüş.

14 yy.



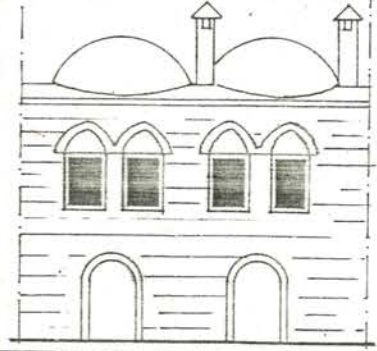
Emir Han (Izmit)

15 yy.

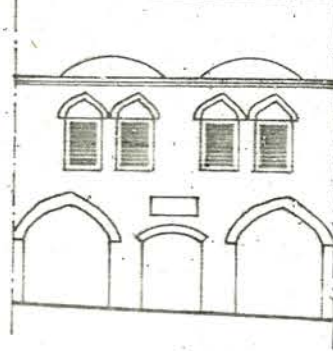


Kürkçü Han

16 yy.

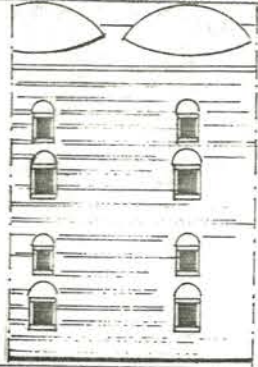


Küçük Çukur Han

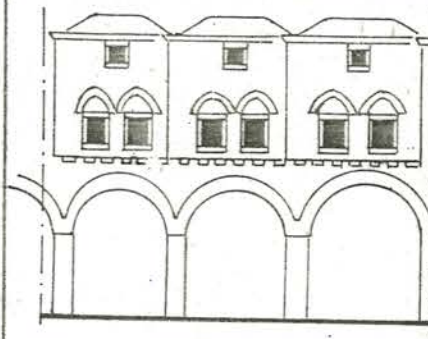


Şişeci Han

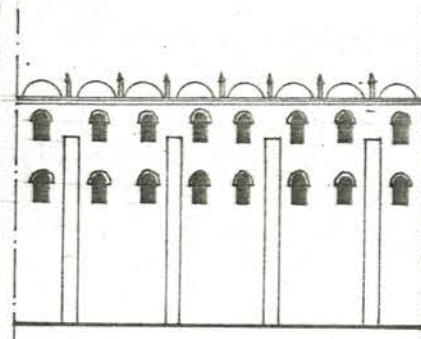
17 yy.



Vezir Han

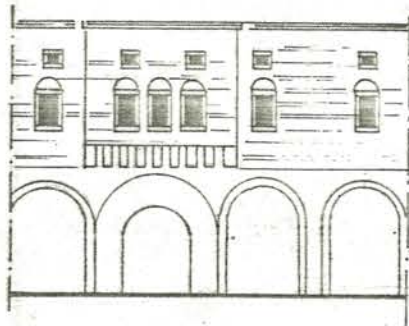


Yelkenciler Hanı

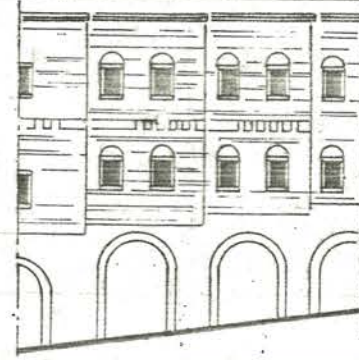


Büyük Valide Han

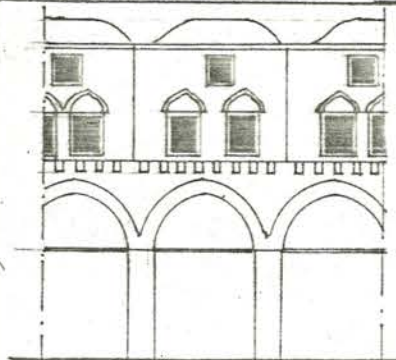
18 yy.



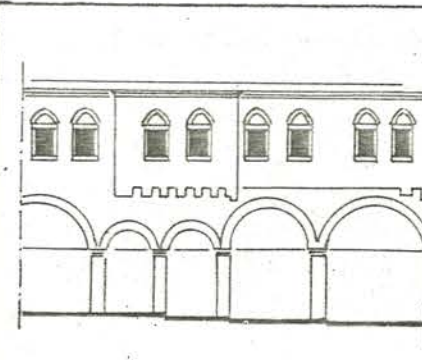
Hasanpaşa Hanı



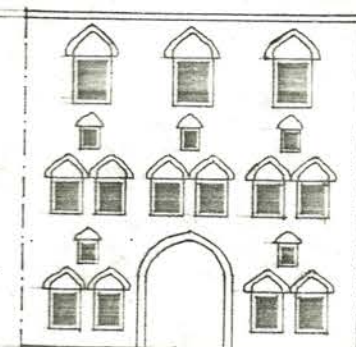
Büyük Yeni Han



Çuhaci Han

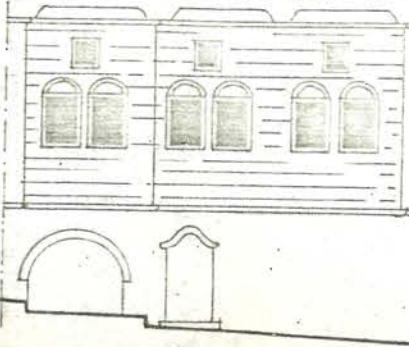


Kaşıkçı Han



Sümbüllü Han

19 yy.



Yıldız Han

3.3.6. Han Mimarisinde Pencereilerin Genel Özellikleri:

1. Yapım özellikleri:

1.1. Malzeme

Han mimarisinde duvarların taş/tuğla ile almasıık olarak örülmesi geleneksel kullanım malzemesi olmuştur. Tuğla cephelerde süsleme motifi olmayıp fonksiyonel bir tarzda, taşla birlikte hatıl ve kemerlerde kullanılmıştır.

1.2. Oranlar

Diğer sivil mimari örnekleri gibi, hanlarda da pencere oranları giderek büyümüş ve uzamıştır. Kürkçü Han pencereleri ile Yıldız Han pencereleri arasındaki fark barizdir.

1.3. Teknik

Pencere boşluğu dikdörtgen, düz atkılı, taş sövelidir. Tuğla hafifletme kemeri üstten teğetli sivri kemer veya yuvarlak kemerdur. 2/1 gruplaması gösteren bazı örneklerde, üstte kare taş söveli, kemersiz tek bir pencere vardır.

2. Biçim özellikleri:

2.1. Dekorasyon olanakları

Kent içi hanlarda, taş işçilik ve süslemeler, veya erken devir pencere alınlıklarındaki gibi, tuğla dekorlar görülmez. Portal belirgin değildir, tam bir cephe bütünlüğü vardır. Cephe mimarisinde hiç bir eleman tek başına dekoratif bir merkez oluşturmaz.

2.2. Cephe gruplaması ve mimarisi

Cephelerde malzemenin oluşturduğu yatay hatlar hakimdir, bu yatay tesir pencere dizisinin düşey hatları ile dengelenir. Zemin kat penceresizdir, üst kat odalarının cephede genellikle bir veya iki penceresi vardır, bu da cephede tek veya ikili bir dizi oluşturur. Emirhan, Kürkçü Han, Vezir Han pencereleri tek sıra dizili, Büyük Yeni Han, Kaşıkçı Han, Büyük Valide Han ve Küçük Çukur Han pencereleri iki dizi oluşturur. Giriş üstü, Çuhacı Han, Hasan Paşa Hanı, Büyük Valide Han'da olduğu gibi, dışa taş konsollarla taşan bir hacim teşkil eder.

3. Cephe ve duvar ile bağıntılar:

Kent içi hanlarda pencereler cephede bir dizi oluşturur. Taş söve, kemer ve kemer aynası duvarla aynı yüzdendir. Bazı örneklerde kemer sırtını tek sıra tuğla çevirir. Bu çevri şeridi de duvarla aynı yüzde kalarak duvara sadece çizgisel katkıda bulunur.

3.3.7. Köşkler:

Köşkler, Padişah için yaptırılan veya Vezir ve Paşaların yaptırdığı sivil mimari örnekleridir. Hünkârâ ait Köşkler genellikle Sarayın tümü içinde bir kısımdır. Bu nedenle Türk Sarayları, 19.yüzyılın ortalarına kadar Avrupa saray mimarisinin tersine, tek ve kütleli bir bina olmayıp bir binalar topluluğu olmuş, büyük bir bahçe içinde pek çok köşk ve pavilyondan oluşmuştur(28) (Topkapı Sarayı, yalı, bağdat, Revan, Sepetçiler, Sofa Köşkleri gibi) Bu Köşkler çeşitli kabul, belirli ziyaret ve merasimlere ayrılmış özel yerlerdir. Çoğu zaman kapalı olup belirli zamanlarda hünkârın dinlenmesi ve hoşça vakit geçirmesi için kullanılmışlardır. Saraylarda olduğu gibi, dini ve resmi binalarda da köşkler yapılmıştır. Bunlar camilere ait Hünkâr köşkleri(Sultan Ahmet Camii Hünkâr Kasrı, Yeni Cami Hünkâr Kasrı gibi), kışla ve askeri mekteplerin Hünkâr köşkleridir. Spor gösterilerinin yapıldığı bazı mesire yerlerinde de Hünkâr için köşkler yapılmıştır.(Tomak, Gülhane Köşkleri gibi)

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u almasından sonra yaptırılan ilk saray Beyazıt'taki Eski Saray'dır. Bugün kalıntılarına dahi rastlanmayan bu saraya karşılık, genel şemasına Fatih devrinde kavuşan Topkapı Sarayı 19.yüzyıl ortalarına kadar sürekli ekler ve değişmelerle büyük bir yapılar topluluğu meydana getirmiştir. Fatih devrinden kalan ve devrin özelliklerini yansıtan köşk yapı, Fatih Köşkü/Hazine'dir. 16.yüzyılda Sinan yapısı III.Murat Köşkü görülür. 17.yüzyıl başlarından kalan ilk köşk Sultan Ahmet'in 1608'de III.Murat odasına bitişik yapılan Okuma Odası'dır. Sultan Ahmet'in Beylerbeyi'nde yaptırdığı İstavroz Sarayı ise zamanla yok olmuştur.(29)

Fatih Sultan Mehmet'ten IV.Sultan Murat devrine kadar yapılan köşkler kagir, oldukça ağır ve dayanıklıdır. 17.yüzyıldan itibaren kagir yerine daha hafif malzeme kullanılması köşk sayısını da arttırmıştır. Bunların pek çoğu günümüze gelememiştir. Köşklerin yapılış amaçlarındaki farklılık ve bunların cepheye etkisi nedeniyle(krş. s:103) 17.yüzyıldan itibaren incelediğimiz konut pencere örneklerini diğer bölümde incelemeyi, köşklerin cephe kuruluşu ve pencerelerini ise, 15.yüzyıldan 20.yüzyıla kadar, bu bölümde incelemeyi uygun gördük.

(28) S.H.Eldem, Köşkler ve Kasırlar I, s.XII

(29) Z.Nayır, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690), s.239

• Topkapı Sarayı Fatih Köşkü/Hazine (1480 civarı)

Kalın duvarlar üzerinde yükselen masif taş yapının iki sıra pencere dizisi belli bir grup ve dizi ifadesi vermekten yoksundur. Taş söveli dikdörtgen pencereler, yuvarlak taş kemer ile hafifletilmiş ve tümüyle dikdörtgen bir çerçeve içinde çok az çökertilmiştir. Tepe penceresi taş, üstten teğetli sivri kemerlidir. (Resim 90)

• Topkapı Sarayı III.Murat Köşkü (1578)

Sinan yapısı Köşk, Klasik Devir eseridir. 16.yüzyıl yapısı için oldukça ağır ve masif olan binada, bu mimari etki, özellikle aranmış olmalıdır.(30) Alt pencereler ve bilhassa tepe pencereleri çok büyüktür. Tepe pencereleri alışılmışın dışında, alt pencerelerden daha geniş yapılmışlardır.

• Topkapı Sarayı Yalı Köşkü (1592)

1861 yılında yıktırılan köşkten bugün hiç bir iz yoktur. Prof.Eldem'in restitüsyonundan gördüğümüze göre(31) kare planlı ve üç eyvanlı Köşk'ün ön cephedeki eyvanı beş pencerelidir. Önde 3/3, yan duvarları 1/1 gruplamasındadır. Yan eyvanlarda ise, önde 2/2 yan duvarlarda 1/1 gruplaması gösteren pencereler, mermer söveli, çeşmeli pencerelerdir.

• Davut Paşa Sarayı Hünkâr Kasrı (1596)

II.Bayezit'in veziri Davut Paşa tarafından yaptırılan sarayın Hünkâr Köşkünün kesme taş kaplama cephesinde, alt kat ve üst kat sofalarında, 4/4 şeklinde pencere gruplaması yapıldığı görülür. Bu iki kattaki tepe pencerelerinin kenarlarda olanları sahtedir. Pencerelerin hepsi aynı yükseklikte gösterilmiş, aslında içerde binanın strüktürünün imkan vermemesi nedeniyle, alttakiler tamamen, üsttekiler ise kısmen örülmüştür. Davutpaşa Hünkâr Kasrı'nda bilhassa pencere oranlarında önemli değişiklikler görülür. III.Murat Köşkündeki ağır ve kapalı kitle burada büyük ölçüde hafifletilmiş, pencereler daha sık ve alt ve tepe pencereleri arası daha az mesafelidir. Alt pencereler üzerindeki hafifletme kemerleri iyice basılarak iki pencere katı arasındaki mesafeyi azaltmışlardır. Tepe pencereleri de daha dar ve uzundur. Umumiyetle Sultan Ahmet Camisi ile başladığı kabul edilen mimarideki bu eğilimin ilk örneği burada görülmektedir.(32)

(30) S.H.Eldem, aynı eser, s.127

(31) S.H.Eldem, aynı eser, s.173-207

(32) S.H.Eldem, aynı eser, s.235

• Sultan Ahmet Camii Hünkâr Kasrı (1609)

Padişahın namazdan önce veya sonra oturup dinlenmesi için tasarlanan Hünkâr Kasırlarının bilinen ilk örneği Sultan Ahmet Camii Hünkâr Kasrıdır.(33) Caminin güney-doğu köşesine yerleştirilmiş ve devrin özelliğini taşıyan köşk yapı, iki katlıdır ve yüksek bir bodrum üzerinde yükselmektedir. Baş odanın zemin hizzasına kadar taş kaplamalı cephenin bu katında pencereler 2/1 gruplamasındadır. Güneye bakan Baş Odanın üç yöne pencereleri vardır ve bunlar her üç cephede 3/3 gruplaması gösterir. Cepheler taş/tuğla hatıllıdır. (Resim 91,92)

• Topkapı Sarayı Revan Köşkü (1635)

Topkapı Sarayında IV.Murat tarafından inşa ettirilen Köşk'ün planı sekiz köşeli ve üç eyvanlıdır. Sekiz köşe plan üzerine ayrıca pandantif ilave edilmeden oturtulan kubbe kaidesi de sekiz köşelidir ve bu kubbe içine açılan 4 pencere ananevi kubbe şeklinden tamamen farklıdır.(34) Duvarlar, mermer pencere ve kapı söveleri ve ahşap dolap kapaklarının dışında, çini kaplıdır. Eyvanlarda 2/2 düzeni ile görülen pencereler yan ve ana duvarlarda da 1/1 düzeni ile devam eder. Sayıcı fazla olan pencere boşluğu, sağır kısımların azlığı, taşıyıcı ağır kemerlerin bulunmaması, yeni bir mimari anlayışın başlangıcını vurgulamaktadır.(35)

• Topkapı Sarayı Bağdat Köşkü (1638)

Bağdat Köşkü de IV.Murat tarafından inşa ettirilmiş sekiz köşeli ve dört eyvanlıdır. Eyvan cephelerinde 2/2 şeklinde olan pencere düzeni yan ve ana duvarlarda 1/1 şeklindedir. Tepe pencereleri gittikçe sivrilerek alt pencerelere hakim olmuştur. 17.yüzyıl başlarından itibaren alt pencerelerde kemerin kalkması, üst pencerelerin aşağı sarkmasına neden olmuştur.(36) (Resim 93)

• Sepetçiler Köşkü (fevkani) (1643)

Köşk, ayaklar üzerinde inşa edilmiş, kare planlı ve üç eyvanlıdır. Eyvanlarda 2/2 pencere düzeni diğer duvarlarda 1/1 olarak devam eder ve bütün salonda 36 adet altlı üstlü pencere vardır. Revan Köşkünde başlayan bu hafif sistem burada da tekrarlanmaktadır.(37)

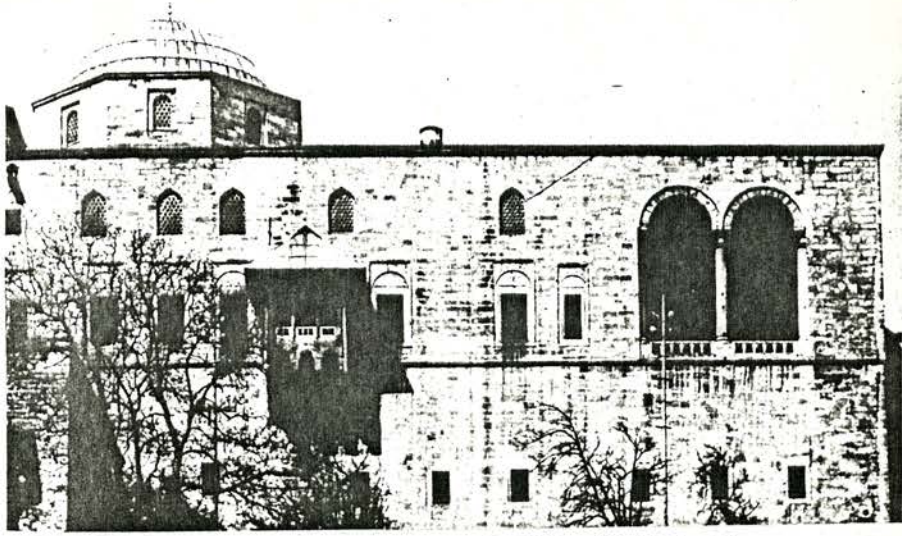
(33) Z.Nayır, aynı eser, s.78

(34) S.H.Eldem, aynı eser, s.291

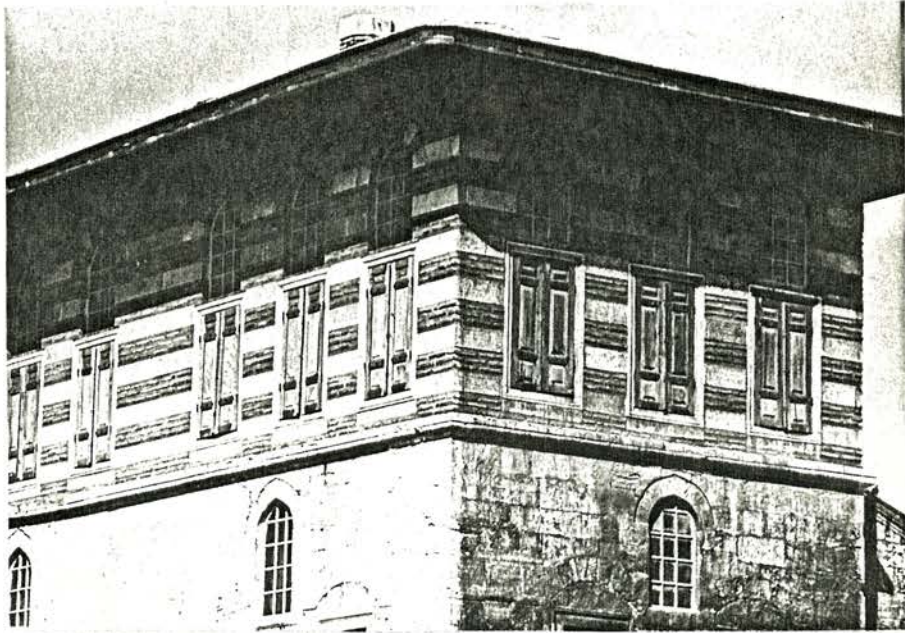
(35) S.H.Eldem, aynı eser, s.291

(36) S.H.Eldem, aynı eser, s.301

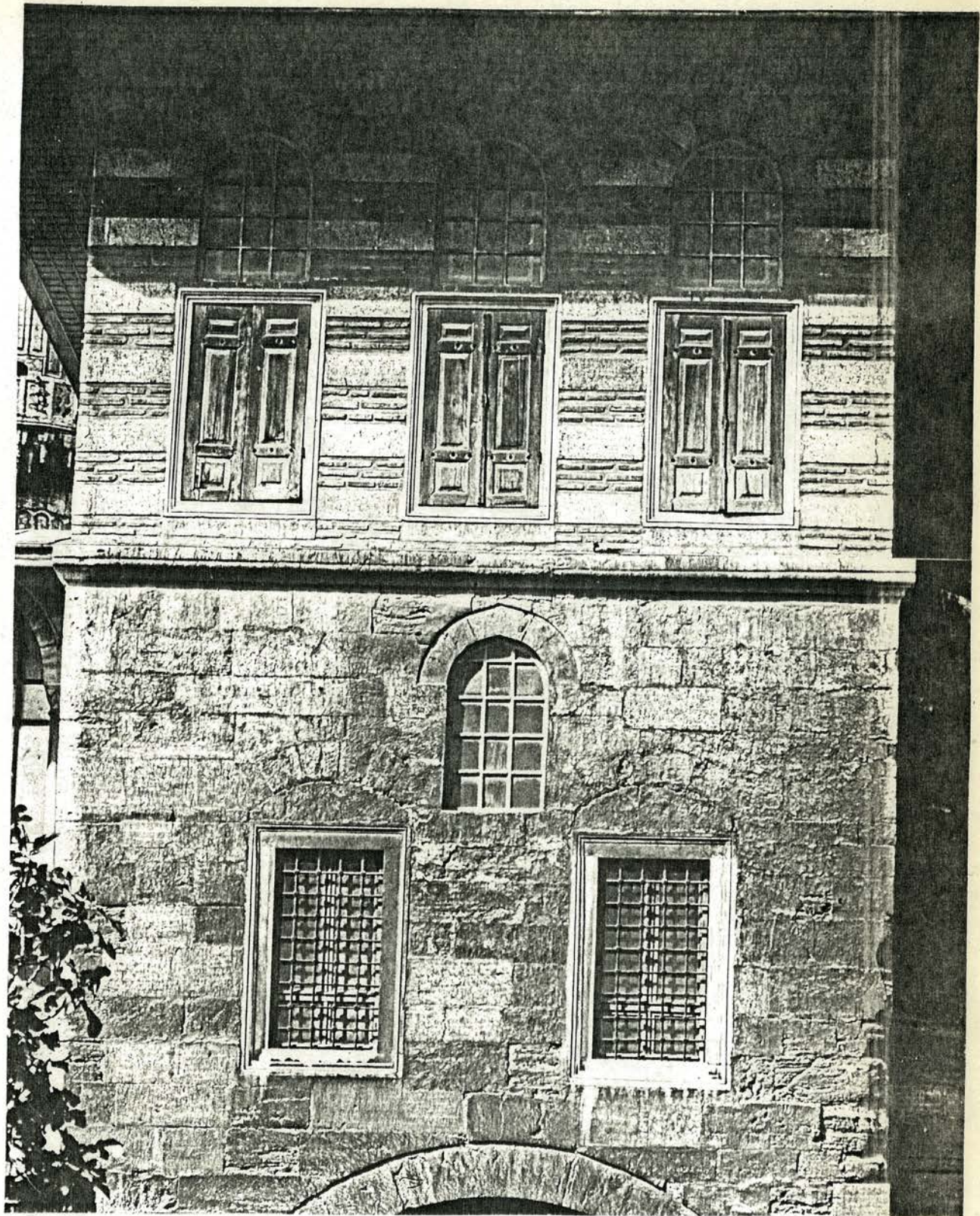
(37) S.H.Eldem, aynı eser, s.354



Resim 90. Topkapı Sarayı, Fatih Köşkü, Marmara
cephesi görünüşü.
(S.H.Eldem, Türk Mimari Eserleri, s.284)



Resim 91. Sultan Ahmet Camii, Hünkâr Kasrı görünüşü



Resim 92. Sultan Ahmet Camii, Hünkâr Kasrı cephesi.

• Yeni Cami Hünkâr Kasrı (1661-1664)

Uçkatlı bir yapı olarak biçimlenen Kasrın cephesi yerden baş oda zeminine kadar kesme taş kaplama, baş odanın bulunduğu esas kat cephesi taş/tuğla hatıllıdır. 17.yüzyıl ortalarına ait olan yapı, devrin ev planına uygundur.(38) Haliç'e bakan Baş Odanın cephesinde pencereler 3/3 gruplaması gösterir. Bu odanın sofa tarafında, dördü sofaya bakan biri de çıkmada bulunan 5 penceresi vardır. Eyvanın diğer ucu ve Sofanın Haliç'e bakan cephesinde 2/2 gruplamasında pencereler vardır.

• Topkapı Sarayı Şehzadeler Mektebi (1668)

Harem Dairesinde Şehzadeler Mektebi denilen salonda, giriş kapısının karşısında bir ocak, sağ ve solundaki duvarlarda da 3/3 gruplamasında pencereler vardır. İki pencere katı arasına kadar yükselen çok süslü ahşap dekorasyonda, süslemeler arasındaki yazılarda, 1749 tarihi vardır.(39) Rokoko karakteri taşıyan ahşap süsleme I.Mahmut zamanında yapılmıştır. Üst tarafta ve ahşap süslemenin altında da devam eden çiniler, alt ve üst pencereler ilk yapılıştan, yani 17.yüzyıl ortalarındandır. Yeni Cami Hünkâr Mahfili, çini ve pencereleri ile aynı özellikleri gösterirler. (Resim 94,95)(Çizim 6)

• Amcazade Köprülü Hüseyin Paşa Yalı Köşkü (1699)

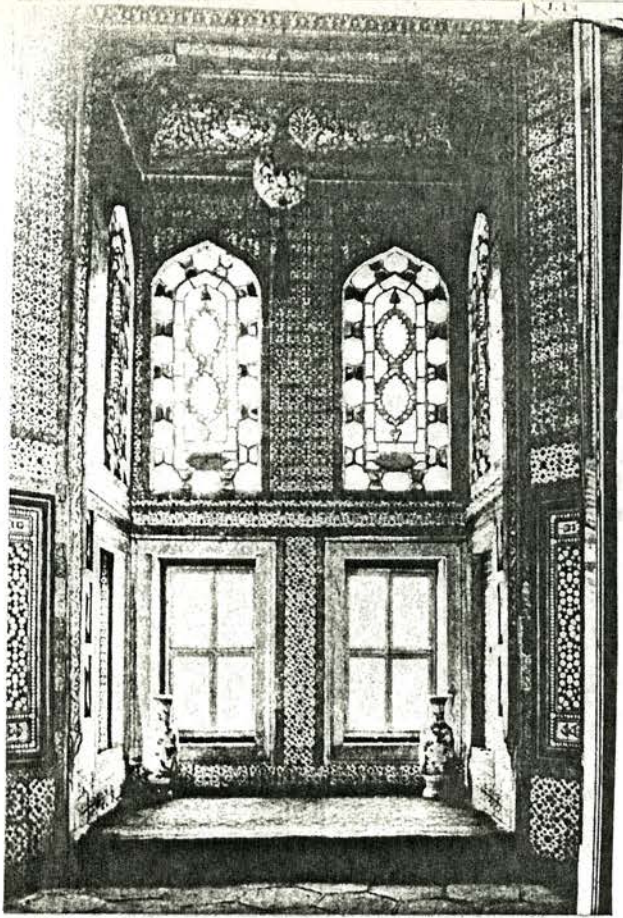
Köprülü Hüseyin Paşa'nın sayfiyesi olan Köşkün yapım tarihi Nâzım Divanında bulunan bir beyite göre 1699'dur.(40) Bugün kalan kısım T planlı, yani ortası kare ve üç kolludur. 1650-1750 seneleri arasında Boğaziçi'nde çok kullanılan ve uygulanan bu plan tipinden günümüze kalan tek örnektir. En karakteristik özelliği de pencerelerinde görülmektedir. Pencereler çok alçak ve oda yüksekliğinin yarısı kadardır, üst kısım sağır tutulmuştur. Prof.Eldem'in burada gerekçe olarak belirttiği,"Ortalama 50.00mt. uzunluktaki çevre duvarının 35.00mt'sinin pencere olması sebebiyle, pencerelerin normal yükseklikte yapılması, ya da üst kısımda alçık pencerelerin olması halinde, odanın gerekenin çok üstünde ışıklı olacağıdır. Ayrıca denizde ışığın kırılması da buna eklenince odanın içi dayanılmaz bir ışık fazlalığı ile dolacaktı, pencere düzeni ve yatay kapaklarla bu ışık fazlalığı kontrol edilmiş olmaktadır", denilmektedir.(41) Pencereler geniş yüzde 3, çıkma yanlarında 2.tanedir. (Resim 96)

(38) S.H.Eldem, Türk Evi Plan Tipleri, s.56

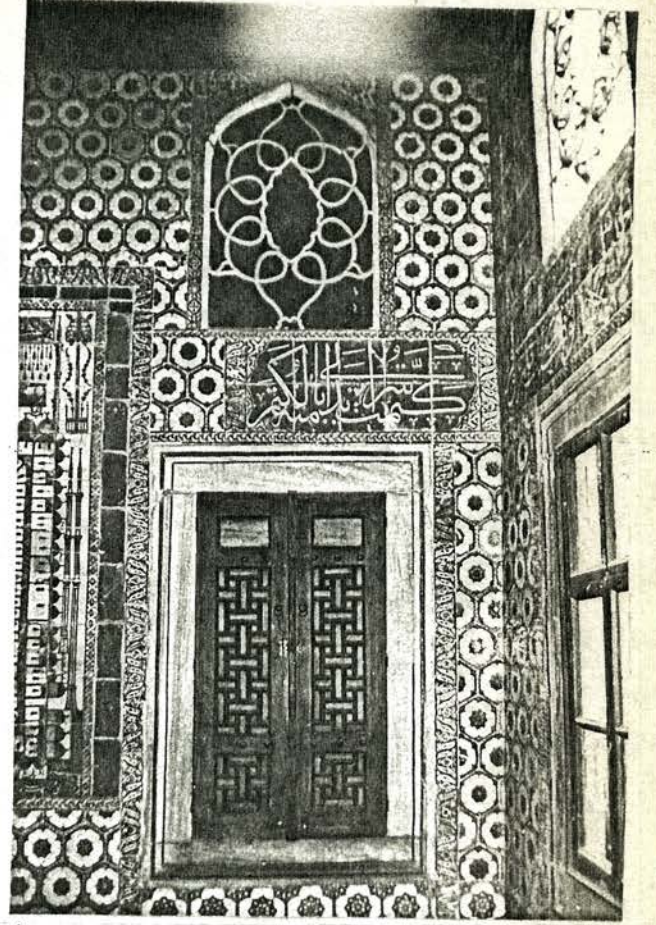
(39) Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi, s.190

(40) S.H.Eldem, Köşkler ve Kasırlar II, s.151

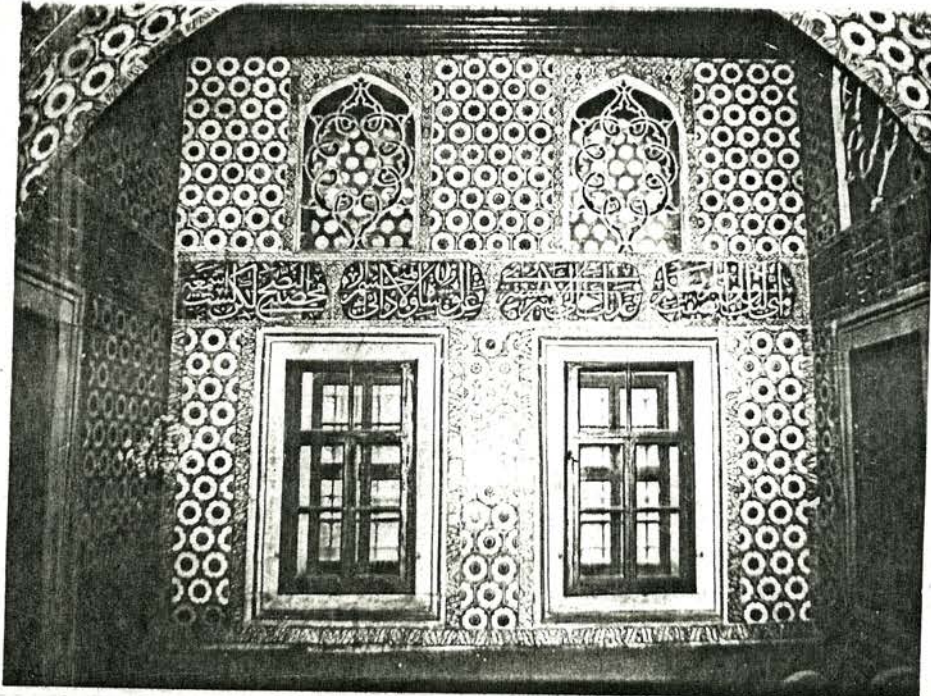
(41) S.H.Eldem, aynı eser, s.159



Resim 93. Topkapı Sarayı Bağdat Köşkü, Eyvan görünüşü.



Resim 94. Topkapı Sarayı, Şehzadeler Mektebi pencere görünüşü.



Resim 95. Topkapı Sarayı, Şehzadeler Mektebi, iç görünüşü.

• Tersane Sarayı Aynalı Kavak Köşkü

Köşk, III.Selim devrine tarihleniyorsa da ilk yapılışı III.Sultan Ahmet devrinde, Daire-i Hümayun Kasrı olarak inşa edilmiştir.(42) Prof.Eldem de Köşkün III.Ahmet devrinden kaldığını, plan özellikleri yanında cephe ve pencere oranları ile açıklamaktadır.(43) 18.yüzyıl ortalarından itibaren alt pencereler giderek büyümüş, tepe pencereleri ise küçülmüştür. III.Osman zamanından itibaren tepe pencerelerinin bodurlaştığını, kemerli bir açıklık olmaktan çıkarak giderek oval bir şekil aldığını görmekteyiz. Tepe pencerelerinin bu kadar küçüldüğü bir devirde, buradaki pencerelerin bu boyda, alt pencerelerden daha uzun yapılmış olması bizce de III.Ahmet zamanından kalmış olmaları ile izah edilebilir.

• Galata Kurşunlu Mahzen Köşkü (1716)

Günümüze gelmemiş olan bu Köşk Prof.Eldem'in belirttiği gibi, eske gravür ve fotoğraflardan tanınmaktadır. Haçvari planlı ve tek oda olması mümkündür.(44) Çıkma yüzünde 3, yanlarda 2 pencere, Köprülü Yalısında olduğu gibi yatay bir bant oluşturur.

• Topkapı Sarayı Sofa Köşkü (1752)

18.yüzyıl eseri olan Köşkün ilk yapılışı daha eskidir. Silahtar Tarihi, Moskof elçisinin burada kabul edildiğini yazdığına göre, Köşkün 1682'de var olduğu anlaşılır ki ilk inşası bu tarihten eskidir.(45) 1704'de III.Ahmet zamanında ve 1752'de de I.Sultan Mahmut zamanında tamir edilmiştir. Bu son tamirde bütün kaplamalar, pervaz ve çubuklar değiştirilmiş, kapılar kaldırılıp sürme pencereler yerleştirilmiş, tepe pencereleri de şimdiki büyüklüklerinde yapılmıştır.(46) (Resim 97,98,99)

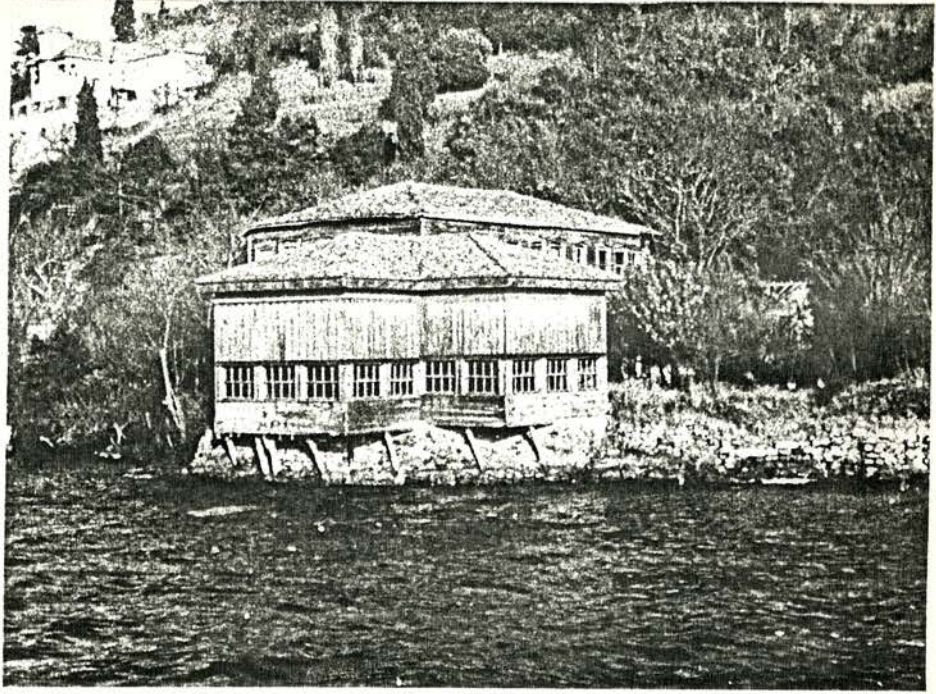
(42) S.H.Eldem, Köşkler ve Kasırlar II, s.311

(43) S.H.Eldem, aynı eser, s.313

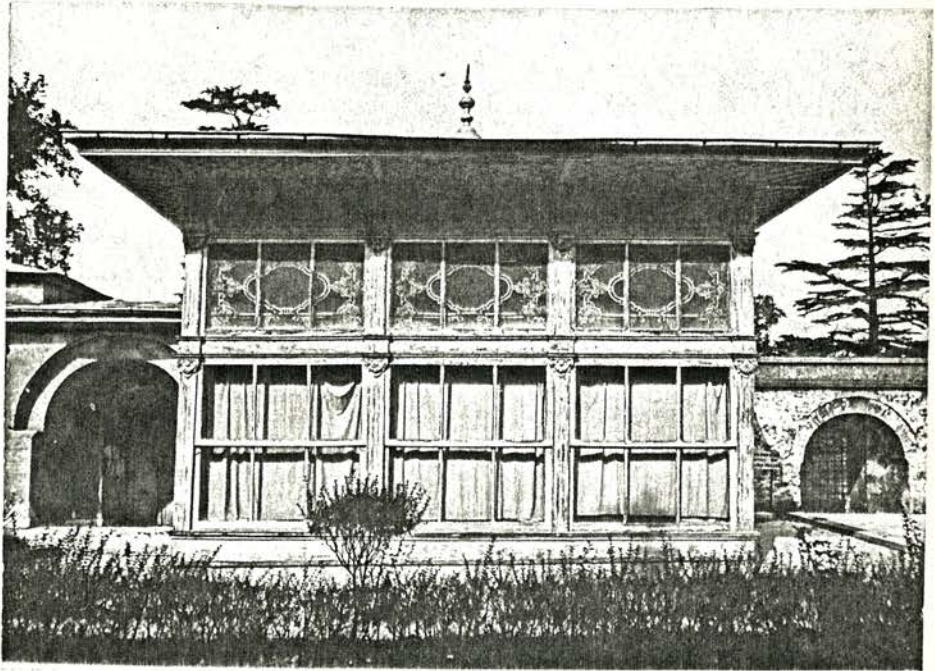
(44) S.H.Eldem, aynı eser, s.159

(45) S.H.Eldem, aynı eser, s.261

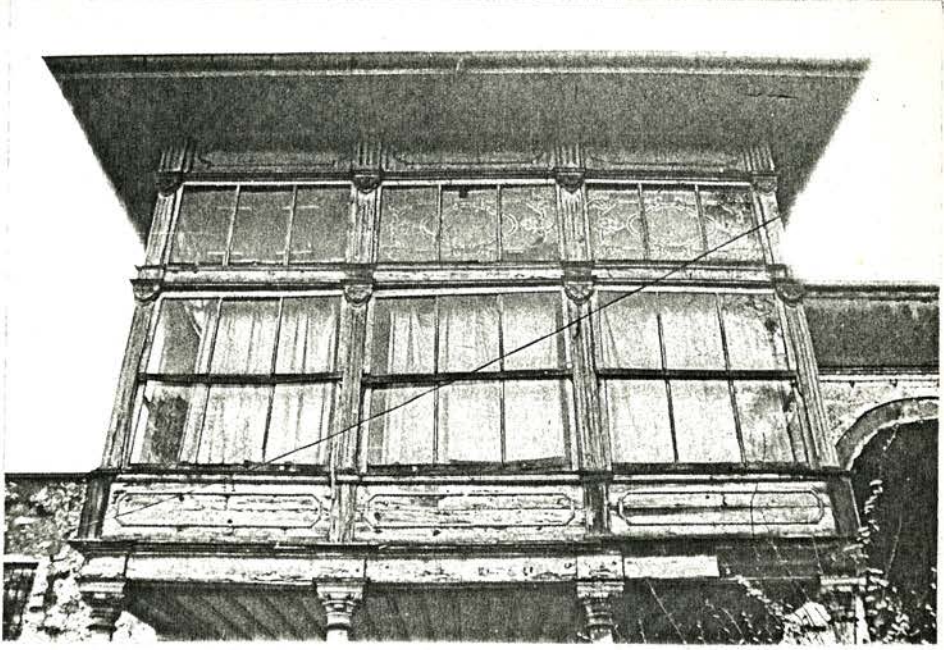
(46) S.H.Eldem, aynı eser, s.262



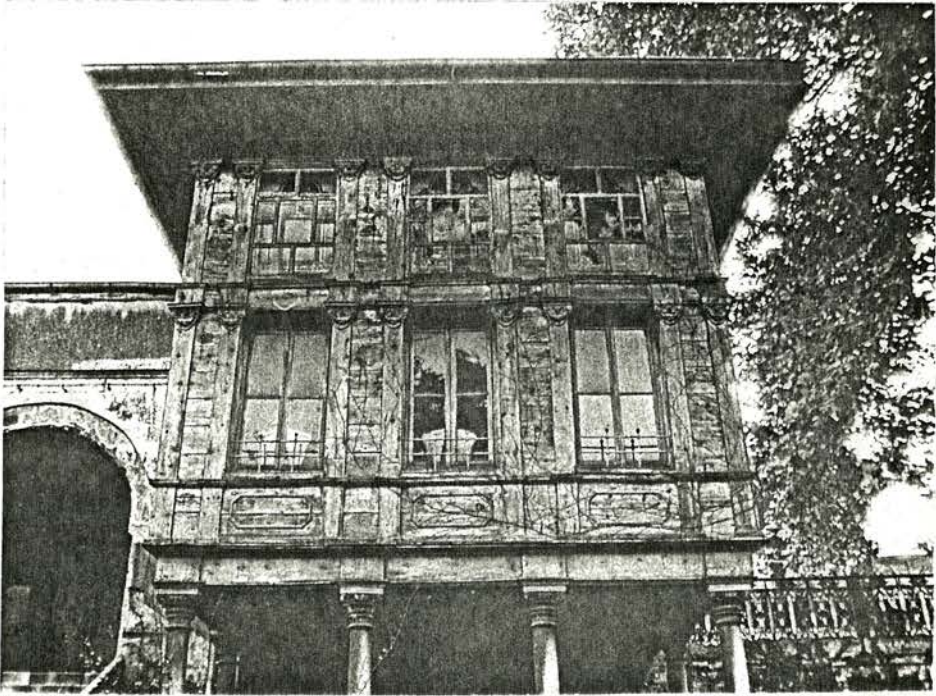
Resim 96. Amcazade Köprülü Hüseyin Paşa Yalısı
(B.Uluengin arşivi 1971)



Resim 97. Topkapı Sarayı, Sofa Köşkü, arka görünüş



Resim 98. Topkapı Sarayı, Sofa Köşkü, ön görünüş.



Resim 99. Topkapı Sarayı, Sofa Köşkü, ön görünüş

• Topkapı Sarayı Sultan Osman Köşkü (1754-1755)

I.Mahmut zamanında inşa edilmeye başlanmış, III.Osman zamanında sona ermiştir.(47) Giriş sofası 8 pencere, oturma kısmı 11 pencere ve köşeleri pahlıdır. Kare mekânın üç cephesinde 3/3 gruplaması, pahlarda da 1/1 gruplaması vardır. Alçı tepe pencereleri, yan odalarda, devrin özelliği olan oval şekildedir ve küçülmüştür. (Resim 100,101)

• Emirgân Şerifler Yalı Köşkü (1782)

1850-1860 yıllarında esaslı bir tamir ile değişmiş, bu arada pencereler de devrin özelliğine göre yeniden yapılmıştır. Yalnız ocaklı odadaki pencereler eski nisbetlerinde, bozulmadan kalmıştır. Bu esaslara göre, Prof.Eldem'in yaptığı restitüsyonda Divanhanenin pencereleri ocaklı odadaki gibi çizilmiş, ancak akslar daha geniş çıkmıştır, bu da Divanhane pencerelerinde görülen bir özelliktir. Sürme pencereler camlı, yukarı aşağı açılır kapaklıdır.(48)

• Topkapı Sarayı III.Selim ve Mihrişah Valide Sultan Odaları

Haremde, III.Selim ve Annesi Mihrişah Sultan'a ait olan bu kısımlar, Türk Rokoko üslubunun sivil mimarimizdeki örneklerindedir.(49) İki odanın dekorasyonu ve pencereleri birbirine çok benzemektedir. Altlık ve üstlük şeklinde olan pencerelerden alt sıra pencereler giyotin, üst sıra pencereler ise, içlikleri çok süslü ahşap oyma, dışlıkları alçıdır. Giyotin pencere sürüldüğünde, çerçeve üstteki içlik ve dışlık pencere arasındaki boşluğa girer. (Resim 102,103,104)(Çizim 7)

• Topkapı Sarayı Sultan Ahmet Köşkü

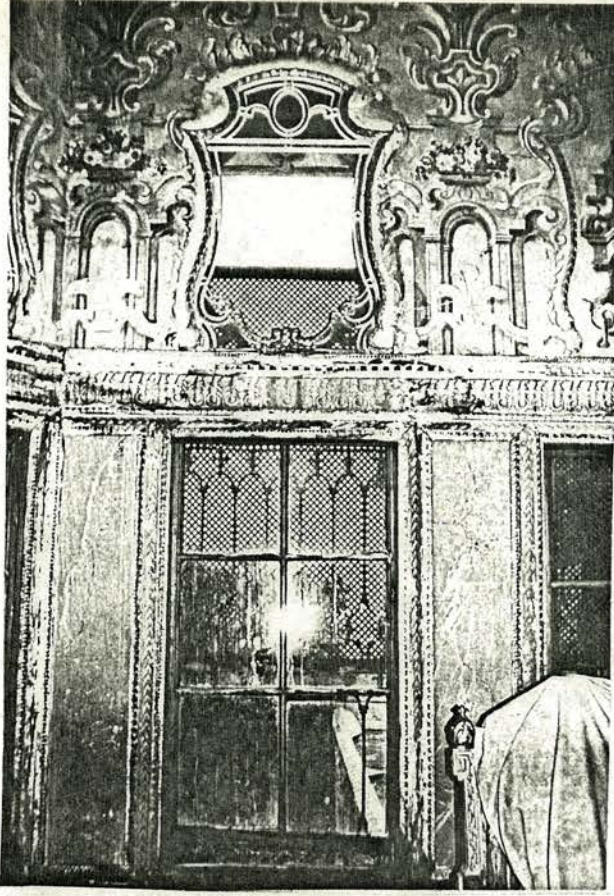
Bu Köşk ismine rağmen Sultan Ahmet devri eseri değildir. Pencere biçim ve özellikleri 18.yüzyıl sonlarına ait olduğunu kesin bir şekilde göstermektedir.(50) Köşk, giriş kısmı ve bir sekiliği olan tek bir odadır. Sekilik sekiz pencere ve iki köşesi pahlıdır. Henüz üstlük pencereler kalkmamışsa da yatık oval bir şekil almıştır. Altlık pencereler sürmedir. Yükseklik üçe bölünmüş, alt iki kısım yukarıya sürülmekte, böylece pencere açıldığı zaman boşluğun üçte ikisi açılmaktadır. Pencere kanadının bütünüyle duvarın içine sürüldüğü ve açıklığın tamamen serbest kaldığı örnekler de vardır.(Bebek Köçeoğlu ve Çengelköy Köçeoğlu Köşklerinde olduğu gibi)

(47) S.H.Eldem, Köşkler ve Kasırlar II, s.269

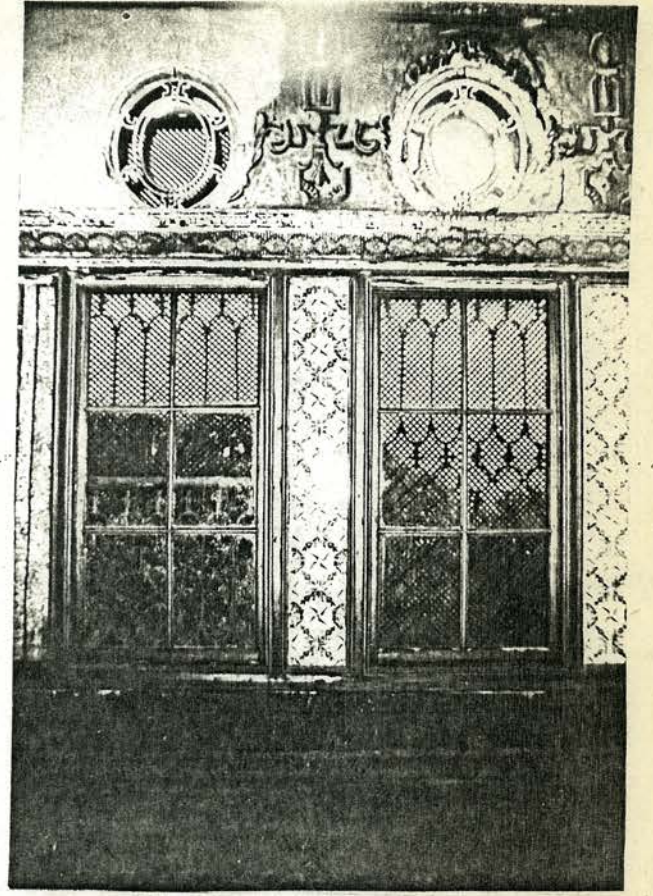
(48) S.H.Eldem, aynı eser, s.280

(49) S.Emler, Topkapı Sarayı Restorasyon Çalışmaları, s.221

(50) S.H.Eldem, aynı eser, s.285



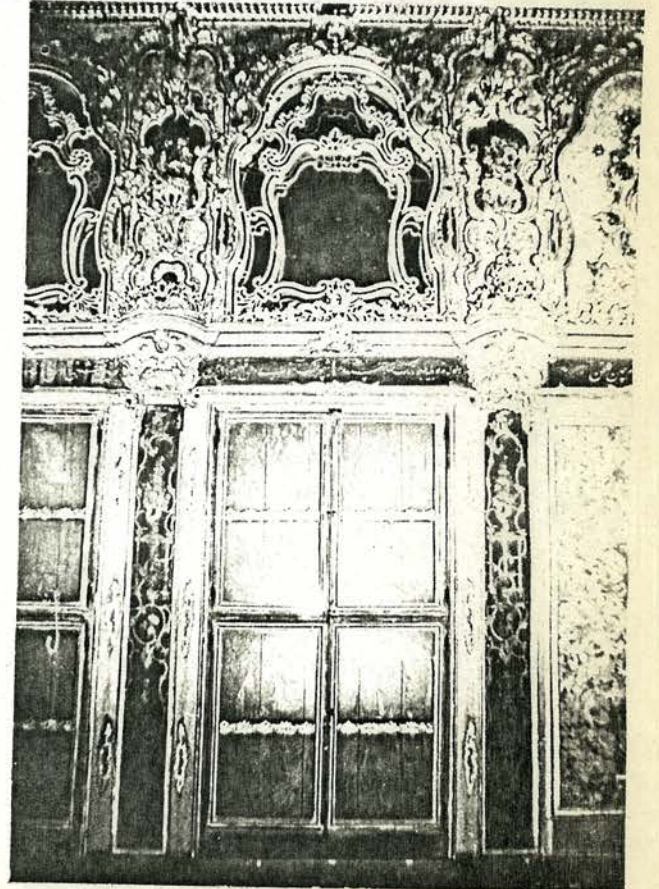
Resim 100. Topkapı Sarayı, Sultan Osman Köşkü, iç görünüşü.



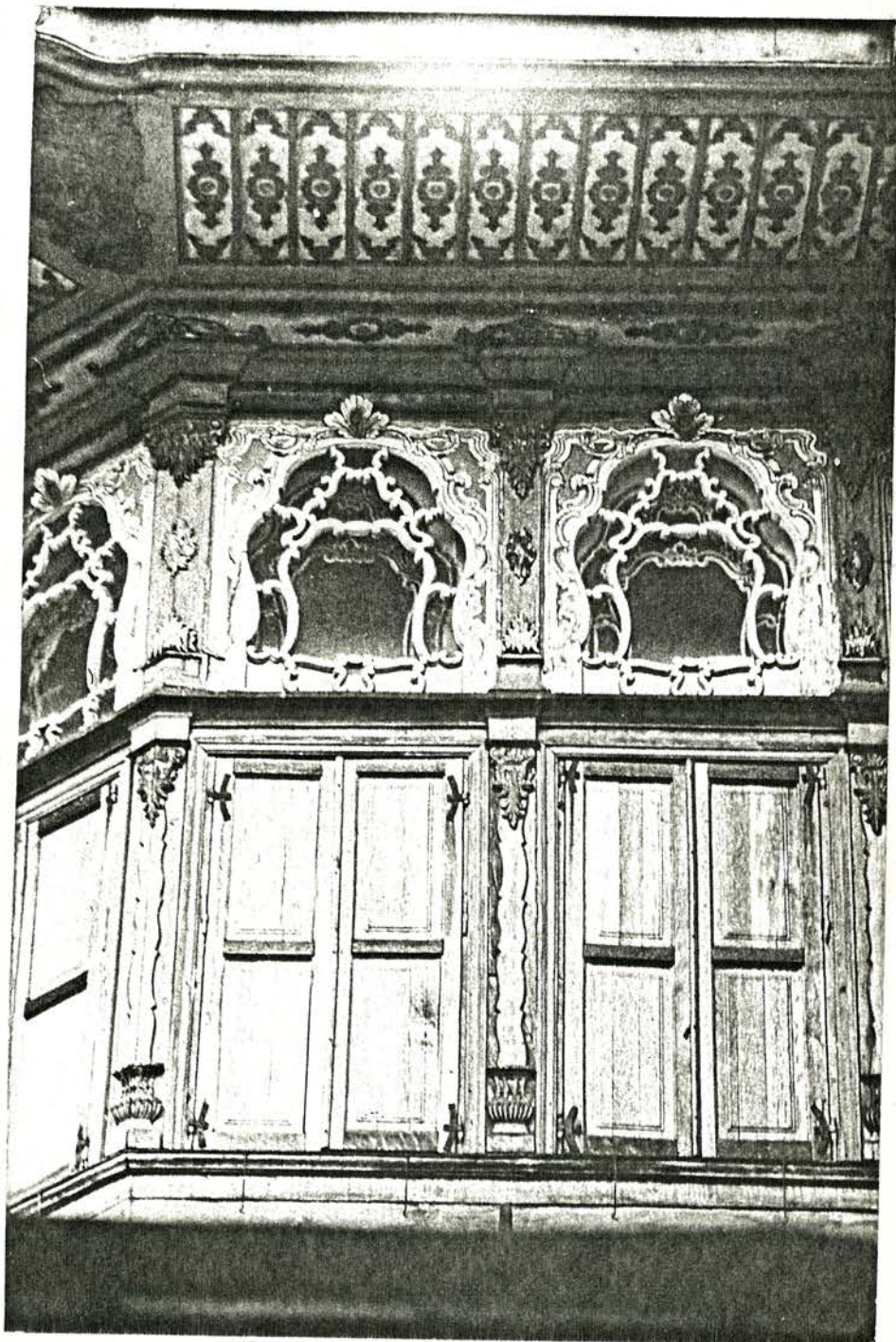
Resim 101. Topkapı Sarayı, Sultan Osman Köşkü, iç görünüşü.



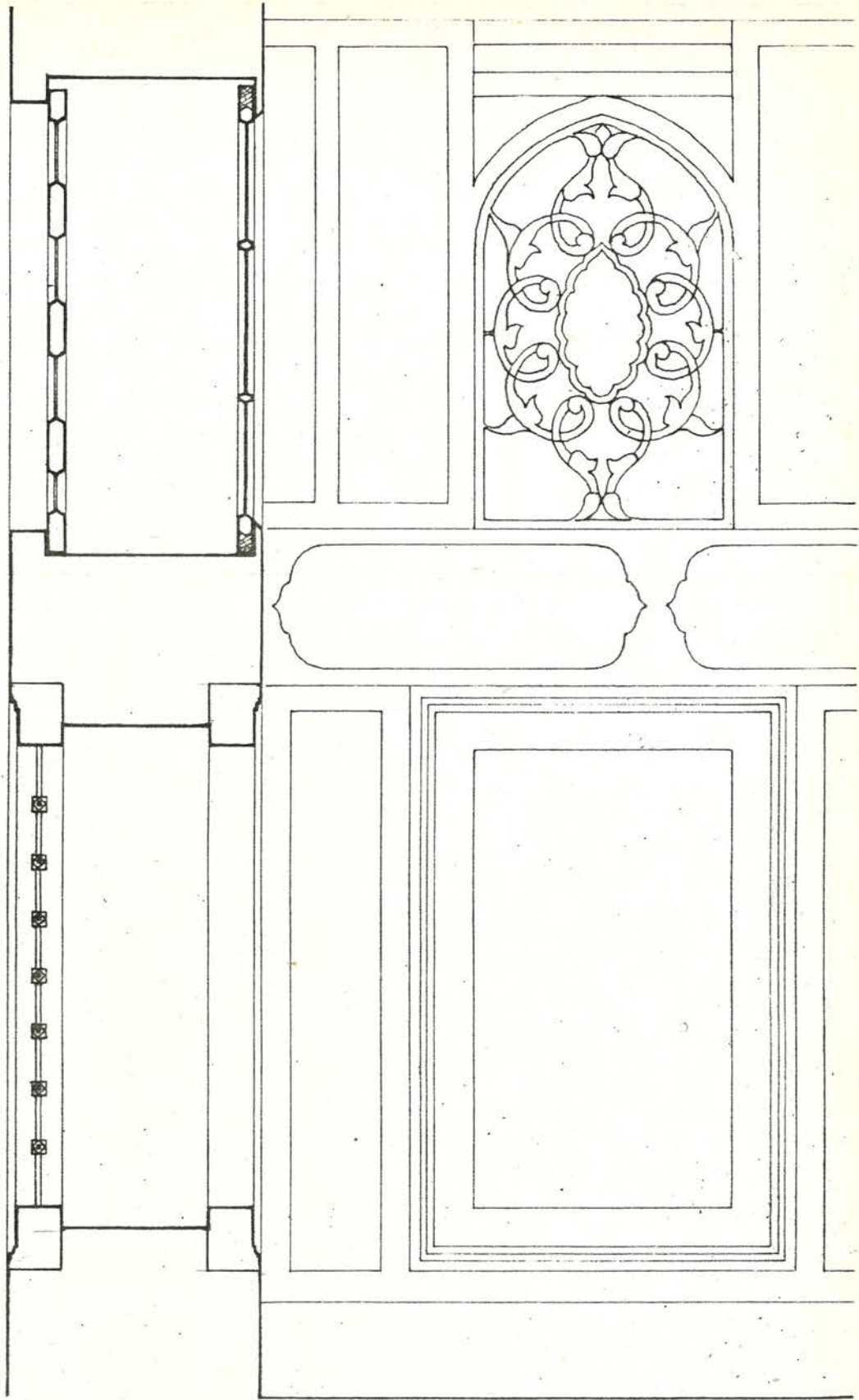
Resim 102. Topkapı Sarayı, Sultan III. Selim Odası dış görünüşü.



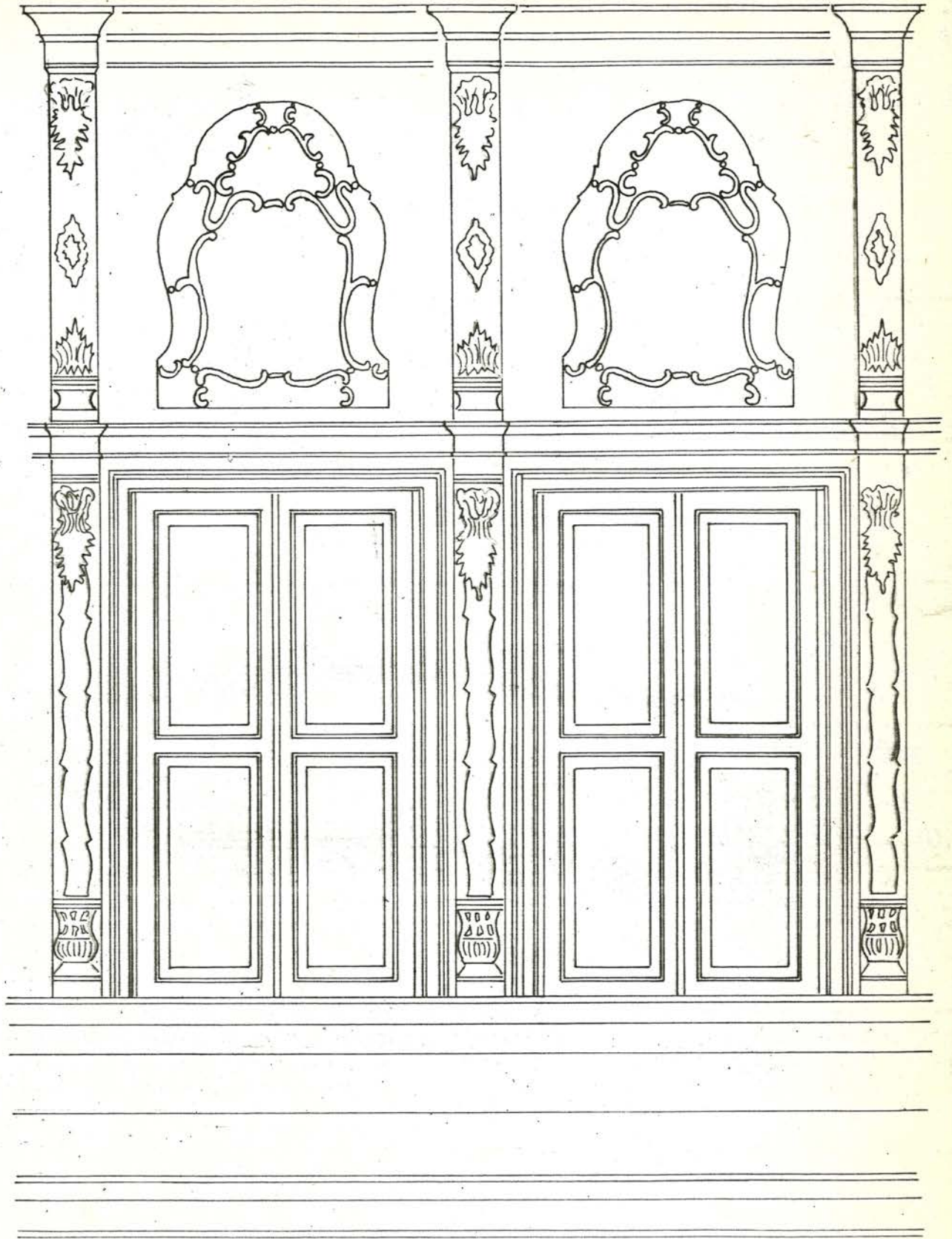
Resim 103. Topkapı Sarayı, Mihrişah Valide Sultan Odası iç görünüşü.



Resim 104. Topkapı Sarayı, Mihrişah Valide Sultan Odası dış görünüşü.



Çizim 6. Topkapı Sarayı, Şehzadeler Mektebi, pencere sistem detayı 1/25
(DGSA. Rölöve ve Restorasyon Kürsüsü Arşivi)



Görünüş

Çizim 7. Topkapı Sarayı, Mihrişah Valide Sultan Odası, pencere dış görünüşü. 1/20 (DGSA. Rölöve ve Restorasyon Kürsüsü Arşivi)

• Çengelköy Köçeoğlu Köşkü (1800)

Köşk, Türk Ampir üslubunun sade ve ölçülü bir örneğidir. Tepe pencereleri tamamen kakmış, alt pencereler iyice uzamıştır. Pencerelerin önündeki ince demir çubuklu parmaklıkların bazıları değiştirilerek yerlerine panjurlar konulmuştur.

• Hünkâr İmamı Köşkü - Acıbadem (1800)

Acıbadem'de 19.yüzyıl başlarından kalan köşk bir geçiş döneminin eseridir. Planında kuvvetli barok izler taşınmasına karşın cephe çok sade ve ampir ifadelidir.(51) Pencere kapakları yukarı aşağı açılır biçimdedir, kanatlar ise 1800'lerde yeni sayılan sürme tipte, meşeden ve çok ince profillidir.

• Şerefabad Kasrı - Şemsipaşa (1816)

Bu Köşk Şemsipaşa'da Rum Mehmet Paşa Camii ile sahil arasında bulunuyordu. Prof.Eldem'in restitüsyonunda, cephede 3/3/4/3/3 dizisi izlenmekte ve eski geleneğin kalıntısı olarak ortada tek bir oval tepe penceresi görülmektedir.(52)

• Topkapı Sarayı Alay Köşkü (1819-1820)

Çeşitli kaynaklarda III.Murat zamanında burada bir Köşk yapılmış olduğu geçmekte ise de kesin bir bilgi yoktur. Bugünkü yapı Sultan II.Mahmut tarafından 1819-1820 senelerinde yaptırılan ve günümüze kalan yapıdır ve Sur-ı Sultanî'nin dirsek burcu üzerine yapılmıştır.(53) Fevkanı yapının taht odası tamamen köşe burcu üzerine konsollarla taşacak şekilde oturtulmuştur. Burca uygun şekilde köşeli cephesi mermer kaplıdır. Çokgen planın her duvarında birer pencere vardır. Yapının bütünü gibi, Ampir özellik taşıyan pencereler, taht odasında basık kemerli, altın yıldızlı dökme demir parmaklıklıdır. Taht Odası iki yanındaki odaların da cepheleri mermer kaplama ve üçer pencerelidir. Bu pencereler düz atkılı ve aynı demir parmaklıklıdır. Park cephesi kat hizasına kadar tuğla/taş örülmüş, üzeri diğer kısımlar gibi ahşap karkas olarak yapılmıştır. Bu kısımlardaki pencereler yuvarlak kemerli sürme camlı Ampir pencerelerdir. (Resim 105,106,107)(Çizim 8,9)

(51) S.H.Eldem, Köşkler ve Kasırlar II, s.345

(52) S.H.Eldem, aynı eser, s.374

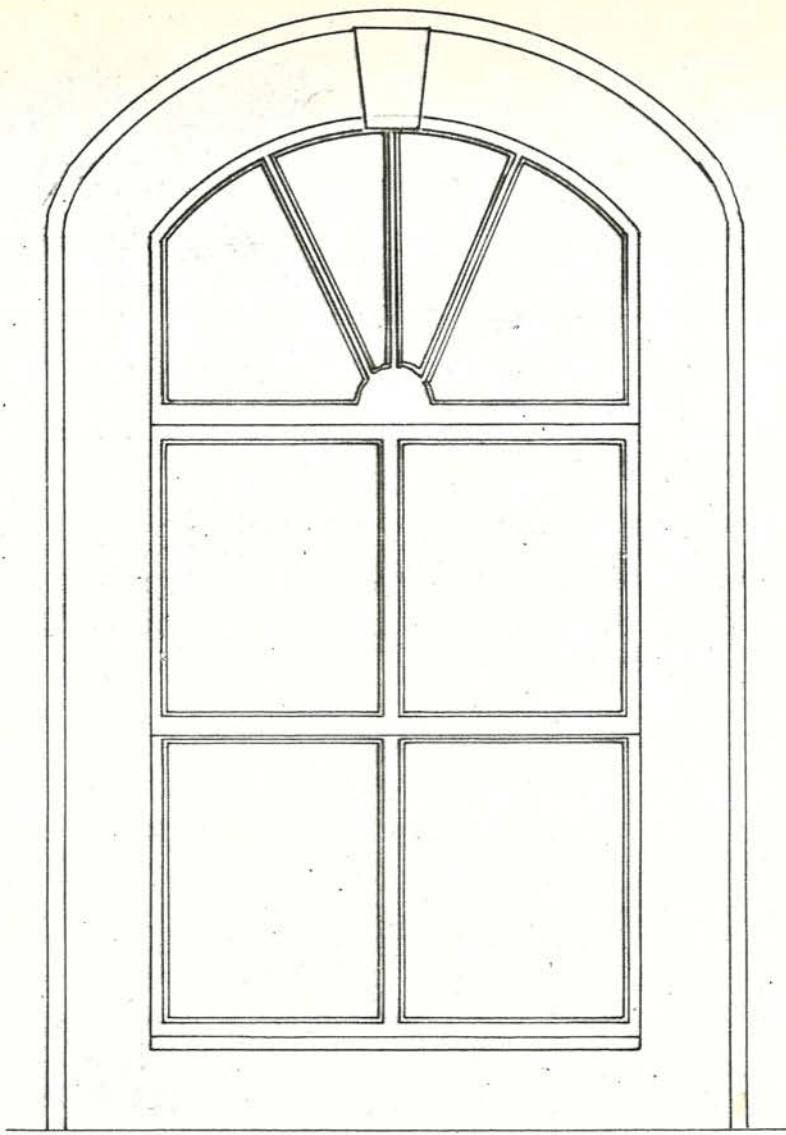
(53) Z.Ongun-F.Uluengin, Alay Köşkü, Arkitekt, S.309, s.153



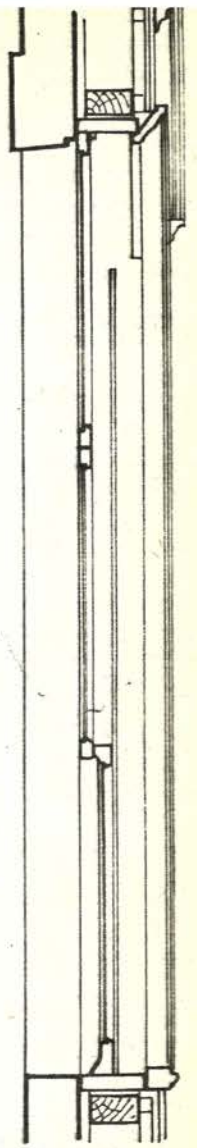
Resim 105. Topkapı Sarayı Alay Köşkü - Resim 106. Topkapı Sarayı Alay Köşkü



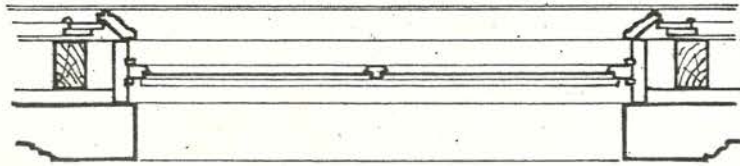
Resim 107. Topkapı Sarayı Alay Köşkü pencere detayı.



Görünüş

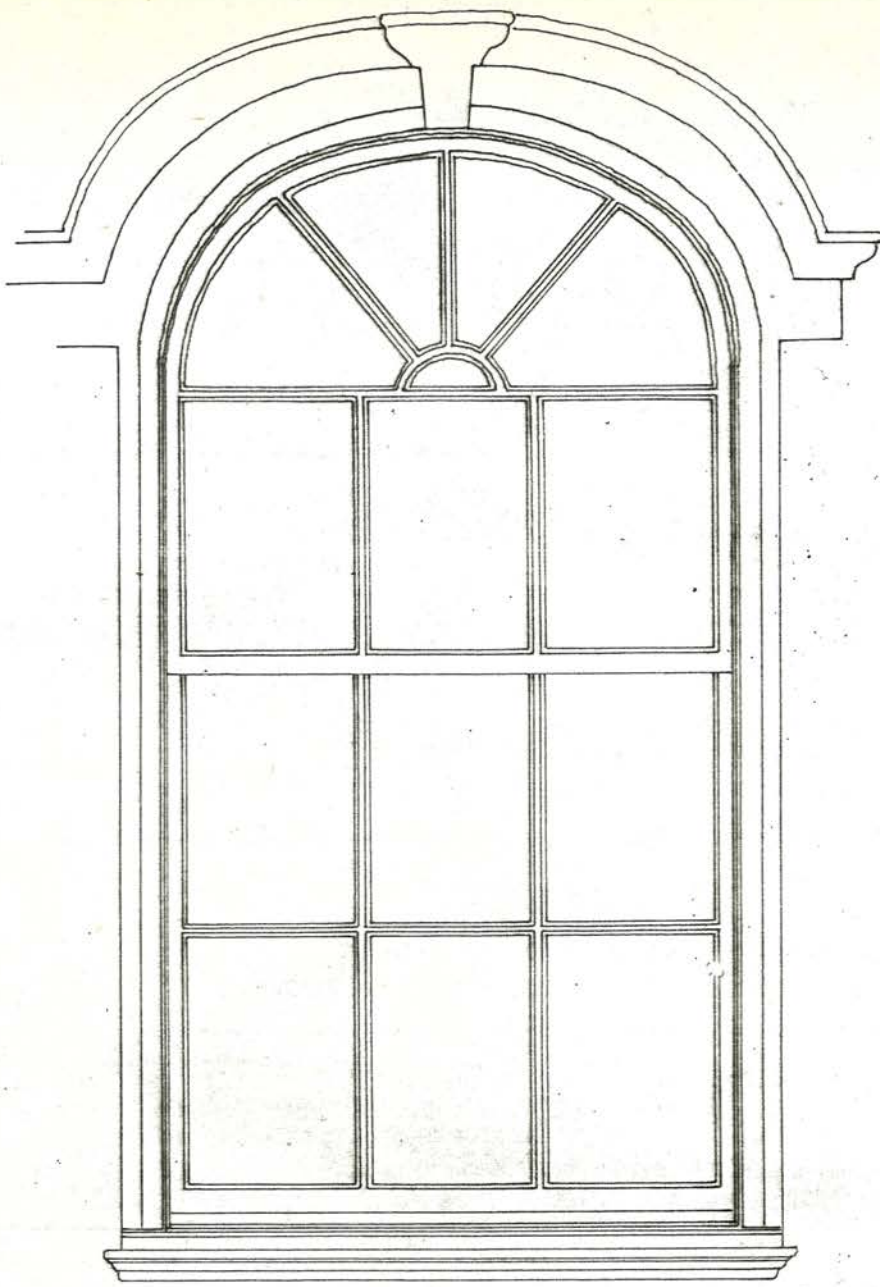


Kesit

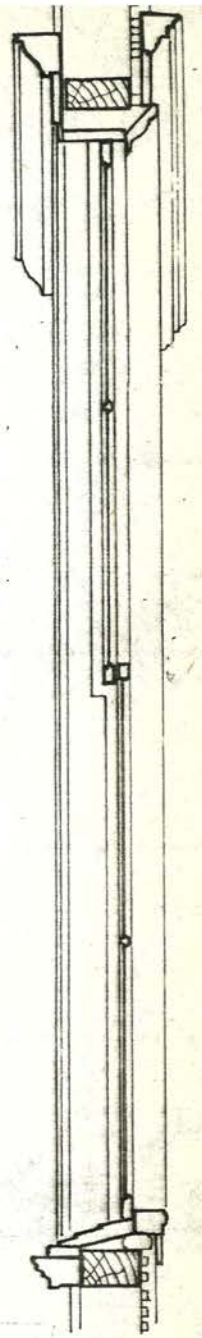


Plan

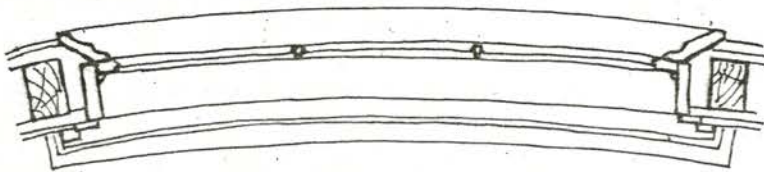
Çizim 8. Topkapı Sarayı, Alay Köşkü, Taht Odası pencere sistem detayı.
(F.Uluengin arşivi) 1/20



Görünüş

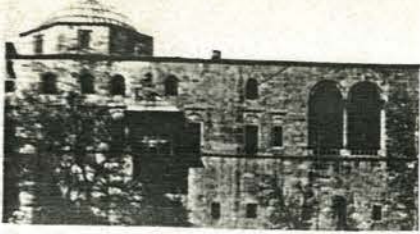


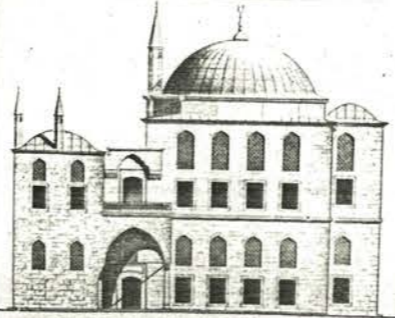
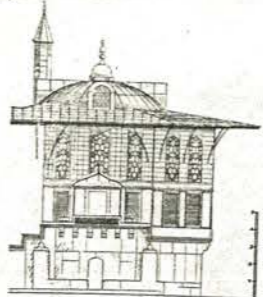
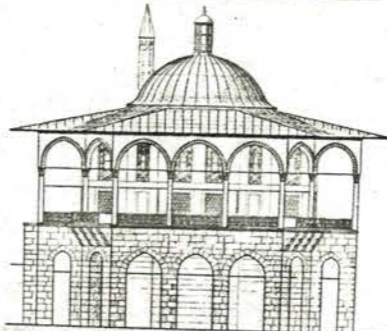
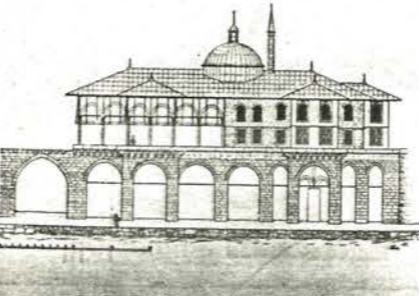
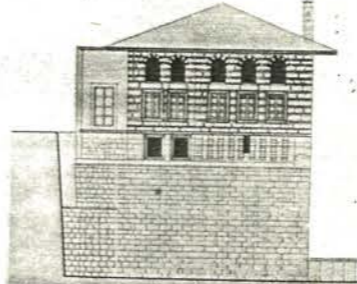
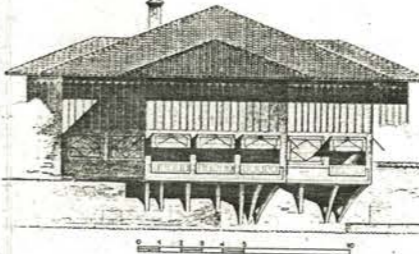
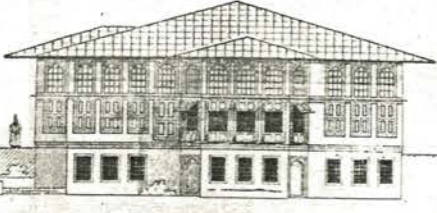
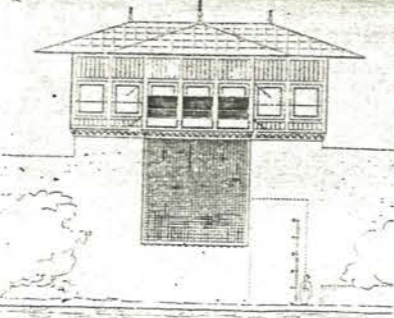

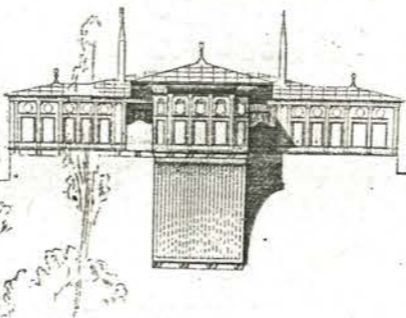
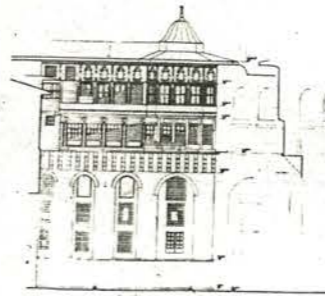

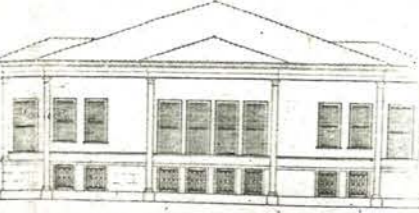
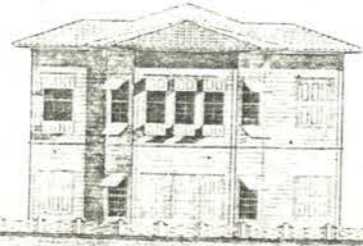

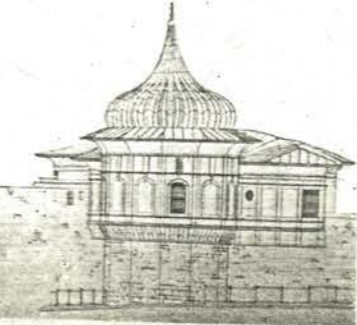



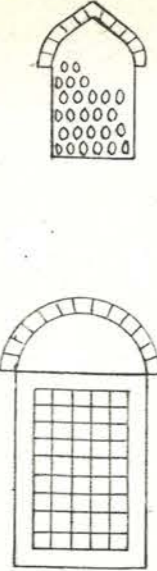
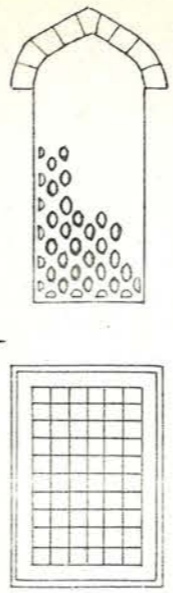
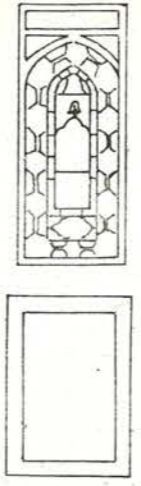
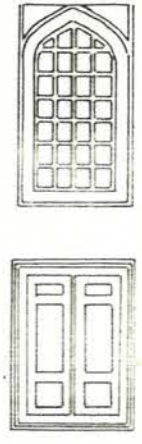

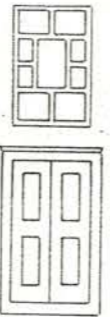
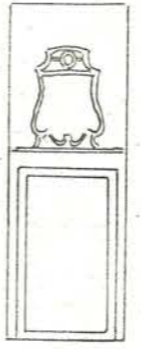
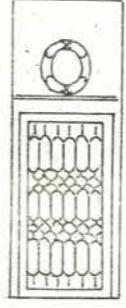
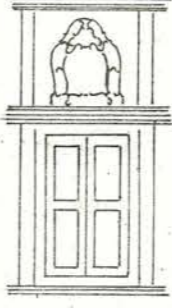





Kesit



Plan

Çizim 9. Topkapı Sarayı, Alay Köşkü, Giriş Holü pencere sistem detayı.
(F.Uluengin arşivi) 1/20

15 yy.						
	T.S. Fatih Köşkü (1480)					
16 yy.						
	III. Murat Köşkü (1578)	T.S. Yalı Köşkü (1592)	Davut Pş. S. Hünkâr Kasrı			
17 yy.						
	T.S. Revan Köşkü (1635)	T.S. Bağdat Köşkü (1638)	Sepetçiler Kasrı (1643)	Yeni Camii Hünkâr Kasrı	Amcazade Yalı Köşkü (1699)	
18 yy.						
	Aynalı Kavak Köşkü	Kurşunlu Mahzen Köşkü	T.S. Sofa Köşkü (1752)	T.S. Sultan Osman Köşkü	Mihrişah Valide Sultan Köşkü	T.S. Sultan Ahmet Köşkü
19 yy.						
	Çengelköy Köçeoğlu Köşkü	Hünkâr İmamı Köşkü	Şerefabad Kasrı	Topkapı Alay Köşkü	Sultan Murat Köşkü	

15 yy.		16 yy.		17 yy.		
T.S. Fatih Köşkü (1480)		Davut Ps. Hünkâr K. (1596)		T.S. Bağdat Köşkü (1638)		Sepetçiler Kasrı (1643)
18 yy.						
Aynalı Kavak Köşkü		T.S. Sofa Köşkü (1752)	T.S. Sultan Osman Köşkü	T.S. Sultan Osman Köşkü	Mihrişah Valide Sultan D	T.S. Sultan Ahme
19 yy.						
Çengelköy köçeoğlu Köşkü		Hünkâr İmamı Köşkü	Topkapı Sa. Alay Köşkü	Sultan Murat Köşkü		

19.yüzyıl ikinci yarısı, Abdülaziz devrinde yeniden canlanan Ampir üslubunun güzel bir örneğidir. Pencere nisbetleri, boşluk ve doluluklar arasında uyumlu bir denge vardır.(54)

3.3.8. Köşk Mimarisinde Pencerelerin Genel Özellikleri:

1.Yapım özellikleri:

1.1. Malzeme

Fatih Sultan Mehmet'ten Sultan IV.Murat'a kadar, yani 17.yüzyıl yarısına kadar, Köşk yapımı oldukça ağır, dayanıklı ve pahalı kâgir malzemenin kullanılması ile olmuştur. Bu nedenle yıkıp yenileme yapılmamış, yapılar bazı tamirlerle yıllarca dayanmıştır. IV.Murat devrinde Bağdat ve Revan Köşkleri ile başlayan oldukça hafif inşaat,III.Ahmet devrinde ahşap malzemenin kullanılması, dolma ve çatma tekniği ile, haftalarla ölçülebilecek kadar kısa bir süreye indirilebilmiştir. Ancak 17. ve 18. yüzyıllarda yapılan bu pek çok ahşap köşkten, yangınlar ve yıkımlardan ötürü, pek azı günümüze kadar kalabilmiştir.

1.2. Oranlar

15. ve 16.yüzyıllarda yapılan Köşklerin pencereleri küçük ve seyrek. 17.yüzyılda pencere boyutları büyümüş ve yapıların genel ölçülerine oranla pencere yüzeyi artmıştır. Alt pencerelerde hafifletme kemeri yapılmaması üst pencerelerin aşağı sarkmasına imkan vermiş, uzayan alçı pencerelerin büyüklüğü aşağı yukarı alt pencerelerin büyüklüğüne ulaşmıştır.(Yeni Cami Hünkâr Kasrı, Sultan Ahmet Cami Hünkâr Kasrı gibi) Bazı uygulamalarda alt ve üst pencereler yalnız söve ya da tek lentoyla ayrılarak pencere katları birleşecek şekilde yaklaştırılmıştır.(Davut Paşa Hünkâr Köşkü, Bağdat ve Revan Köşkleri gibi)

Köşk yapısında, 17.yüzyılda, özellikle Divanhanelerde alt pencerelerin duvar boyunca ve yatay hatlarda yapıldığı görülür. Gayet alçak tutulan bu pencerelerin üstünde,duvarın diğer yarısında dikey hatlı bir kaplama sathı yapılmıştır ki, özellikle yalı köşklerinde yapılan bu uygulama, Prof.Eldem tarafından alt pencerelerin çok fazla olması ve denizden gelen yansıma olayı ile izah edilmektedir.(krş.s: 87) Nitekim, Köprülü ve Yalı Köşklerinde durum böyle iken, Edirne Demirtaş Kasrında aynı tip alt pencerelerin üzerine küçük tepe pencerelerinin yapılmış olduğunu

görüyoruz. Ancak alt pencerelerin çok geniş olması, her pencere üzerinde iki tane tepe penceresinin yapılmasına yol açmıştır. Bu durum, I.Mahmut devrinde yapılan, iki pencerenin arasının açılması ile oluşmuş yatay tepe pencerelerine zemin hazırlamıştır. Sofa Köşkünde pencerelerin Sultan Mahmut devrinde tamir edildiklerinde bu şekile sokulmuş olmaları mümkündür.

Oda pencerelerinde ise, yukarda belirtildiği gibi, Davut Paşa Sarayı Hünkâr Köşkünde başlayarak, alt sıra pencerelerin boşaltma kemerinin iyice basılması, ya da Sultan Ahmet Camiindeki gibi tümden kalkması sonucu, iki pencere katı arasındaki mesafe iyice küçülmüş, tepe pencereleri dar ve uzun bir hal almıştır. Bu uzama 18.yüzyılda durmuş ve giderek 18.yüzyıl ortalarından itibaren küçülmeye başlamıştır.

Bu durum, Barok ve Rokoko üsluplarının etkisi, mimarideki avrupai etkiler, modernleşme ve bunlarla birlikte toplumun sosyal yaşantısının değişmesi sonucu olmakla beraber, en önemli etken alt pencerelerde camlı çerçevelerin daha yaygın olarak kullanılmaya başlanması ile, tepe pencerelerinin fonksiyonlarını giderek yitirmeye başlamış olmasından kaynaklanmaktadır. III.Osman zamanından başlayarak tepe pencereleri bodurlaşmış(Topkapı Sarayı III.Osman Köşkü), dikdörtgen veya kemerli bir açıklık olmaktan çıkmış, kıvrıntılı ve gittikçe daha fazla oval şekle yaklaşmıştır.(III.Selim Odası, Mihrişah Valide Sultan Dairesi gibi) Bu oval şeklin yatık hale gelmesi 19.yüzyıl başındadır.(Sultan Ahmet Köşkü, Köçeoğlu Yalı Köşkü gibi) Nihayet II.Mahmut zamanında Ampir üslup ile tepe pencereleri hemen hemen ortadan kaybolmuştur.

1.3. Teknik

Alt pencereler kapaklı ve parmaklıklıdır. Kapaklar aşağı yukarı açılır biçimdedir. İlk devirlerde camlı çerçevelerin olmaması kapakları gerekli kılmıştır. Açılmayan üstlük pencereler genellikle içlik ve dışlık olmak üzere çift yapılmıştır. Camlı çerçevelerin pencereye girmesinden sonra kanatlı ve sürme çerçeveler yapılmıştır. Sürme çerçeveler üstlük pencerelerin arasına sürülecek şekilde düşünülmüş, yükseklik üçe bölünmüş, alt iki kısım yukarıya sürülerek pencere açıldığı zaman yüksekliğin üçte ikisi serbest bırakılmıştır,(Topkapı Sarayı Sultan Ahmet Köşkü) bazı yapılarda ise bu pencereler bütün boyları ile duvar içine sürülerek açıklığın tamamı serbest bırakılmıştır.(Bebek Köçeoğlu Yalısı, Topkapı Sarayı Hamit-i Evvel Dairesi'nde olduğu gibi).

2. Biçim özellikleri:

2.1. Dekorasyon olanakları

15. ve 16.yüzyıllarda, kagir olan yapılarda köşk cepheleri taş kaplamadır. Bazı örneklerde ise çini kaplama yapılmıştır. Bu örneklerde alt pencereyi bir söve takımı çevirir, üstlük ise alçıdan ve bezemelidir. Zaten devrin üslubu en çok pencerede etkili olmuş ve tesirlerini göstermiştir.

2.2 Cephe gruplamaları ve mimarisi

Erken devirlerde köşk cephelerinde yatayda ve düşeyde grup etkisi hissedilmez, pencereler ritmik bir dizi oluşturamayacak kadar azdır. Düşeyde alt ve üst pencere arası çok uzak olduğundan bu iki pencere katı bir bütün oluşturmaz. 17.yüzyılda alt pencerelerin aşağı sarkması ile pencere bir bütün olarak etki etmeğe başlamış, yatayda pencere sayısına artması altlı üstlü pencerelerin dizi oluşturmasını sağlamıştır.

3. Duvarla ve yapı ile bağlantılar:

Pencere duvarla aynı yüzdedir. Kagir örneklerde taş söve, kemer ve kemer aynası duvarla aynı yüzdedir. Ahşap yapılarda kapaklar vardır ve bunlar da duvar ile aynı yüzde devam ederler.

IV.BÖLÜM: 17.YÜZYILDAN İTİBAREN OSMANLI-TÜRK EVİ PENCERESİNİN İNCELENMESİ VE İRDELENMESİ

17.yüzyıl Osmanlı-Türk evi için veriler oldukça sınırlıdır. Halkın oturduğu, ahşap malzemedan yapılan küçük evler yanında, geniş sofalı, eyvanlı paşa konakları ve yalılardan günümüze iz kalmamıştır.(1) Ancak taş duvarlı, malzeme özellikleri yönünden daha kolay korunabilen kârgir köşklerden bazı örnekler bugüne ulaşabilmiştir. Hünkâr için yapılan bu yapılarda ortak özellik,padişahın oturup dinlenmesi ve hoşça vakit geçirmesini amaçladıklarından, merkezi bir hacim etrafında gelişen,çeşitli yönlere görüş sağlayan eyvanlardan oluşmasıdır.(2) Yapılış amaçlarındaki farklılık ve bu farkın plan şemasına etkisi konumuz olan pencerelerin cephe kuruluşuna da etki etmektedir. Bu nedenle bir önceki bölümde belirttiğimiz gibi (krş, s. 82) Köşklerin cephe düzenini ayrı bir başlıkta inceledik.

Bu bölümde de Osmanlı-Türk Evi penceresini 17.yüzyıldan başlayarak kronolojik bir sıra ile inceleyeceğiz.

-
- (1) M.Sözen ve diğerleri, Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan,282
(2) Z.Nayır, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi Ve Sohrası,
(1609-1690); s.238

17.yüzyıl Osmanlı Evi için örnek çok azdır. Özellikle İstanbul'da hiç yok denilebilir. Ancak İstanbul'a o yıllarda gelen gezginlerin gözlem ve çizimleri başlıca kaynaktır. 1610'da İstanbul'a gelen G. Sandys ve 17.yüzyıl ikinci yarısında gelen J.de Thevenot'nun, ve 19.yüzyılda gelen D.de Fontmagne'nin anılarında ortak kanı, genellikle iki katlı, kiremit kaplı İstanbul Evlerinin dış görünümünün gösterişsiz olduğu, daha çok içeriye özenildiğidir.

Evliya Çelebi de Konakların, bahçe içinde ikişer üçer katlı, kiremit kaplı, şahnişinli olduklarını, içlerinde suların ve fıskiyelerin aktığını belirtmektedir.(3)

Köprülü Su Yolları Haritası da 17.yüzyıl İstanbul'unun genel görünümü konusunda aydınlatıcıdır. Genel görünüme göre kiremit örtülü, bir veya iki katlı evler çoğunluktadır.(4)

18.yüzyıla kadar kendi içinde gelişerek gelen Osmanlı Mimarisi ve Osmanlı-Türk Evi olgusu ilk defa Anadolu'da kendine has karakterini bulmuş ve Osmanlı sınırları içinde belli bir tip oluşturarak Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan'ın kuzeyinde de uygulanmıştır.(5)

III.Ahmet devrinde, özellikle İstanbul'da, başlayan yoğun yapı faaliyeti Osmanlı-Türk Ev mimarisinde çok zengin örnekler ortaya koymuş ve Türk Evi 17. ve 18.yüzyıllarda hızla gelişerek yayılmaya başlamıştır. Ancak III.Ahmet ve çevresinin Batı ile ilişkilerinin güçlenmesi Osmanlı Türk toplumunun kültürel varlığında da etkili olmuş ve Batı etkileri kendini en kolay sanat alanında göstermiştir.(6) Devrin çiçek sevgisi ve süslemede çiçek motifinin egemenliği, Avrupa'dan gelen Barok ve Rokoko üsluplarının bu alanda daha çabuk kabullenmesini sağlamıştır. Ancak belirttiğimiz gibi etkiler fonksiyondan çok dış biçimde ve süslemede olmuştur. Kuşkusuz bu değişme en evvel saraya yakın çevrelerde ve İstanbul'da kendini göstermiştir.

Dış sofalı plan tipi ve bunun getirdiği geleneksel cephe düzeni, üstte sabit camlı açılmayan tepe pencereleri, altta ahşap parmaklık ve kapaklı

(3) M.Şözen ve diğerleri, aynı eser, s.282

(4) M.Şözen ve diğerleri, aynı eser, s.283

(5) S.H.Eldem, Türk Evi Plan Tipleri, s.11

(6) M.Cezzar, Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, s.34

pencereler ile 17.yüzyıl yapısı Klasik Osmanlı bezeme öğeleri ile bezenmiş birkaç ev İstanbul dışında ayakta durmaktadır. Genellikle 18. yüzyıl sonu ve 19.yüzyıla tarihlenen Türk Evlerinde ise içte ve dışta çeşitli barok motifler ve manzara resimleri görülür. II.Mahmut döneminde gelen Ampir üslup 19.yüzyıl konut mimarisini etkilemiş, ampir ya da barok-ampir karışımı yapılar yapılmaya başlanmış ve yine batıdan, daha çok yabancı mimarlarla aktarılan ve yapıları sadece biçimsel yönde etkileyen neo-grek ve neo-gotik gibi tarihsel üsluplar yanında, batılılaşma akımının bir sonucu olarak art-nouveau üslubu da özellikle İstanbul ve İzmir gibi batı ile ilişkisi olan ticaret merkezi kentlerde yoğunlaşmıştır. Avrupa'da ilerici bazı mimarların eklektik üslupların egemenliğinden kurtulmak ve endüstri devriminin makina ürünlerinin estetik yetersizliğini gidermek amacıyla başlattıkları art-nouveau akımı modern mimariye bir geçiş dönemi olarak görevini yapmıştır.

Son yüzyılda tümüyle Avrupa'dan ithal edilen bu üsluplar mimarimizde etkili oldukları gibi sosyal yaşantımızda da etkili olmuşlar, Türk Evi'ne giren mobilya, Türk örf ve adetlerini etkileyerek plan şemasından dış görünüşe kadar Türk Evi ve düzenini değiştirmiştir. İç fonksiyonları dışa aksettiren pencere, mobilyaları, Türk Evi oturma düzenini etkilemesi, pencere ile adeta bir bütün olan sedir elemanının kalkması, odanın diğer elemanları yanında en çok pencereleri etkilemiştir.

Şimdi 17.yüzyıl sonu ve 18.yüzyıl başı Osmanlı-Türk Evinin klasik ölçü ve motifleri ile süslenmiş pencerelerinden başlayarak 20.yüzyıl başına kadar bu üslup ve tesirlerle, teknik ve sosyal değişmelerin etkilerinin konut mimarimizin pencere ögesinde göstermiş olduğu gelişimi kronolojik bir sırada inceleyelim.

İki yan duvarın sağır olması, yan odaların iki yöne açılmasına imkân vermesine rağmen, baş oda çıkma ile üçüncü yöne de bir pencere ile açılır. Sofanın ortasında ve iki odanın arasında bulunan oldukça dar eyvan penceresizdir. Dış sofalı ve eyvanlı plan tipinde olan ev 17.yy yapısıdır.

1. Yapım Özellikleri:

1.1. Malzeme:

Zemin kat taşıyıcı beden duvarları taştır. İkinci kat taşıyıcı sistemi ahşap dikme ve kirişlerdir. Dikmeler döşemelerde, pencere alt ve üstlerinde olmak üzere çeşitli yerlerden birbirine bağlanır, yer yer yanlamalar da konulmuştur. İskeleti ahşap olan duvarların dolgu malzemesi kerpiçtir. Duvarların içi ve dışı iki taraftan sıvalıdır.

1.2. Oranlar:

İki sıra pencere düzeninde alt pencereler 3/5 oranını verir. Tepe pencereleri büyük ve uzundur, 100cm. uzunluğunda ve 3/5 oranındadırlar.

1.3. Teknik:

Ahşap iskeletin oluşturduğu dikmelerin arasına yerleştirilen pencere alt ve üst başlığı aynı zamanda dikmeleri birbirine bağlar. Duvar kalınlığındaki ahşap söveye kapak, parmaklık ve kanat takılır.

2. Biçim Özellikleri:

2.1. Dekorasyon olanakları:

Sade ve çok dengeli cephede sadece malzemenin getirdiği olanaklardan faydalanılmış, alt sıra pencerelerde ahşap parmaklık ve kapaklar, üst sıra alçı pencerelerde lale motifli desenler ve renkli camlar kullanılmıştır.

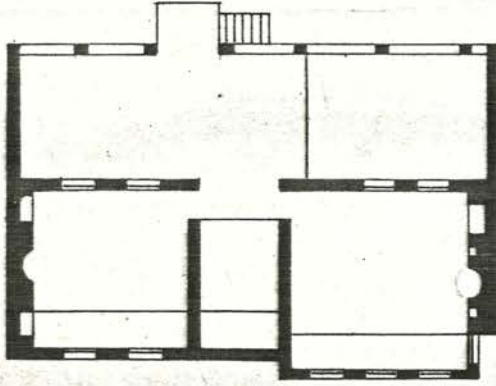
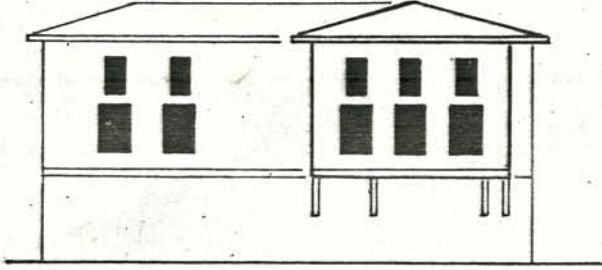
2.2. Cephe Mimarisi ve Gruplamaları:

Geleneksel kuruluş, alt ve üst sıra pencereler 2/2 ve 3/3 düzeni ile ikili ve üçlü gruplar oluştururlar.

3. Duvarla ve yapıyla Bağlılıklar:

Pencere kapağı duvarla aynı yüzde devam eder.

CEPHE - PLAN(1)

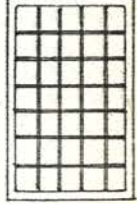


ORANLAR

$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{60}{100} = 0.6 = \frac{3}{5}$$

$$p: \quad \frac{a}{b} = \frac{82}{132} \approx 0.6 = \frac{3}{5}$$

PENCERE TIPLERİ 1/50

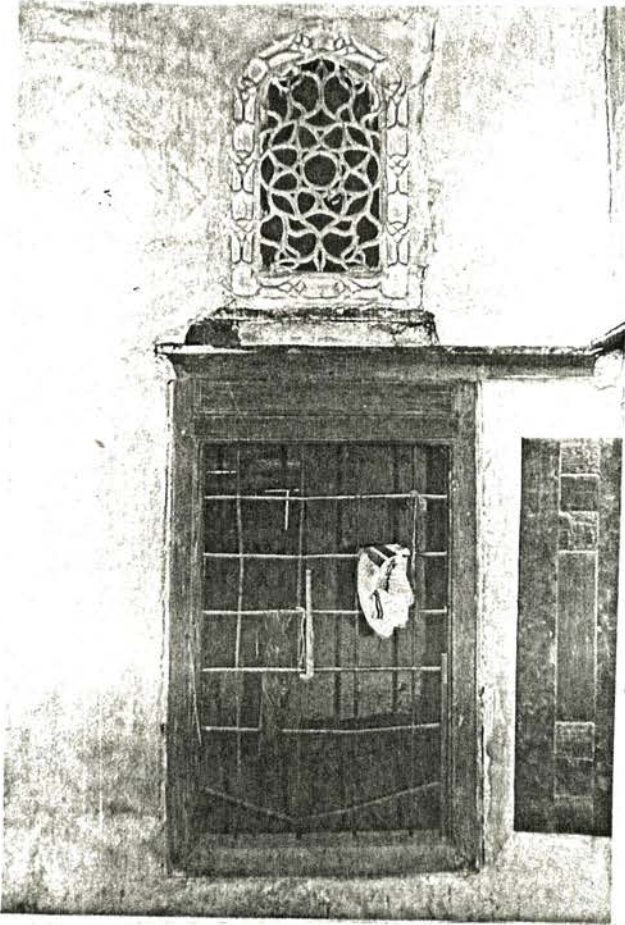


...çizgiler iç döşeme ve tavan hizzasını belirtmektedir.

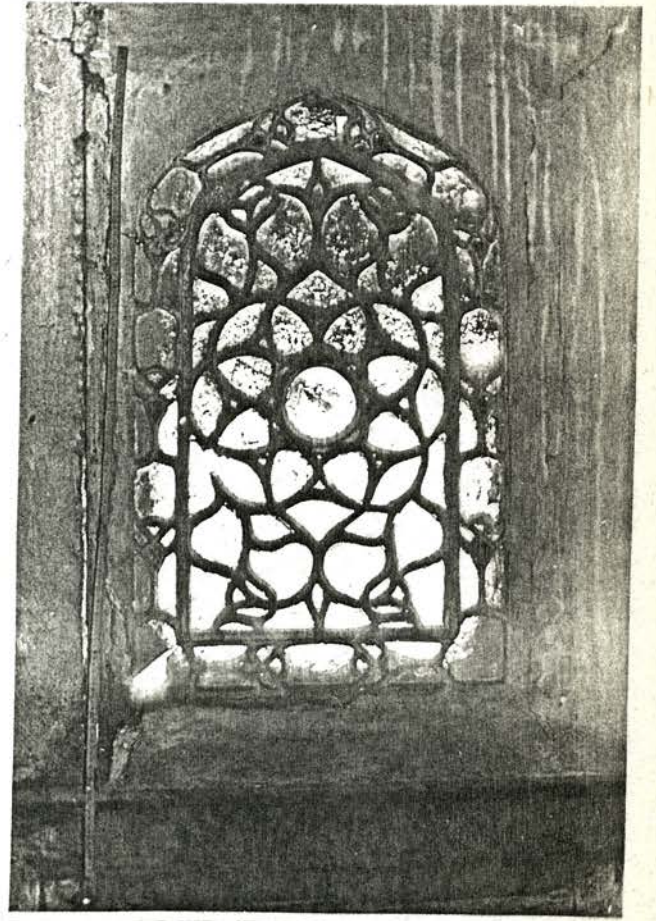
(1) İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Kürsüsü, TARİHİ ÇEVREDEKİ ÖRNEKLER, s.15



Resim 108. Veli Baba Evi genel görünüşü-Yenişehir



Resim 109. Veli Baba Evi alt pencere ve tepe penceresi görünüşü.



Resim 110. Lale motifli alçı pencere görünüşü.(içlik)

Evin cephesinde kalın sağır duvarı, taştan söveleri olan bir çeşme bulunur. Çeşme üzerinde bulunan 1151(1) tarihinden evin 250 senelik olduğu çıkmaktadır. Giriş avlusu iki kat yüksekliğindedir, asma kat pencereleri bu avluya bakar. Avludan merdivenle asma kat hayatına ve oradan da esas kata çıkılır. Esas katın hayatı tamamen bahçeye açık, yan cepheleri sağırdır. Bu katta yalnız köşesinden girilen bir baş oda vardır.

1. Yapım Özellikleri:

1.1. Malzeme:

Alt kat beden duvarları taş, ana dikmeler yuvarlaktır. Esas kat, beden duvarları üzerine yapılan, arası kerpiç dolgu ahşap iskelettir. Dolgu duvarlar içten ve dıştan sıvalıdır. Döşeme kirişleri yuvarlak kesitlidir.

1.2. Oranlar: -

Alt ve üst sıra pencerelerde, alt sıra pencereler 3/5 oranında, üst sıra Veli Baba Evindeki gibi çok uzun (103cm) 3/5 oranındadır.

1.3. Teknik:

Dikme araları boşluğu teşkil eder, ara bağlantı alt ve üst başlığı oluşturur. İnce bir söve tahtası kasa görevini yüklenmiştir, çerçeve, parmaklık ve kapak buna bağlıdır.

2. Biçim Özellikleri:

2.1. Dekorasyon Olanakları:

Alt sıra pencereler ahşap parmaklık ve kapaklıdır. Üst sıra tepe pencereleri renkli camlı ve eski türkçe yazılıdır.

2.2. Cephe gruplamaları ve mimarisi:

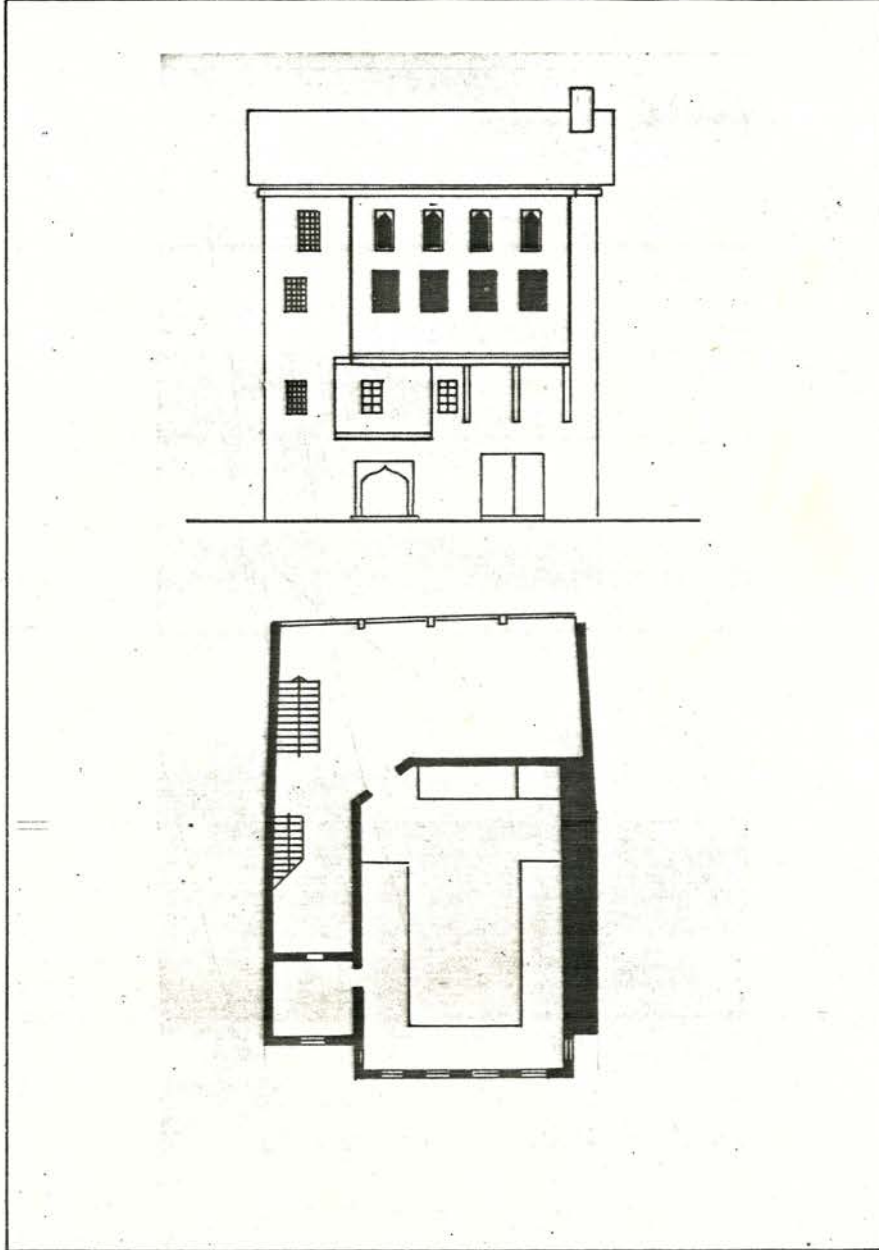
Baş oda bir pencere boyu çıkma yaparak üç yöne açılır, alt ve üst sıra pencereler 4/4 düzeni ile bir grup oluşturur.

3. Duvarla ve yapıyla bağlantılar:

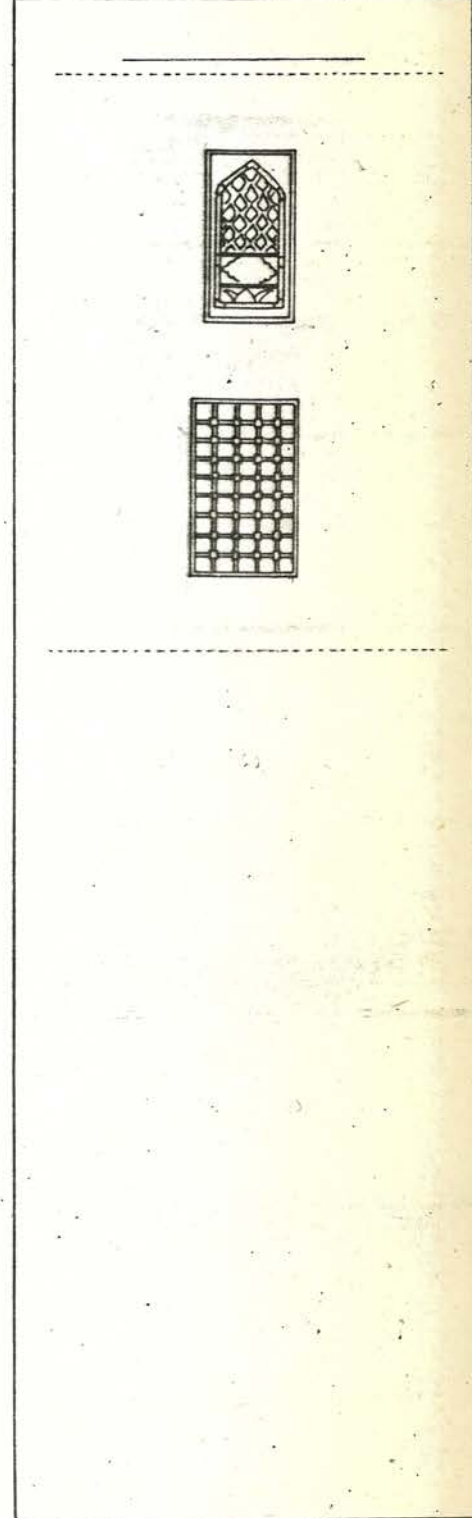
Pencere kapakları duvarla aynı yüzde, malzeme etkisi farklıdır.

(1) L.Eser'in "Kütahya Evleri" nde rastladığımız bu tarih M.S.1730'lara rastlamaktadır, ancak evin cephe düzeni, tepe pencerelerinin uzunluğu yapının 17.yüzyıl sonlarında inşa edilmiş olabileceğini akla getirmektedir.

CEPHE (1) - PLAN (2)



PENCERE TIPLERİ 1/50



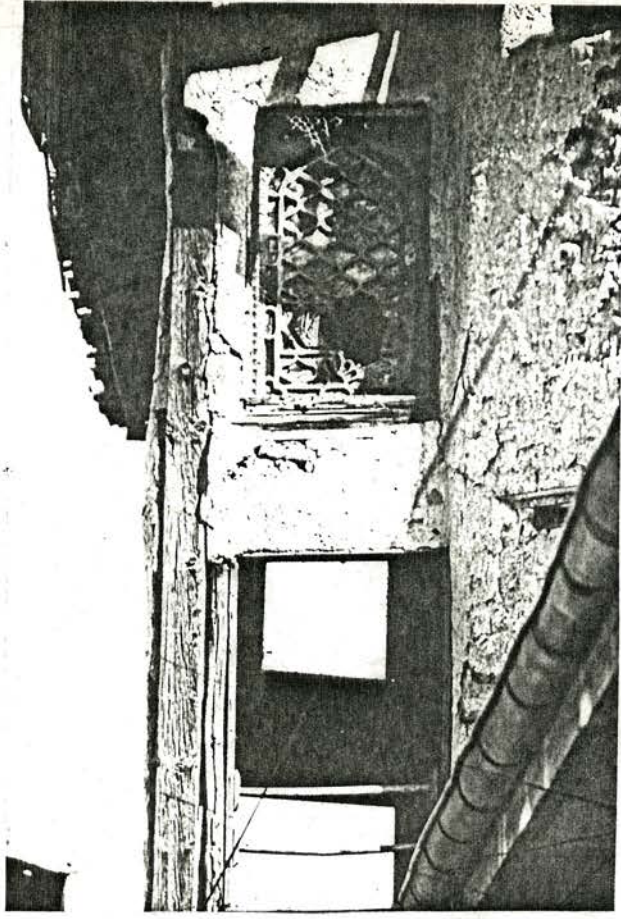
ORANLAR

$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{56}{99} \approx 0.57 \approx \frac{3}{5}$$

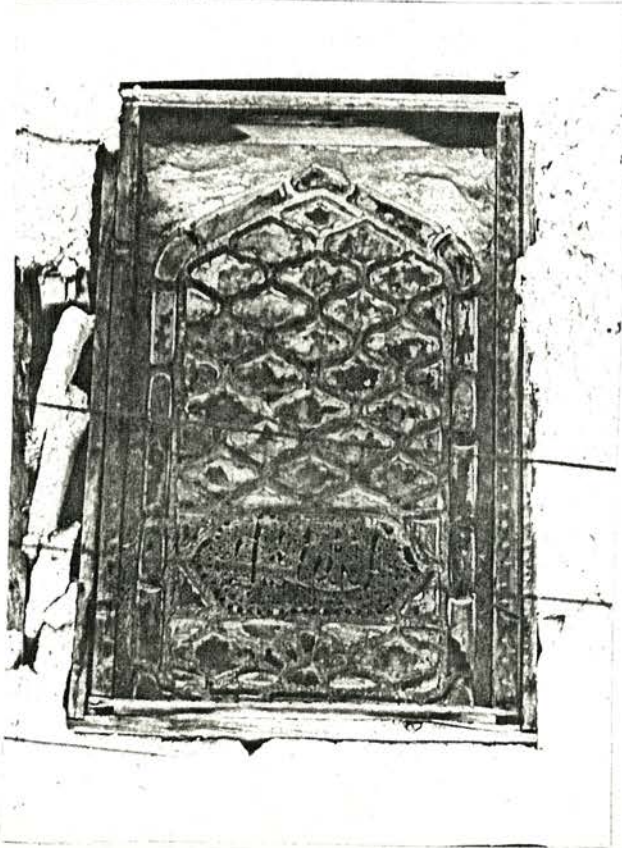
$$p. \quad \frac{a}{b} = \frac{68}{116} \approx 0.58 \approx \frac{3}{5}$$

(1) L.Eser, KÜTAHYA EVLERİ, s.22-31.

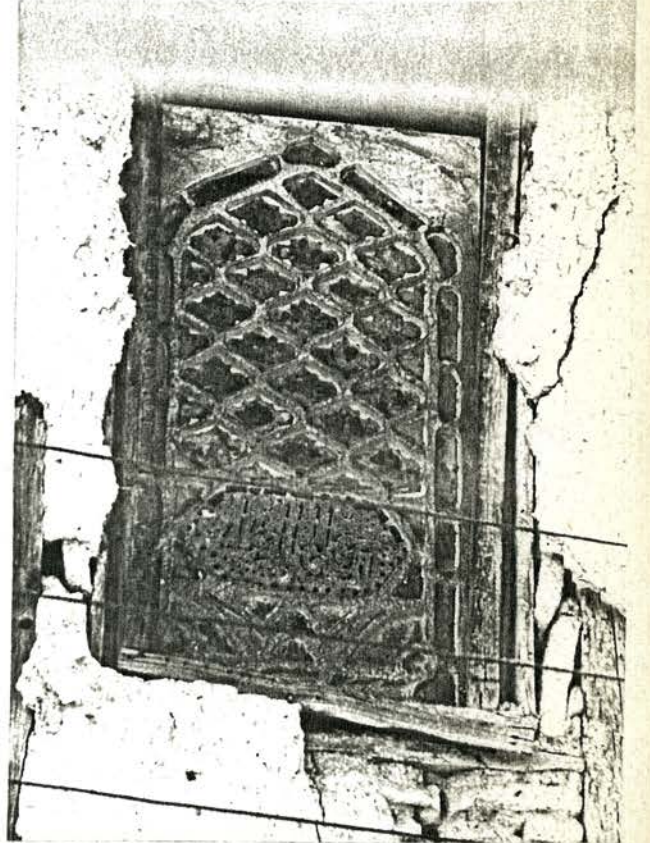
(2) L.Eser, aynı eser, aynı yer.



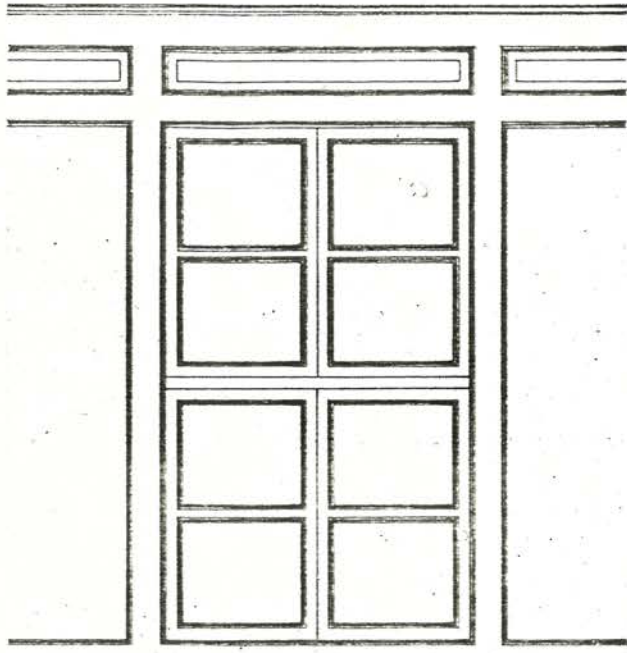
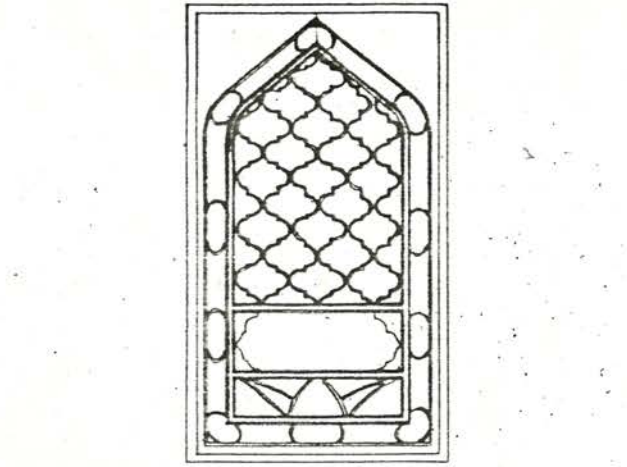
Resim 111. Kütahya, Ali Paşa Evi,
alt pencere ve tepe penceresi.



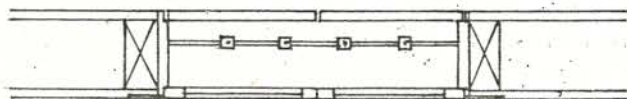
Resim 112. Aynı Evden eski türkçe
yazılı alçı pencere.



Resim 113. Eski türkçe yazılı diğ
er bir alçı pencere.



Görünüş



Plan

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 C

sedir

döşeme

Kesit

Çizim 10. Kütahya, Ali Paşa Evi, pencere sistem detayı.

Kesriye, Sabuncular'ın Evi 17.yüzyıl sonlarına ait, dış sofalı ve eyvanlı bir evdir. İki odalı geniş sofanın bir ucunda sekilik, diğer ucunda merdiven ve çıkma köşk vardır. Baş odanın dört payanda ile taşınan çıkması sokağın her yönüne hakimdir.(1)

1. Yapım Özellikleri:

1.1. Malzeme:

Yer yer ahşap hatıllı kâgir beden duvarları üzerine ahşap iskelet ile kurulmuş yapının çıkmaları ahşap payandaların desteği ile taşınır.

1.2. Oranlar:

Alt sıra pencereler 3/5 oranında, üst sıra tepe pencereleri ise 3/4 oranındadır.

1.3. Teknik:

Sabit tepe pencereleri ve altta kanatlı normal pencereler biçiminde geleneksel düzen görülür. Pencere alt ve üst başlığı gruplamalar boyunca devamlıdır.

2. Biçim Özellikleri:

2.1. Dekorasyon Olanakları:

Mimarinin ve malzemenin getirdiğinden fazlası aranmamış, taş ve ahşabın kaynaştığı, tepe pencereleriyle işlenmiş, dengeli ve düzenli cephe en güzel dekorasyonu oluşturmuştur.

2.2. Cephe Gruplamaları ve Mimarisi:

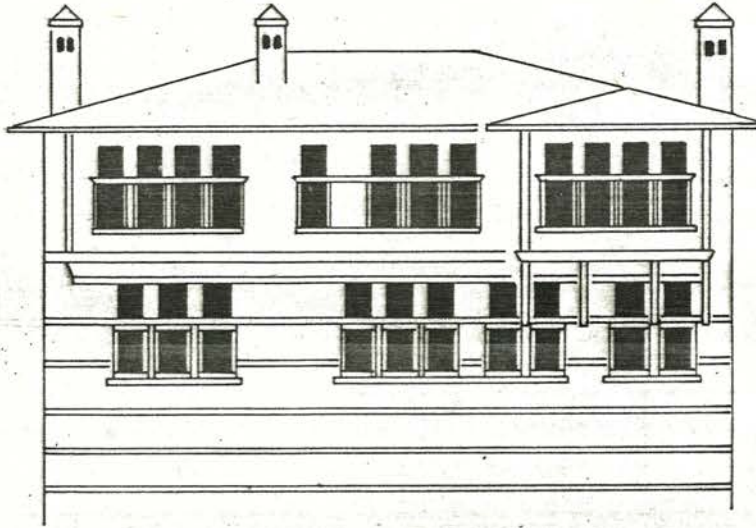
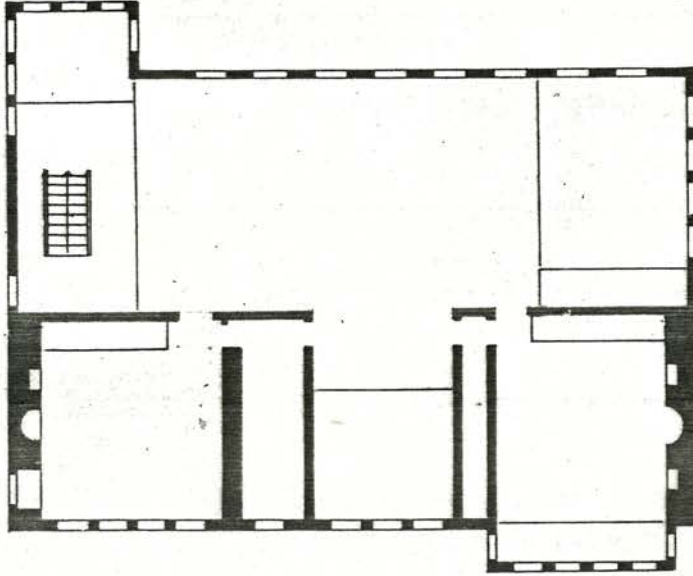
Üst kat ve ara kat pencereleri kendi aralarında gruplamalar yaparlar, birbirleri ile ilişkileri yoktur. Üst kat dikeyde ikili, yatayda dörtlü gruplama gösterir. Ara katta ise üst üste ikili pencereler yatayda ikili, üçlü gruplar oluştururlar. (3/3 ve 2/2 gibi)

3. Duvarla ve Yapı ile Bağlantılar:

Pencereler yatay diziler oluştururlar ve duvarla aynı yüzde kalarak yüzeyselliği korurlar.

(1) H.Sezgin, Batı Makedonya'da Türk Mimari Eserleri, s.43-46.

CEPHE (1) - PLAN (2)

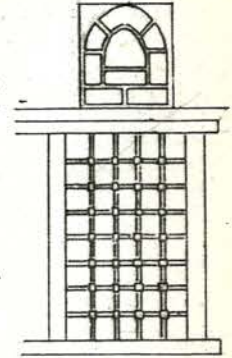


ORANLAR

$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{60}{75} \approx 0.8 \approx \frac{3}{4}$$

$$p. \quad \frac{a}{b} = \frac{70}{118} \approx 0.6 \approx \frac{3}{5}$$

PENCERE TIPLERİ 1/50



(1) H.Sezgin, BATI MAKEDONYA'DA TÜRK MİMARİ ESERLERİ, s.43-46

(2) H.Sezgin, aynı eser, aynı yer.

Kesriye'de, 17.yüzyıl sonlarından kalan yapı dış sofalı ve eyvanlıdır. Gayet geniş bir sofası ve sofa önünde bir galerisi vardır. İki ucunda birbirinden farklı sekil ve köşkleri bulunur. Eyvan iki odanın arasındadır.(1)

1. Yapım Özellikleri:

1.1. Malzeme:

Moloz taş ahşap hatıllı kalın beden duvarları yanlarda yapı boyunca sıvasız olarak yükselir. Ön ve arka cephede, üst katta, ahşap çatki duvarlar sıvalı ve beyaz badanalıdır.

1.2. Oranlar:

Sabuncular Evinde olduğu gibi alt sıra pencerelerde 3/5, üst sıra pencerelerde 3/4 oranı izlenir. Tepe pencereleri geniş ve uzundur.

1.3. Teknik:

Kapaklar, ahşap parmaklıklar, sabit tepe pencereleri ve kanatlı alt pencereleri ile geleneksel düzeni yansıtır.

2. Biçim Özellikleri:

2.1. Dekorasyon Olanakları:

Malzemelerin pür renkleri, çevre ile uyum ve dengeli mimari öğeler evin bütününde dengeli olmasını sağlamaktadırlar.

2.2. Cephe gruplamaları ve mimarisi:

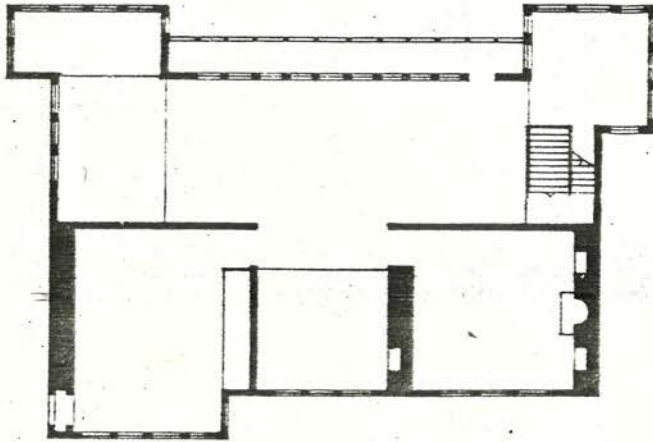
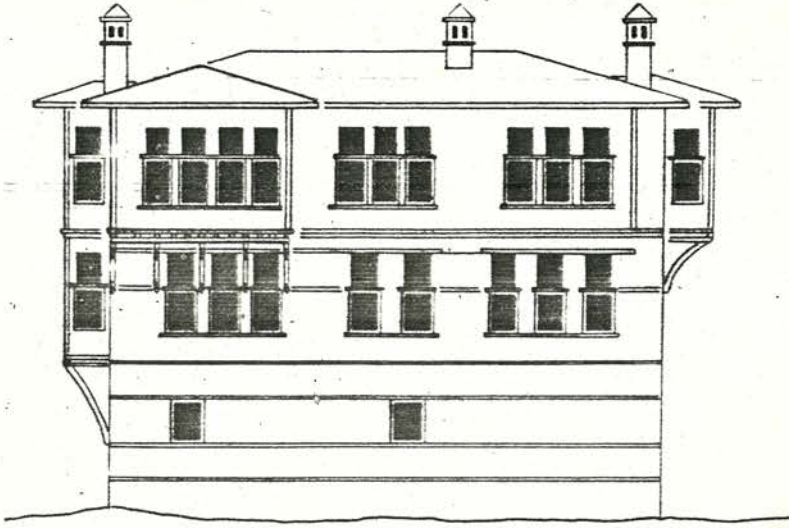
Üst kat ve ara kat pencerelerinin kendi aralarında gruplaştıkları izlenir. Pencerelerin, üst katta dikeyde ikili, yatayda 4/4, 3/3, ve 3/3 şeklinde dörtlü ve üçlü gruplaştıkları, ara katta ise dikeyde ikili, yatayda 3/3, 2/2 ve 3/3 şeklinde üçlü ve ikili gruplaştıkları görülür.

3. Duvar ve yapıyla bağıntılar:

Duvarla aynı yüzdeki kapaklı altlıklar ve üstlükler yüzeyselliği korurlar.

(1) H.Sezgin, Batı Makedonya'da Türk Mimari Eserleri, s.52-57

CEPHE (1) - PLAN (2)

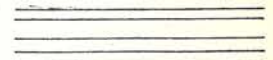
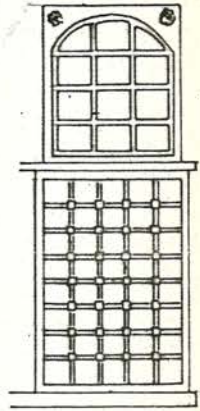


ORANLAR

$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{72}{100} \approx 0.72 \approx \frac{3}{4}$$

$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{86}{148} \approx 0.58 \approx \frac{3}{5}$$

PENCERE TIPLERİ 1/50



(1) H.Sezgin, BATI MAKEDONYA'DA TÜRK MİMARİ ESERLERİ, s.52-57

(2) H.Sezgin, aynı eser, aynı yer.

Kula'da Beyler sülalesi tarafından yapılmış dış sofalı plan tipinde olan Evin bir tarafı tamamen sağırdır. 18.yüzyıl yapısıdır. Planda görülen iki köşk bugün yoktur.(1)

1. Yapım Özellikleri:

1.1. Malzeme:

Zemin kat taşıyıcı beden duvarları kara taş kireç harcı ile kullanılarak örülmüş, üst katta sağır olan duvar ev boyunca aynı kalınlıkta kâgir olarak yükselmiştir. Diğer üç duvar ve ara duvarlar ahşap karkas dolgulu duvardır. Duvarların içi ve dışı sıvalıdır. Çıkmaların ahşap payandalarının üzerleri kaplanarak meyilli yüzeyler halinde sıvanmıştır.

1.2. Oranlar:

Dikeyde iki sıra pencere düzeninde, alt sıra 3/5 oranını verir. Tepe pencereleri 2/3 oranındadır.

1.3. Teknik:

Ahşap iskeletin oluşturduğu dikmelerin arasına yerleştirilen pencere alt ve üst başlığı, aynı zamanda dikmeleri birbirine bağlar, duvar kalınlığındaki ahşap söveye kapaklar, parmaklık ve kanatlar takılır. Pencere yanlara kanat şeklinde açılır.

2. Biçim Özellikleri:

2.1. Dekorasyon olanakları:

Geleneksel ahşap işçiliği burada da dışarıdan çok içeride görülür. Kapılar, tavanlar, yüklükler ve ocak davlumbazları ahşap işlemelidir. Tepe pencereleri içlik ve dışlık şeklinde çifttir. Dışlıklar beyaz camlı ve fil gözü kayıtlıdır.

2.2. Cephe gruplamaları ve mimarisi:

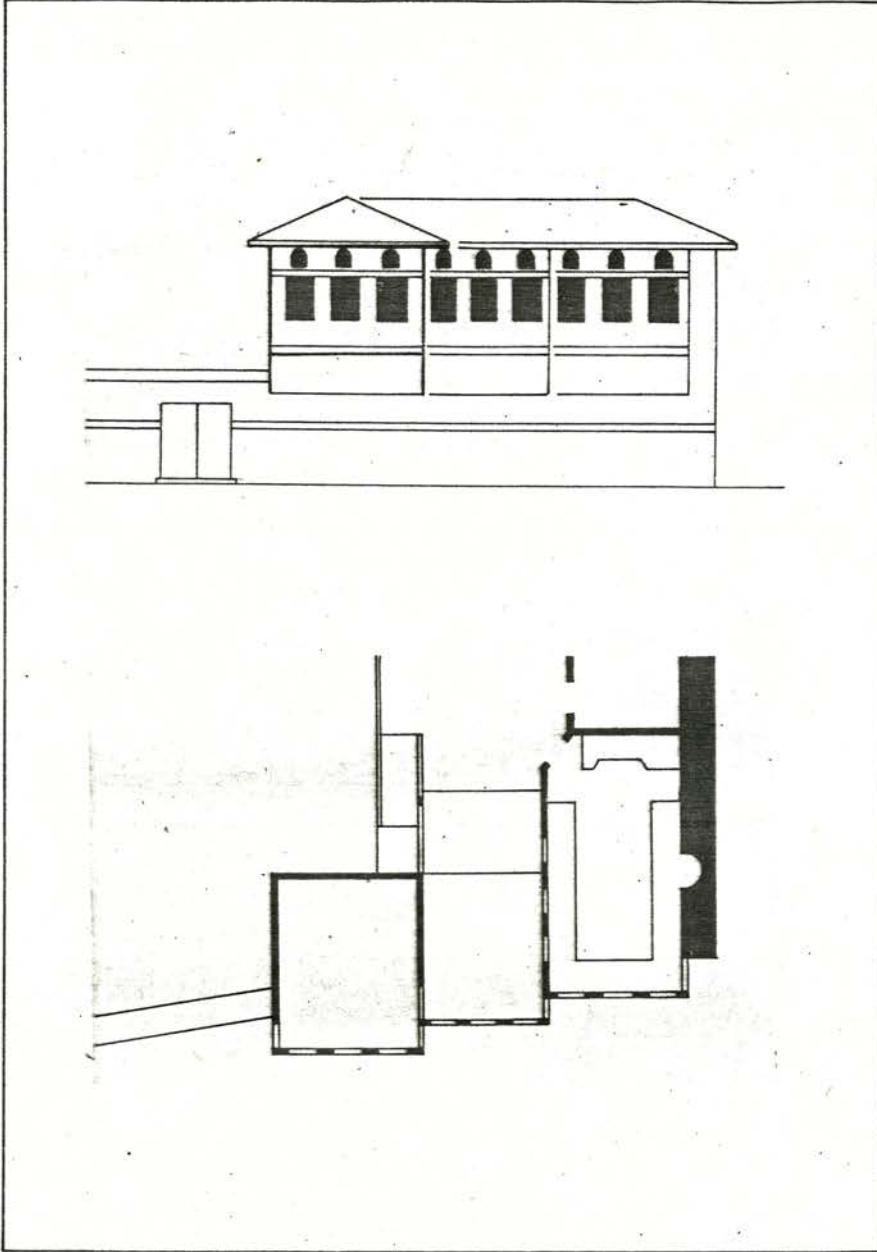
Pencereler dikeyde ikili düşeyde üçlü gruplar oluştururlar.

3. Duvar ve yapıyla bağıntılar:

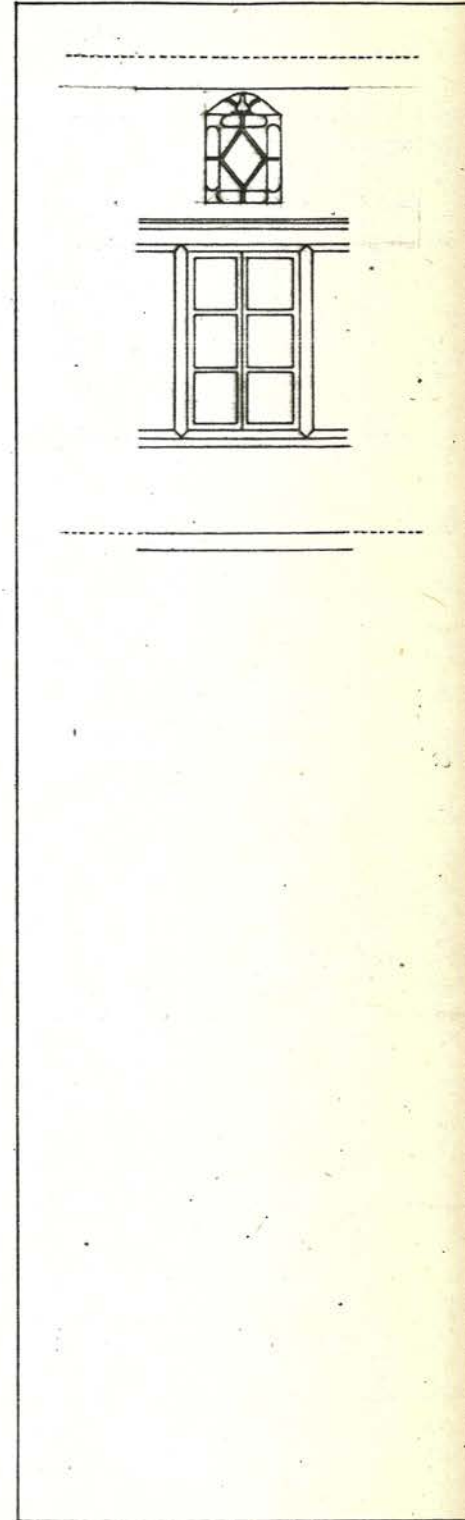
Pencerenin duvar yüzeyinde derinlik etkisi yoktur. Kapaklar ve pencere pervazları duvar ile aynı yüzde kalarak üçüncü boyuta katkıda bulunmazlar.

(1) Y.Tosun, Milli Mimarimizde Kula Evleri, s. 72

CEPHE (1) - PLAN (2)



PENCERE TİPLERİ 1/50

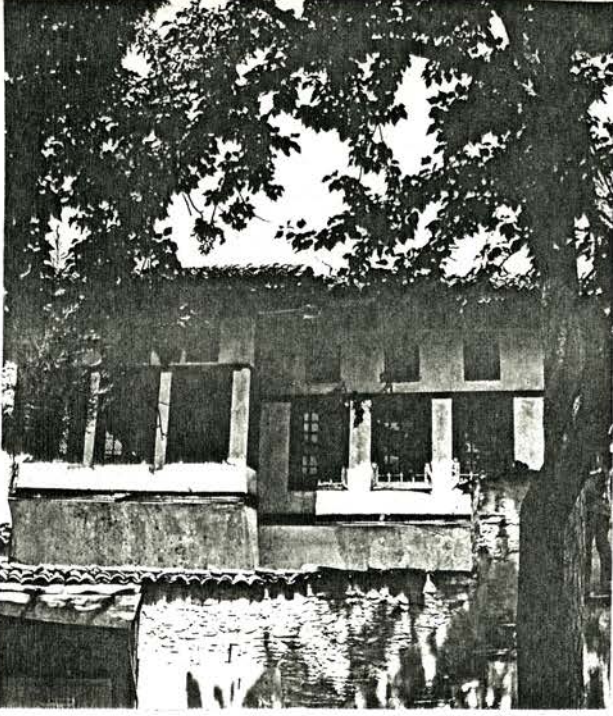


ORANLAR

$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{29}{72} \approx 0.68 \approx \frac{2}{3}$$

$$p. \quad \frac{a}{b} = \frac{70}{112} \approx 0.63 \approx \frac{3}{5}$$

(1) Y.Tosun, MİLLİ MİMARİMİZDE KULA EVLERİ, s.73



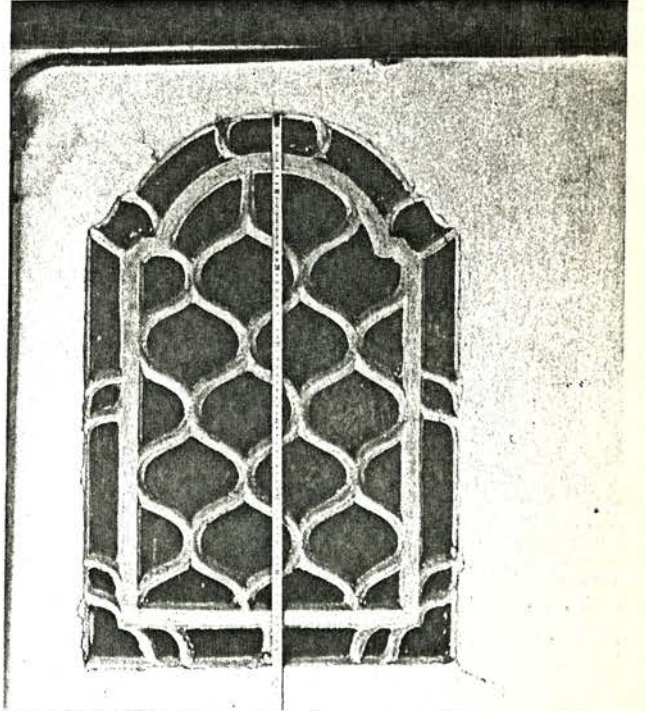
Resim 114. Beyoğlu Evi görünüşü.



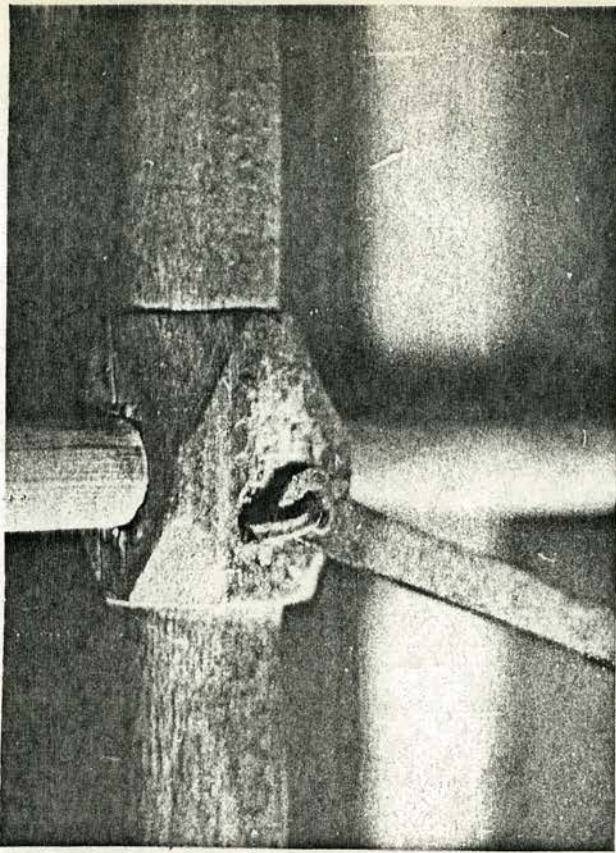
Resim 115. Beyoğlu Evi alt pencere ve tepe penceresi görünüşü.



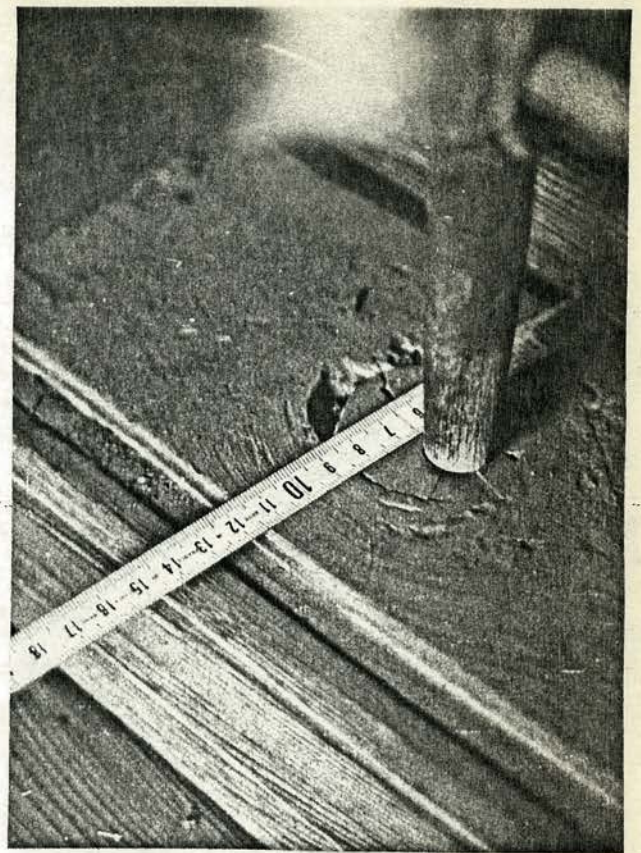
Resim 116. Beyoğlu Evi iç görünüşü.



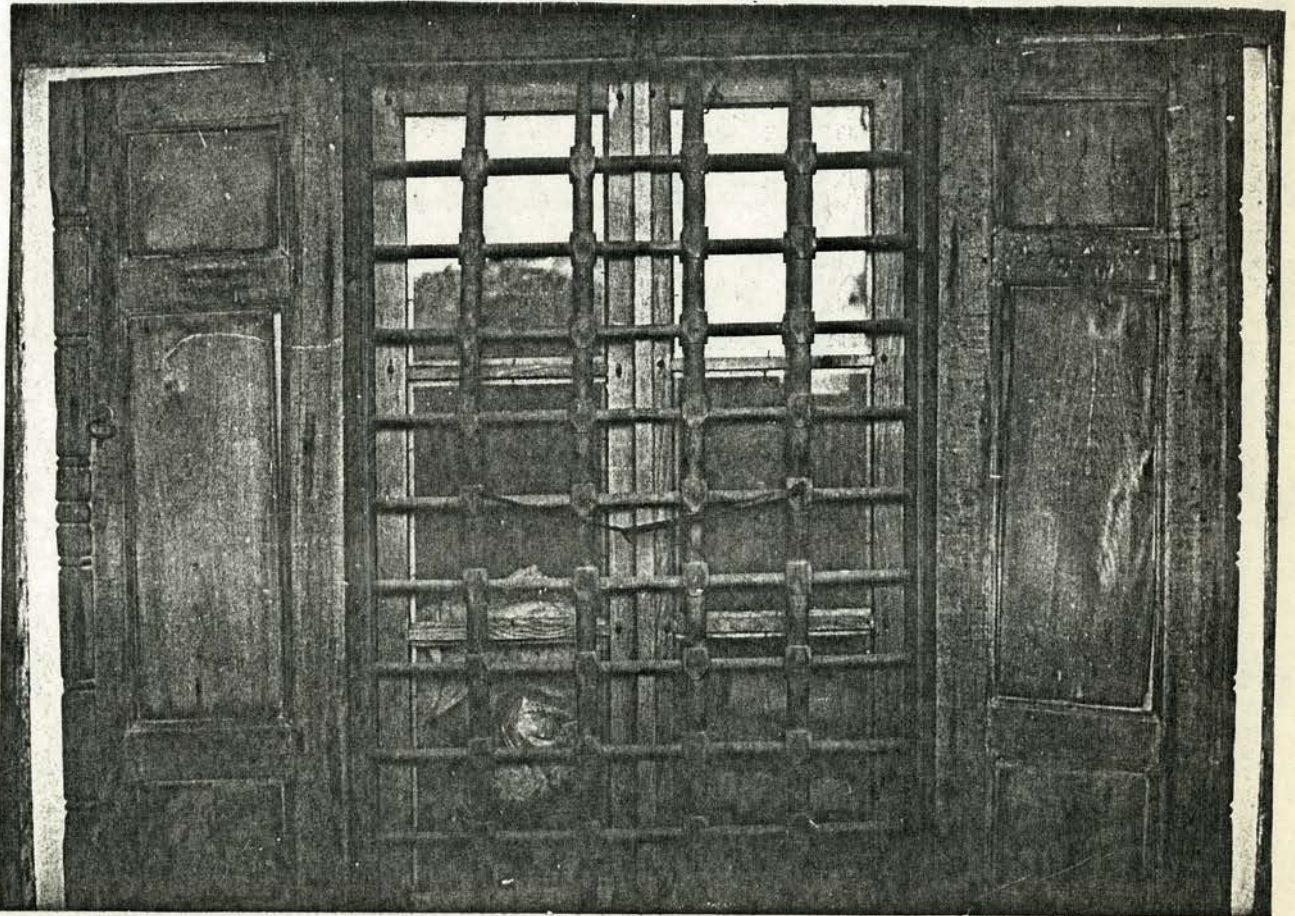
Resim 117. Alçı pencere detayı.



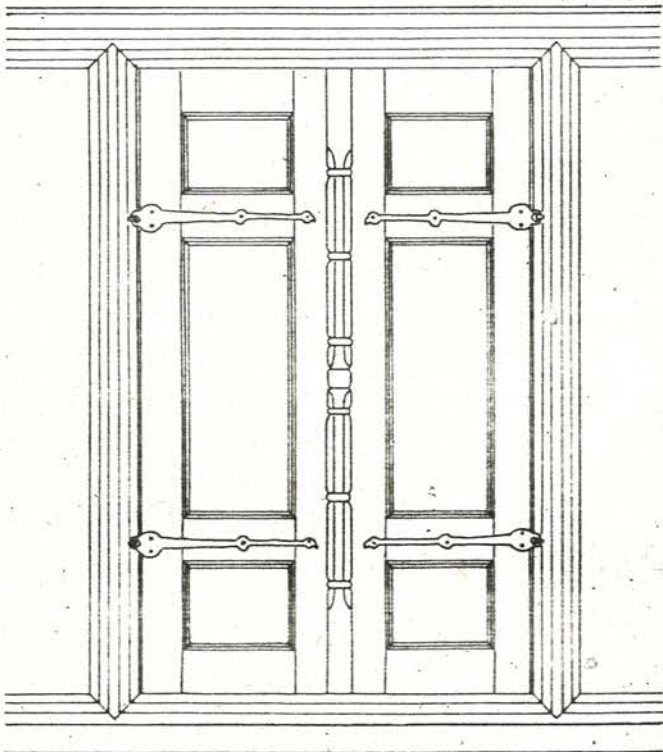
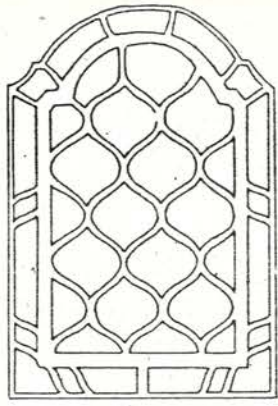
Resim 118. Kula-Beyoğlu Evi ahşap parmaklık geme detayı



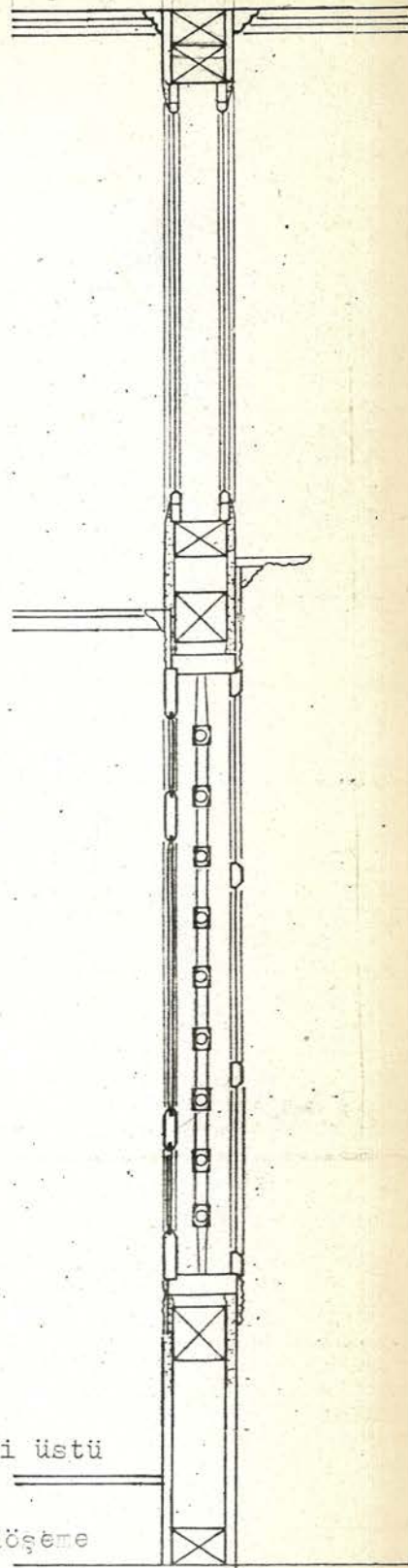
Resim 119. Aynı evde ahşap parmaklığın kasa ile ilişkisi.



Resim 120. Beyoğlu Evi, pencere, ahşap parmaklık, ahşap kapak görünüşü.



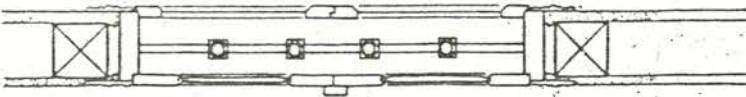
Görünüş



seki üstü

döşeme

Kesit



Plan

0 10 20 30 40 50 60 70 80

Çizim 11. Kula, Beyoğlu Evi pencere sistem detayı.

Dış sofalı plan tipinde olan bu ev de 18.yüzyıl yapısıdır. Hayatı ve ona bağlı eyvanı olan planın köşk odası sıra odalardan kopmuştur.(1)

1. Yapım Özellikleri:

1.1. Malzeme:

Temel ve zemin kat tamamen yığma taştan, üst katlar ahşap konstrüksiyon araları küfeki taşı dolgu, üzeri sıvalı ve badanalıdır.

1.2. Oranlar:

Alt sıra pencereler 3/5 oranında, üst sıra 3/4 oranındadır.

1.3. Teknik:

Taşıyıcı dikmelerin arasına yerleştirilen pencere alt ve üst başlığı, dikmeleri birbirine bağlar ve boşluğu oluşturur. Duvar kalınlığındaki söve, kapak, parmaklık ve kanatları taşır. Çerçeve köşe geçmeleri ahşap çivilerle takviye edilmiştir. Kanatları kapatıldığı zaman altta ve üstte ahşap mandal tutar. Mentese, kanca, kulp gibi gereçler ise döğme demirdendir.

2. Biçim Özellikleri:

2.1. Dekorasyon olanakları:

Ahşap parmaklık ve kapaklar dışta geleneksel görünümündedir. İçte pencere pervazını, çapraz boğumlu ince bir çita çevreler. İki pencere katını ayıran raf, bir silme takımı oluşturarak, pencere aralarında profilli konsollar ile desteklenmiştir. İçlik ve dışlık olmak üzere çift olan tepe pencereleri içte çok ince nakışlı ve renkli camlıdır.

2.2. Cephe gruplaması ve mimarisi:

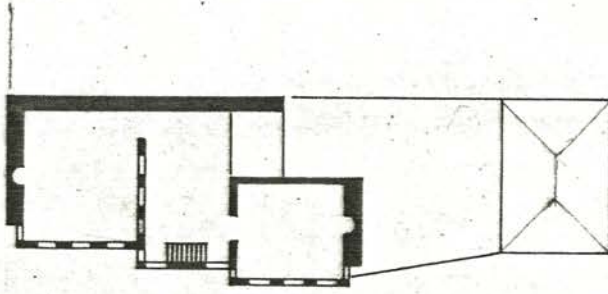
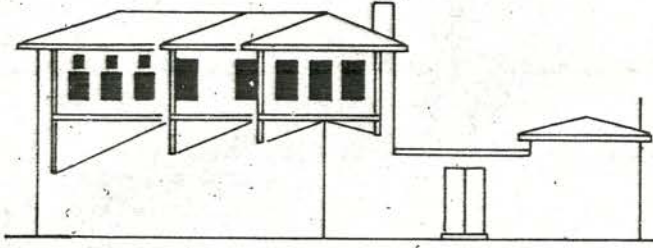
Baş oda pencereleri alt ve üst sıra üçlü grup oluşturmasına karşın, eyvan ve köşk oda pencereleri düşeyde tek sıra olup ikili ve üçlü dizi oluştururlar.

3. Duvar ve yapı ile bağıntılar:

Kapaklar ve pencere pervazları duvar ile aynı yüzde kalarak pencerenin boşluk etkisini azaltır. Duvarın beyaz badanası ile ahşap kapak ve parmaklıkların renk kontrastı, etkinin malzeme ile oluşmasını sağlamıştır.

(1) Y.Tosun, Milli Mimarimizde Kula Evleri, s.63

CEPHE (1) - PLAN (2)

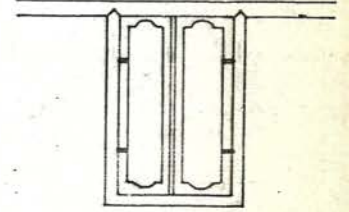


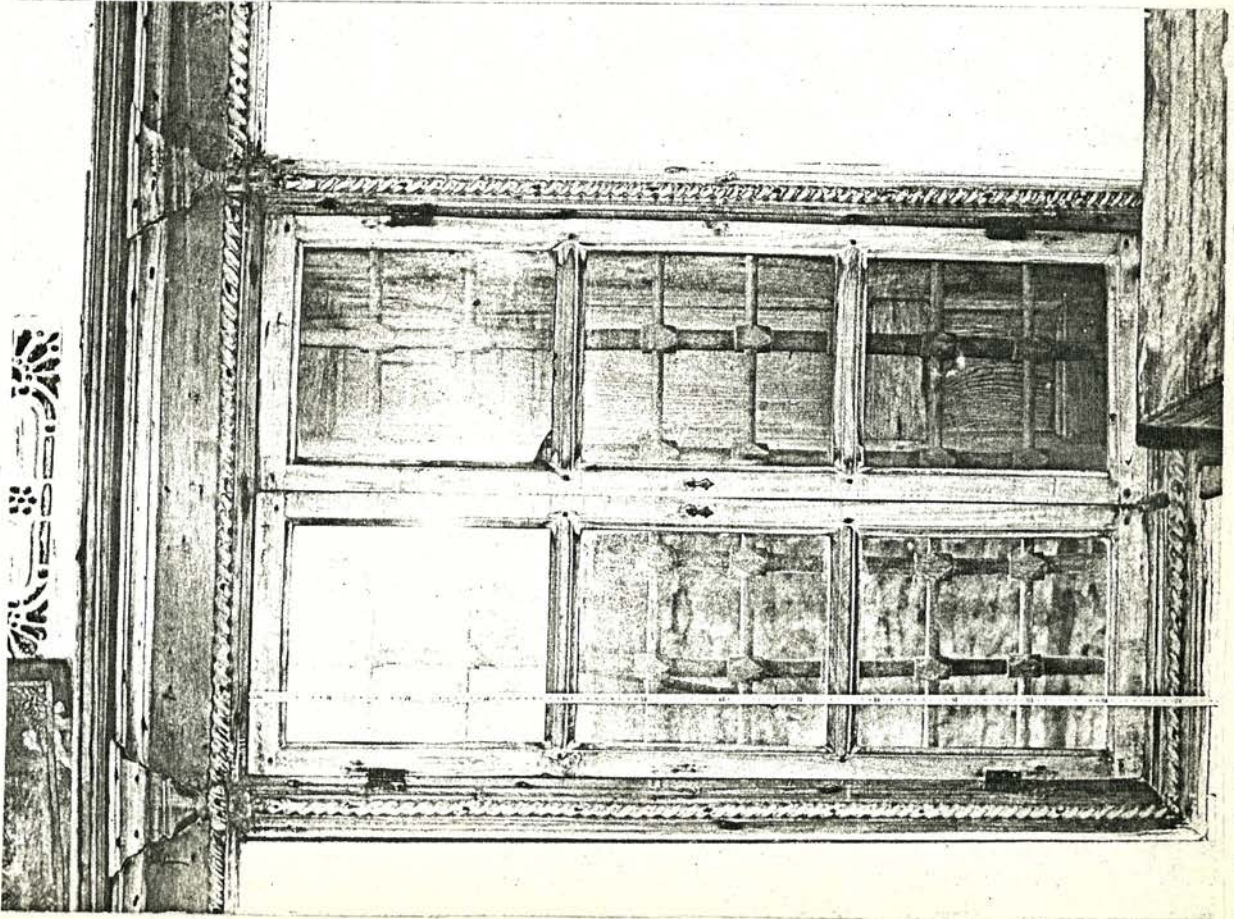
ORANLAR

$$T_p \cdot \frac{a}{b} = \frac{49}{66} \approx 0.74 \approx \frac{3}{4}$$

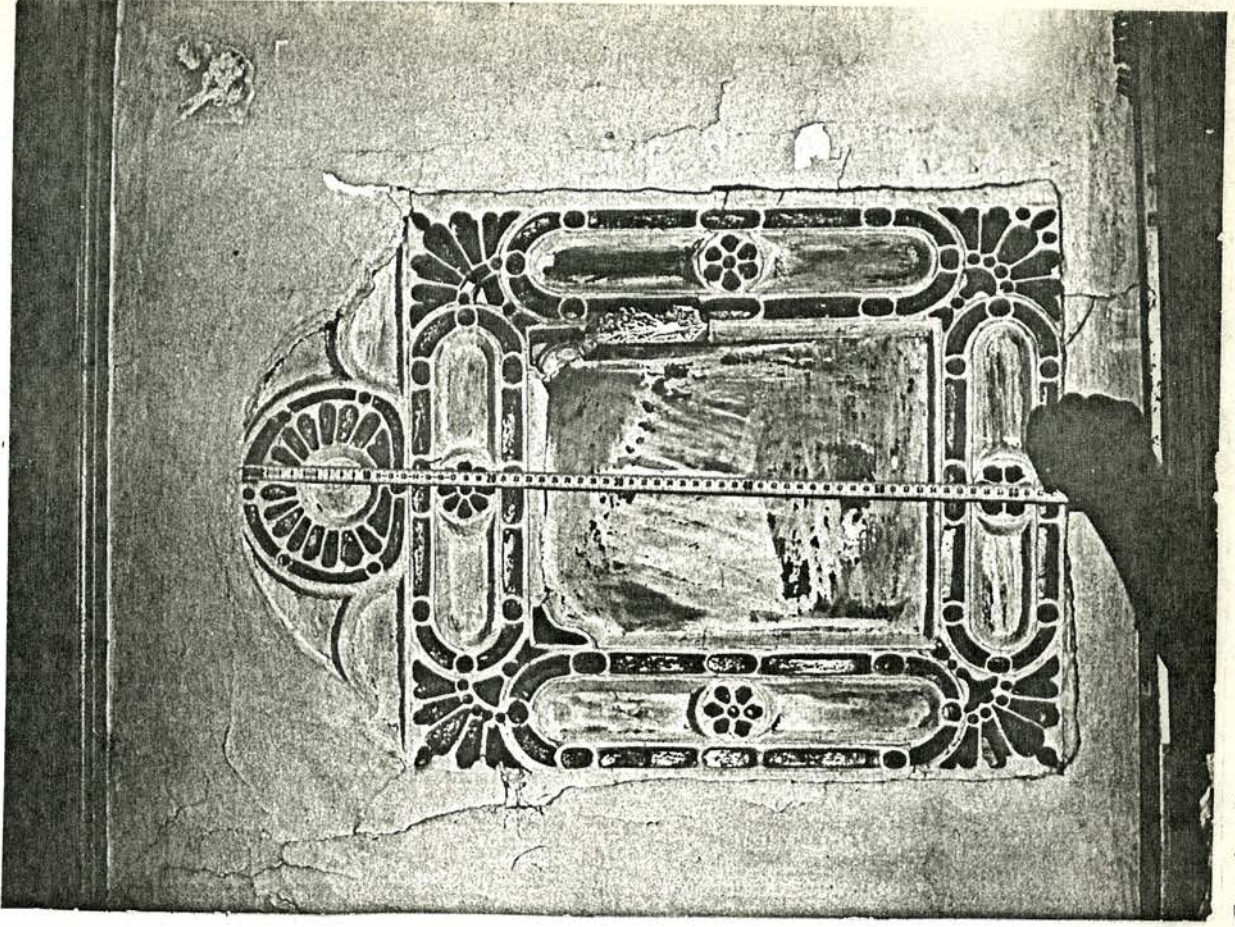
$$p \cdot \frac{a}{b} = \frac{70}{112} \approx 0.63 \approx \frac{3}{5}$$

PENCERE TIPLERİ 1/50

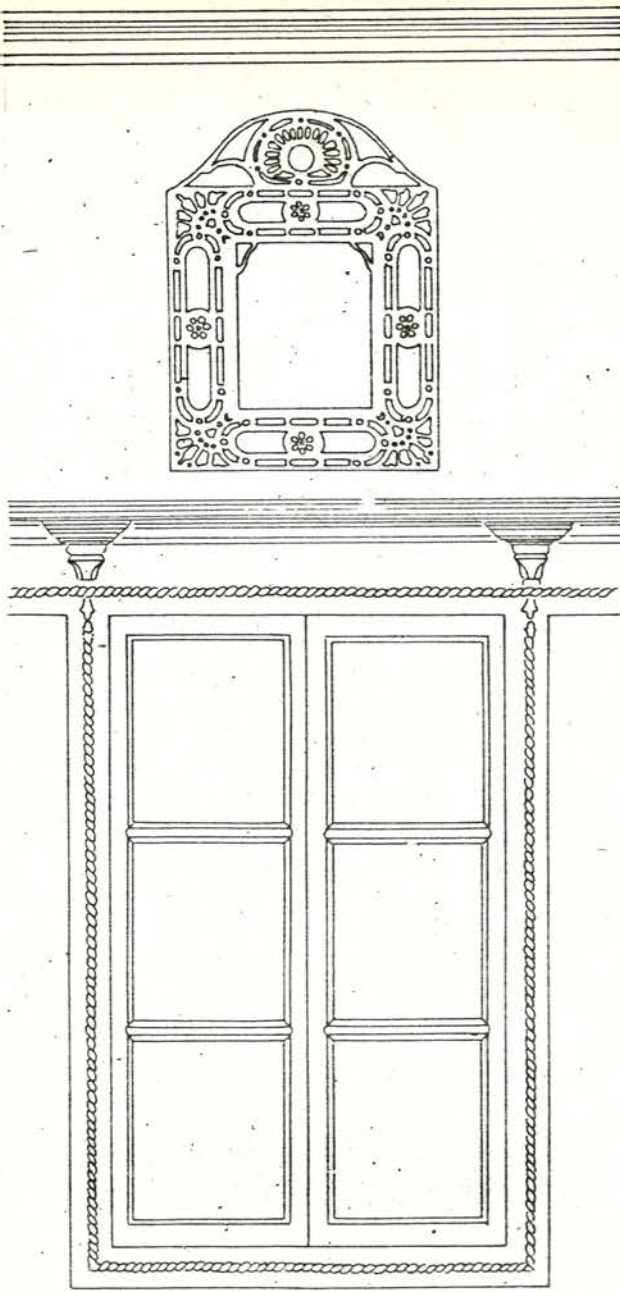




Resim 121. Kula, Bekir Beyler Evi alt pencere iç görünüşü.



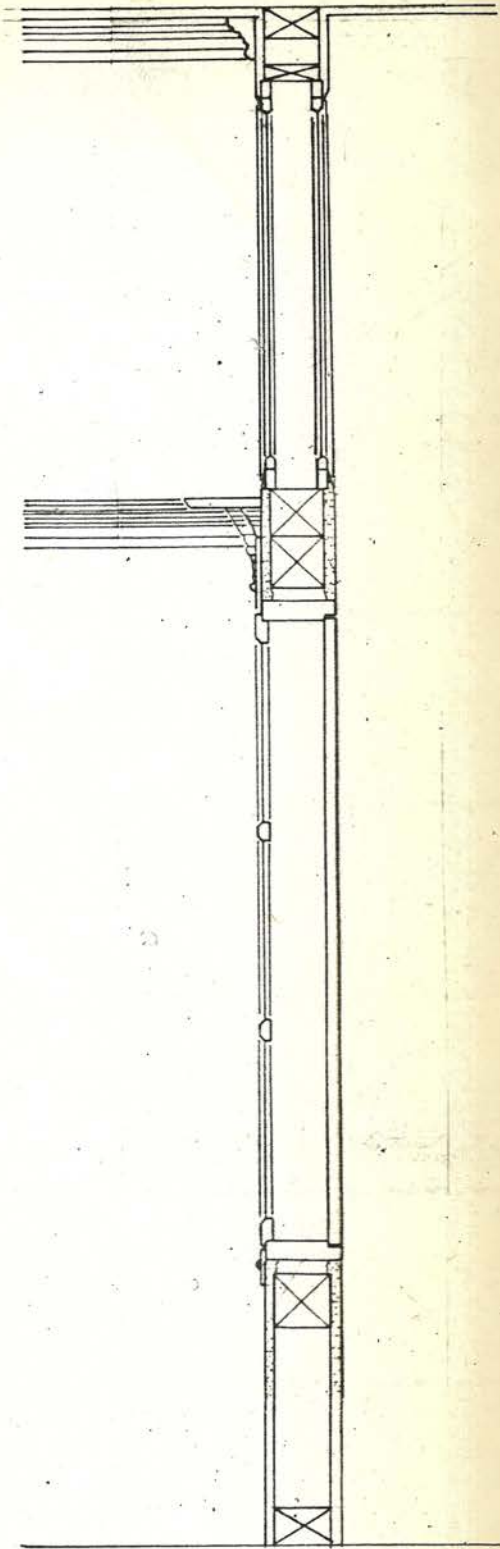
Resim 122. Kula, Bekir Beyler Evi alçı tepe penceresi iç görünüşü. (içlik)



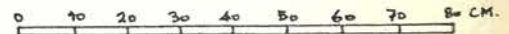
Görünüş



Plan



Kesit



Çizim 12. Kula Bekir Beyler Evi, pencere sistem detayı.

18.yüzyıl sonlarına doğru inşa edilmiş olan Konak üç katlıdır. Alt kat taşlık şeklindedir ve bahçe ile doğrudan bağlantılıdır. Ara katta alçak tavanlı sıra odalar bulunur. Üst kat, ara kat gibi açık sofalı tiptedir ve sofa, ev boyunca uzanır, odaların arasında eyvanlar yer alır. Sofanın ortasında bahçeye çıkıntılı, köşk şeklinde bir sekilik vardır.(1)

1. Yapım Özellikleri:

1.1. Malzeme:

Duvarlar esas kat hizzasına kadar yığma moloz ve kerpiç, üst kat çatki içinde dolma yapılmıştır. Sokak tarafındaki beden duvarları sıvanarak üzerine kesme taş taklidi bir bölüntü yapılmış, üst kat duvarları da sıvanarak yalnız köşe dikmeleri açıkta bırakılmış, esas kat hizzasındaki dikme ve kirişler geniş silme profiller ile kaplanmıştır.

1.2. Oranlar:

Alt sıra pencereler 3/5 oranını verir, üst sıra tepe pencereleri büyük ve uzundur, 3/4 oranındadır. Pencere kapakları ve silme takımları duvar ile aynı yüzdendir.

1.3. Teknik:

Sıra pencereler üst başlık silmesiyle üstlük alçı pencerelerden ayrılmışlardır, pencere kapakları, geniş ve dikine kaplamalıdır. Pencere önlerinde kuvvetli şekilde profillendirilmiş çakırkvarî yarı yükseklikte parmaklıklar vardır. Arkalarında kafes ve çerçeve bulunur.

2. Biçim Özellikleri:

2.1. Dekorasyon Olanakları:

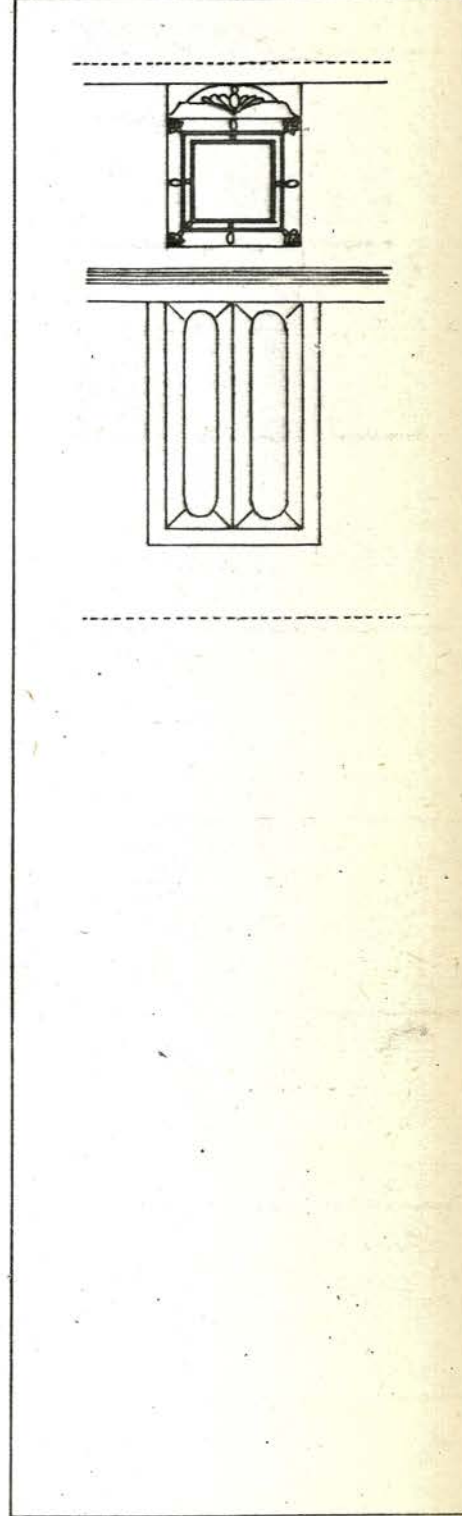
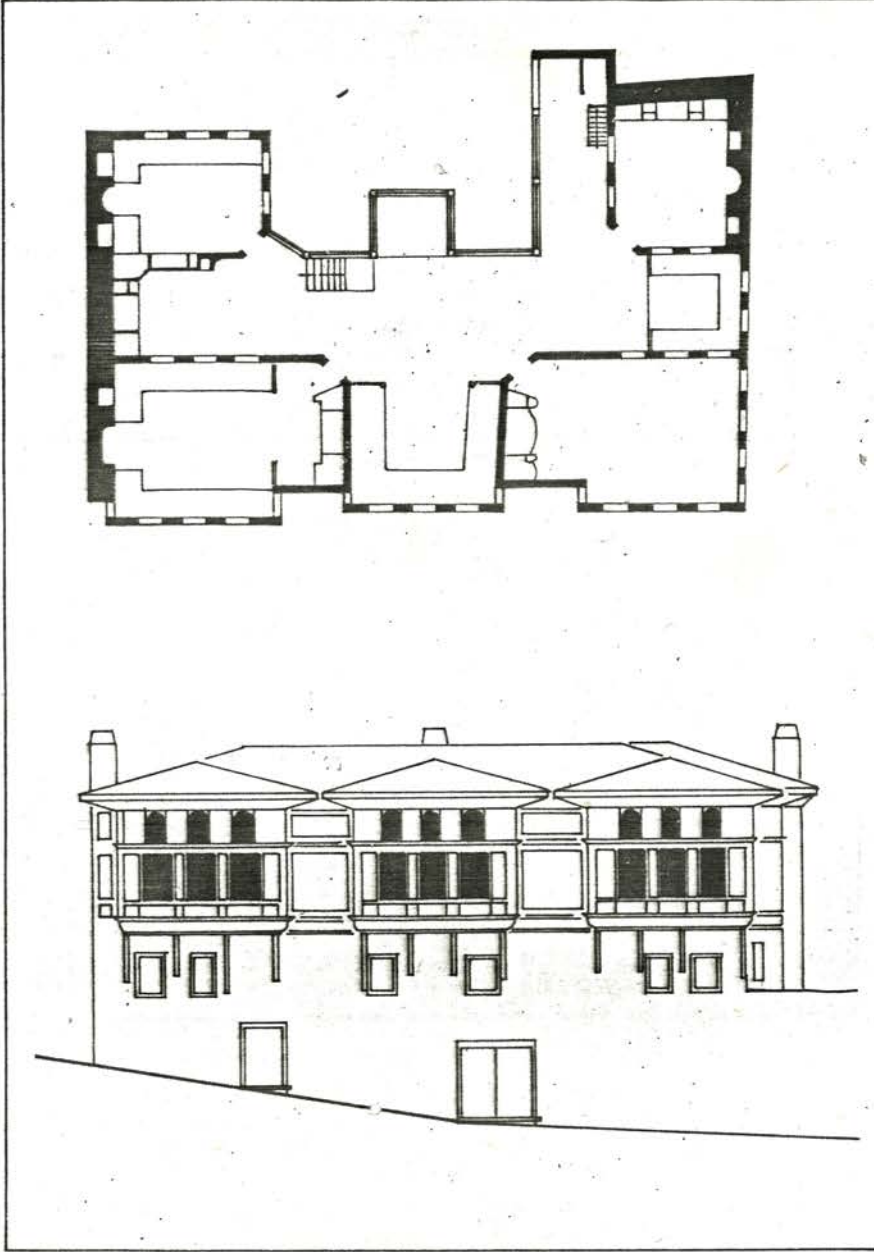
Kat silmeleri, köşe pervazları ve pencere kapakları gibi ahşap kısımlar cepheye malzeme sıcaklığı ve canlılığı verir, bununla beraber cephe dekorunun bütün özelliği sıva yüzeylerin üzerindeki kalem işleridir. Pencere altlarında, alt ve üst sıra pencere aralarında kitabeler şeklinde düzenlenmiş, kitabe boşlukları feston, medayon ve çiçekli saksı betimlemeleri, bârök ve ampîr arası bir üslup ile işlenmiştir.

2.2. Cephe gruplamaları ve mimarisi:

Alt ve üst sıra pencereler, eğri payandalarla taşınan üç çıkma üzerinde üçlü gruplar oluşturur.

3. Duvar ve yapı ile bağıntılar:

Üst başlık silmesinin devamlılığı ve pencere dizisi cephede yatay bir etkinin oluşmasına neden olur.



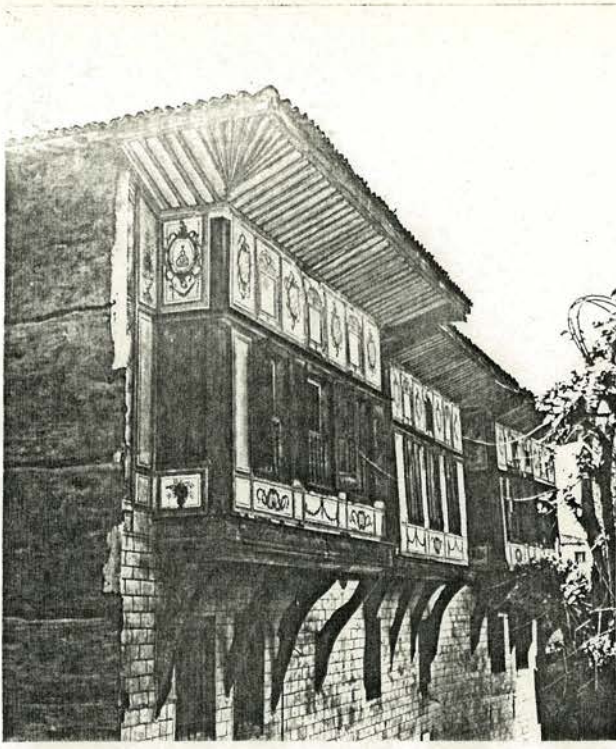
ORANLAR

$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{78}{99} \approx 0.78 \approx \frac{3}{4}$$

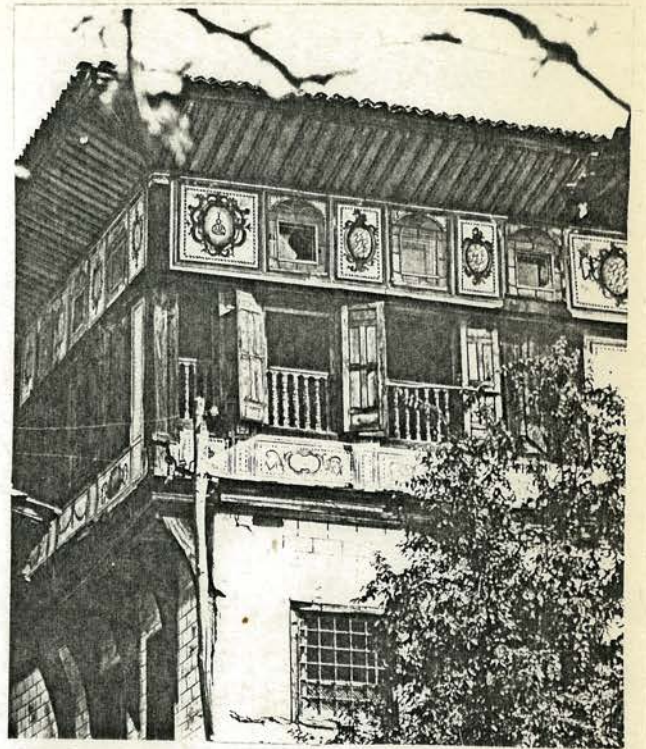
$$p. \quad \frac{a}{b} = \frac{84}{148} \approx 0.56 \approx \frac{3}{5}$$

(1) D.G.S.A. Mimarlık Bölümü Rölöve ve Restorasyon Kürsüsü, RÖLÖVE II, Birgi Çakırağa Konağı, s.31-32

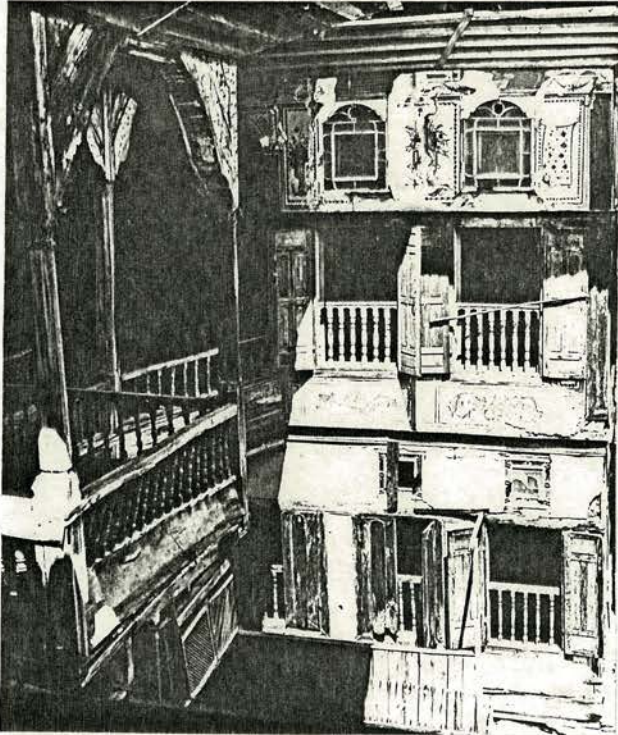
(2) aynı eser, aynı yer.



Resim 123. Çakırağa konağı, görünüşü



Resim 124. Çakırağa Konağı görünüşü



Resim 125. Çakırağa Konağı iç avlusu ve pencerelerinin görünüşü.



Resim 126. Çakırağa Konağı köşe odasından iç görünüş ve pencereler.

SAATÇI ALİ EFENDİ KONAĞI - İZMİT

18.yüzyıldan kalma konağın köşe sofası etrafına üç oda sıralanmış, iki oda arasındaki eyvan sonradan kapatılarak oda haline getirilmiştir.

1. Yapım Özellikleri:

1.1. Malzeme:

Kâgir beden duvarları üzerinde ahşap çatıklı dolgu duvarlarla yapılmıştır. Çıkmalar ahşap payandalarla desteklenmiştir.

1.2. Oranlar:

Alt sıra yine $3/5$ oranında, üst sıra $3/4$ oranındadır.

1.3. Teknik:

Alt pencerelerde ahşap kapaklar ve pencere çerçevesi duvar genişliğindeki alt ve üst başlık ile taşınır. Üstlük pencereler içlik ve dışlık şeklinde çifttir.

2. Biçim Özellikleri:

2.1. Dekorasyon olanakları:

Profilli silme ve ahşap çerçeveler çizgisel bir dekorasyon oluşturur. Nakışlı camlar barok etkilidir, dışlıklarda stilize lale motifi, içliklerde ince çiçek motifleri görülür. İçte tepe pencerelerinin arasındaki kitabeler kalem işleriyle süslenmiştir.

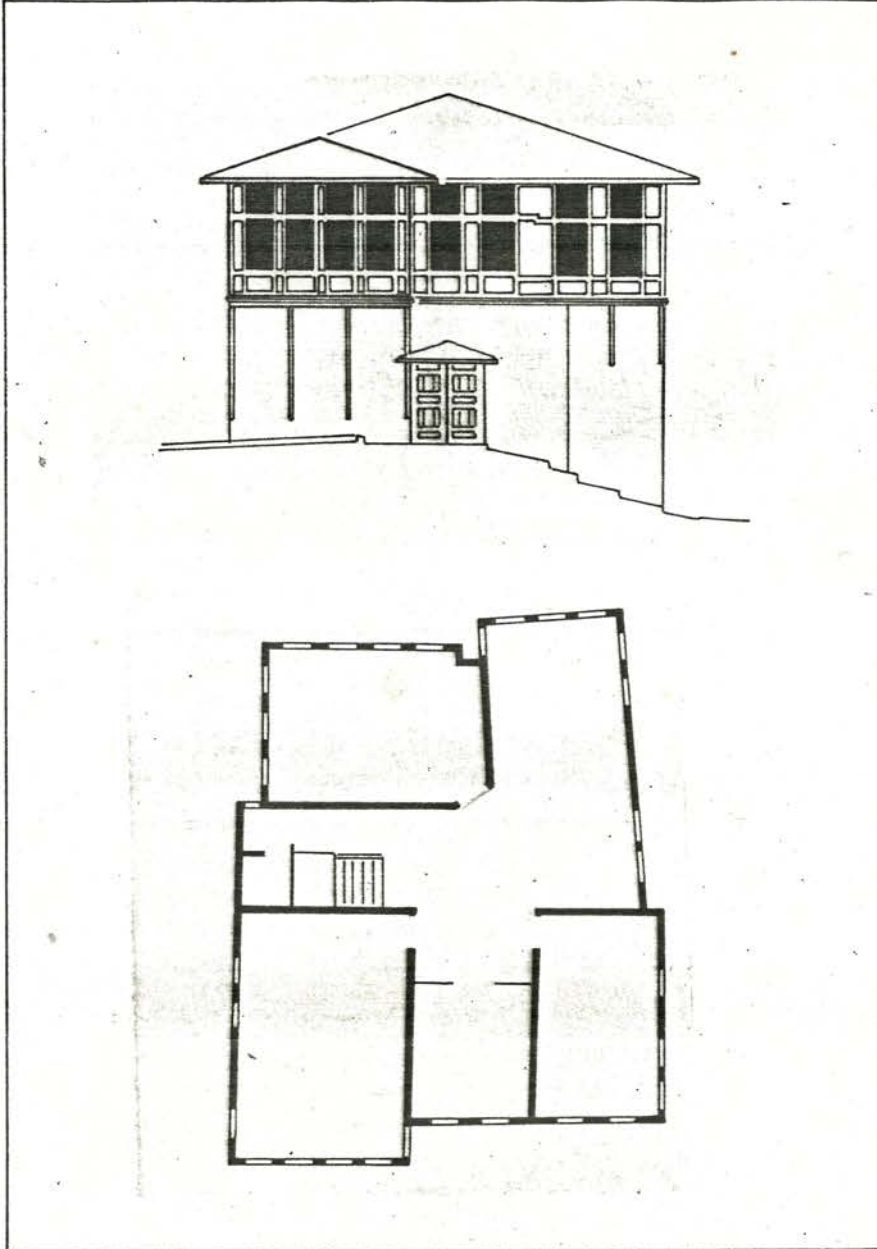
2.2. Cephe gruplaması ve mimarisi:

Pencere araları ve altları çerçevelere ayrılmış, cephe bütünüyle çizgisel bir görünümde. Pencere dizisi dördü ve ikili gruplar yapar.

3. Duvar ve yapı ile bağıntılar:

Kat silmesi profilli bir takım oluşturur, kitabeler çita ile çevrilerek çerçevelenmiştir.

CEPHE (1) - PLAN (2)

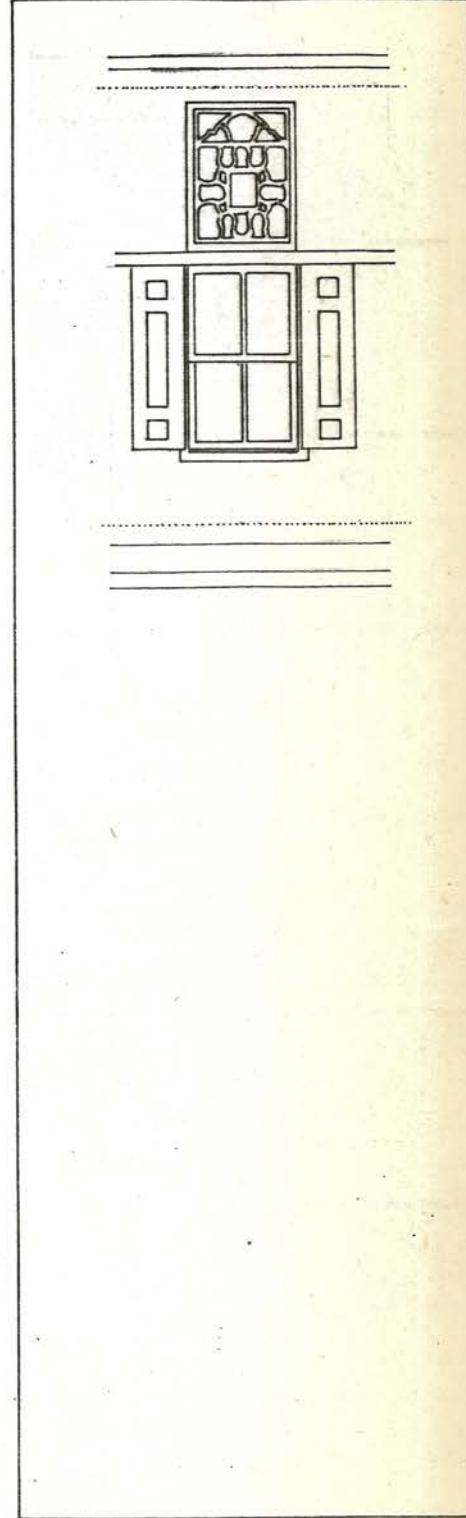


ORANLAR

$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{64}{86} \approx 0.75 \approx \frac{3}{4}$$

$$p. \quad \frac{a}{b} = \frac{70}{124} \approx 0.57 \approx \frac{3}{5}$$

PENCERE TIPLERİ 1/50



(1) Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul Rölöve ve Anıtlar Şube Müdürlüğü Arşivi.

(2) aynı yer.

ŞEMAKİ EVİ - YENİŞEHİR-BURSA

18.yüzyıl yapısı olan Şemaki Evi'nde sofanın bir ucunda bir oda diğer ucunda bir sekilik vardır. Eyvan şeklindeki yan sofanın ilavesi ve esas sofanın bir ucuna oda gelmesi iç sofalı plan tipini hatırlatmaktadır.

1. Yapım Özellikleri:

1.1. Malzeme:

İki yan duvar sağır tutulmuş ve kagir olarak yükselmiştir. Diğer duvarlar ahşap karkas dolgu duvarlardır.

1.2. Oranlar:

Alt ve üst sıra pencerelerde 2/3 oranı görülür.

1.3. Teknik:

Alt pencereler ahşap kapaklı ve parmaklıklıdır. Dikme araları boşluğu oluşturur. Tepe pencereleri sabit, nakışlı alçı pencerelerdir.

2. Biçim özellikleri:

2.1. Dekorasyon olanakları:

Geleneksel ahşap işçiliği pencere kapakları ve parmaklıkları yanında tepe pencereleri barok motifli öğeler ile süslenmiştir.

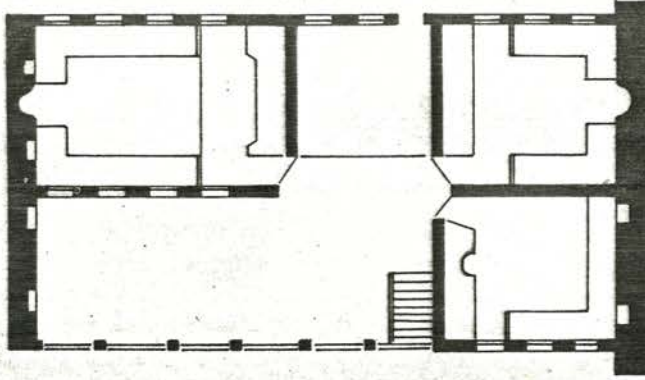
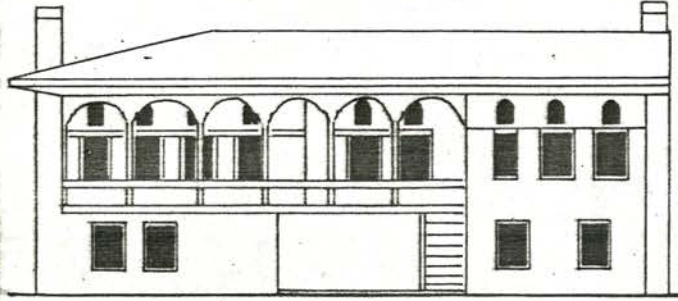
2.2. Cephe gruplaması ve mimarisi:

Baş odanın dış ve hayat cephelerinde alt ve üst pencereler dörtlü dizi oluşturur, diğer odalarda üçlü diziler görülür.

3. Duvar ve yapı ile bağlantılar:

Pencere üst başlığı çepeçevre dolaşarak yüksekliği böler. Pencere pervazları ve kapaklar duvarla aynı yüzdededir.

CEPHE(1) - PLAN(2)

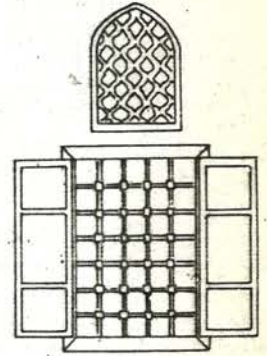


ORANLAR

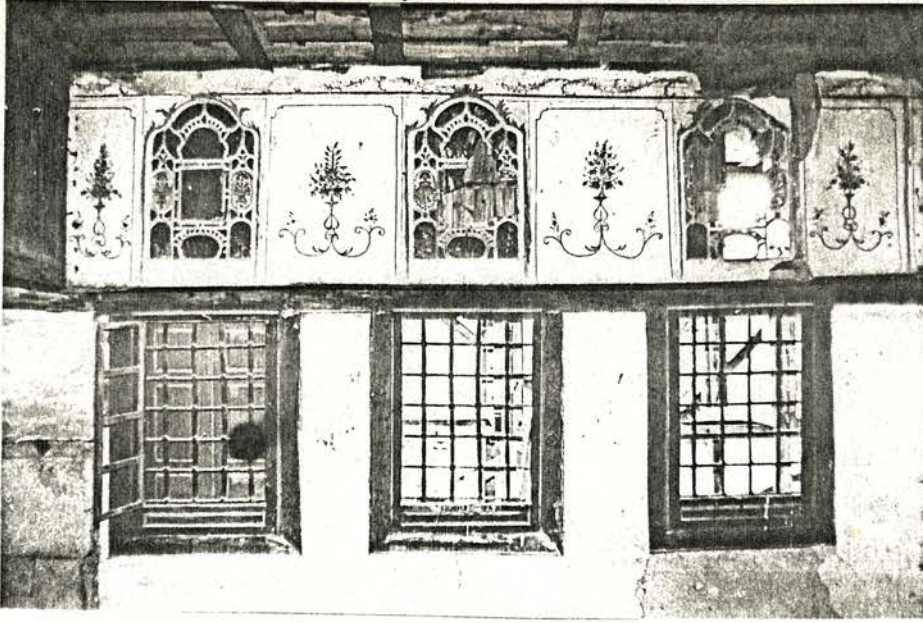
$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{57}{82} \approx 0.70 \approx \frac{2}{3}$$

$$p. \quad \frac{a}{b} = \frac{76}{117} \approx 0.65 \approx \frac{2}{3}$$

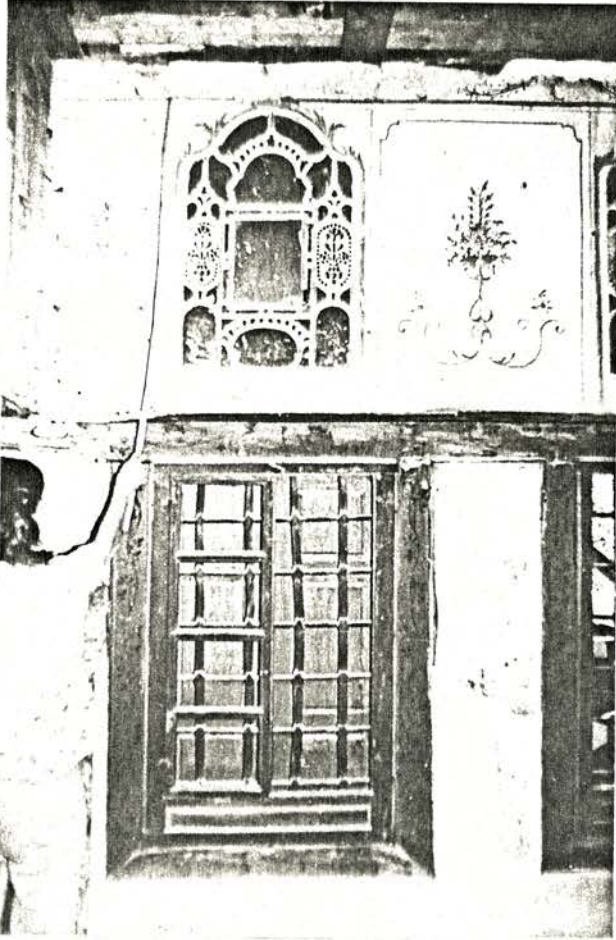
PENCERE TİPLERİ 1/50



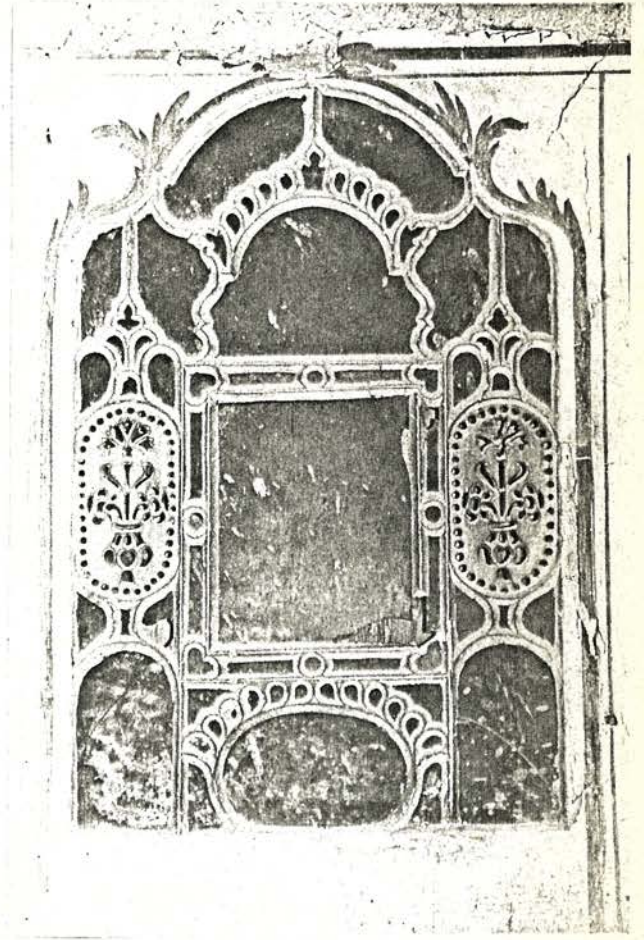
- (1) Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul Rölöve ve Anıtlar Şube Müdürlüğü Arşivi.
- (2) İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Kürsüsü, TARİHİ ÇEVREDEDEN ÖRNEKLER, s.16



Resim 127. Yenişehir, Şemaki Evi iç görünüşü.



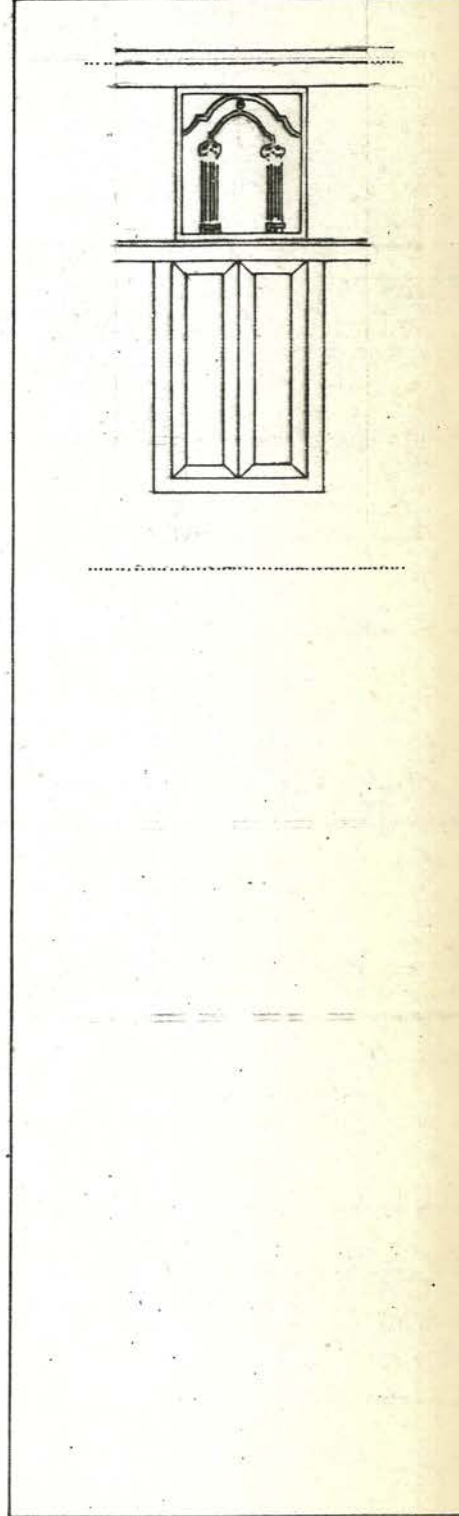
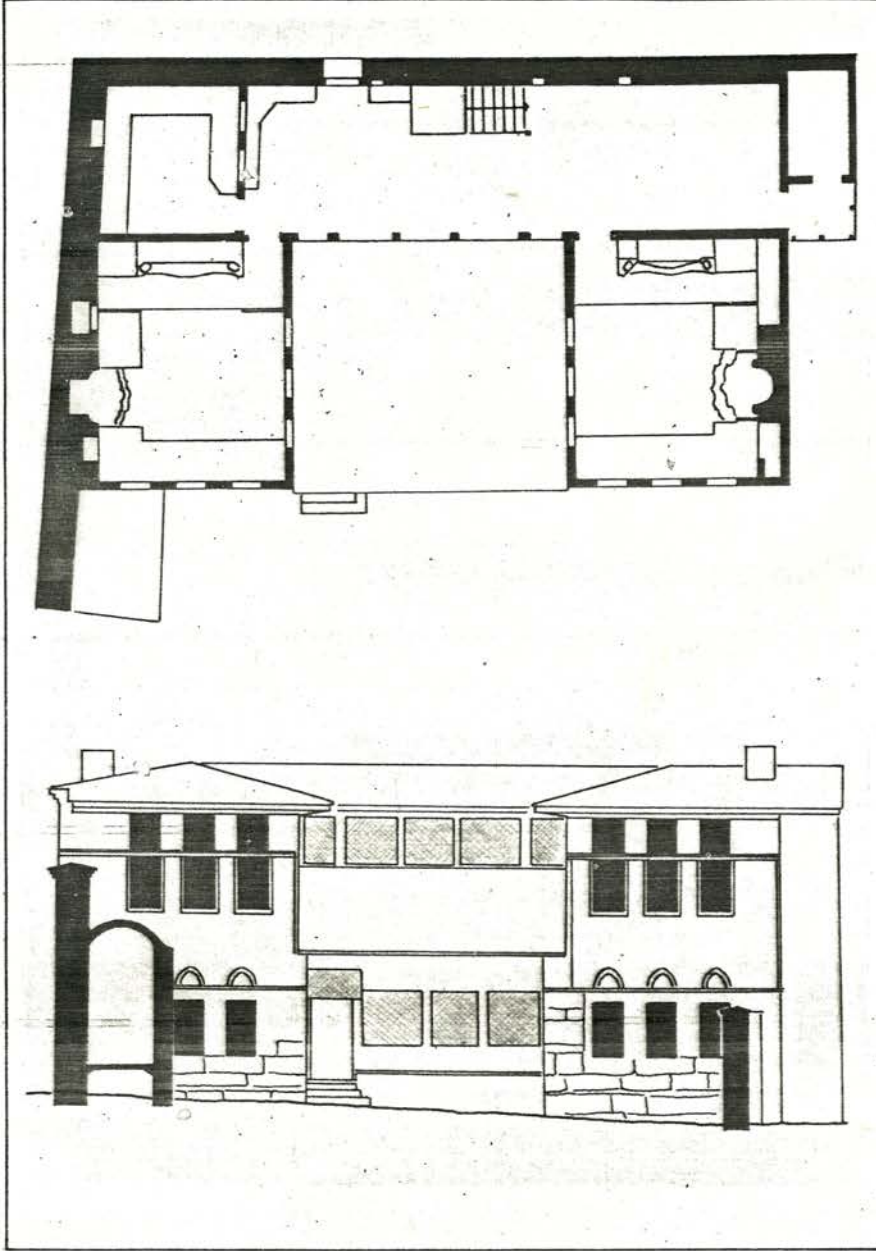
Resim 128. Şemaki Evi alt pencere ve tepe penceresi görünüşü



Resim 129. Şemaki Evi alçı tepe penceresi görünüşü. (içlik)

CEPHE (1) - PLAN (2)

PENCERE TIPLERİ 1/50



ORANLAR

$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{76}{92} \approx 0.83 \approx \frac{3}{4}$$

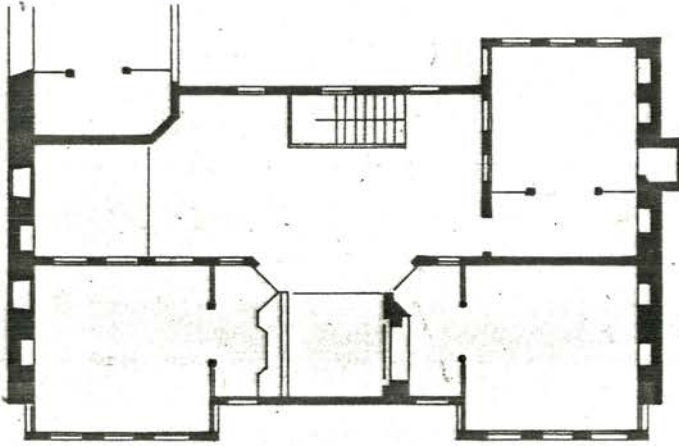
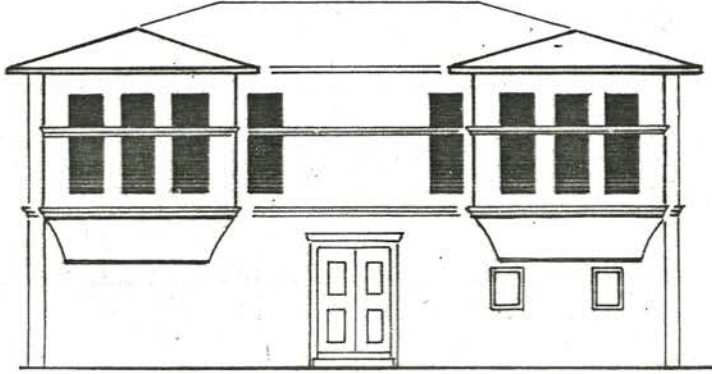
$$p. \quad \frac{a}{b} = \frac{78}{142} \approx 0.55 \approx \frac{1}{2}$$

(1) Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, İstanbul Rölöve ve Anıtlar Şube Müdürlüğü Arşivi.

(2) aynı yer.

CEPHE (1) - PLAN (2)

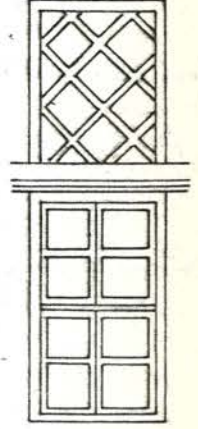
PENCERE TIPLERİ 1/50



ORANLAR

$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{70}{100} \approx 0.70 \approx \frac{2}{3}$$

$$p. \quad \frac{a}{b} = \frac{74}{138} \approx 0.54 \approx \frac{1}{2}$$



- (1) D.G.S.A. Mimarlık Fakültesi, Rölöve ve Restorasyon Kürsüsü Arşivi
(2) aynı yer

Dış sofalı plan tipinde olan evin yola bakan giriş cephesi tamamen sağır tutulmuş, yapı hayat cephesi ile avluya açılmıştır. İsmi Macar liderlerinden Lajos Kossuth'un 1849-1851 yılları arasında bu evde kalmış olmasından almaktadır.(1)

1. Yapım Özellikleri:

1.1. Malzeme:

Zemin kat beden duvarları kâgir, üst kat ahşap karkas dolgu duvarlıdır.

1.2. Oranlar:

Alt pencereler 3/5 oranında, üstlükler 3/4 oranındadır.

1.3. Teknik:

Dikme araları pencere boşluğunu oluşturur. Ahşap söve kanat, ahşap parmaklık ve kapakları taşır. Tepe pencereleri dökme alçı, içlik ve dışlık olmak üzere çifttir.

2. Biçim özellikleri:

2.1. Dekorasyon olanakları:

Ahşap kapak ve parmaklıklar, alçı pencerelerin süslemesi ve itinalı işçiliği dışında dekoratif eleman yoktur.

2.2. Cephe gruplaması ve mimarisi:

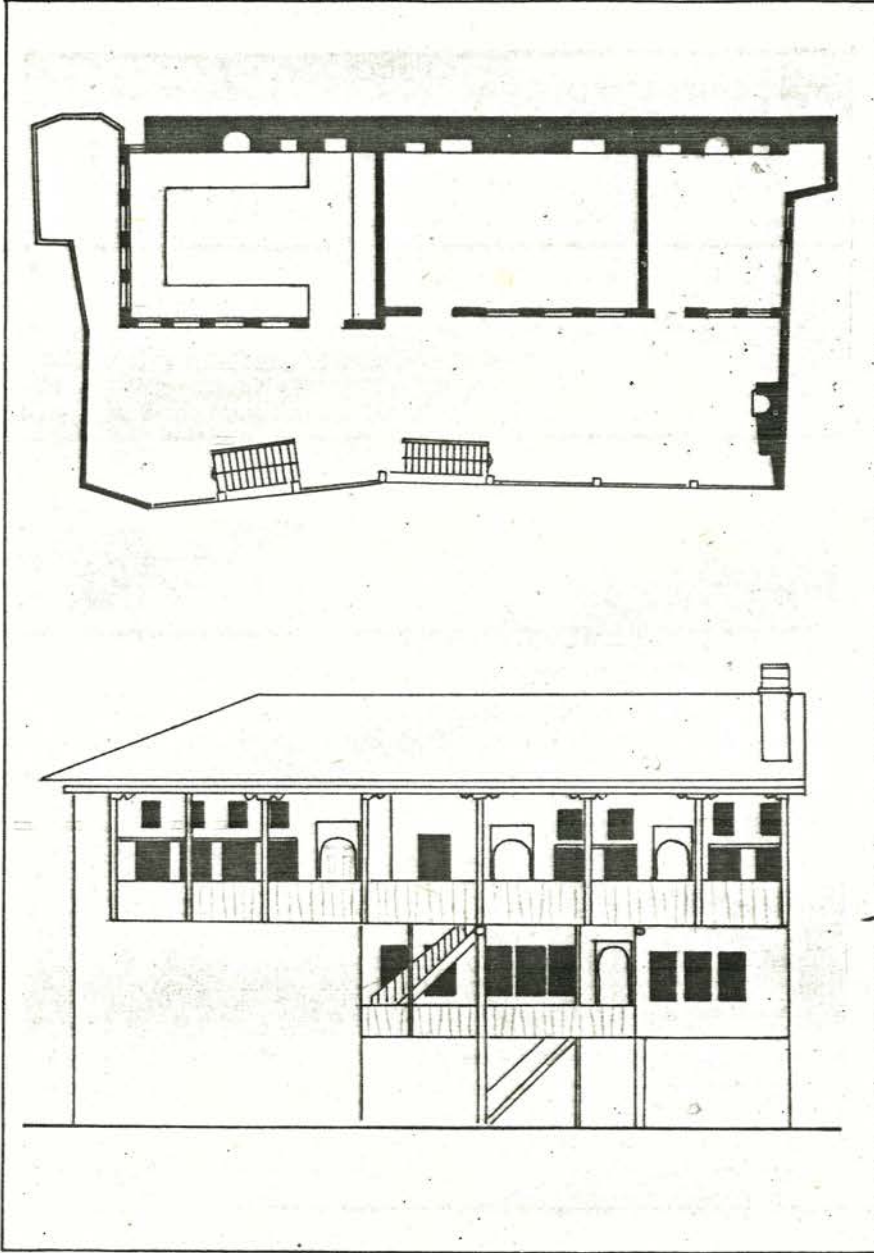
Odaların hayata bakan yüzleri pencerelidir. Alt ve üst sıra olmak üzere dikeyde ikili grup olan pencereler dörtlü ve ikili diziler oluştururlar.

3. Duvar ve yapı ile bağıntılar:

Üst başlık diziler içinde devamlıdır. Kapaklar, pervaz ve üst başlık duvarla aynı yüzde kalarak yüzeyselliği bozamaz.

(1) L.Eser, Kütahya Evleri, s.46

CEPHE (1) - PLAN (2)

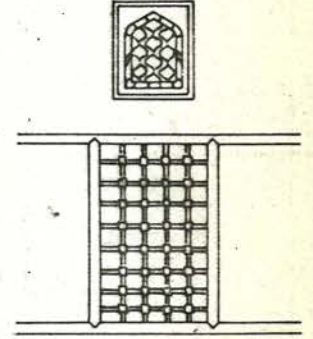


ORANLAR

$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{53}{65} \approx 0.80 \approx \frac{3}{4}$$

$$p. \quad \frac{a}{b} = \frac{68}{117} \approx 0.58 \approx \frac{3}{5}$$

PENCERE TIPLERİ 1/50

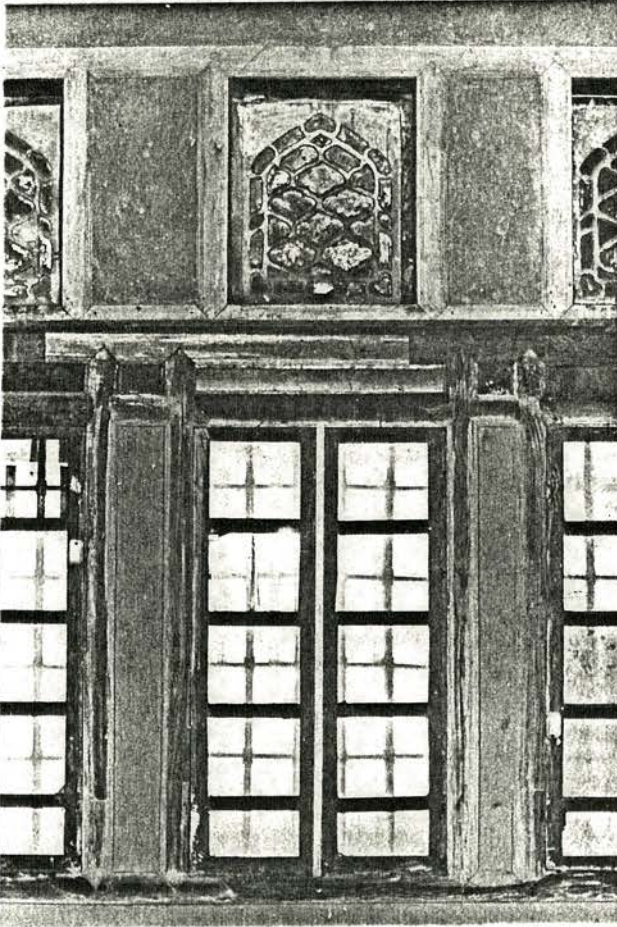


(1) L.Eser, KÜTAHYA EVLERİ, s.43-51

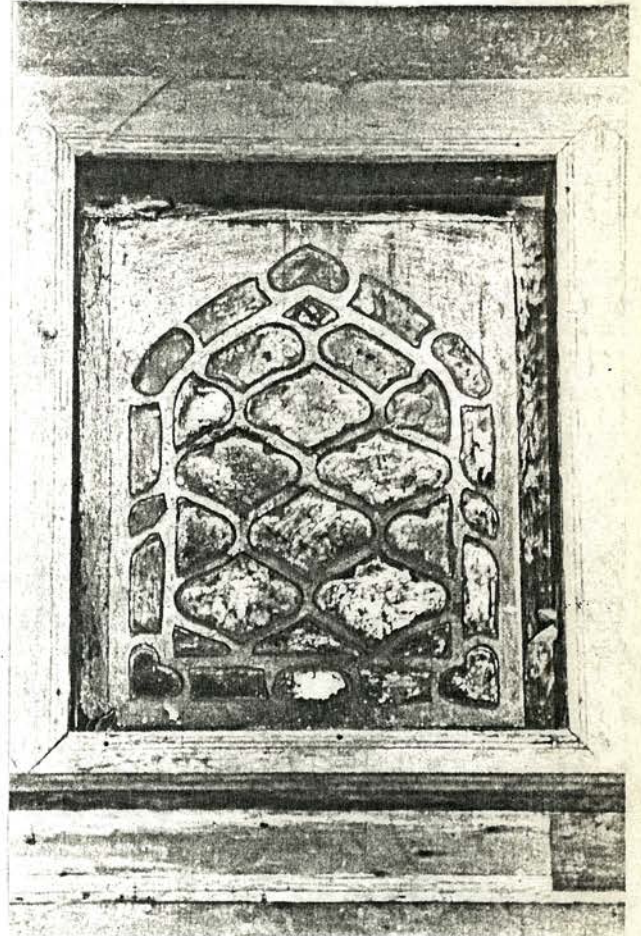
(2) L.Eser, aynı eser, aynı yer.



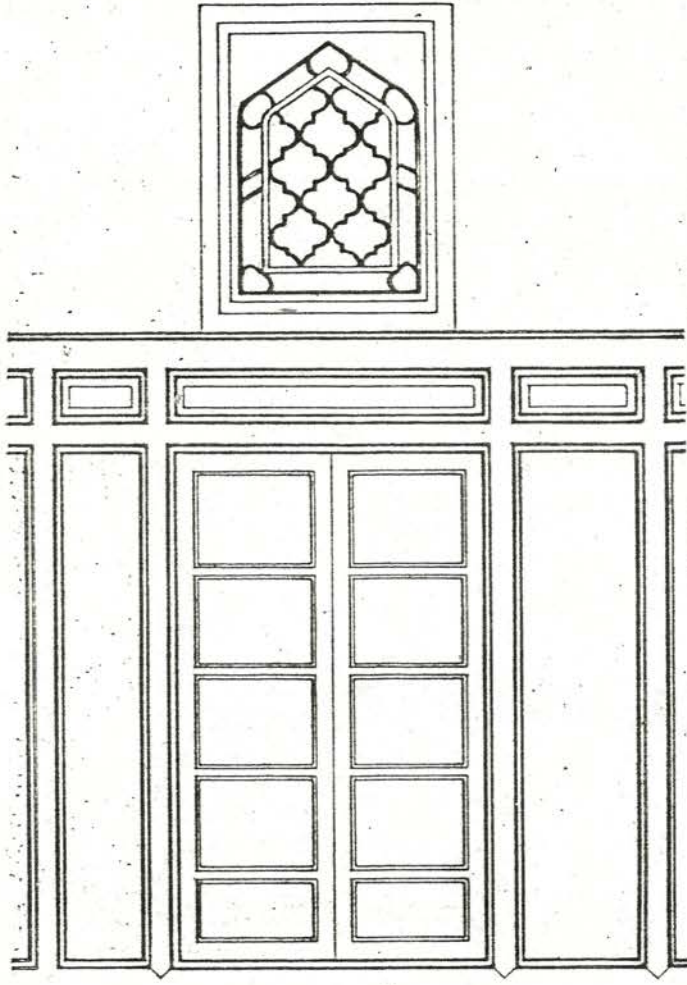
Resim 130. Kütahya, Macar Evi genel görünüşü.



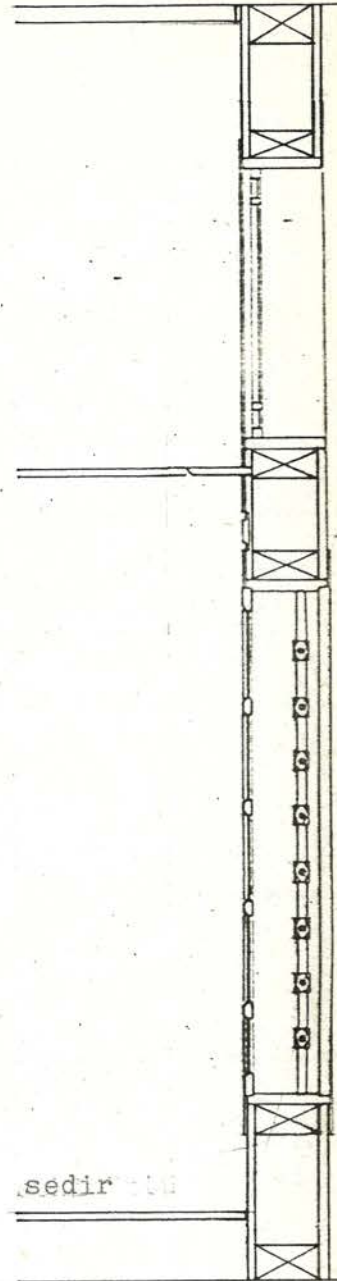
Resim 131. Macar Evi alt pencere ve tepe penceresi görünüşü.



Resim 132. Macar Evi alçı tepe penceresi görünüşü. (içlik)



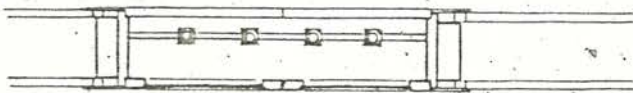
Görünüş



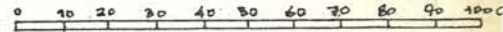
sedir

döşeme

Kesit



Plan



Çizim 13. Kütahya, Macar Evi pencere sistem detayı

Giriş avlusundan ara kata çıkılır, bu katta iki kış odası ve kiler bulunur. Esas kat hayatı, avlunun büyük bir bölümünü örter ve buraya üç oda açılır. Çıkmalı, üç yöne pencereli oda baş odadır. Dış sofalı yapı yan ve arka cephelerinde sağırdır. 1196 yılında yapılmıştır.(1)

1. Yapım Özellikleri:

1.1. Malzeme:

Zemin kat duvarları kâgirdir. Esas kat yan ve arka duvar kısmen kâgir olarak yükselir. Baş oda cephesi, diğer duvarlar ahşap iskelet ve kerpiç dolgudur.

1.2. Oranlar:

Alt sıra pencereler 3/5, üstlükler 3/4 oranındadır.

1.3. Teknik:

Kanatlı alt pencereler ve sabit tepe pencereleri ahşap kapaklı ve parmaklıklıdır. Dikme arası pencere boşluğunu teşkil eder.

2. Biçim özellikleri:

2.1. Dekorasyon olanakları:

Cephe sade ve geleneksel düzendedir. Ahşap işçilikli alt sıra pencereler ve nakışlı üstlükler görülür.

2.2. Cephe gruplamaları ve mimarisi:

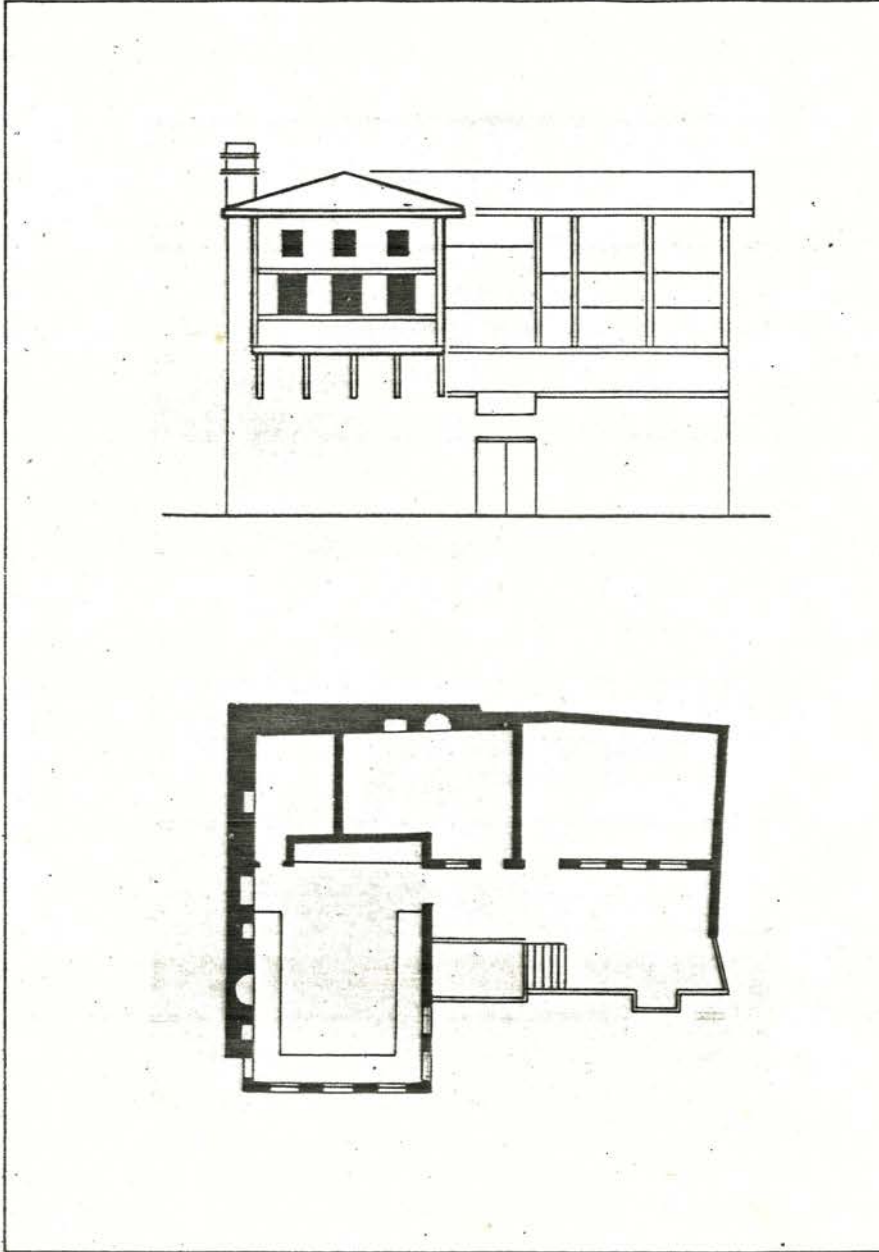
Baş oda cephesi dikeyde ikili, yatayda üçlü bir düzendedir. 3/3 gruplaması gösterir. Hayat cephesi kafesleri diğer oda pencerelerini gizler.

3. Duvar ve yapı ile bağıntılar:

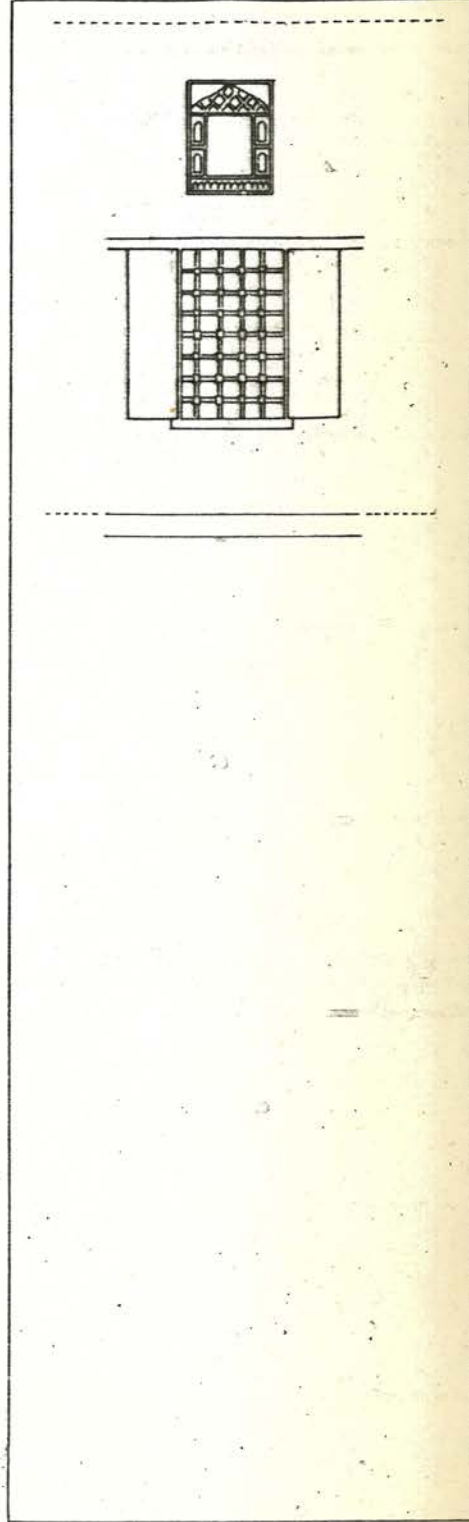
Pencere alt ve üst başlığı devamlılık gösterir, üst başlık tahtası tepe pencerelerini ayırır. Köşe dikmeleri ve kat silmesi ahşap kaplamadır. Pencere kapakları duvar ile aynı yüzdededir.

(1) L.Eser, Kütahya Evleri, s.54

CEPHE (1) - PLAN (2)



PENCERE TIPLERİ 1/50



ORANLAR

$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{55}{74} \approx 0.74 \approx \frac{3}{4}$$

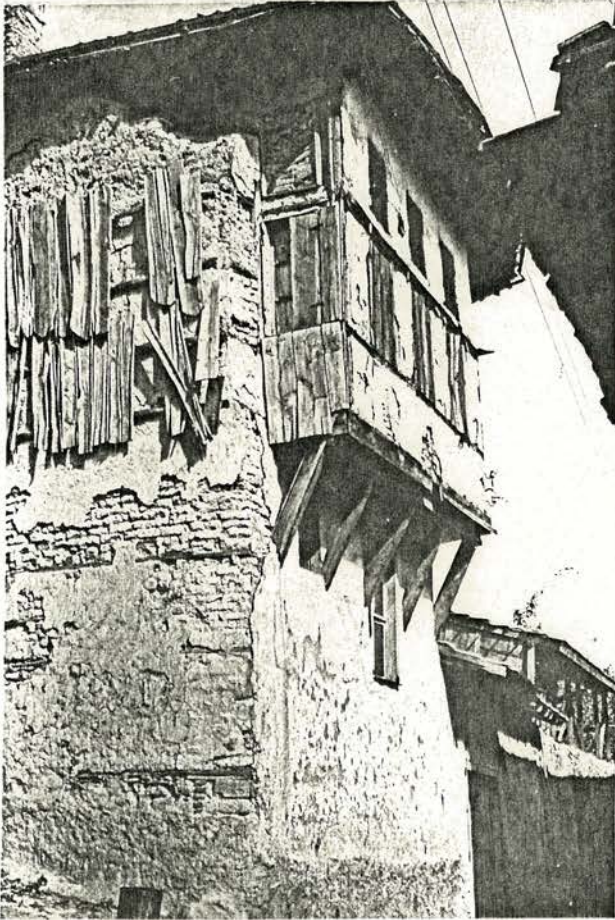
$$p. \quad \frac{a}{b} = \frac{64}{114} \approx 0.56 \approx \frac{3}{5}$$

(1) L.Eser, KÜTAHYA EVLERİ, s.53-55

(2) L.Eser, aynı eser, aynı yer.



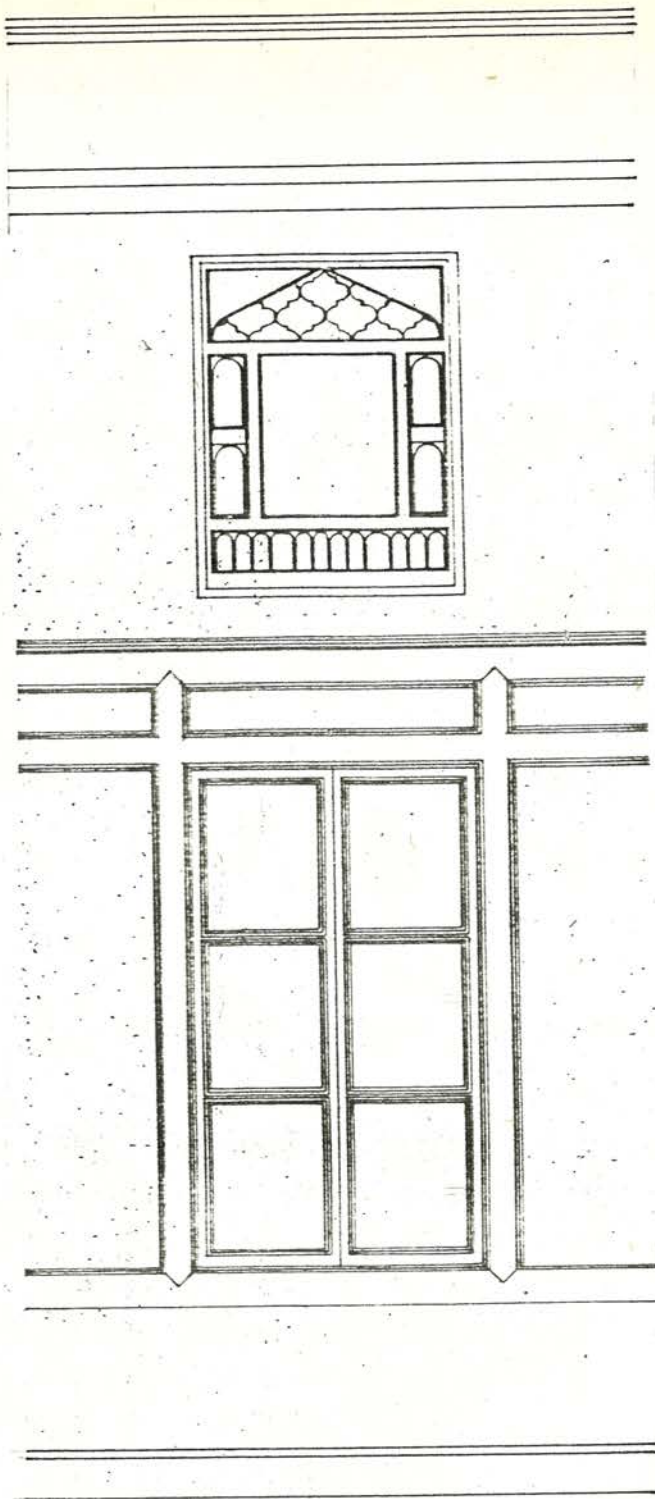
Resim 133. Kütahya, İsmail Hacı Çakır Evi pencereleri.



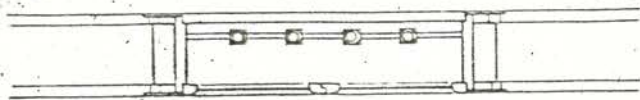
Resim 134. Hacı Çakır Evi görünüşü



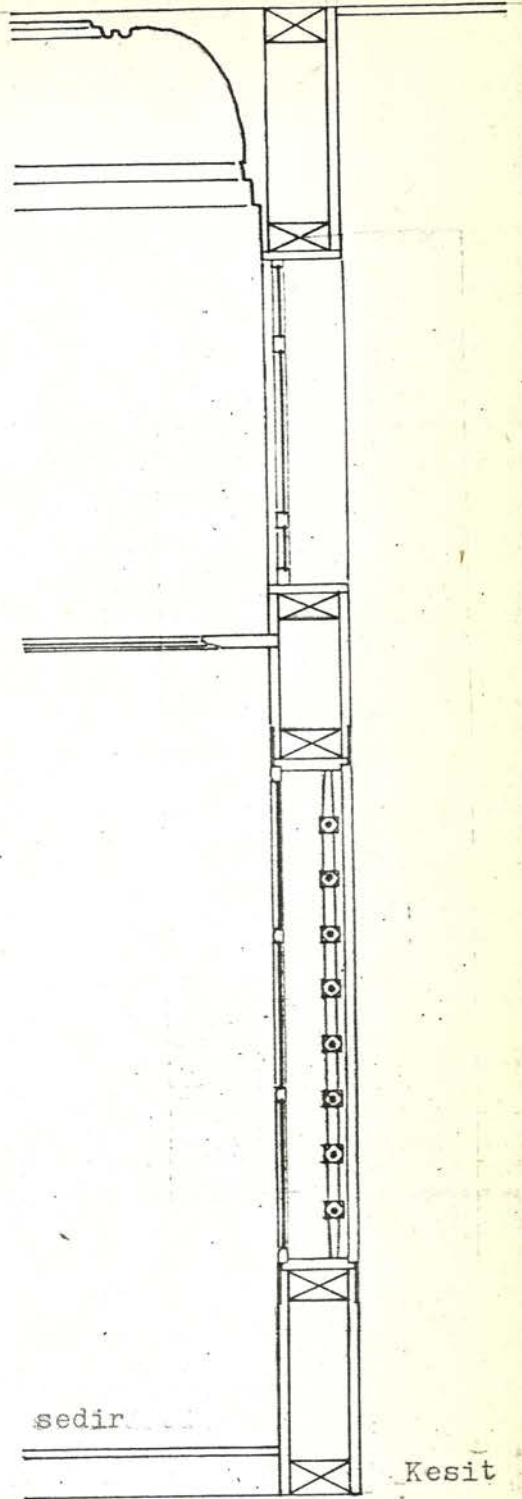
Resim 135. Hacı Çakır Evi alt pencere ve tepe penceresi görünüşü.



Görünüş



Plan



sedir

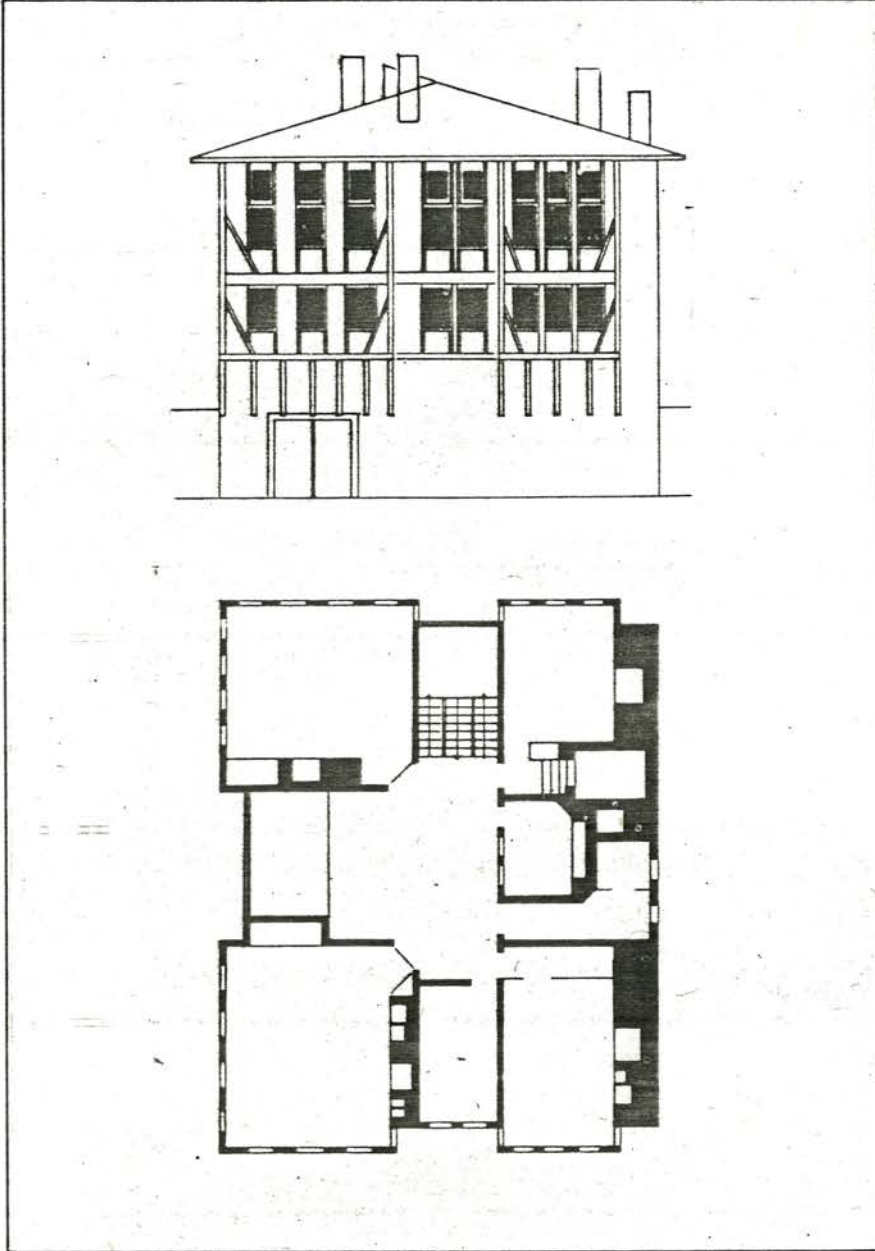
döşeme

Kesit

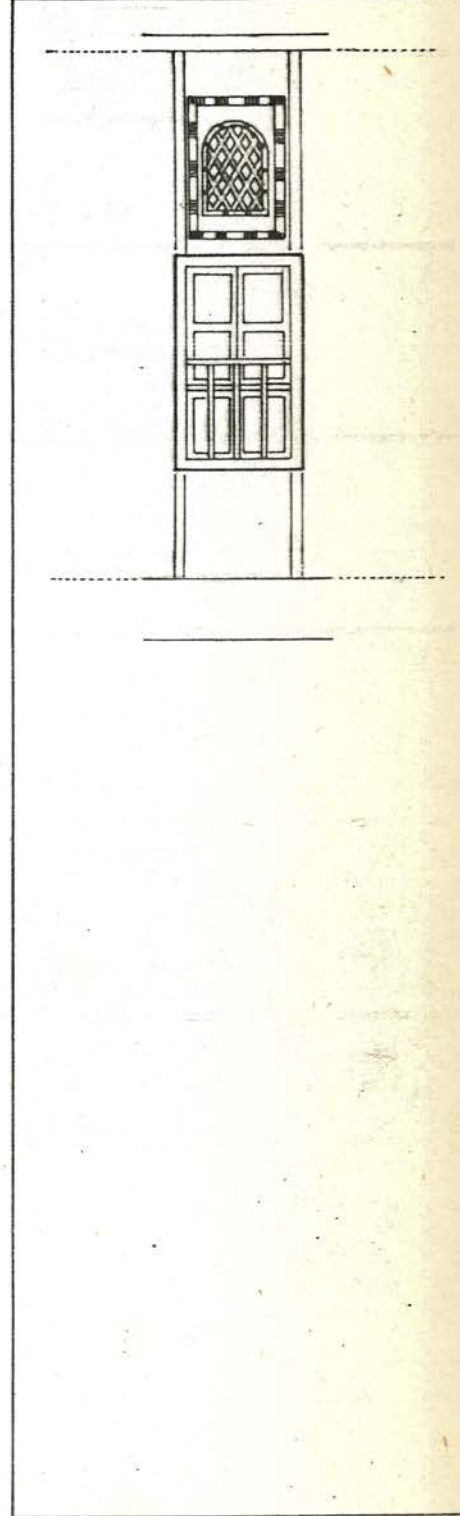
0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 CM.

Çizim 14. Kütahya, İsmail Hacı Çakır Evi pencere sistem detayı

CEPHE (1) - PLAN (2)



PENCERE TIPLERİ 1/50



ORANLAR

$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{45}{62} \approx 0.70 \approx \frac{3}{4}$$

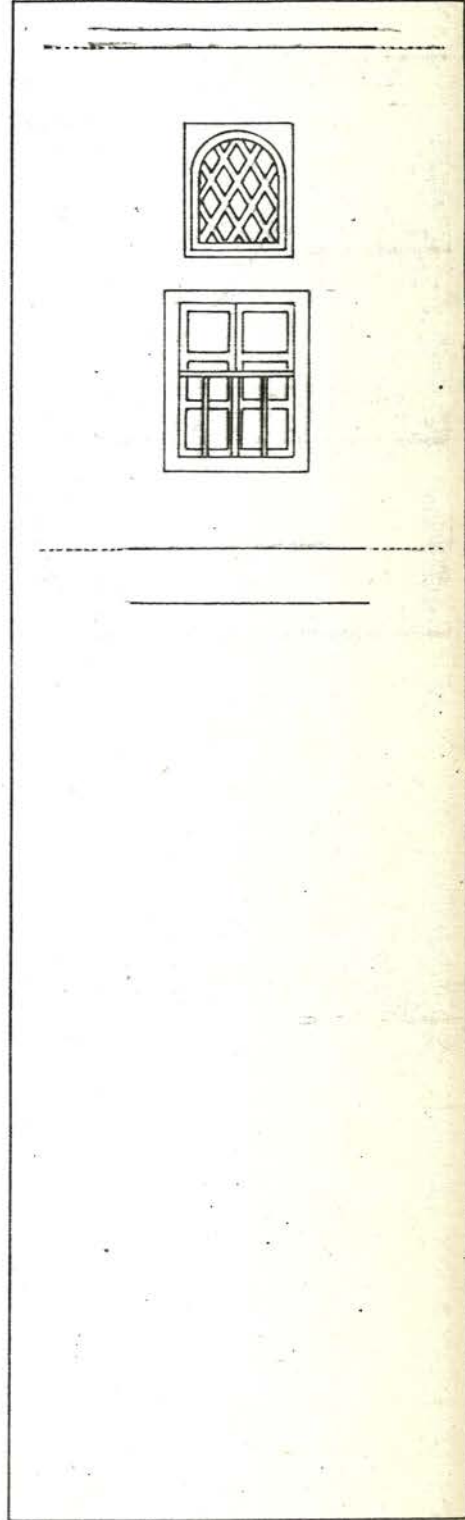
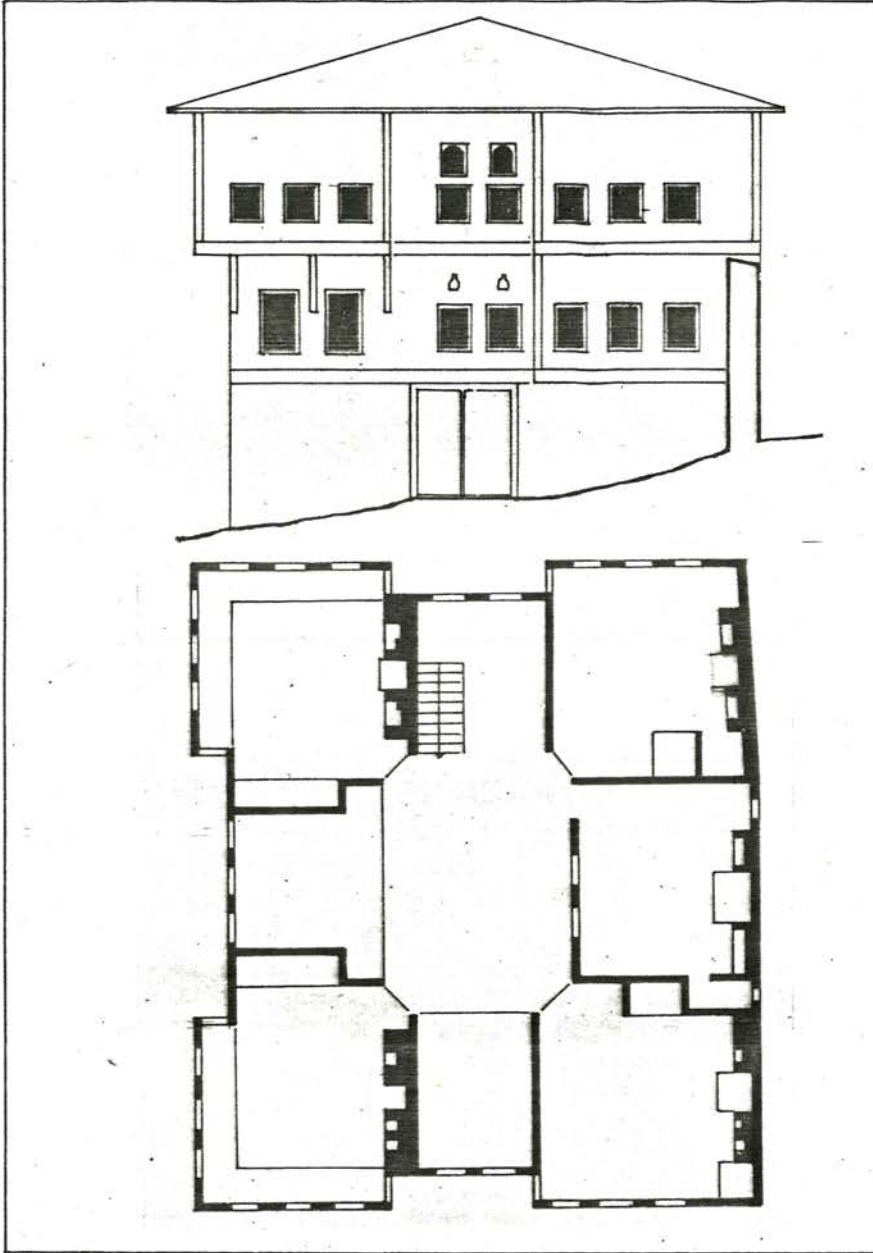
$$p. \quad \frac{a}{b} = \frac{68}{128} \approx 0.50 = \frac{1}{2}$$

(1) D.G.S.A. Mimarlık Fakültesi, Rölöve ve Restorasyon Kürsüsü Arşivi.

(2) aynı yer.

CEPHE (1) - PLAN (2)

PENCERE TIPLERİ 1/50



ORANLAR

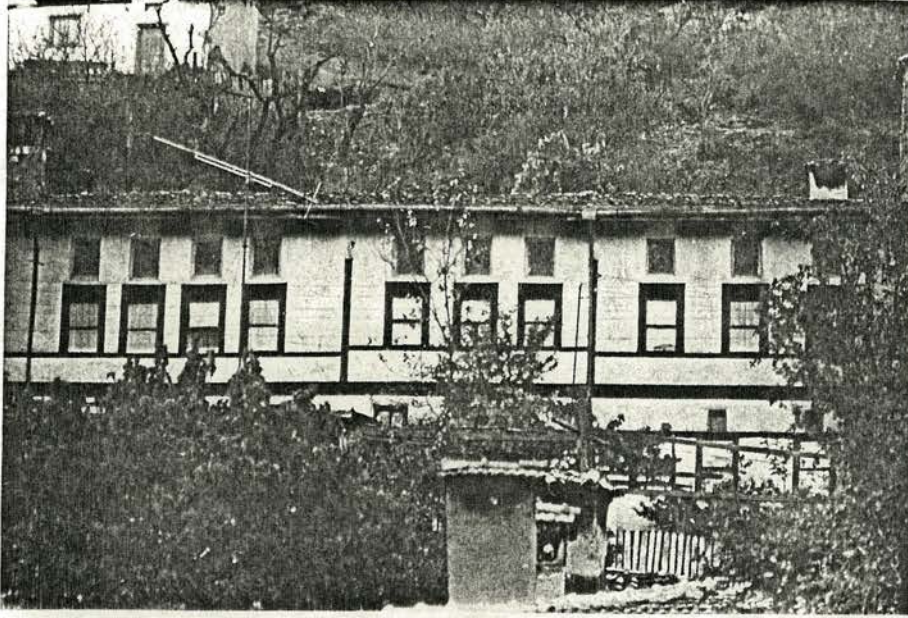
$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{60}{78} \approx 0.77 \approx \frac{3}{4}$$

$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{78}{112} \approx 0.70 \approx \frac{2}{3}$$

- (1) D.G.S.A. Mimarlık Fakültesi, Rölöve ve Restorasyon Kürsüsü Arşivi.
 (2) aynı yer.

PULCULAR EVİ - GÖYNÜK

Bu ev planları aynı olan iki evden oluşmuştur. Her iki evin de bir giriş katı, bir asma katı ve üst katı vardır. Üst katlar 'karniyarık' plan tipindedir. Holün uzun aksının her iki yanında ikişer oda vardır. Yakın zamanda her iki evde de birer oda W.C. ve banyo olarak değiştirilmiştir. Giriş katının arka duvarı kayalıklara oturur. Kat duvarları ahşap karkas arası kerpiç dolgudur. Duvarlar sıvalı ve beyaz boyalıdır. Kapı ve pencereler ahşap olup, birinci katın bazı pencerelerinde ahşap kapaklar vardır.

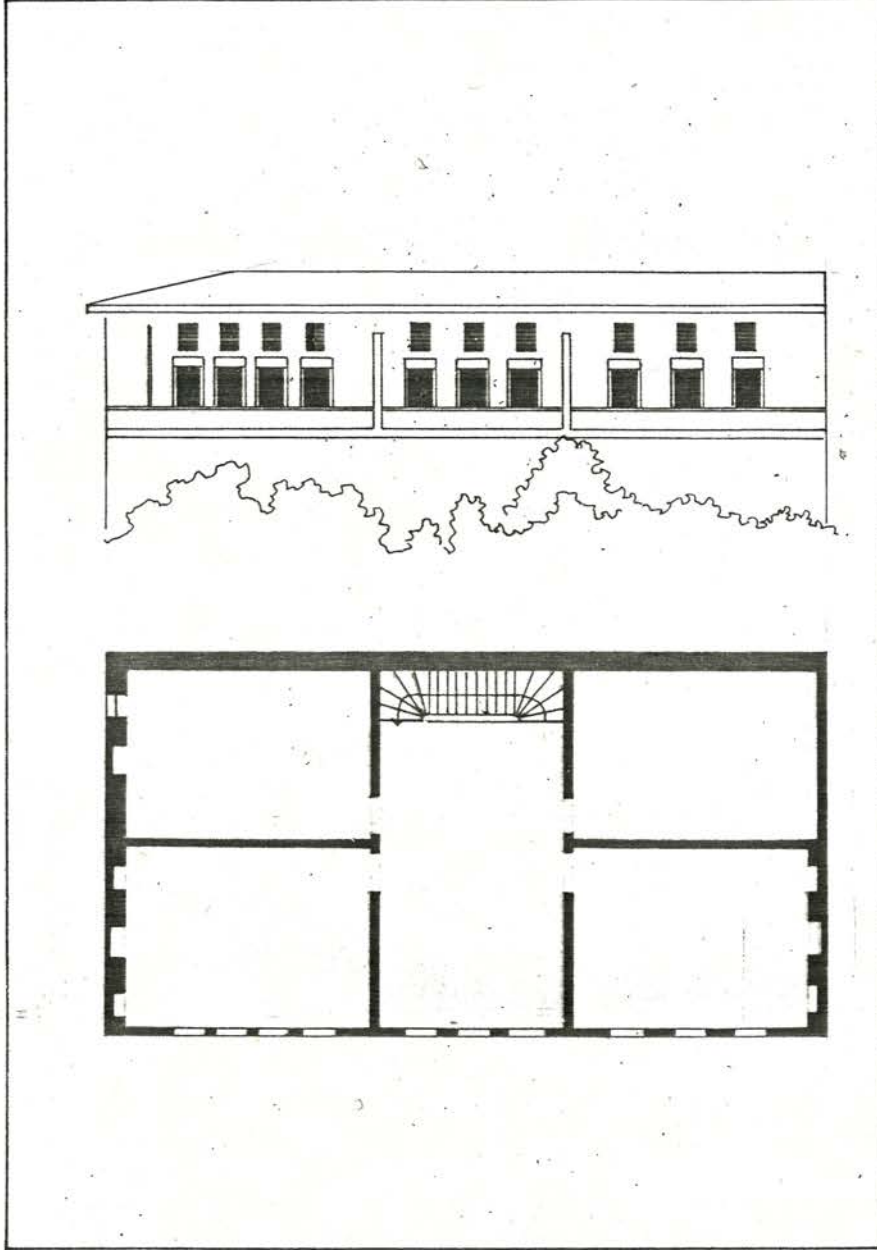


Resim 136. Göynük, Pulcular Evi genel görünüşü.



Resim 137. Göynük Pulcular Evi, iç görünüşü ve pencereleri.

CEPHE - PLAN

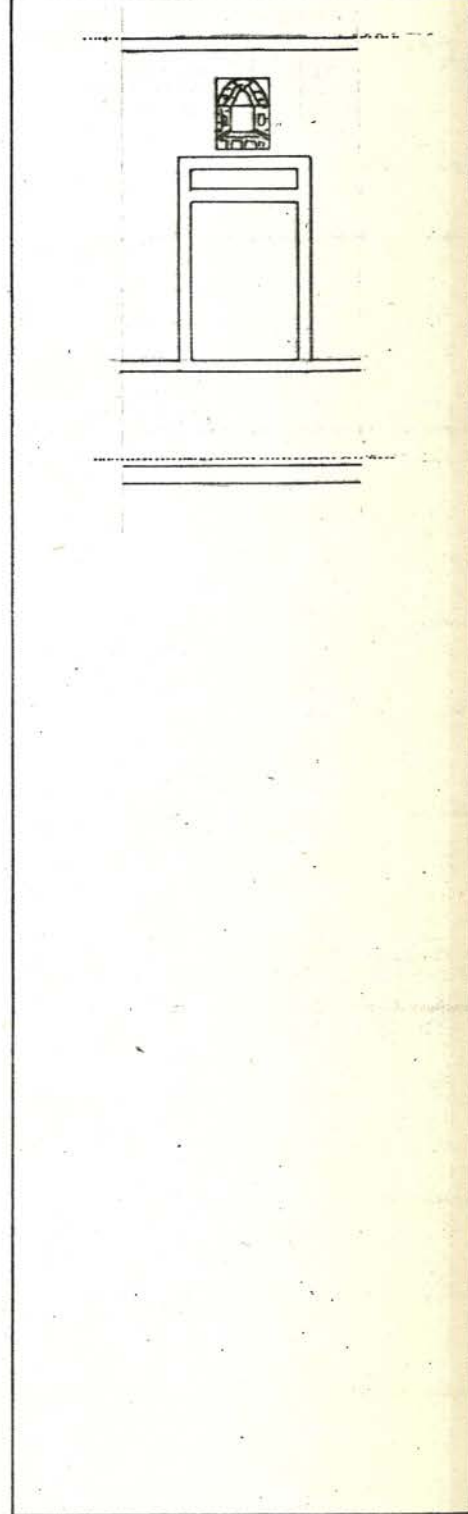


ORANLAR

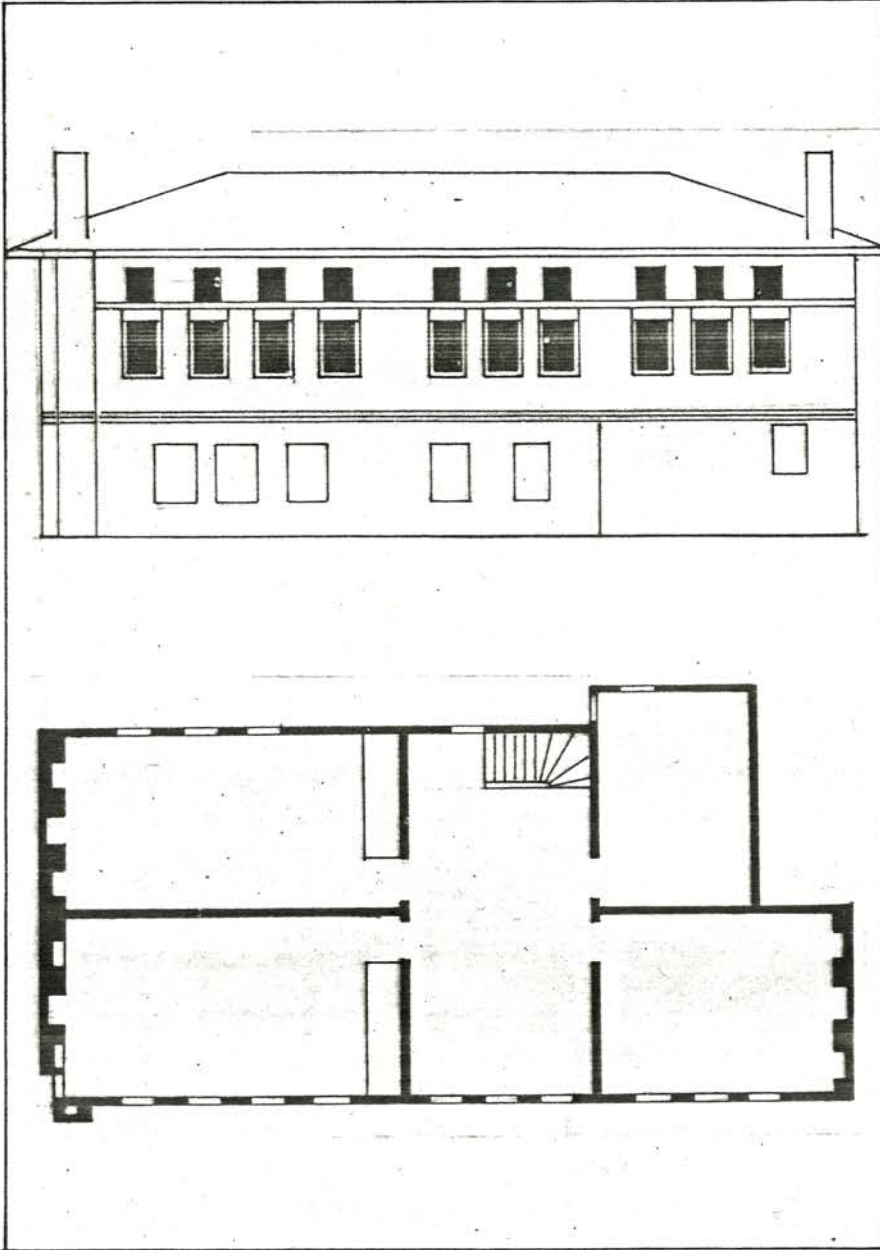
$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{42}{65} \approx 0.65 \approx \frac{2}{3}$$

$$p. \quad \frac{a}{b} = \frac{60}{99} \approx 0.60 = \frac{3}{5}$$

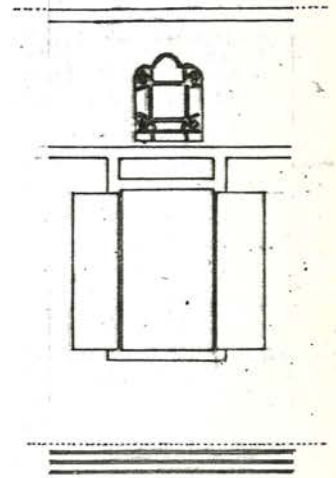
PENCERE TIPLERİ 1/50



CEPHE - PLAN



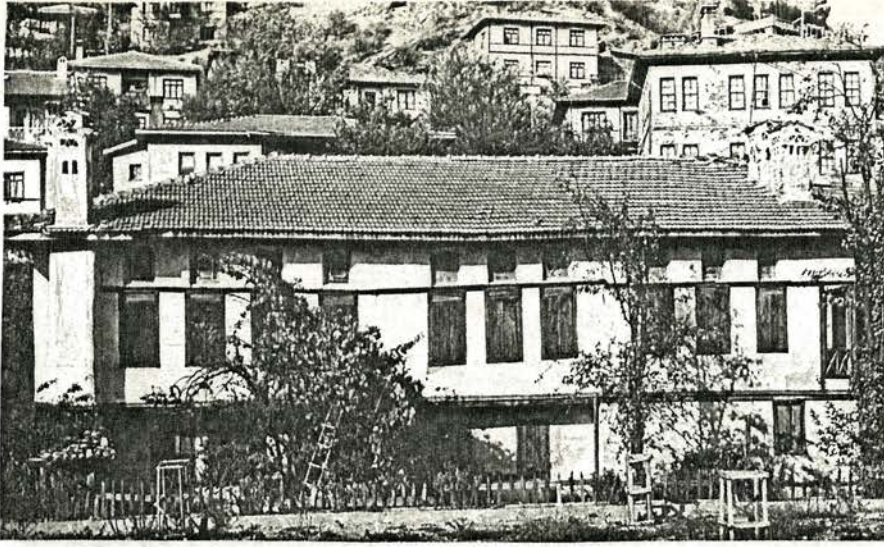
PENCERE TIPLERİ 1/50



ORANLAR

$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{48}{62} \approx 0.70 \approx \frac{3}{4}$$

$$p. \quad \frac{a}{b} = \frac{61}{117} \approx 0.52 \approx \frac{1}{2}$$



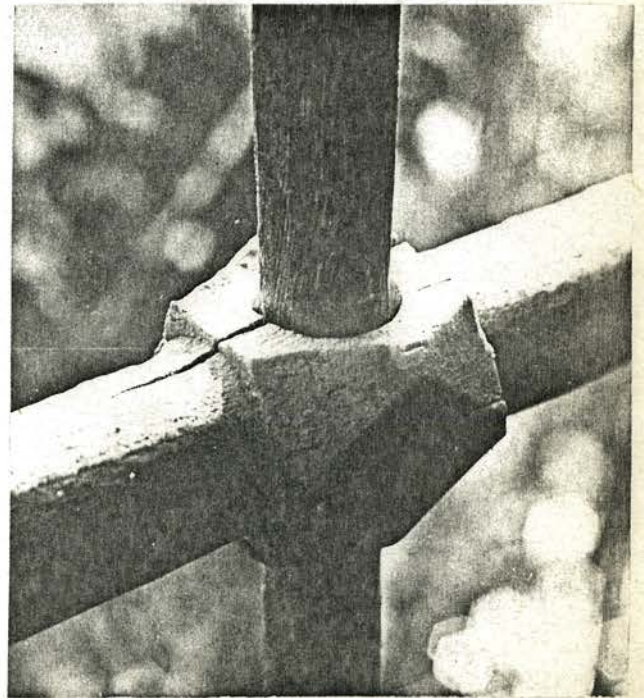
Resim 138. Göynük, Müderrisoğlu Evi, genel görünüşü.



Resim 139. Müderrisoğlu Evi, iç görünüşü ve pencereleri.



Resim 140. Müderrisoğlu Evi alt pencere ve tepe penceresi görünüşü.



Resim 141. Pencere ahşap parmaklığı geçme detayı.

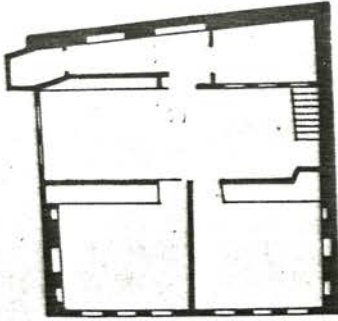
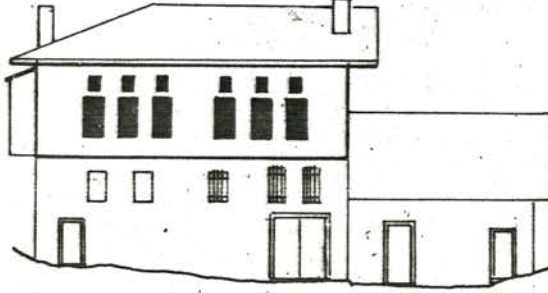
NECATİ YÜCEL EVİ - GÖYNÜK

Bu evin bir giriş katı, bir asma katı bir de 'karnıyarık' plan tipinde ikinci katı vardır. Holün, uzunlamasına olarak, bir yanında iki oda, diğer yanında iki oda ve servisler vardır. Taş temel üzerine inşa edilmiştir, kat duvarları ahşap karkas arası kerpiç dolgudur. Bu duvarlar sıvalı ve beyaz boyalıdır. Kapı ve pencereler ahşaptır. Giyotin tipinde olan pencerelerin bazılarında ahşap kapaklar, bazılarında ahşap dolaplar vardır.

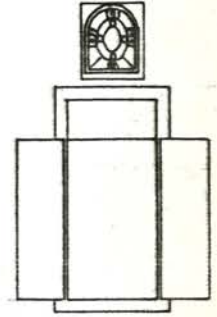


Resim 142. Göynük, Necati Yücel Evi dış görünüşü.

CEPHE (1) - PLAN (2)



PENCERE TIPLERİ 1/50



ORANLAR

$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{43}{51} \approx 0.85 \approx \frac{4}{5}$$

$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{78}{143} \approx 0.54 \approx \frac{1}{2}$$

(1) O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Restorasyon Bölümü, GOYNUK, s.14

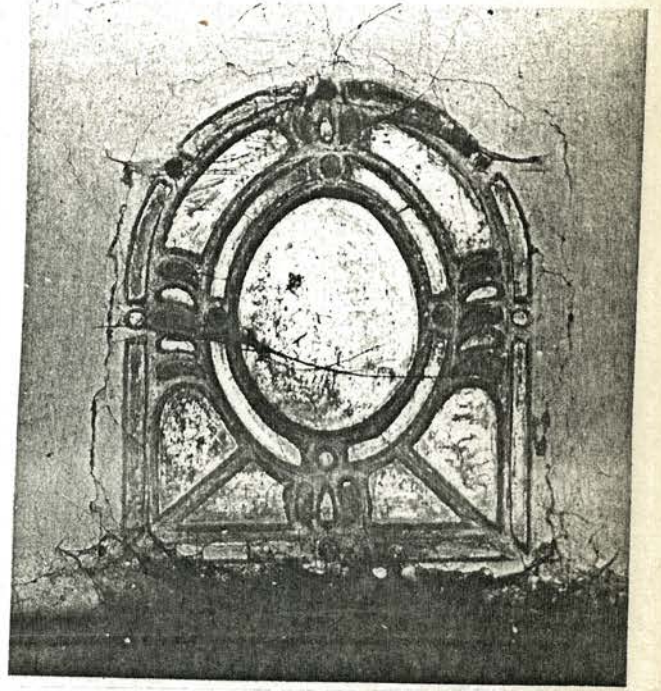
(2) aynı eser, aynı yer.



Resim 143. Göynük, Necati Yücel Evi iç görünüşü ve pencere dizisi.

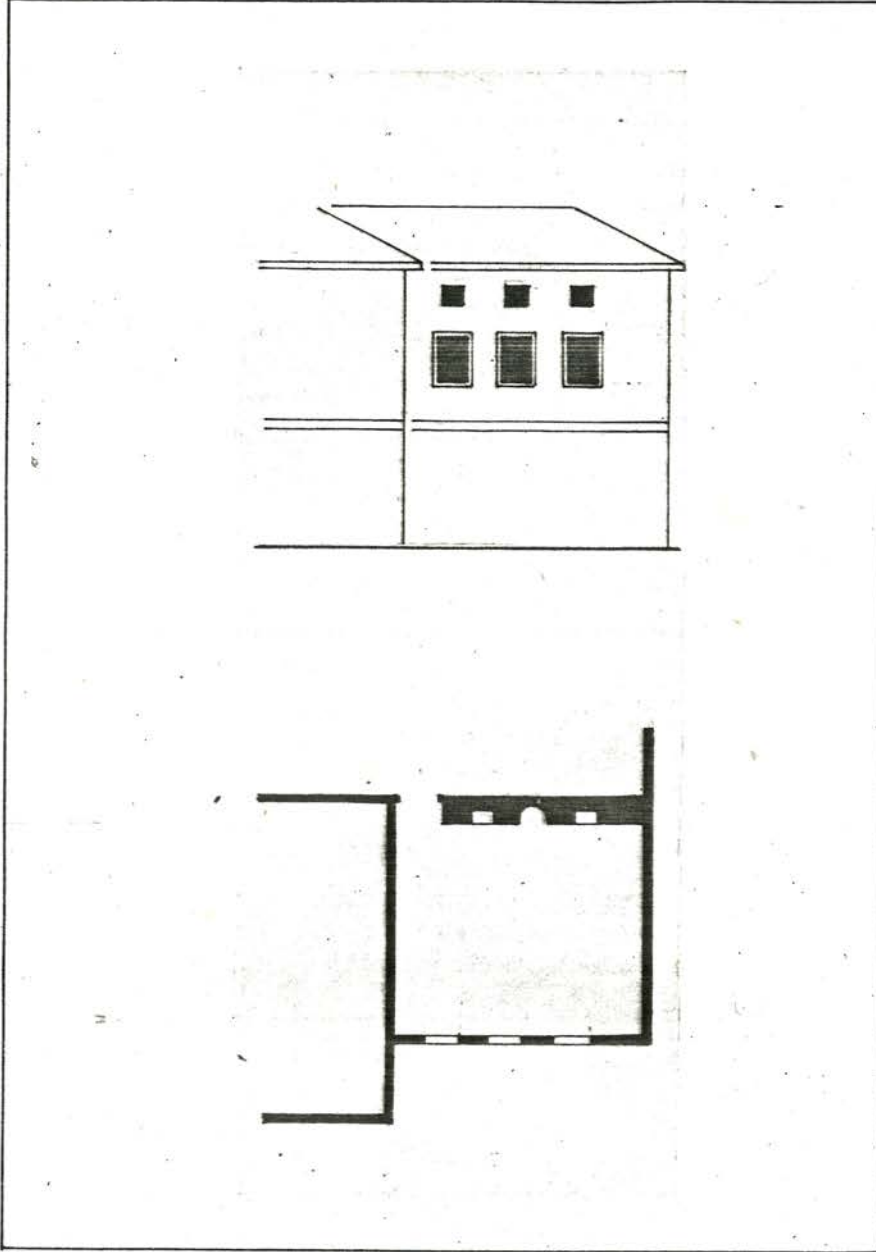


Resim 144. N. Yücel Evi penceresi.



Resim 145. N. Yücel Evi alçı tepe penceresi görünüşü (içlik)

CEPHE - PLAN (1)

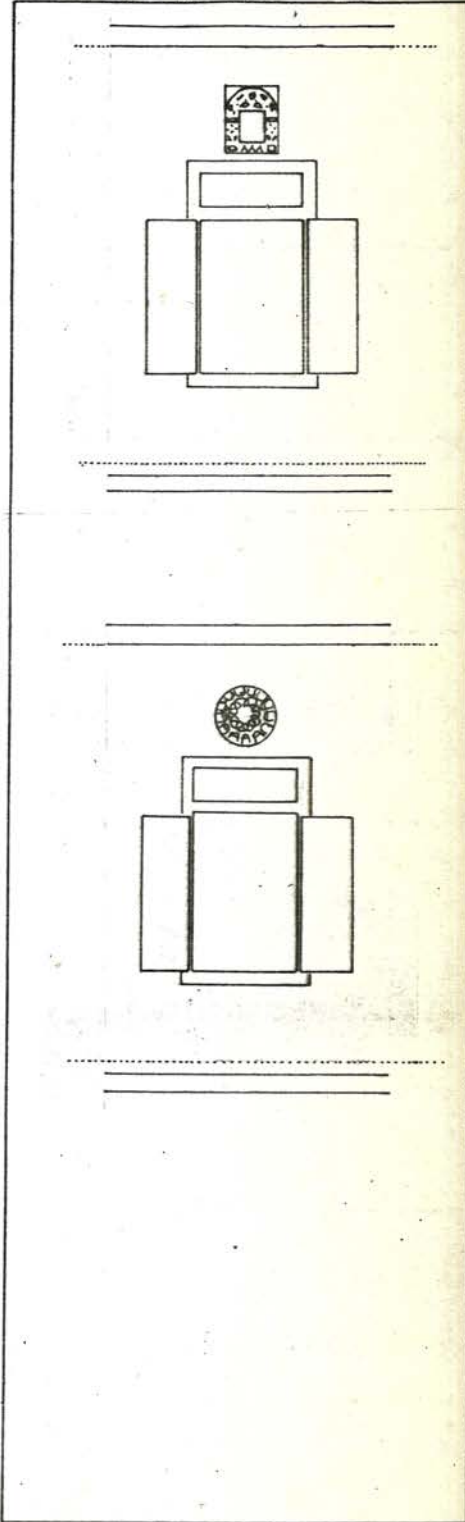


ORANLAR

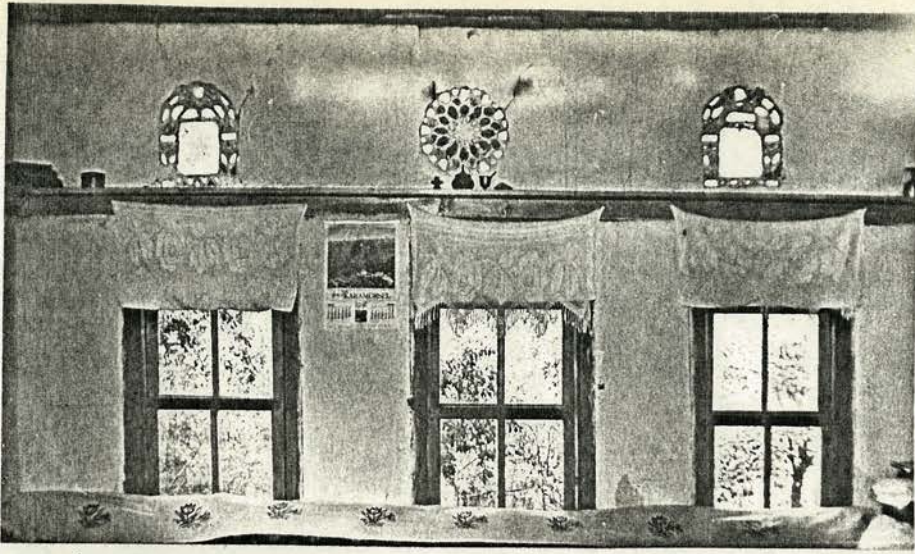
$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{35}{46} \approx 0.76 \approx \frac{3}{4}$$

$$p. \quad \frac{a}{b} = \frac{63}{128} \approx 0.50 \approx \frac{1}{2}$$

PENCERE TIPLERİ 1/50



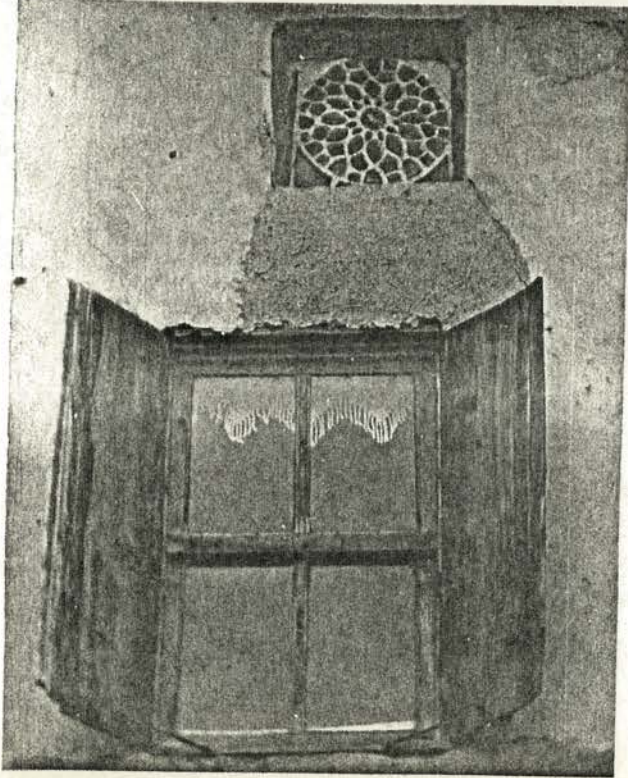
(1) Ev, planda ve cephede tadilat görmüş, ancak orijinal olarak kalan bahçe tarafındaki bu odanın plan ve cephesi çizilmiştir.



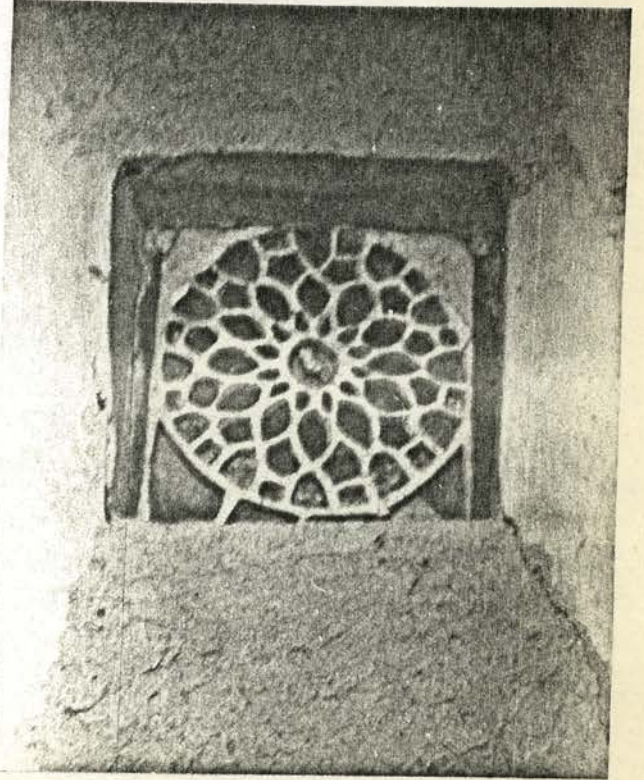
Resim 146. Göynük, N. Güner Evi iç görünüşü.



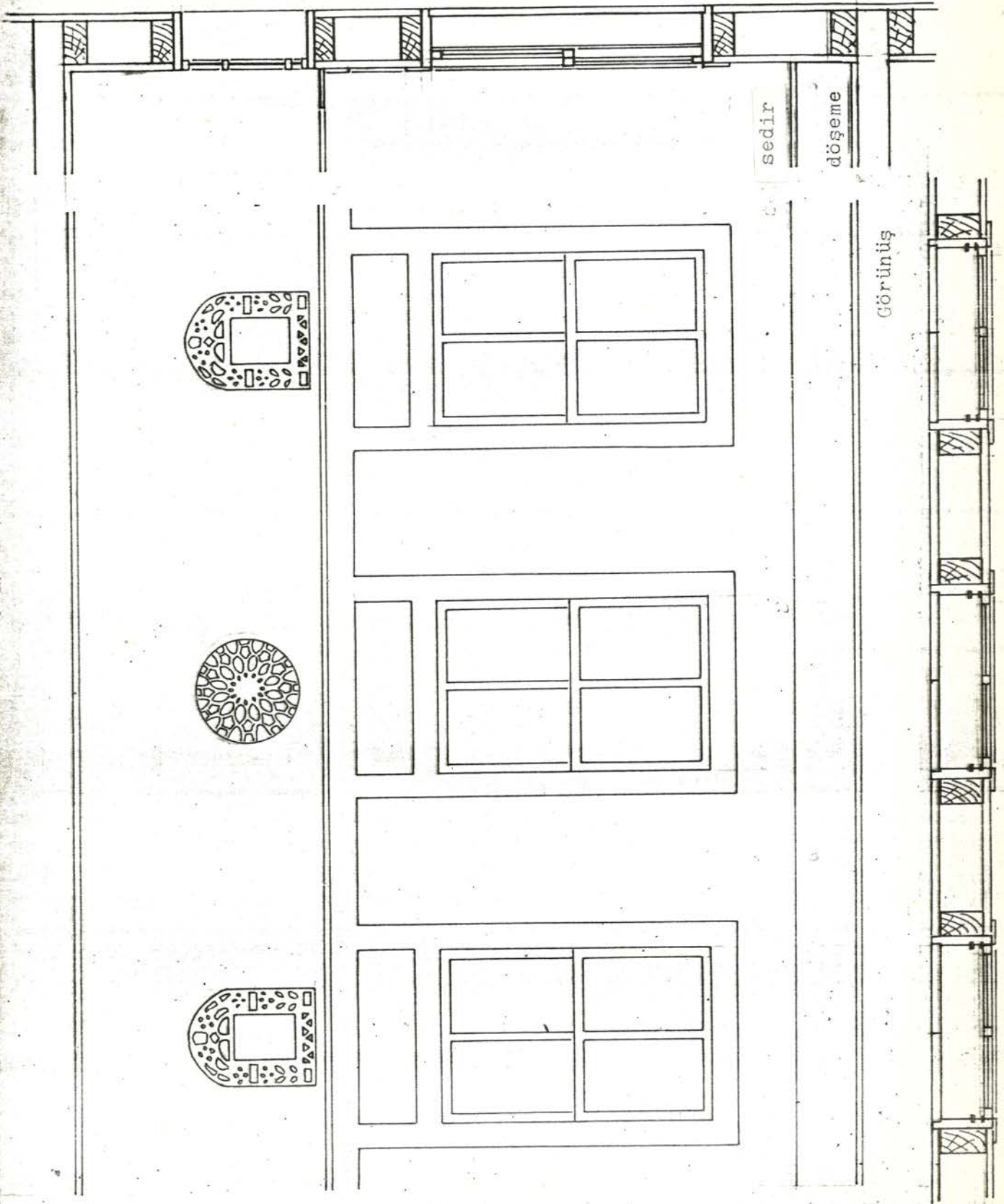
Resim 147. Göynük, N. Güner Evi, pencereleri dış görünüşü.



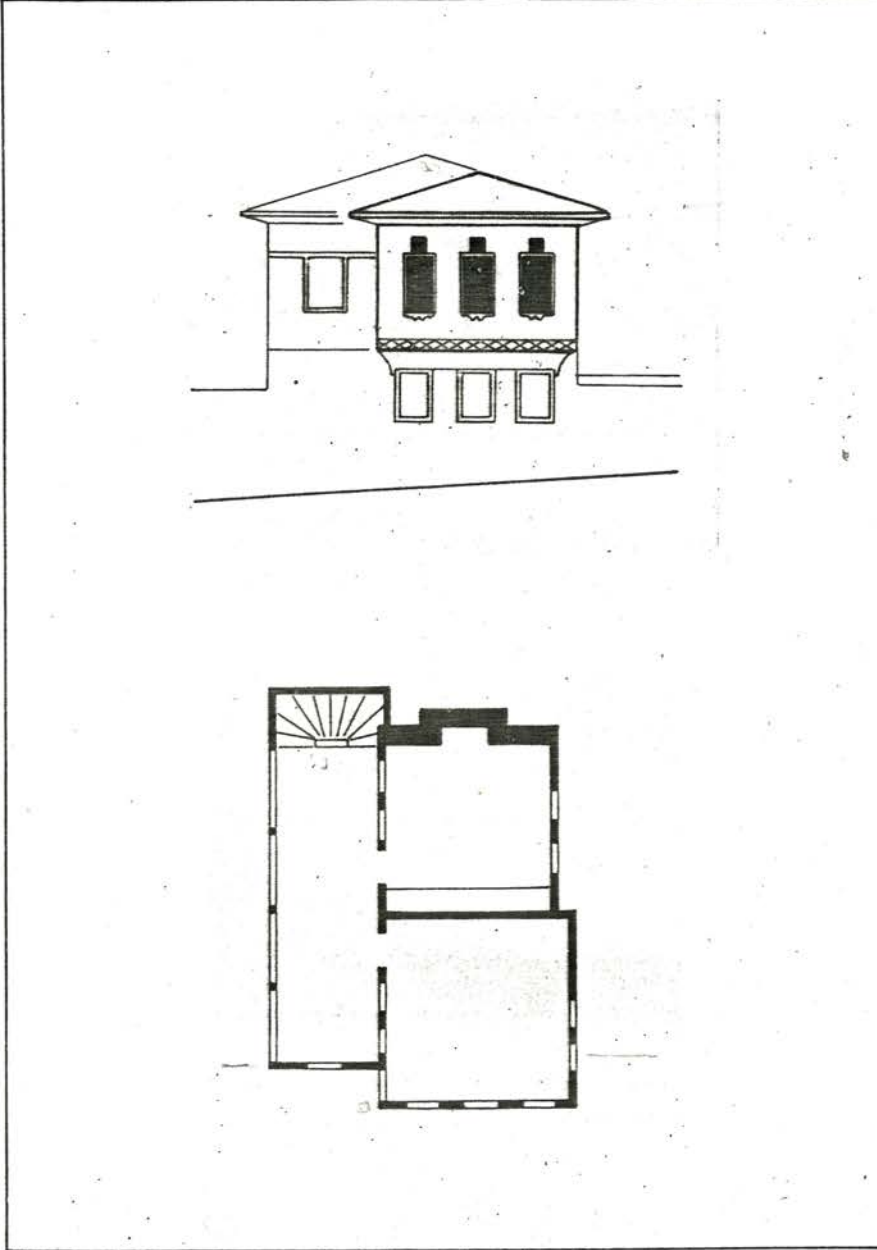
Resim 148. N. Güner Evi alt pencere ve tepe penceresi görünüşü.



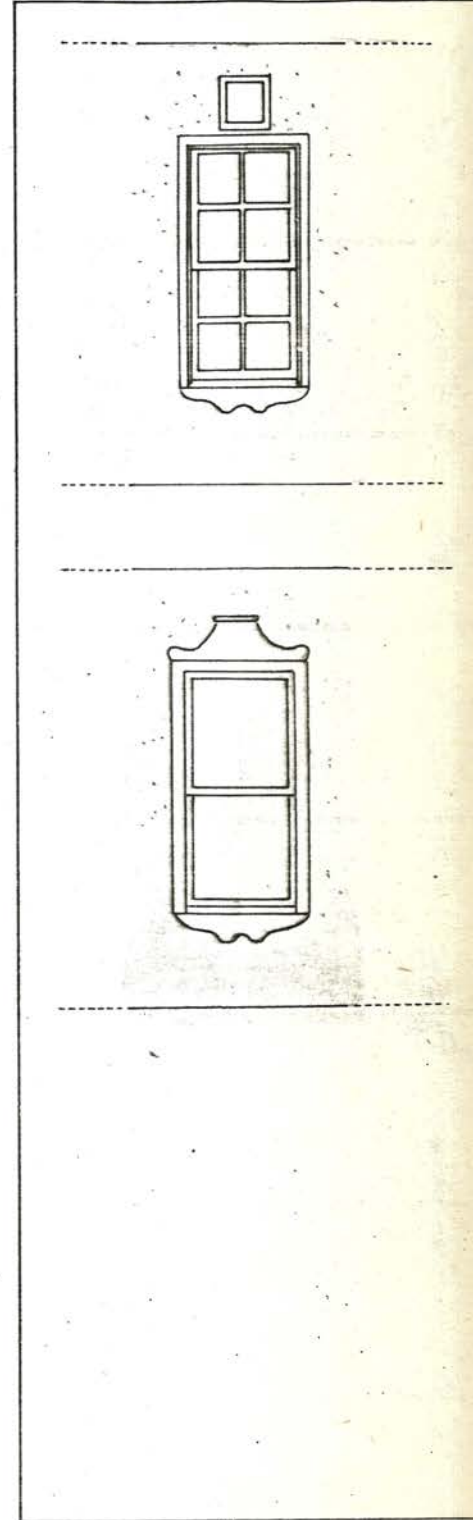
Resim 149. N. Güner Evi alçı tepe penceresi görünüşü. (içlik)



CEPHE (1) - PLAN (2)



PENCERE TIPLERİ



ORANLAR

$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{35}{35} = 1.00 = \frac{1}{1}$$

$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{70}{148} \approx 0.47 \approx \frac{1}{2}$$

(1) D.G.S.A. Mimarlık Fakültesi, Rölöve ve Restorasyon Kürsüsü Arşivi.

(2) aynı yer.

Geçen yüzyılın sonlarından kalan Evin plan şeması ve yapım tekniği bölgenin karakteristik özelliklerini taşır. Evin bu özellikleri konumuz dışında olmakla beraber, tepe pencerelerinin halen yapılmakta olup yapım tekniğine de uyarak bir delik haline gelmiş olmasından dolayı ilginç bir örnektir.

1. Yapım Özellikleri:

1.1. Malzeme:

Alt kat taş yığma duvarlıdır, üst kat ahşap iskeletli taş dolgulu olarak inşa edilmiştir. Bu yapı tekniğine bölgede "dolap çatma" denilmektedir.(1)

1.2. Oranlar:

Alt sıra pencereler uzamış 1/2 oranına gelmiştir. Tepe penceresi yatık bir hal alarak 3/2 oranını vermektedir.

1.3. Teknik:

Esas iskeleti oluşturan dikmeler arası 20'şer santim ara ile tâli dikmelere bölünmüştür. Bunlar yatayda da 20'şer santim ara ile bağlanarak bir kafes iskelet oluştururlar. Pencere eni ve boyu ile bu küçük modülün katları olarak yapılmıştır.

2. Biçim Özellikleri:

2.1. Dekorasyon olanakları:

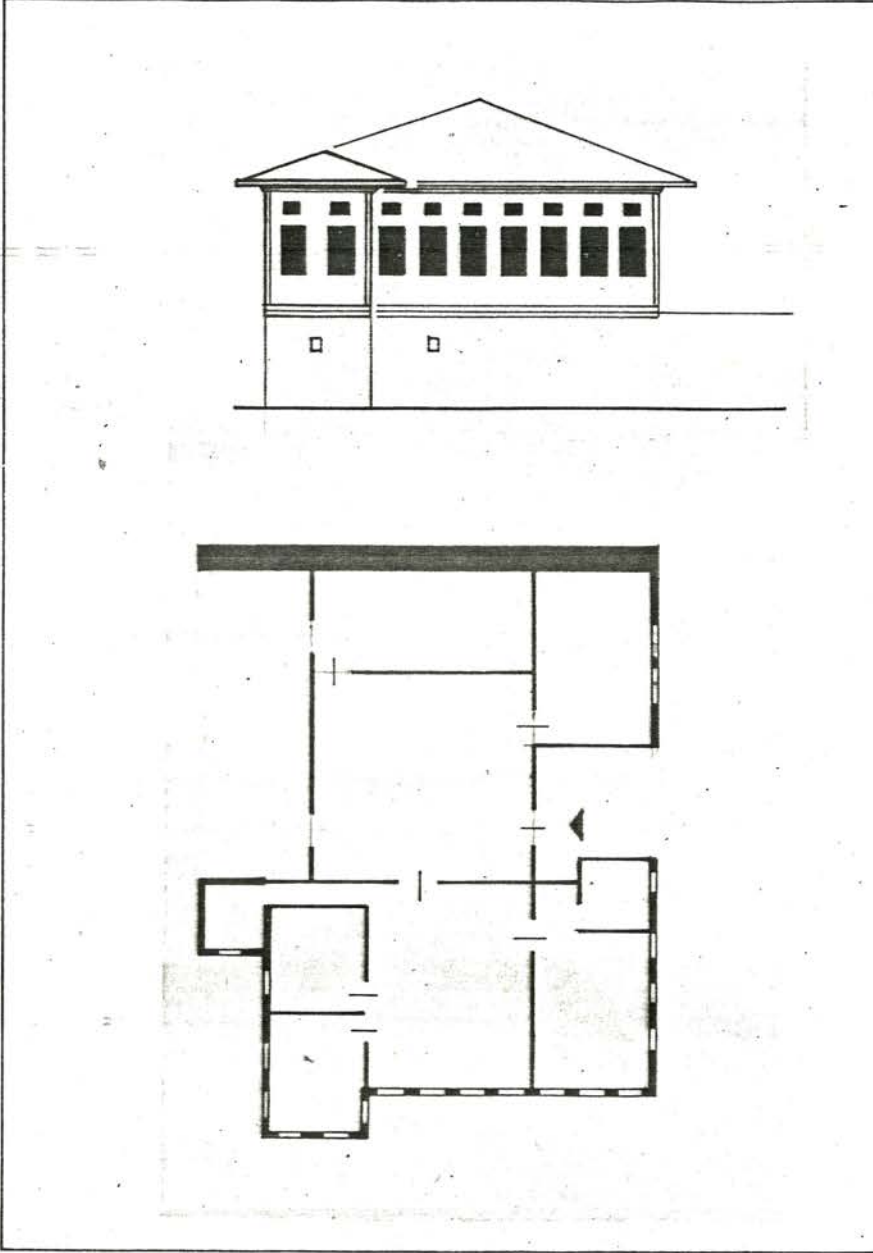
Ahşap ve taş malzemenin belli bir modül ile kullanılması cephede geometrik bir düzen oluşturur.

2.2. Cephe gruplaması ve mimarisi:

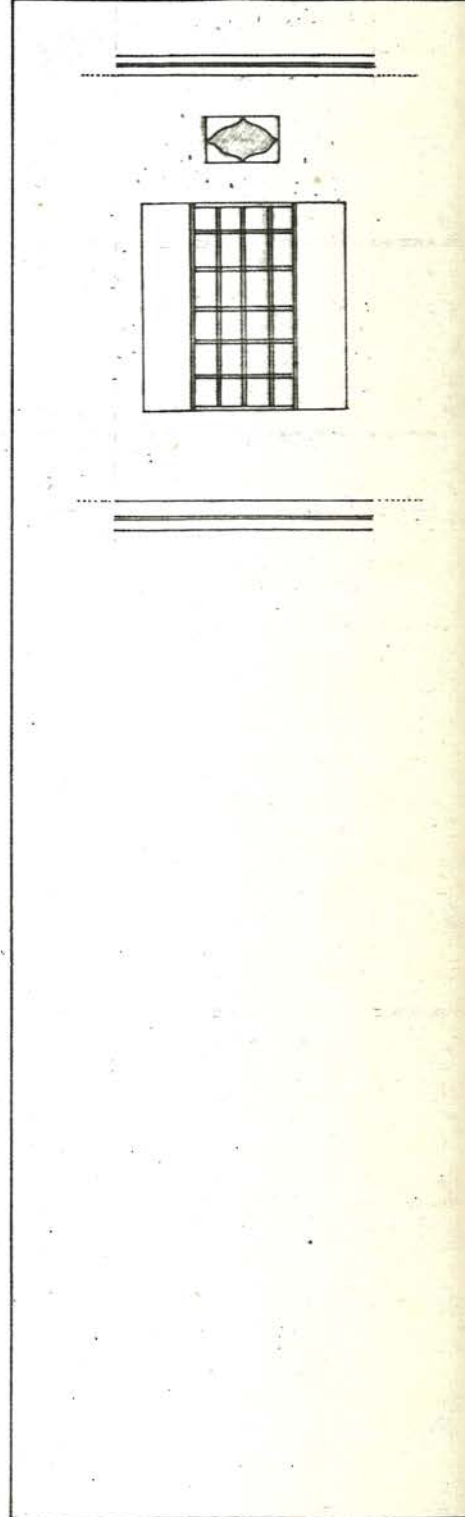
Dikey hatlı pencereler bir dizi oluşturur, ancak üstlerindeki tepe pencerelerinin çok küçülmüş olması dikeyde ikili grup etkisini azaltmıştır.

(1) N.Şen, Rize'den 5 Ev, s.16

CEPHE (1) - PLAN (2)



PENCERE TIPLERİ 1/50



ORANLAR

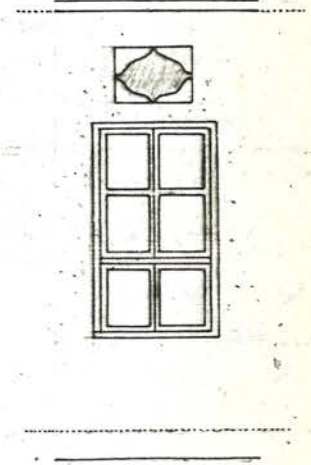
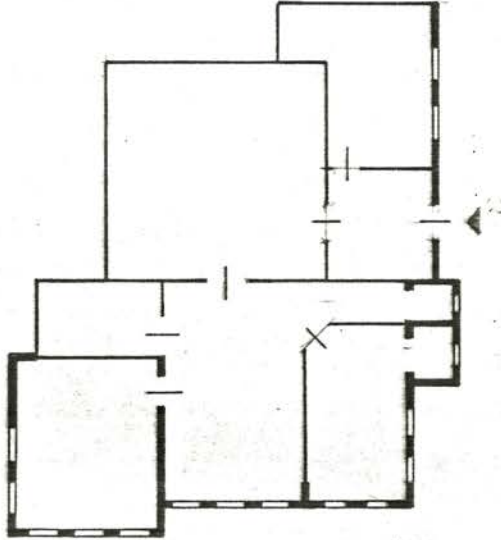
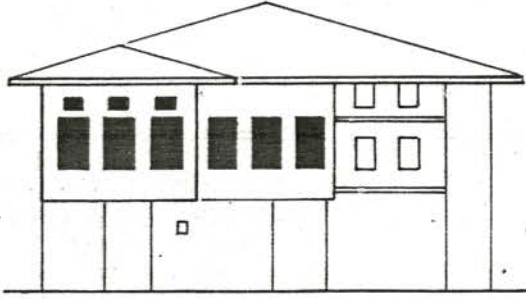
$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{50}{30} \approx 1.66 \approx \frac{3}{2}$$

$$p. \quad \frac{a}{b} = \frac{70}{135} \approx 0.51 \approx \frac{1}{2}$$

- (1) D.G.S.A. Mimarlık Fakültesi, Rölöve ve Restorasyon Kürsüsü Arşivi
(2) aynı yer

CEPHE (1) - PLAN(2)

PENCERE TIPLERİ 1/50



ORANLAR

$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{50}{30} \approx 1.66 \approx \frac{3}{2}$$

$$p. \quad \frac{a}{b} = \frac{70}{135} \approx 0.51 \approx \frac{1}{2}$$

(1) D.G.S.A. Mimarlık Fakültesi, Rölöve ve Restorasyon Kürsüsü Arşivi
(2) aynı yer.

18.yüzyıl ortalarına ait Yalı üç sofalı oldukça büyük bir yapı idi, ancak bugün yıkılarak yapıdan iz kalmamıştır.

1. Yapım Özellikleri:

1.1. Malzeme:

Alt kat beden duvarları özellikle rıhtım tarafında tuğla/taş almasıık örülmüş ve 60 cm. kalınlığında kendi kendini taşıyabilir olmasına karşın, 25-30 cm. kalınlığında dikmeler ile 1.50-2.00 mt. arayla desteklenmiş idi. Böylece ahşap çatki ile kâgir kaide duvarı birbirine kenetlenmişti. Üst kat duvarları daha hafif ve sık dikmeli, tuğla dolgu ve çatkılı yüzleri sıvalı idi. Denize ve kuzeye bakan cepheler ahşap kaplanmış ve aşı boyası ile boyanmıştı.

1.2. Oranlar:

Alt pencereler 1/2, yatay oval üstlükler 3/2 oranındadır.

1.3. Teknik:

Yapı yapıldıktan sonra 1770 ve II.Mahmut devrinde, yani 19.yüzyıl ilk yarısında bir tamir ve değişiklik geçirmiştir. Son tamirde altlı üstlü olan orijinal pencere sistemi bozularak altlıkların doğrama bölüntüleri sadeleştirilmiş, kapaklar kaldırılmış, oval şekilli olan üstlük alçı pencereler kaplama ile tamamen kapatılmıştır.(1) Prof.Eldem oval üstlüklerin de tam orijinal olmadığını, altlık pencere üstündeki sağır tabakanın yüksekliğinin fazlalığına dikkati çekerek ilk yapının üstlüklerinin daha dik ve büyük olabileceğini yazıyor.

2. Biçim Özellikleri:

2.1. Dekorasyon olanakları:

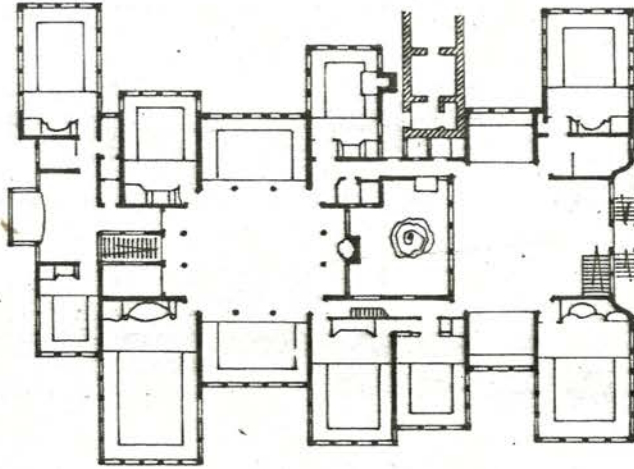
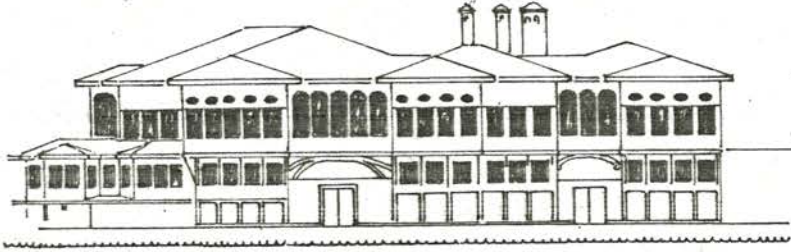
Ahşap kısımlar kırmızı aşı boyası, sıvalı kısımlar ise kalem işi boyalıydı. Kitabelerin üzerine yeşil renkte yaprak girlandları ve festonlar boyanmıştı. Bazı tepe pencerelerinin olmadığı yerlerde pencere boya ile taklit edilmiş, etrafları çiçek çelenkleri ile çevrilmişti. Bezeme barok kıvrımlarına rağmen ampire kaçır bir karakter taşıyordu.

2.2. Cephe gruplaması ve mimarisi:

Yapını boyu 100.00 mt. kadardı ve çıkmaları ile hareketli bir görünüm vermekteydi. Girintilerin derin, çıkmaların uzun olması pencere gruplamalarında, yatayda üçlü ve beşli gruplamalara imkan vermişti, bu nedenle odalarda 12, hatta 14 pencere bulunabiliyordu.

(1) S.H.Eldem, Köçeoğlu Yalısı-Bebek, s.17

CEPHE (1) - PLAN (2)

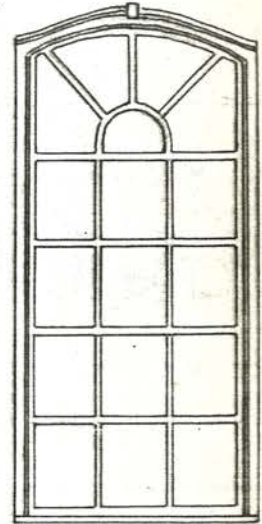
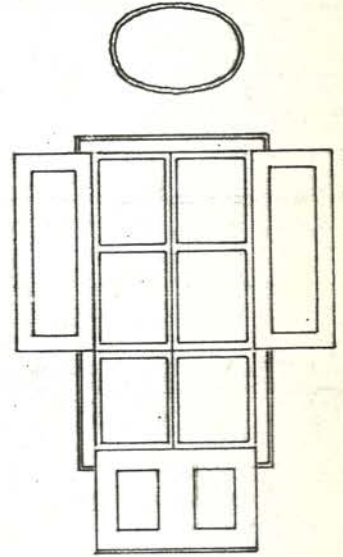


ORANLAR

$$Tp. \quad \frac{a}{b} = \frac{90}{50} = 1.80 \approx \frac{3}{2}$$

$$p. \quad \frac{a}{b} = \frac{100}{200} = 0.50 = \frac{1}{2}$$

PENCERE TIPLERİ 1/50



(1) S.H.Eldem, KÜÇEOĞLU YALISI BEBEK, s.46-49

(2) S.H.Eldem, aynı eser, aynı yer.

DEFTERDAR KONAĞI - KÜTAHYA

İki katlı Konağın üst katında sokağa çıkma yapan iki odanın tek sıra pencere dizisi ahşap kafeslidir. Ön cephedeki iki oda arasına uzanan Hayat çıkma şeklinde bir köşk oluşturur. Üç basamak ile çıkılan köşk, Hayat kotundan 1.00 mt. yüksekliktedir ve sokağa hakim çıkma, kafesli pencerelerle çevrilidir. Hayatın bahçe yönü sürme pencere ile kapaklıdır.



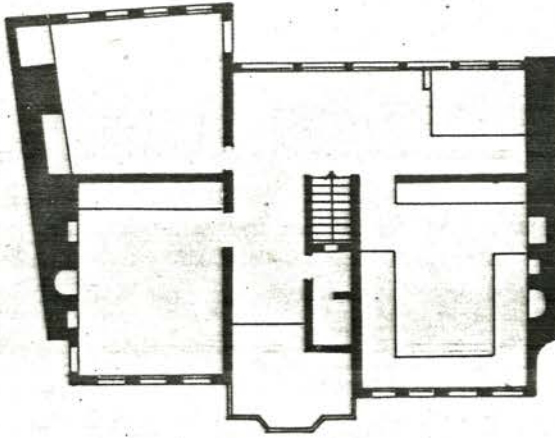
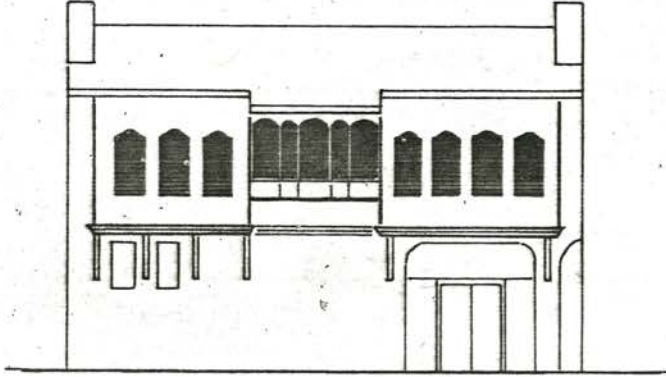
Resim 150. Kütahya Defterdar Konağı genel görünüşü.



Resim 151. Defterdar Konağı pencereleri

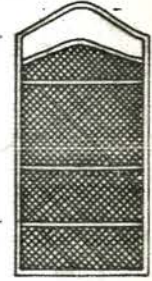
CEPHE (1) - PLAN (2)

PENCERE TIPLERİ 1/50



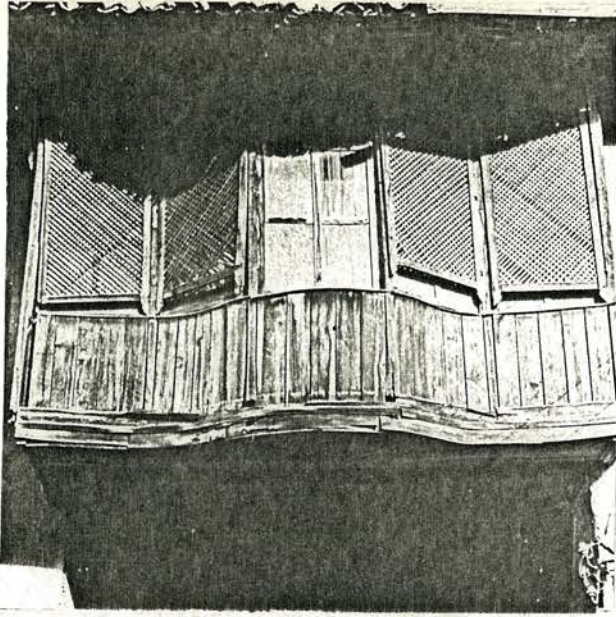
ORANLAR

$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{90}{180} = 0.50 = \frac{1}{2}$$



(1) L.Eser, KÜTAHYA EVLERİ, s.61-63

(2) L.Eser, aynı eser, aynı yer.



Resim 152. Kütahya, Defterdar Konağı, kafesli çumba pencereleri.



Resim 153. Defterdar Konağı kafesli pencereleri.



Resim 154. Defterdar Konağı iç görünüşü.

Batı Makedonya'daki evin planı dış sofalı tiptedir. Uzun cephesi ile güneye açılan Hayat, doğu-batı yönünde uzanır. Köşk oda, hayatın güney kısmında yer alır.Ev,sıra odaları ile kuzeye arkasını dönmüştür.(1)

1. Yapım Özellikleri:

1.1. Malzeme:

Ev, yüksek taş duvarlar üzerine oturur. Esas kat ahşap karkastır. Köşk oda, seki ve diğer odaların çıkmaları ahşap payandalarla desteklenmiştir.

1.2. Oranlar:

Tek sıra pencere dizisi izlenen cephede pencereler 2/3 oranındadır.

1.3. Teknik:

Pencerelerde ahşap, yatay mihverli kapaklar bulunur. Pencere alınlığı da ahşaptır. Kat girişleri ve köşe dikmeleri ahşap silme ile kaplanmıştır.

2. Biçim Özellikleri:

2.1. Dekorasyon Olanakları:

Malzemenin getirdiğinden fazlası aranmamış, doğramadaki ince işçilik ve ahşap ile duvarın malzeme etkisi cephe dekorasyonunu oluşturmuştur.

2.2. Cephe Gruplaması ve Mimarisi:

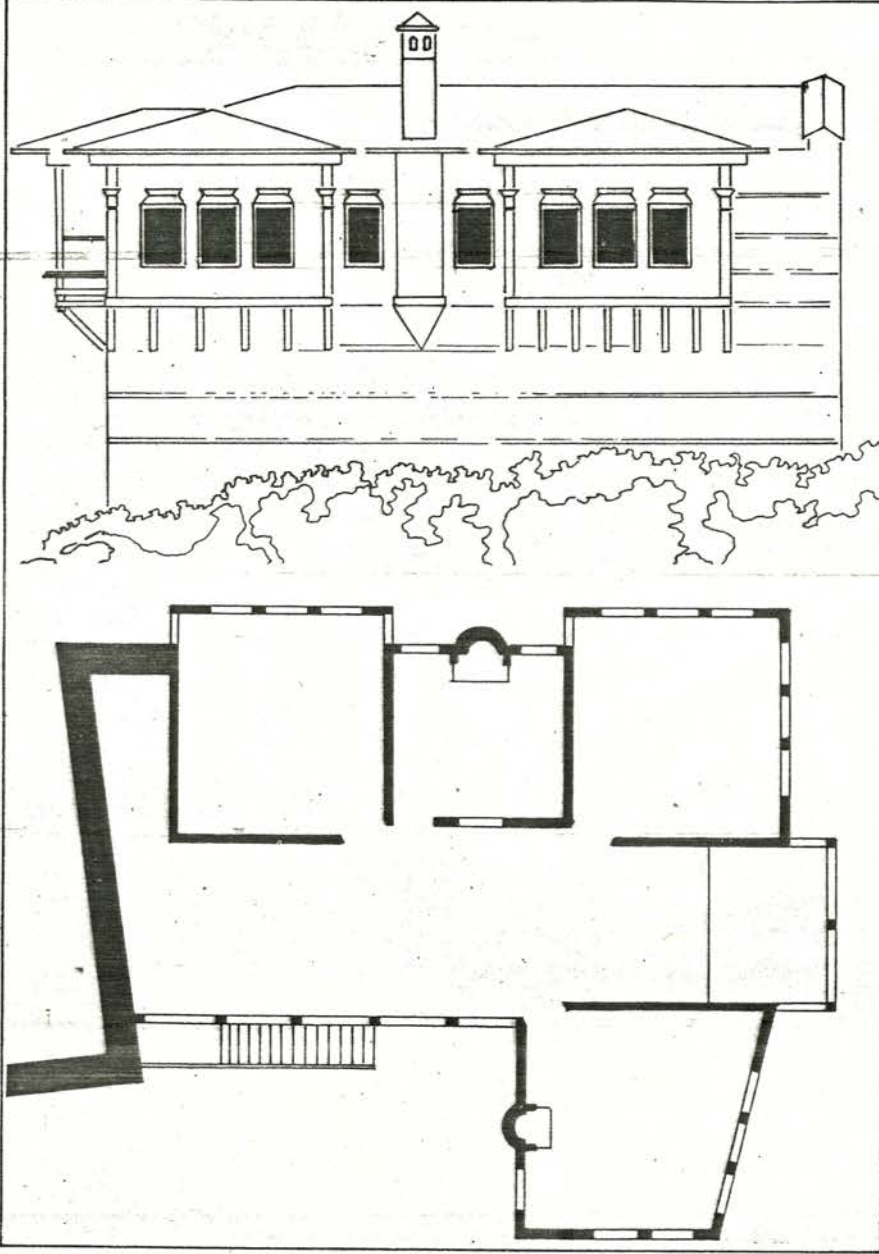
Nakışlı alçı pencereler yoktur. Cephede tek sıra pencere dizisi görülür. Bu pencereler üçlü gruplar yaparak dizilmişlerdir.

3. Duvarla ve Yapı ile Bağlılıklar:

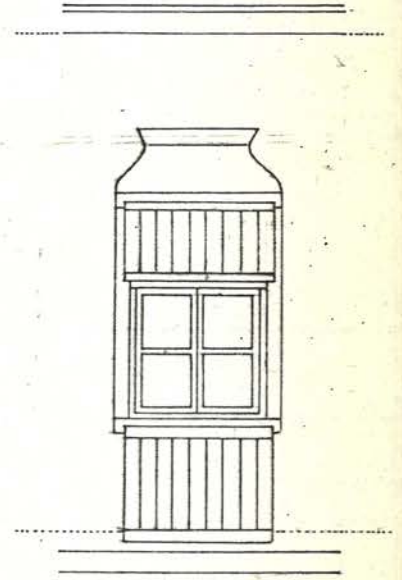
Pencere alınlık ve pervazı, kapaklar, kat ve köşe silmeleri duvarla aynı yüzdedir.

(1) H.Sezgin, Batı Makedonya'da Türk Mimari Eserleri, s.60-61.

CEPHE(1) - PLAN(2)



PENCERE TIPLERİ 1/50



ORANLAR

$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{90}{140} = 0.64 \approx \frac{2}{3}$$

(1) H.Sezgin, BATI MAKEDONYA'DA TÜRK MİMARİ ESERLERİ, s.62-66

(2) H.Sezgin, aynı eser, aynı yer.

KUÇUK GÖLDELİLER EVİ - KULA

18.yüzyıl yapısı ev orta sofalı plan tipindedir. Sokağa çıkma yapan odalarında ahşap kapaklı tek sıra pencere vardır. Ön ve arka bahçeye cephesi olan sofanın pencereleri çıkmalıdır.

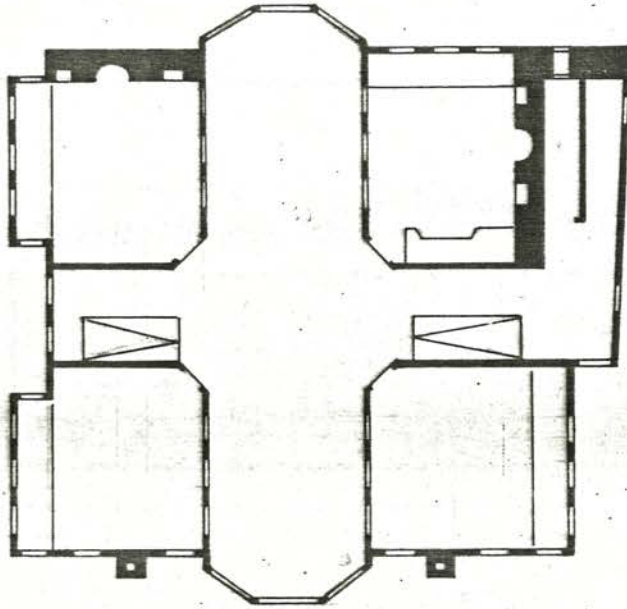
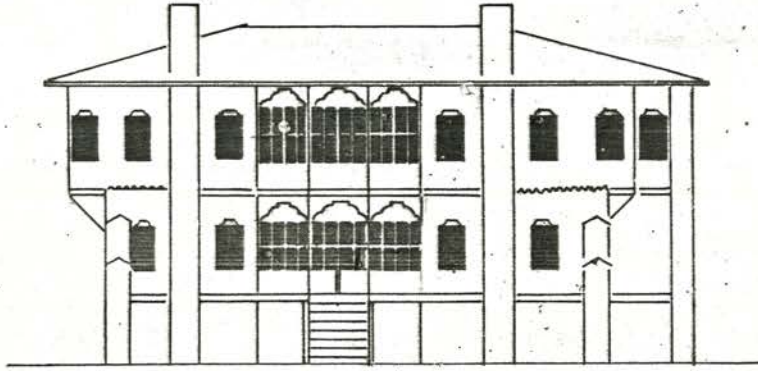


Resim 155. Kula, Küçük Gödeliler Evi sokak cephesi genel görünüşü.



Resim 156. Kula, Küçük Gödeliler Evi bahçe cephesi görünüşü.

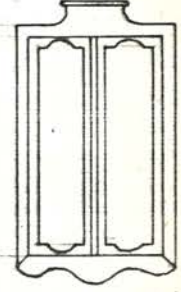
CEPHE (1) - PLAN (2)



ORANLAR

$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{90}{145} = 0.62 \approx \frac{3}{5}$$

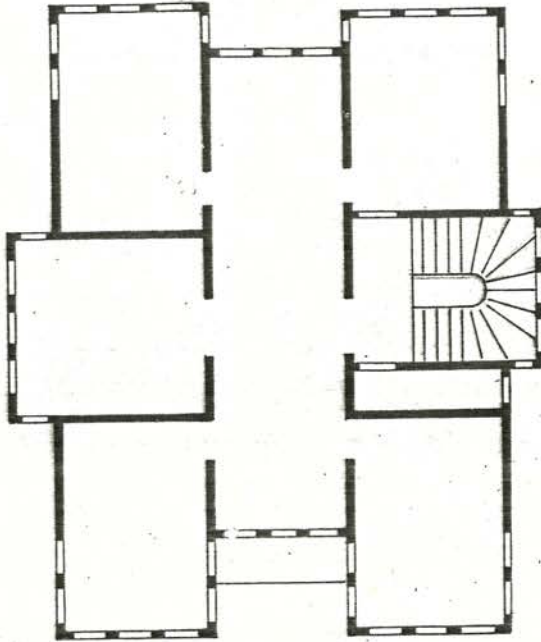
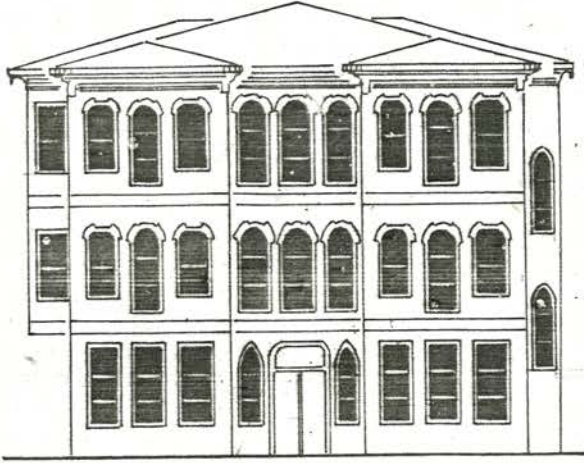
PENCERE TIPLERİ 1/50



(1) Y.Tosun, MİLLÎ MİMARİMİZDE KULA EVLERİ, s.113

(2) Y.Tosun, aynı eser, aynı yer.

CEPHE (1) - PLAN (2)

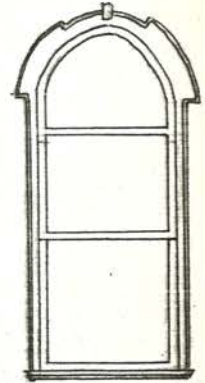
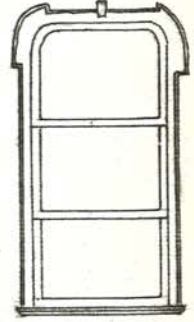


ORANLAR

$$P1. \quad \frac{a}{b} = \frac{90}{180} = 0.50 = \frac{1}{2}$$

$$P2. \quad \frac{a}{b} = \frac{90}{215} \approx 0.42 \approx \frac{2}{5}$$

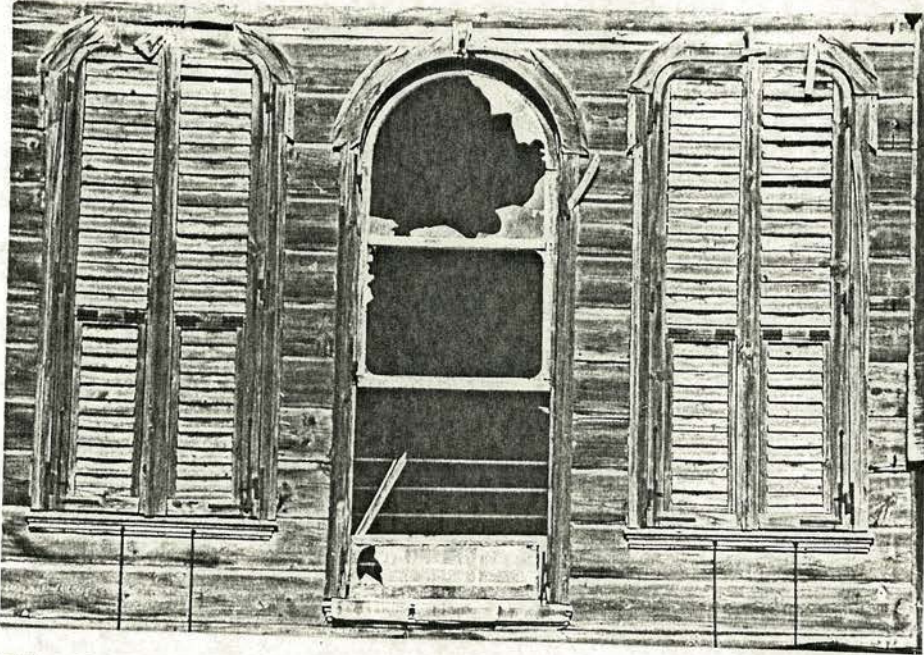
PENCERE TIPLERİ 1/50



- (1) D.G.S.A. Mimarlık Fakültesi, Rölöve ve Restorasyon Kürsüsü Arşivi.
 (2) aynı yer.



Resim 157. Altunizade
Nazım Bey Evi genel gö-
rünüü.



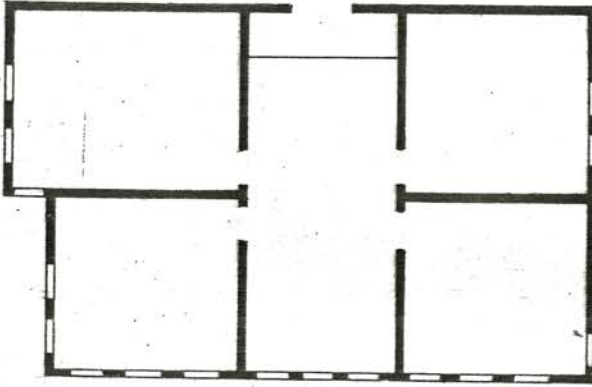
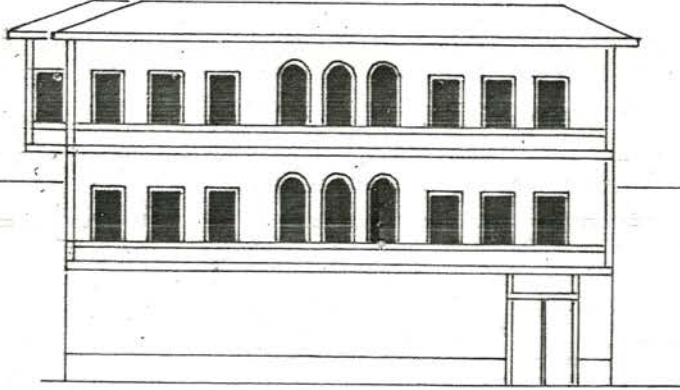
Resim 158. Nazım Bey
Evi pencere gruplaması



Resim 159. Nazım Bey
Evi pencere gruplaması

CEPHE - PLAN

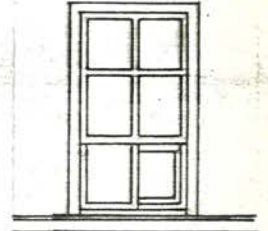
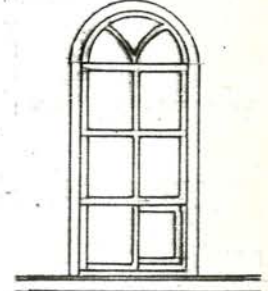
PENCERE TIPLERİ 1/50



ORANLAR

$$P1. \quad \frac{a}{b} = \frac{71}{132} \approx 0.54 \approx \frac{1}{2}$$

$$P2. \quad \frac{a}{b} = \frac{71}{175} \approx 0.40 \approx \frac{2}{5}$$

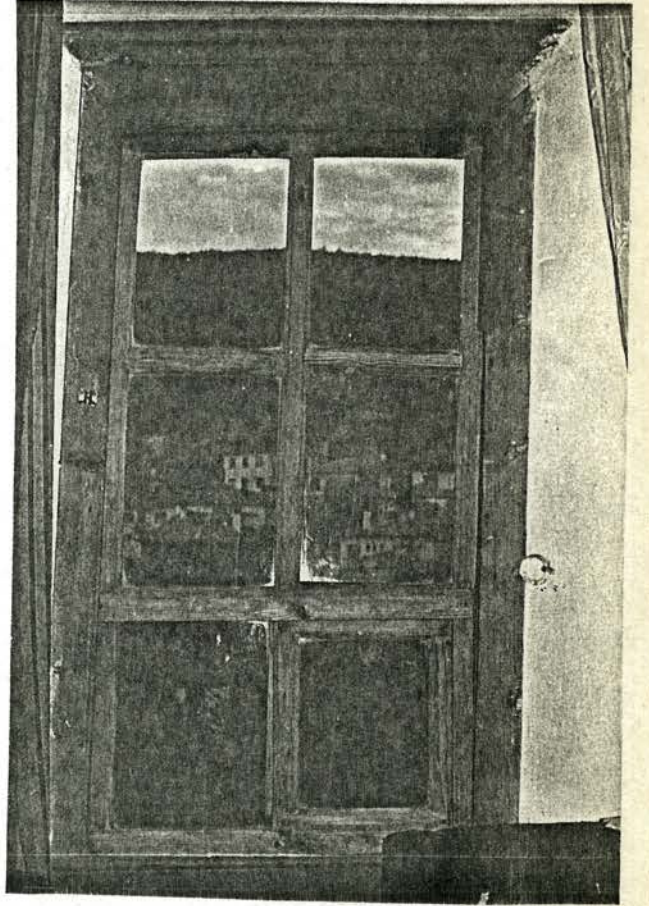




Resim 160. Göynük, Müftüler Evi genel görünüşü.



Resim 161. Müftüler Evi pencereleri görünüşü.

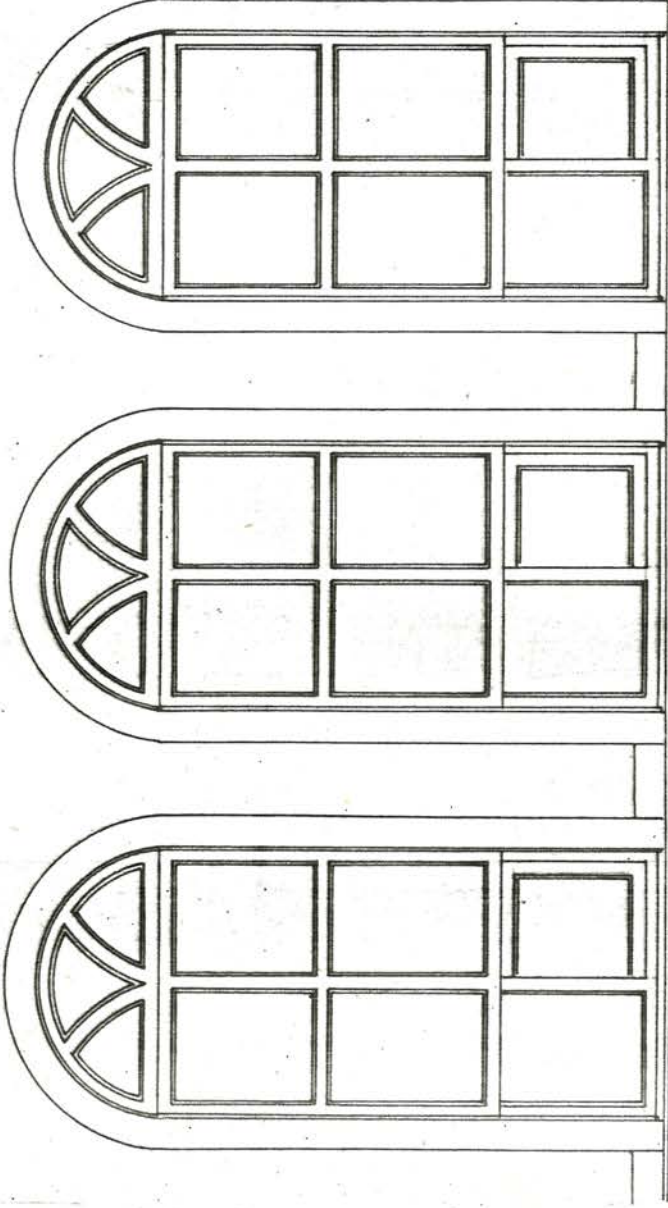


Resim 162. Müftüler Evi pencere iç görünüşü.

Kesit

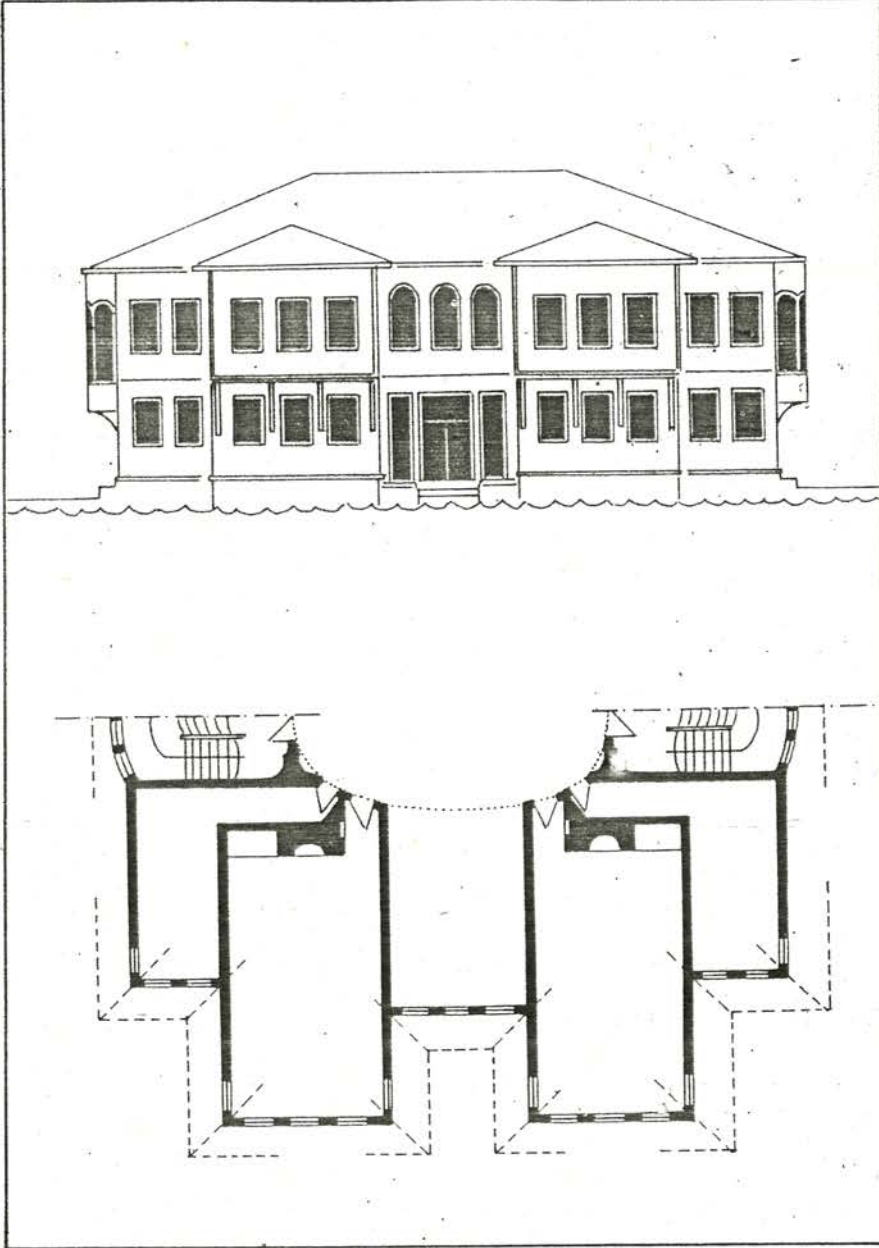
Görünüş

Plan

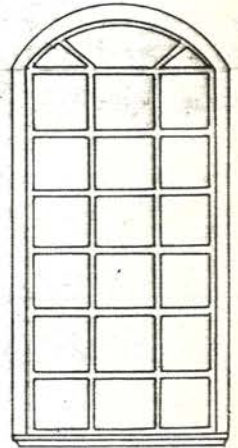
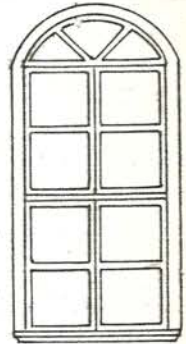
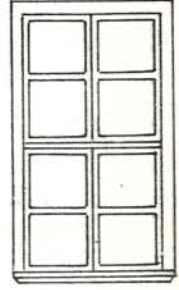


Çizim 16. Göynük, Müftüler Evi, üst kat pencere sistem detayı 1/20

CEPHE (1) - PLAN (2)



PENCERE TIPLERİ 1/50



ORANLAR

$$P1. \quad \frac{a}{b} = \frac{90}{170} \approx 0.53 \approx \frac{1}{2}$$

$$P2. \quad \frac{a}{b} = \frac{90}{200} \approx 0.44 \approx \frac{2}{5}$$

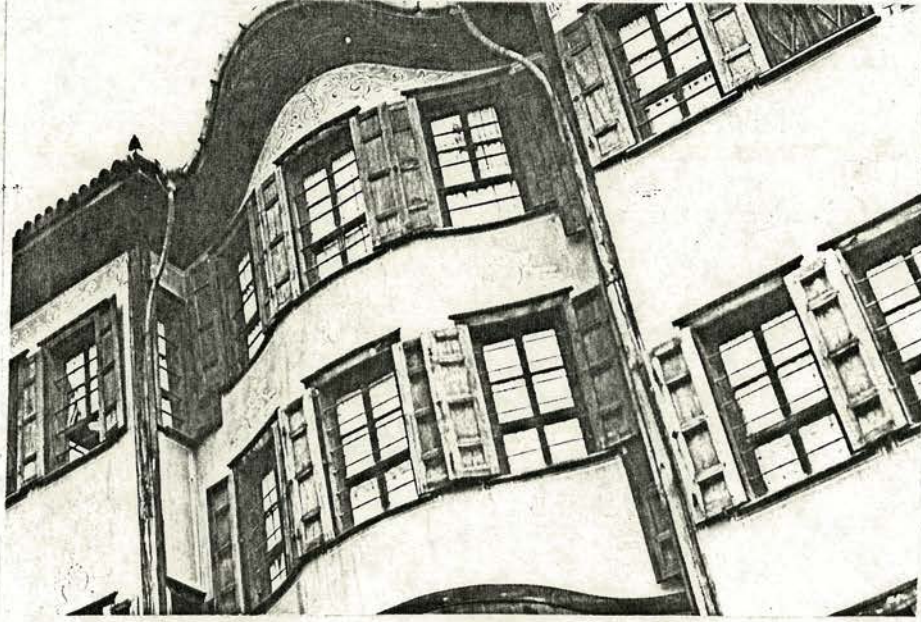
$$P3. \quad \frac{a}{b} = \frac{120}{270} \approx 0.45 \approx \frac{1}{2}$$

(1) D.G.S.A. Mimarlık Fakültesi, Rölöve ve Restorasyon Kürsüsü Arşivi.

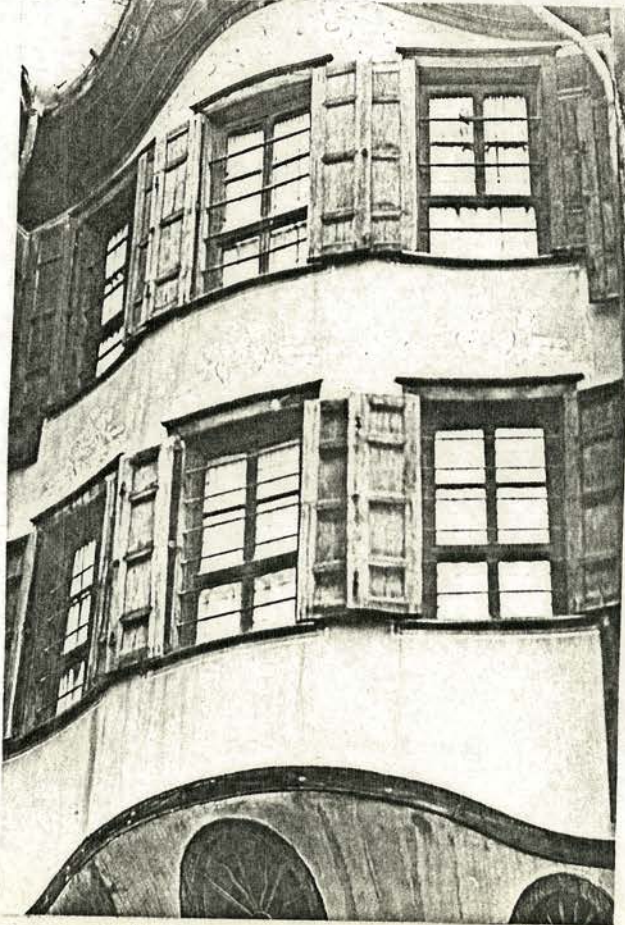
(2) aynı yer.

ARABACI YORGİ EVİ - FİLİBE-BULGARİSTAN

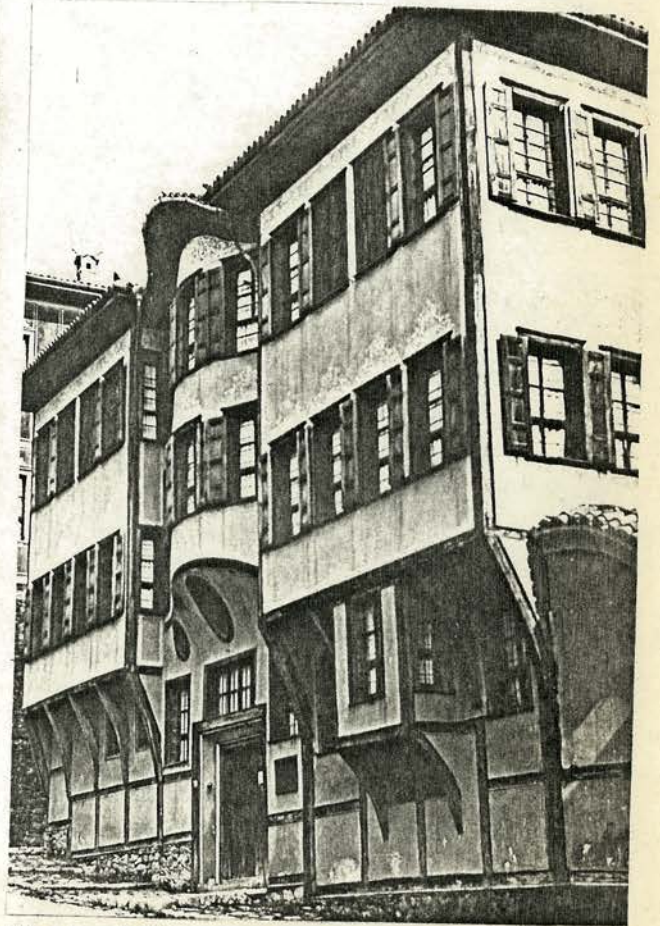
Filibe, Nöbettepe'de 19.yüzyıl yapısı ev, orta sofa plan tipindedir. Sofa orta kısmı yuvarlaktır ve ön odalar arasına uzanan kısmında üç basamakla çıkılan bir sekililik vardır. Sekililiğin ve sofanın diğer ucundaki eyvanın dış duvarları kavislidir. Cephede tek sıra pencere dizisi, ortada sekililiğin kotuna uyarak yükselir. Pencerelerin ahşap kapakları vardır.



Resim 163. Arabacı Yorgi Evi pencereleri görünüşü.



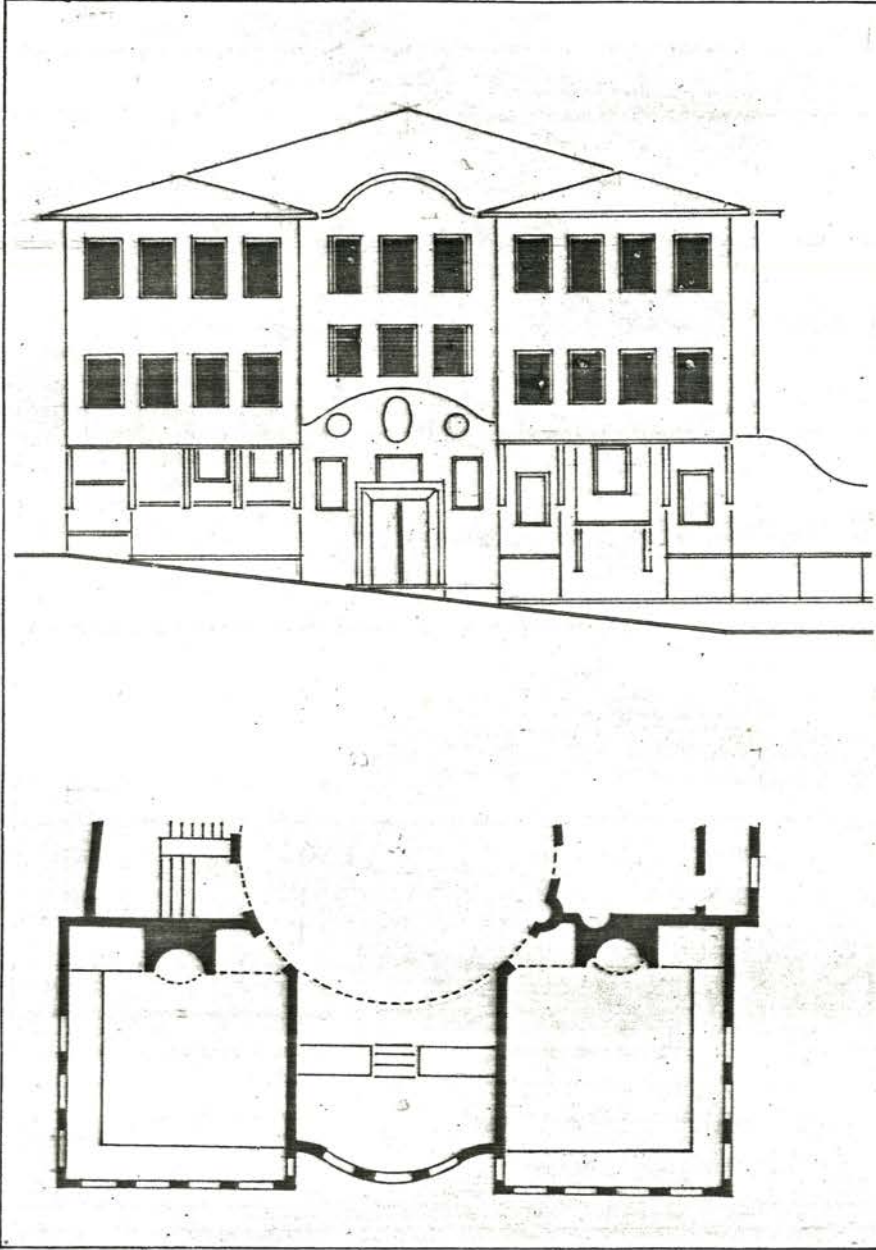
Resim 164. Arabacı Yorgi Evi sofa pencereleri.



Resim 165. Arabacı Yorgi Evi genel görünüşü.

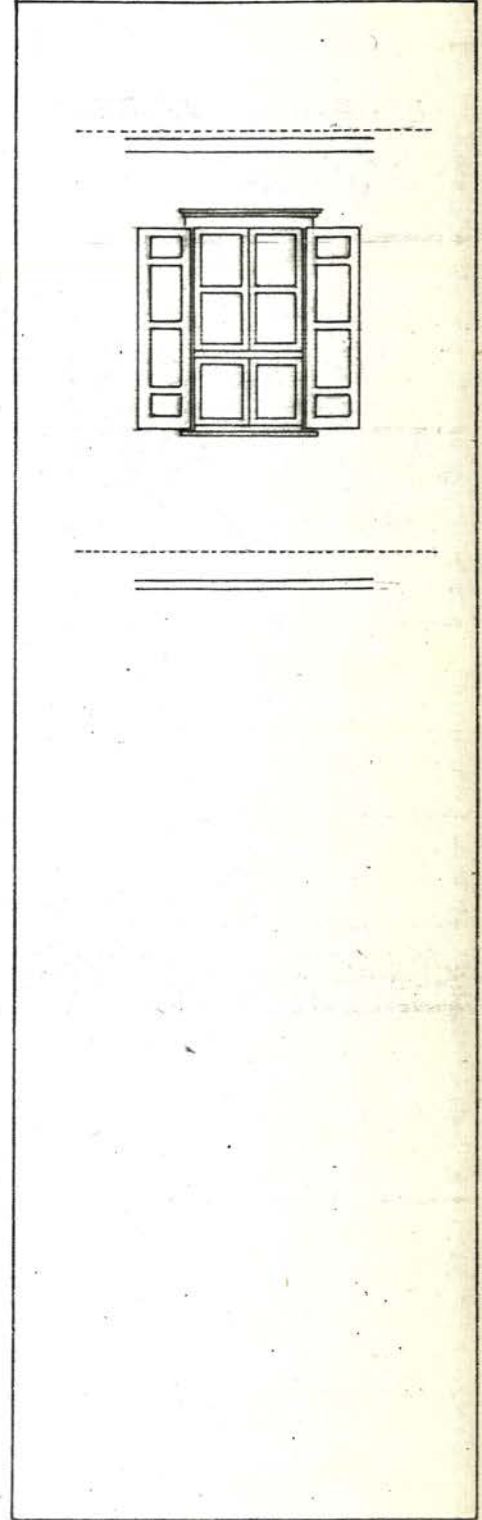
CEPHE - PLAN (1)

PENCERE TIPLERİ 1/50



ORANLAR

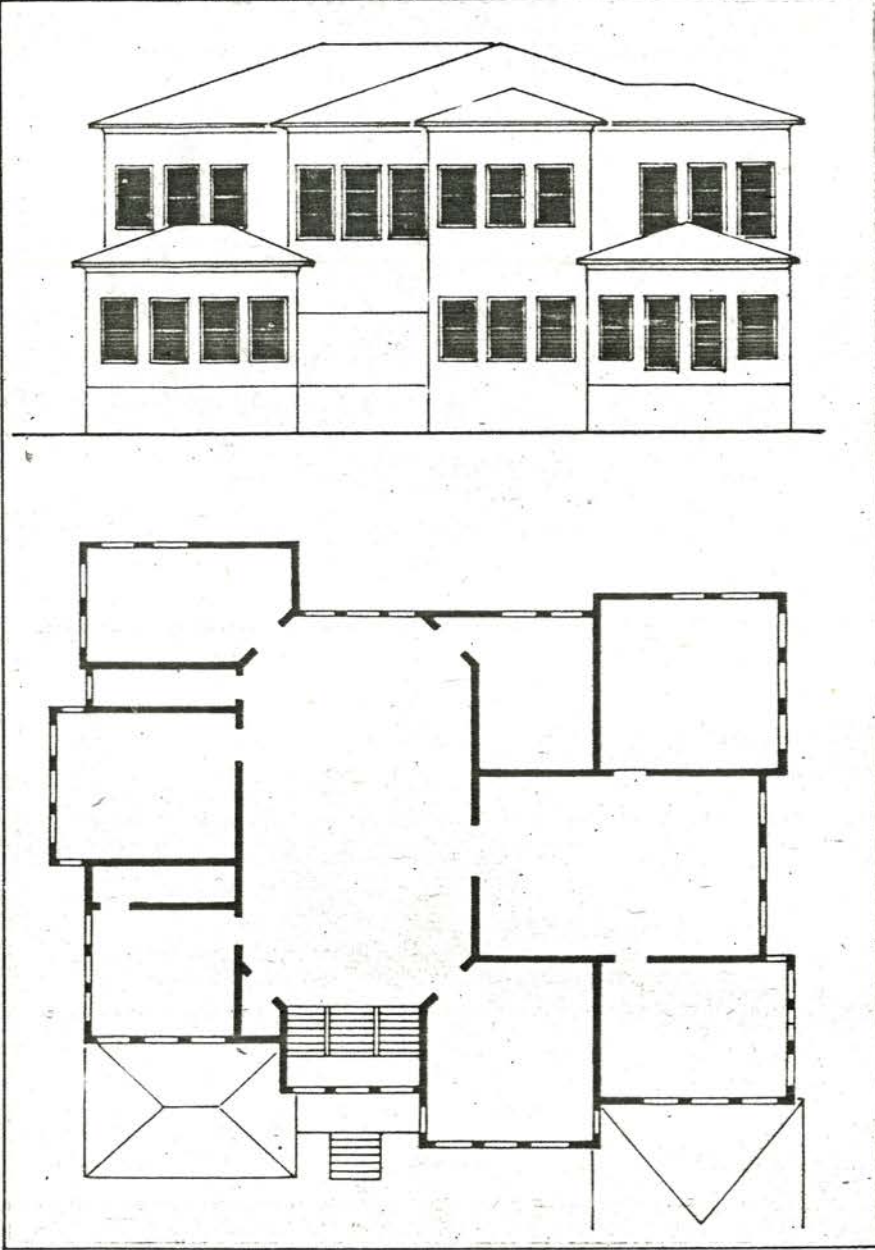
$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{70}{134} \approx 0.54 \approx \frac{1}{2}$$



(1) S.H.Eldem, Türk Evi Plan Tipleri, s.142

CEPHE (1) - PLAN (2)

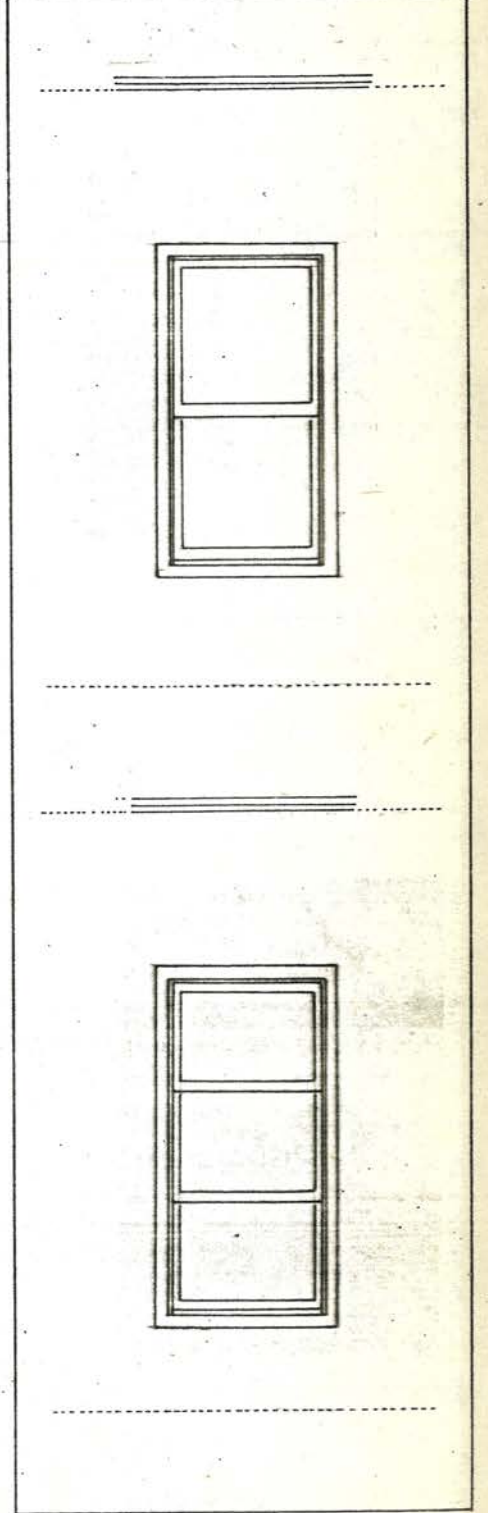
PENCERE TIPLERİ 1/50



ORANLAR

$$P1. \quad \frac{a}{b} = \frac{100}{200} = 0.50 = \frac{1}{2}$$

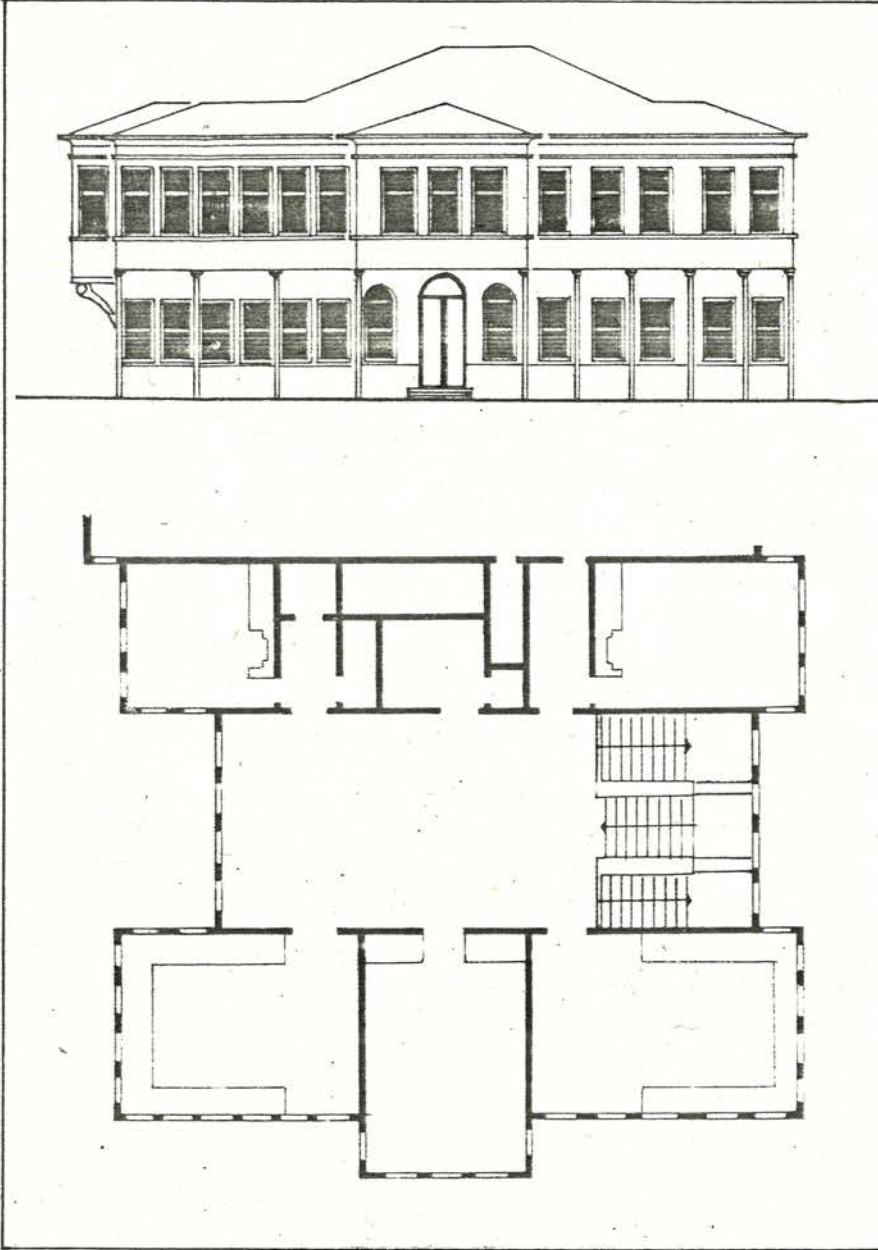
$$P2. \quad \frac{a}{b} = \frac{100}{210} \approx 0.45 \approx \frac{1}{2}$$



- (1) D.G.S.A. Mimarlık Fakültesi, Rölöve ve Restorasyon Kürsüsü Arşivi.
 (2) aynı yer.

CEPHE (1) - PLAN (2)

PENCERE TIPLERİ 1/50

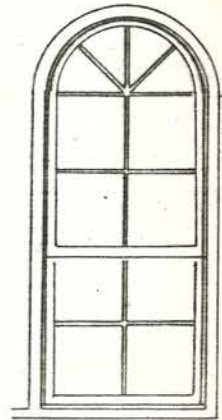
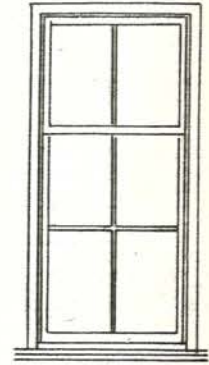
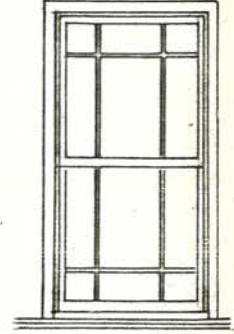


ORANLAR

$$P1. \quad \frac{a}{b} = \frac{100}{200} = 0.50 = \frac{1}{2}$$

$$P2. \quad \frac{a}{b} = \frac{95}{215} \approx 0.45 \approx \frac{1}{2}$$

$$P3. \quad \frac{a}{b} = \frac{105}{250} \approx 0.42 \approx \frac{2}{5}$$

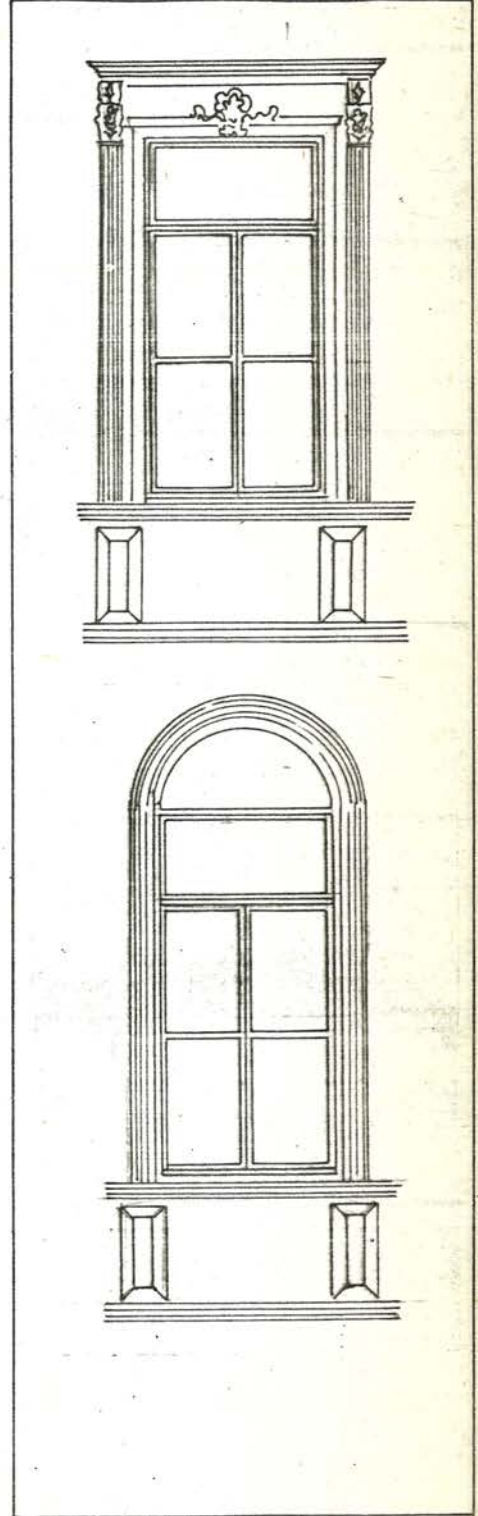
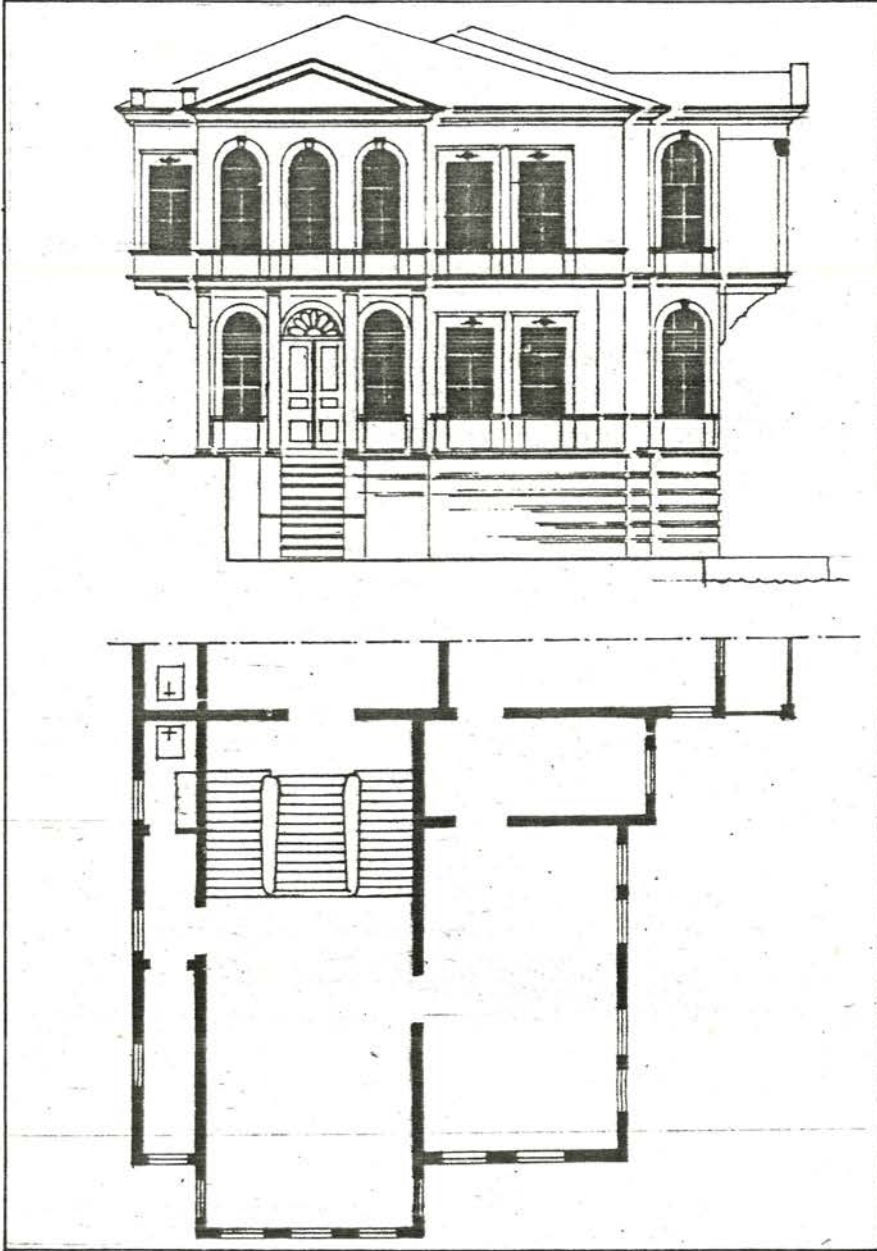


(1) D.G.S.A. Mimarlık Fakültesi, Rölöve ve Restorasyon Kürsüsü Arşivi.

(2) aynı yer.

CEPHE(1) - PLAN(2)

PENCERE TIPLERİ 1/50



ORANLAR

$$P1. \quad \frac{a}{b} = \frac{115}{240} \approx 0.50 \approx \frac{1}{2}$$

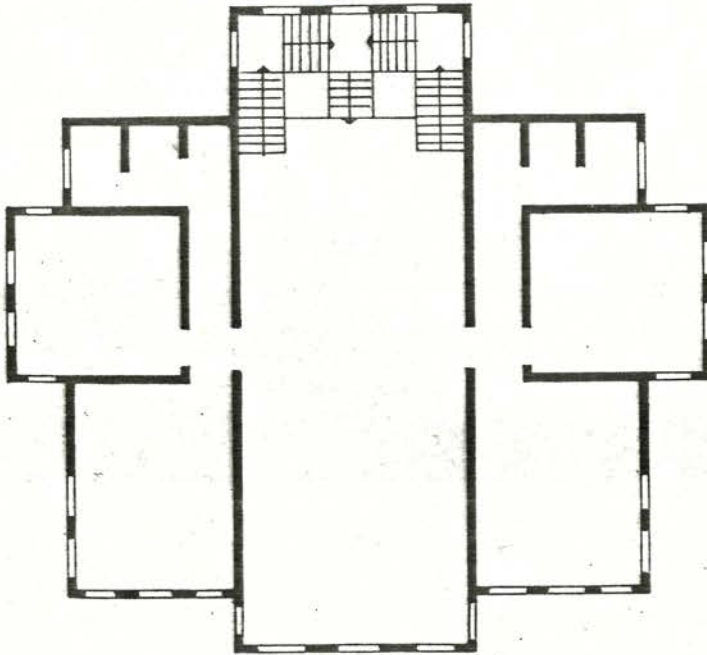
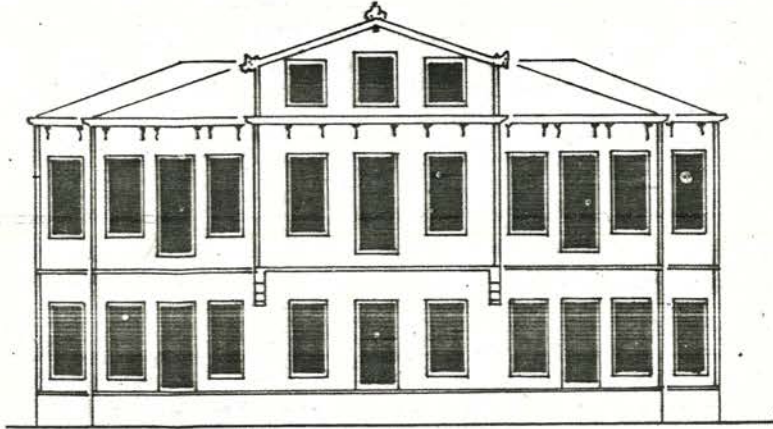
$$P2. \quad \frac{a}{b} = \frac{120}{300} \approx 0.40 \approx \frac{2}{5}$$

(1) D.G.S.A. Mimarlık Fakültesi, Rölöve ve Restorasyon Kürsüsü Arşivi.

(2) aynı yer.

CEPHE (1) - PLAN (2)

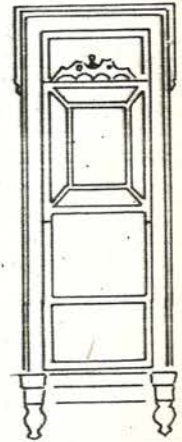
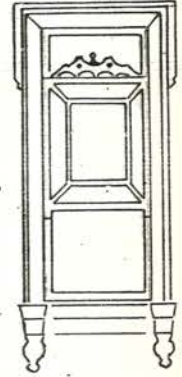
PENCERE TIPLERİ 1/50



ORANLAR

$$P1. \quad \frac{a}{b} = \frac{70}{180} \approx 0.40 \approx \frac{2}{5}$$

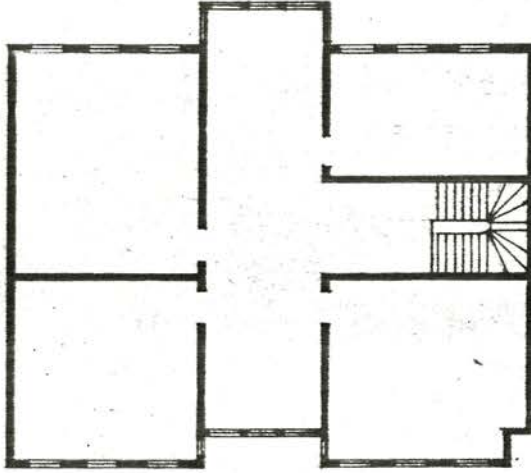
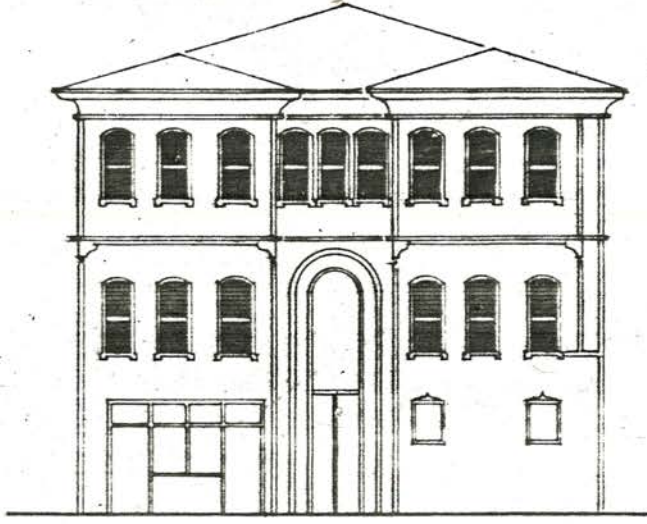
$$P2. \quad \frac{a}{b} = \frac{70}{225} \approx 0.30 \approx \frac{1}{3}$$



(1) D.G.S.A. Mimarlık Fakültesi, Rölöve ve Restorasyon Kürsüsü Arşivi.

(2) aynı yer.

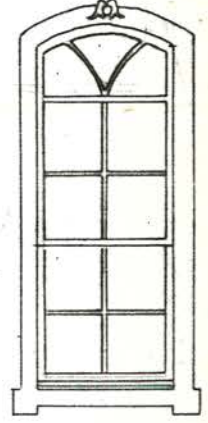
CEPHE - PLAN



ORANLAR

$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{90}{240} \approx 0.37 \approx \frac{2}{5}$$

PENCERE TIPLERİ 1/50

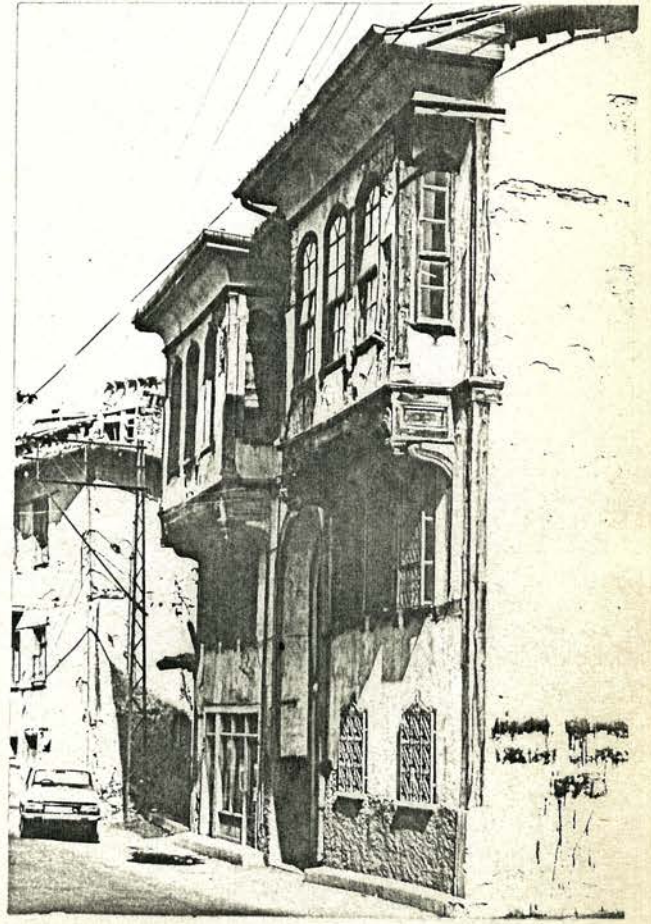




Resim 166. Kütahya Memnut Konağı cephesi genel görünüşü.



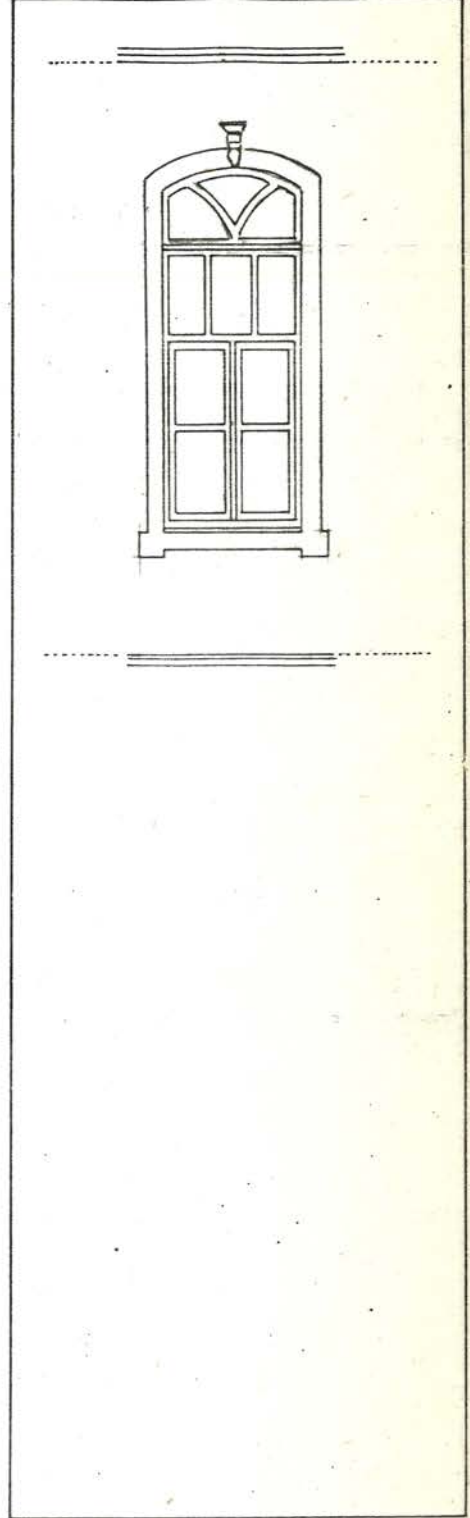
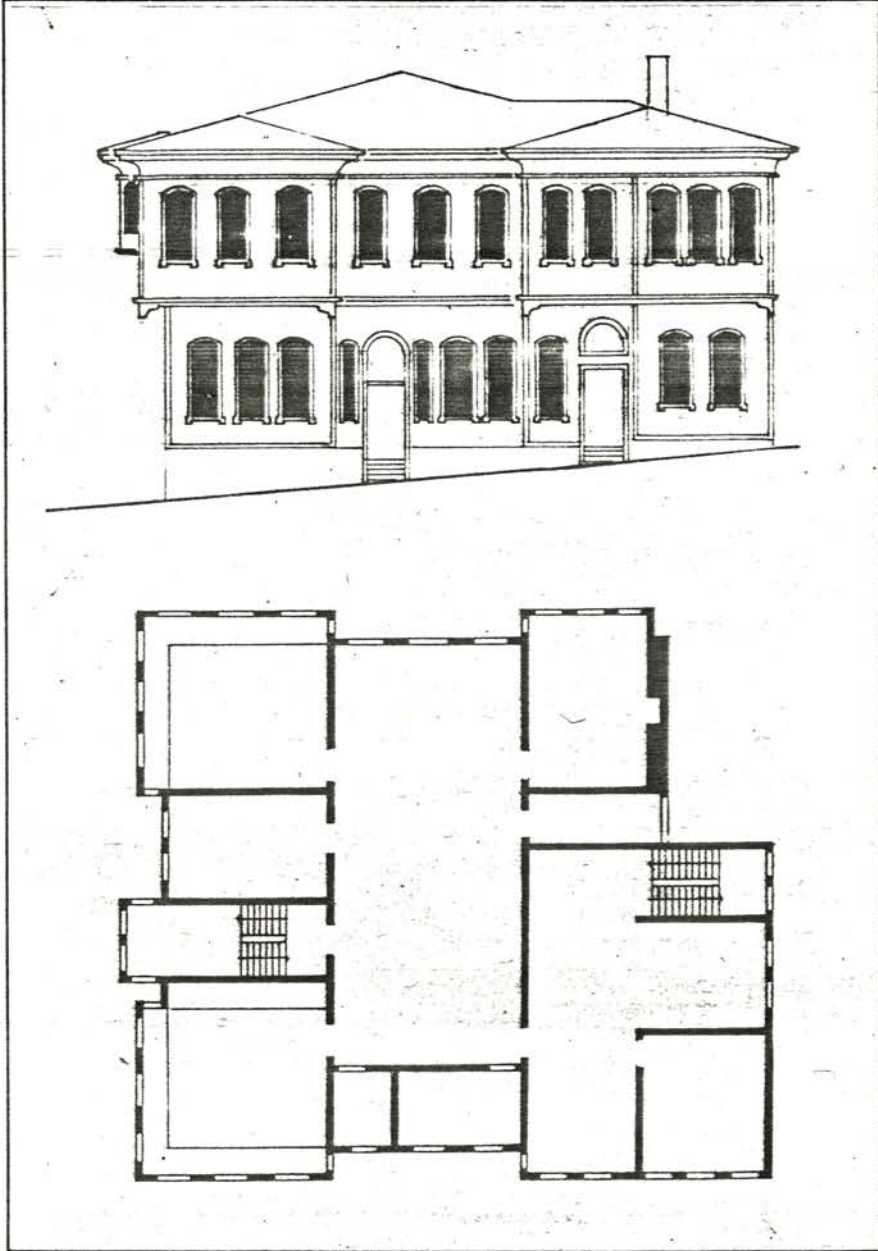
Resim 167. Memnut Konağı sofa penceresi görünüşü.



Resim 168. Memnut Konağı, yoldan görünüşü.

CEPHE (1) - PLAN (2)

PENCERE TIPLERİ 1/50



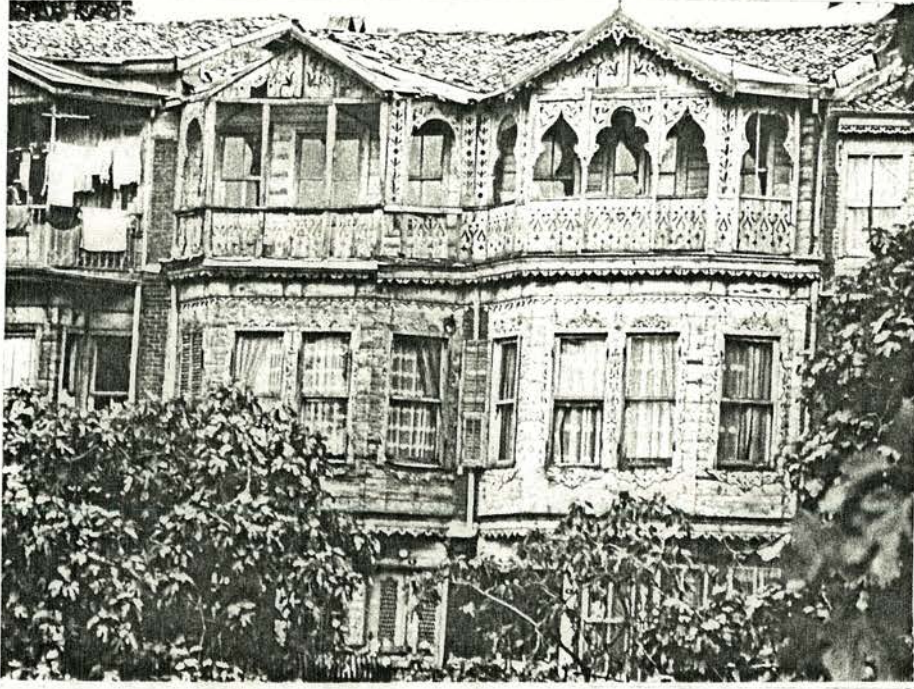
ORANLAR

$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{90}{240} \approx 0.37 \approx \frac{2}{5}$$

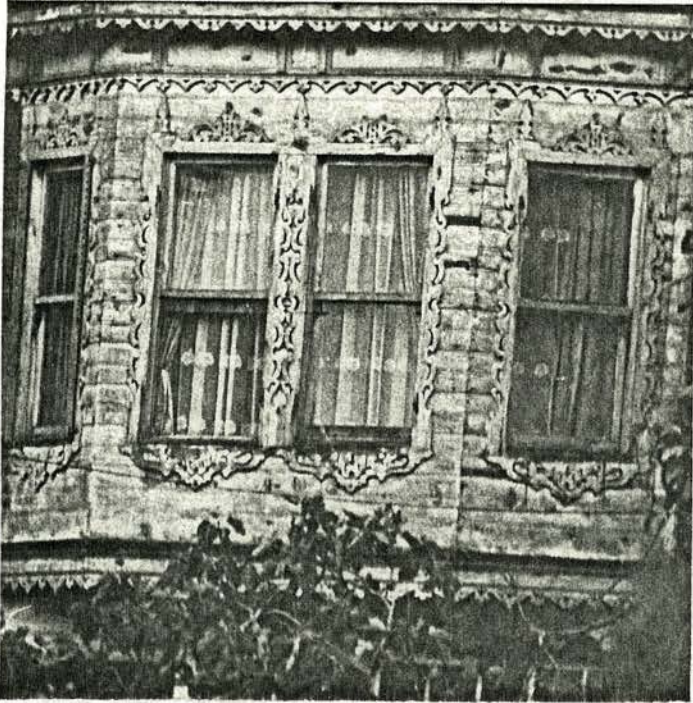
(1) D.G.S.A. Mimarlık Fakültesi, Rölöve ve Restorasyon Kürsüsü Arşivi.

(2) aynı yer.

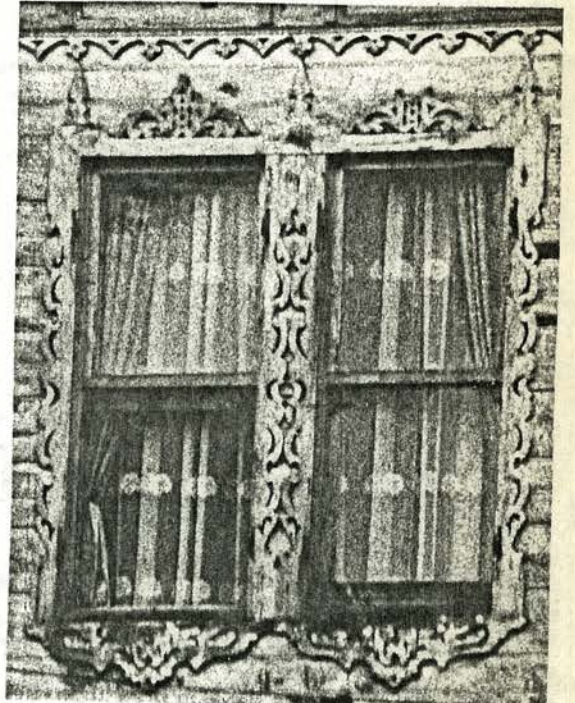
Üç sıra ev aynı tiptedir. Cephedeki iki tek ve ortada bir çift pencere-
nin çerçevesi bitkisel kaynaklı dal ve yaprak oyma motifli süslemeli,
barok bir karakter gösterir. Sürme pencereler 1/2 oranındadır.



Resim 169. Evin yoldan genel görünüşü.



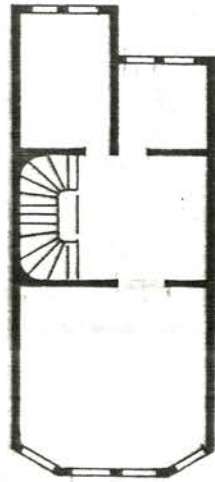
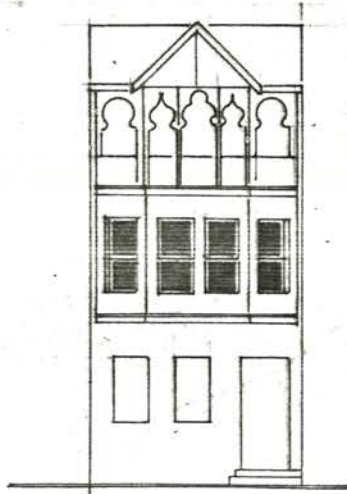
Resim 170. Cumba pencereleri görünüşü.



Resim 171. Cumba pencereleri
detayı ve süslemeleri.

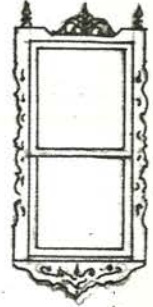
CEPHE - PLAN

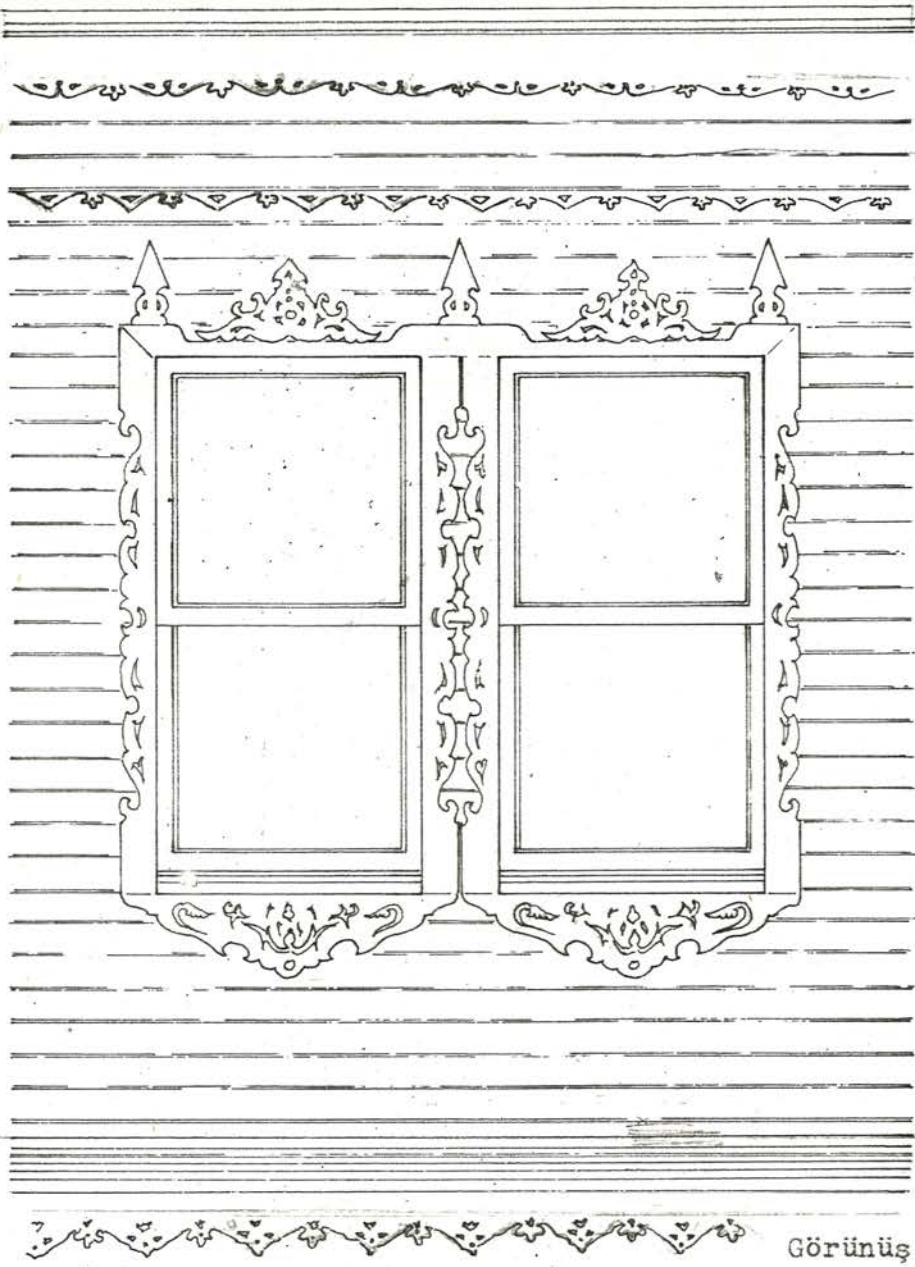
PENCERE TIPLERİ 1/50



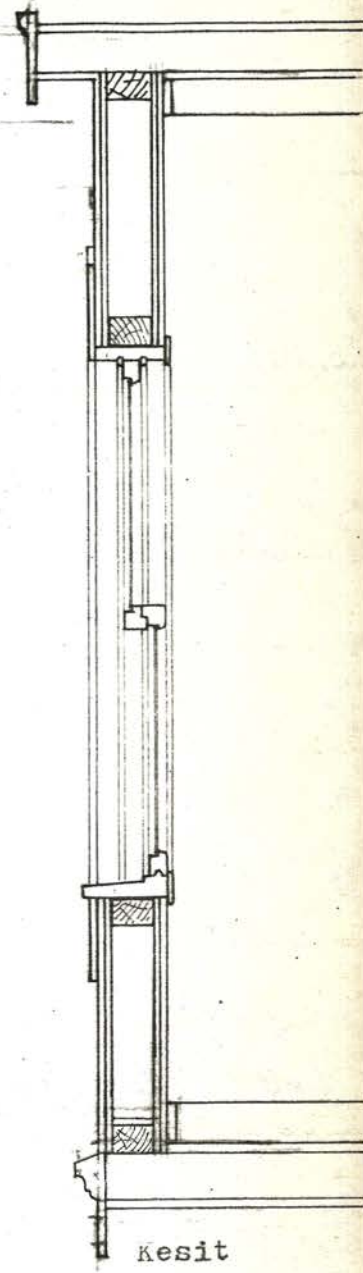
ORANLAR

$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{70}{140} = 0.50 = \frac{1}{2}$$

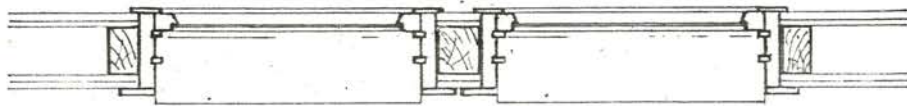




Görünüş



Kesit

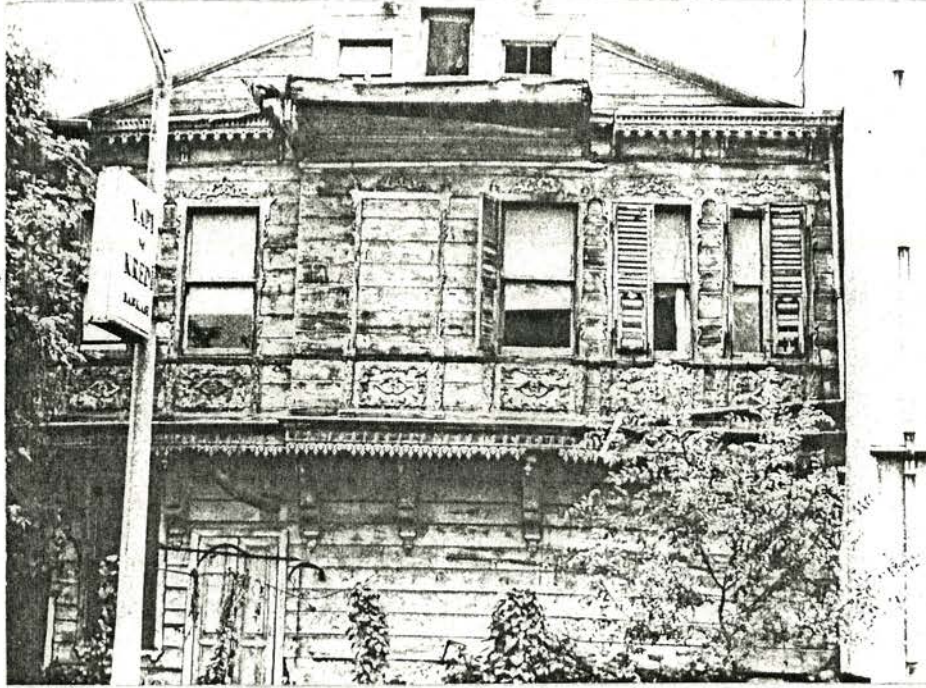


Plan

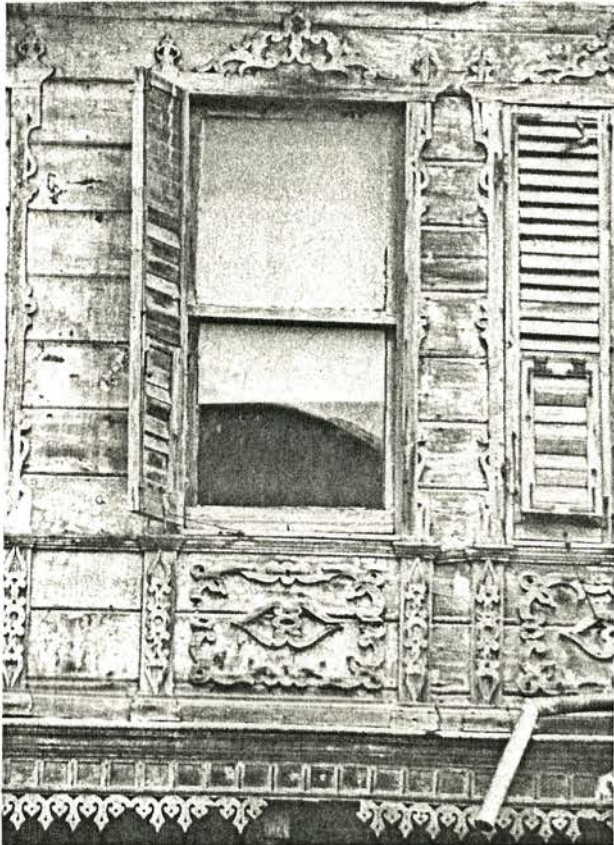
Çizim 17. Kuzguncuk, Simitçi Tahir sokak, 6 no'lu evin üst kat pencere sistem detayı 1/20

Paşa Limanı Caddesi 128 - Kuzguncuk

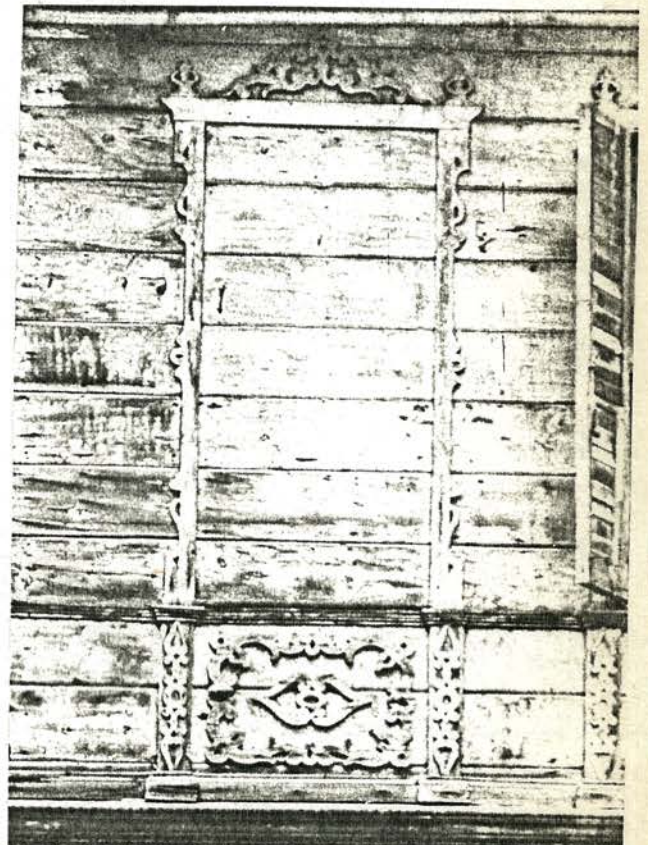
İki katlı ahşap evdir. Pencere fotozu ve eteğinde barok karakterli bezemeler görülür. Sürme pencereler 1/2 oranında ve ahşap kepenklidir.



Resim 172. Evin caddeden genel görünüşü.



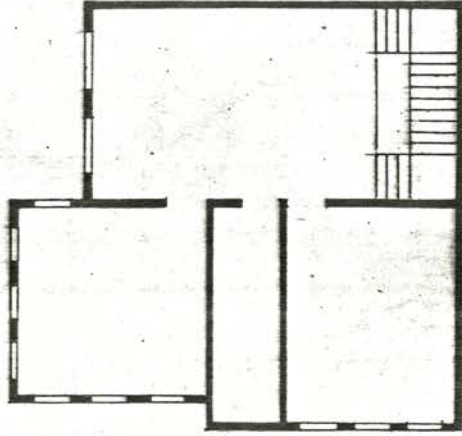
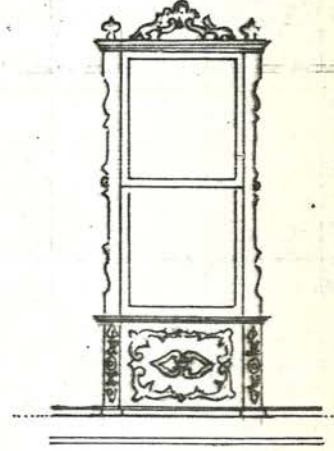
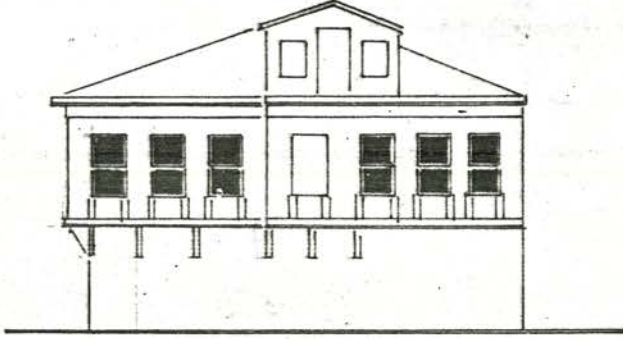
Resim 173. Pencere ve süslemeleri.



Resim 174. Sağır pencere görünüşü.

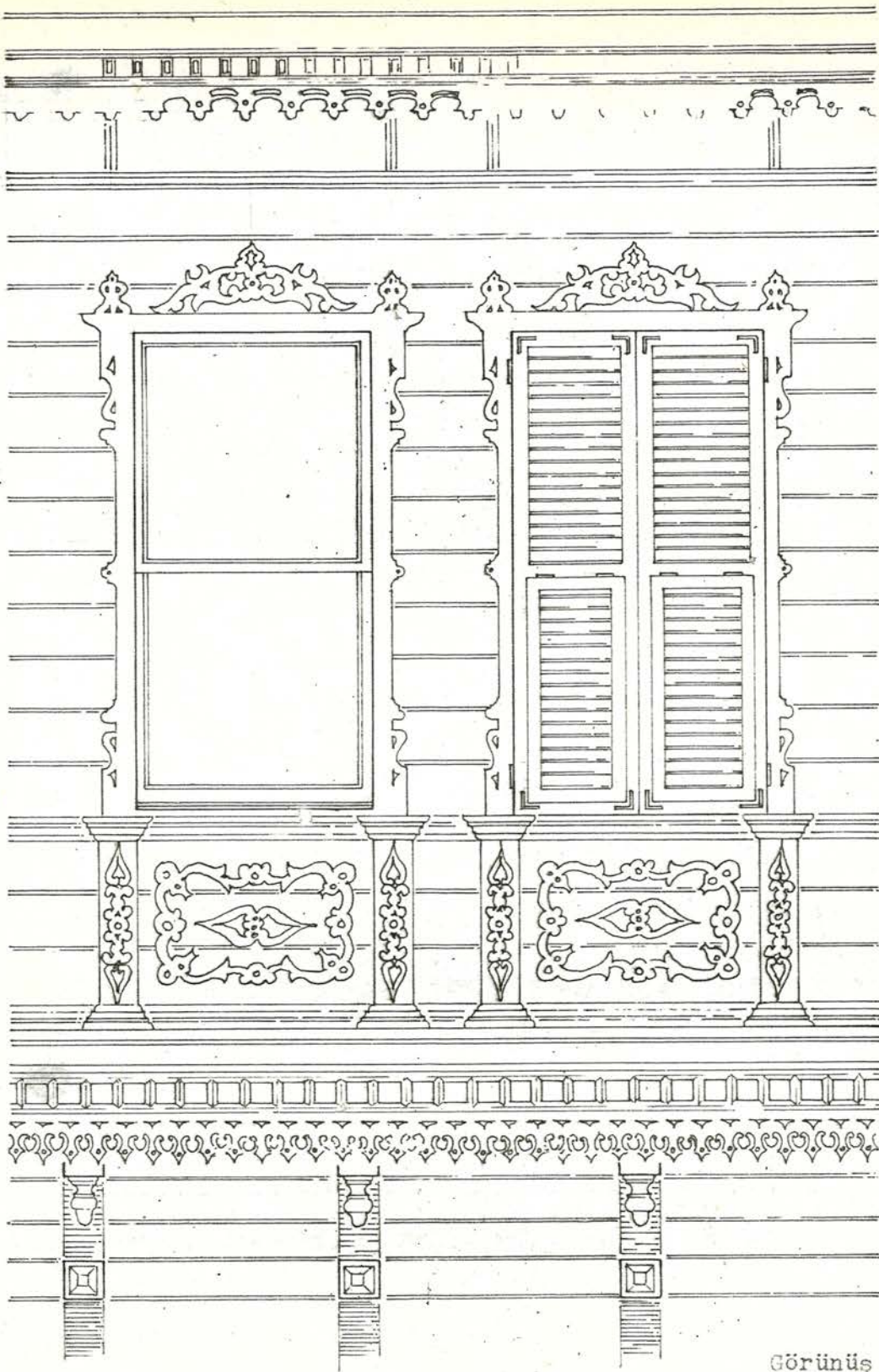
CEPHE - PLAN

PENCERE TIPLERİ 1/50

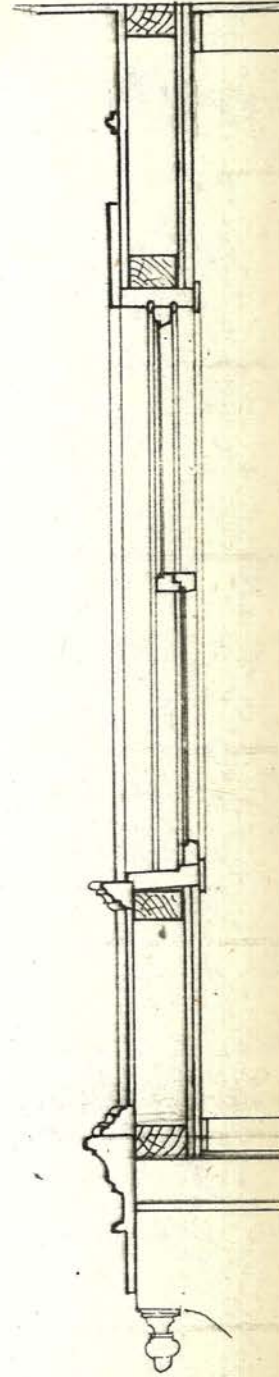


ORANLAR

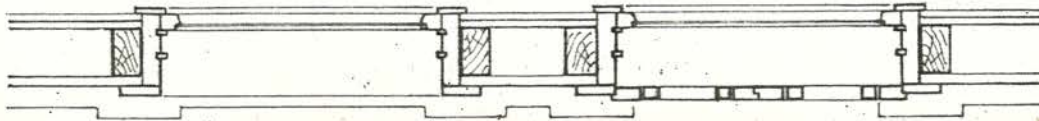
$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{74}{148} = 0.50 = \frac{1}{2}$$



Görünüş



kesit



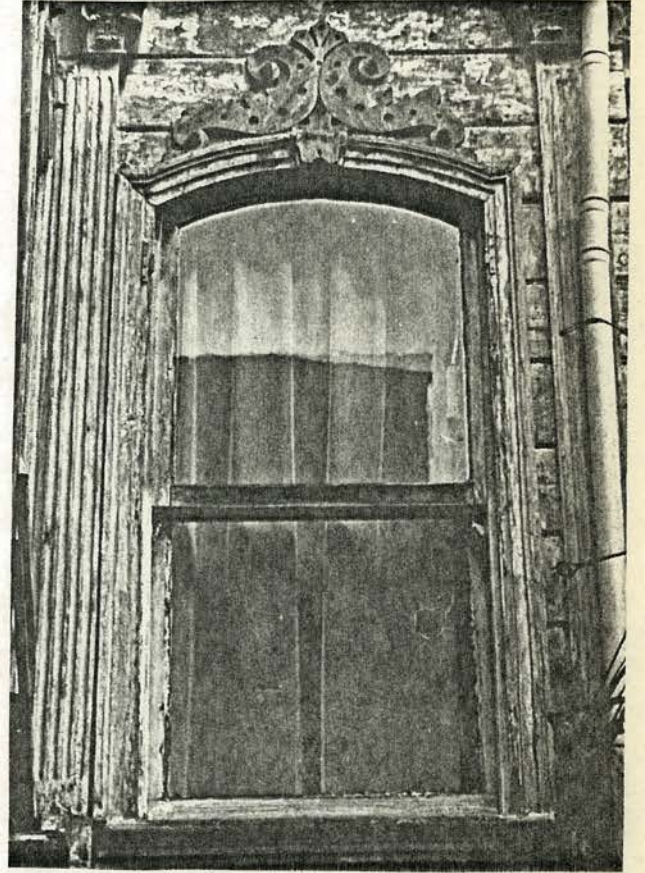
Plan

Çizim 18. Kuzguncuk, Paşalimanı caddesi, 128.no'lu evin üst kat pencere sistem detayı 1/20

Bodrumlu ve dört katlı evin kagir bodrum duvarları üzerinde ev ahşap olarak yükselir, ve ampir özellikler gösterir. Pencere fotozları ve duvara gömülü yivli sütunlar ampir eğilimlidir. Alt kat pencereleri dikdörtgen ve ahşap silmelidir. Palmet motifli, kıvrık yapraklı bir alınlığı vardır. Üst kat pencerelerinde basık yuvarlak kemer alınlık ve ahşap silme ortasında kilit taşı motifi izlenir. Bütün pencereler sürme çerçevesindedir.



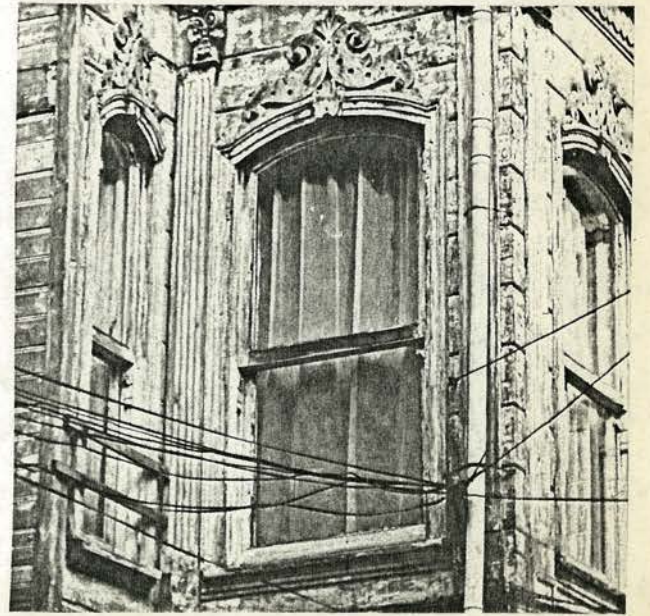
Resim 175. Evin genel görünüşü



Resim 176. Üst kat pencere detayı

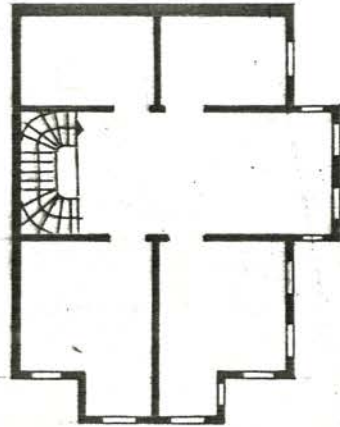
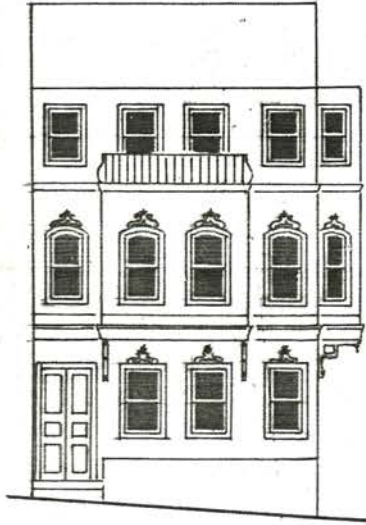


Resim 177. Alt kat pencere detayı

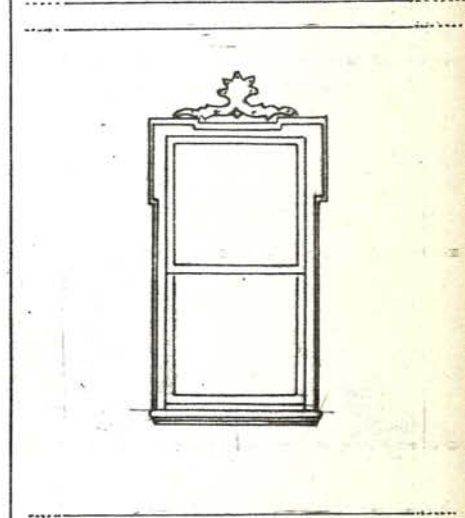
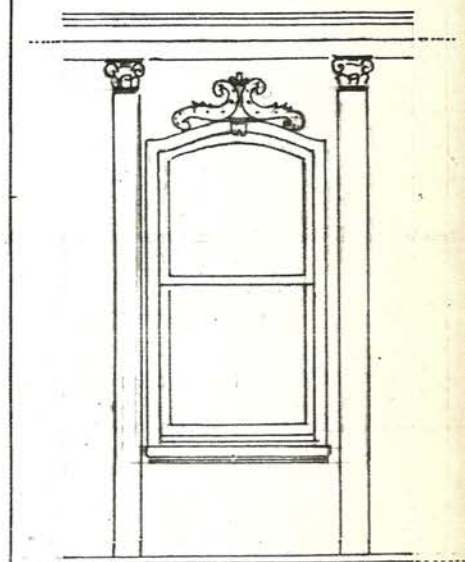


Resim 178. Üst kat köşe pencereleri.

CEPHE - PLAN



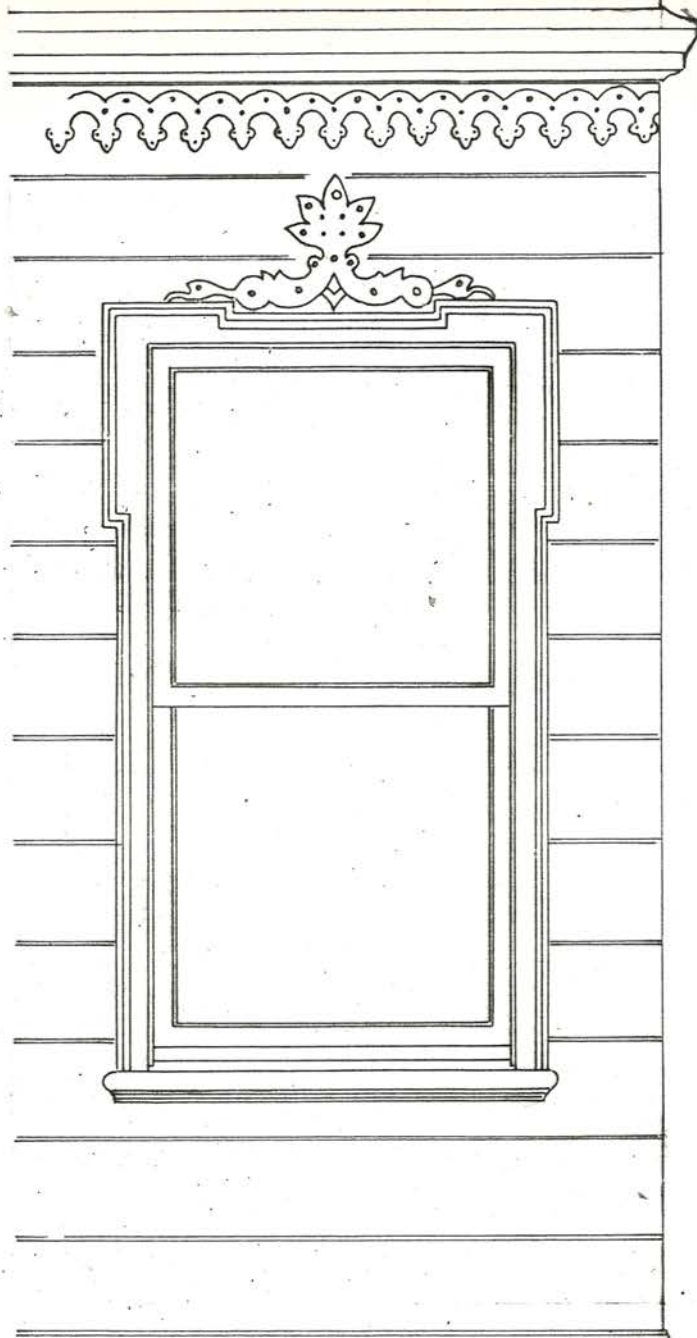
PENCERE TIPLERİ 1/50



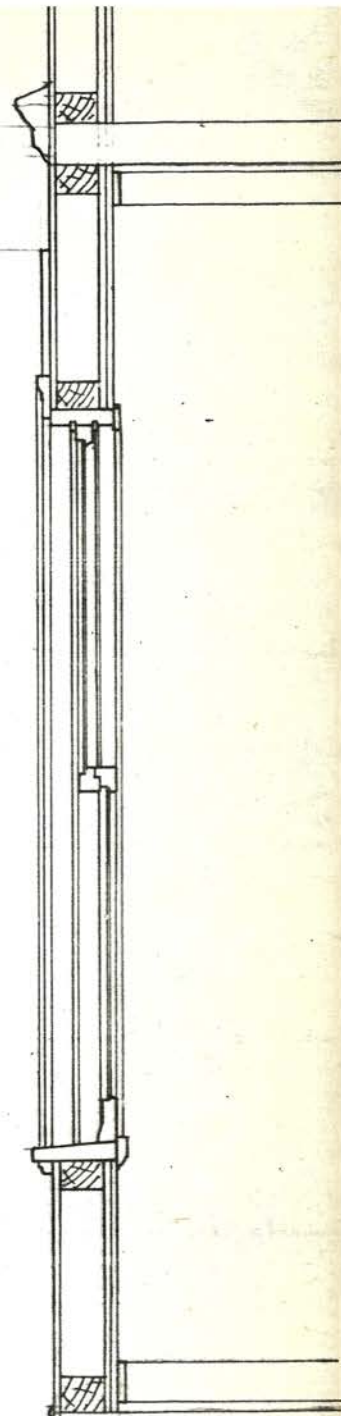
ORANLAR

$$P1. \frac{a}{b} = \frac{92}{184} = 0.50 = \frac{1}{2}$$

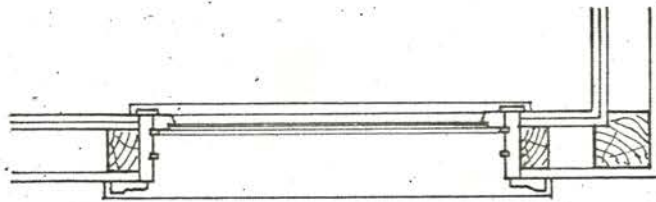
$$P2. \frac{a}{b} = \frac{92}{189} \approx 0.50 \approx \frac{1}{2}$$



Görünüş

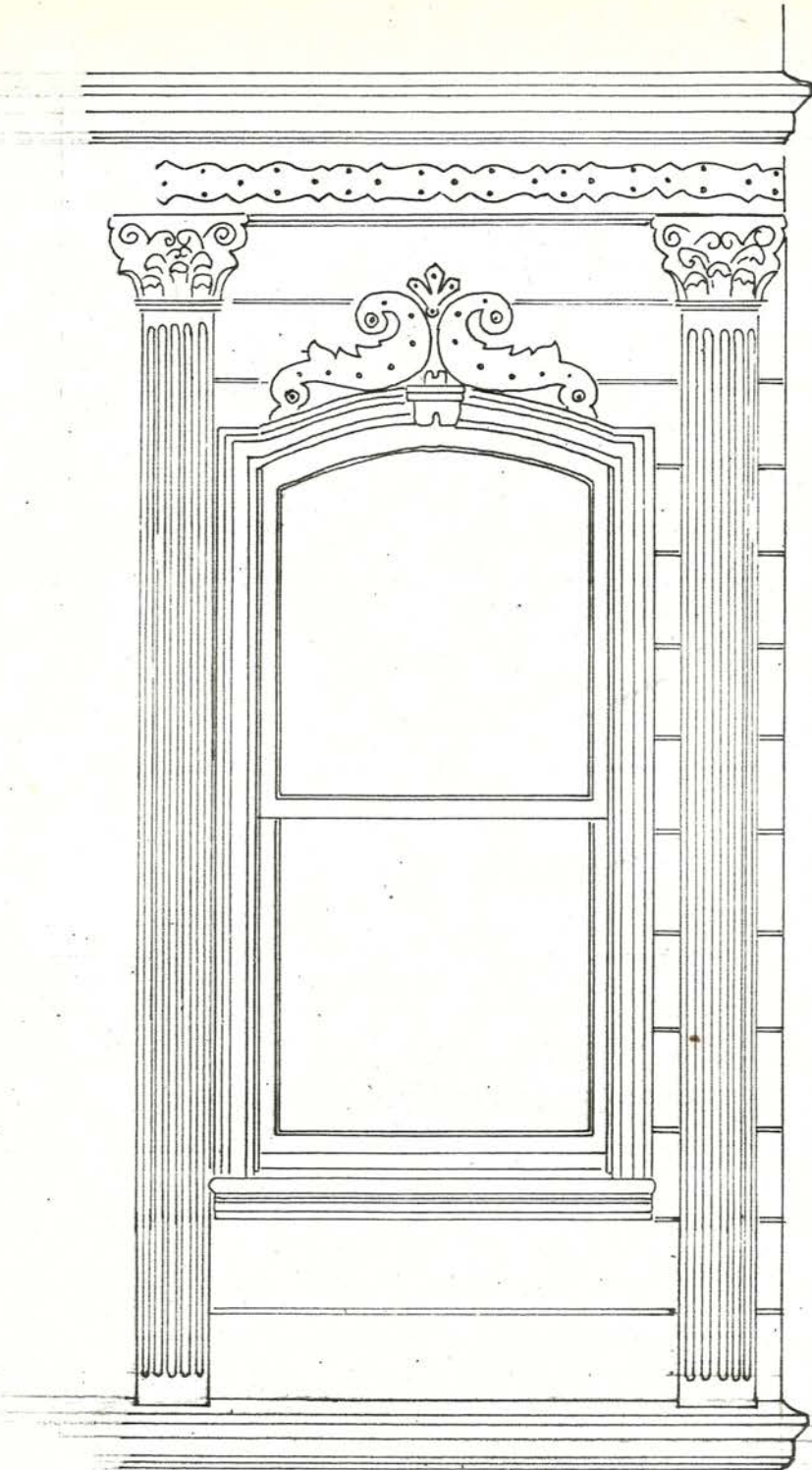


Kesit

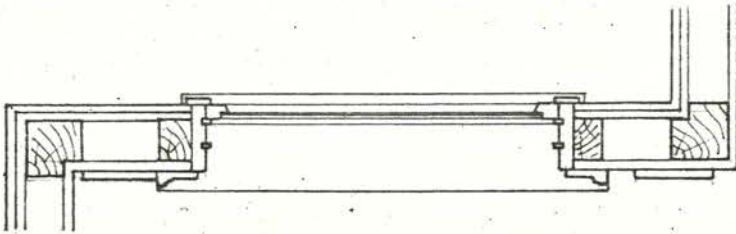


Plan

Çizim 19. Arnavutköy, Beyaz Gül sokak, 24 no'lu evin alt kat pencere sistem detayı 1/20



- Görünüş



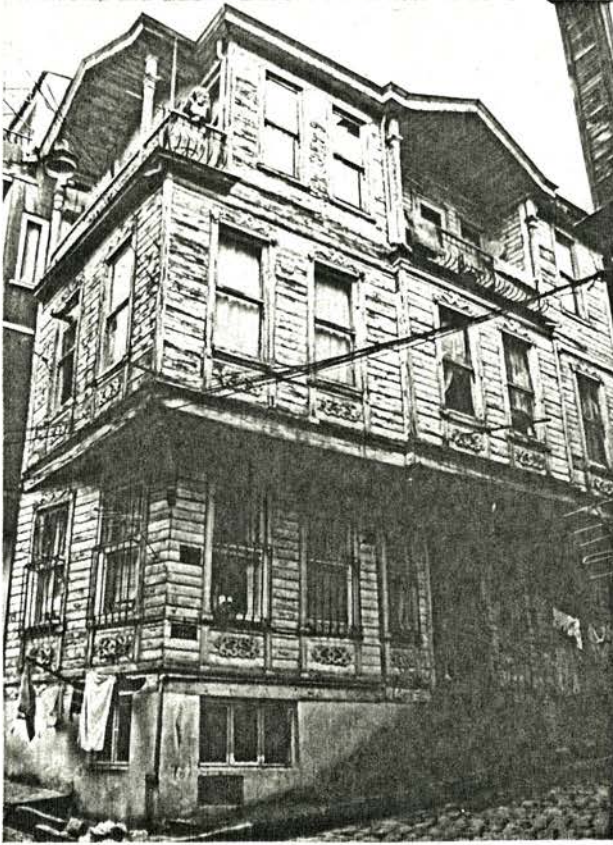
Kesit

Plan

Çizim 20. Arnavutköy, Beyaz Gül sokak, 24 no'lu evin üst kat pencere sistem detayı 1/20

Ceviz sokak 26 - Arnavutköy

Uçkatlı bodrumlu ev, kagir bodrum duvarlı ahşap yapıdır. Pencere bezemesi ampir özelliklidir. Dikdörtgen, 1/2 oranındaki pencereler sürme çerçevesindedir. Ahşap düz bir silme pencereyi çevirir. Pencere eteğine uzanan silmeler arasında ahşap bir bezeme ögesi vardır. Alınlık sırt sırta kıvrık iki yaprak şeklindedir. Pencereler iki iki gruplanmıştır.



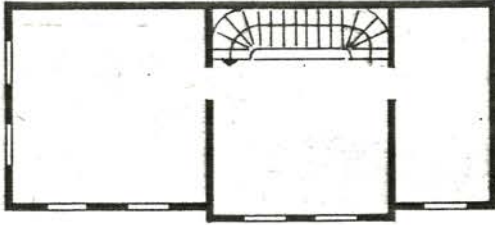
Resim 179. Evin genel görünüşü.



Resim 180. Giriş katı pencere detayı

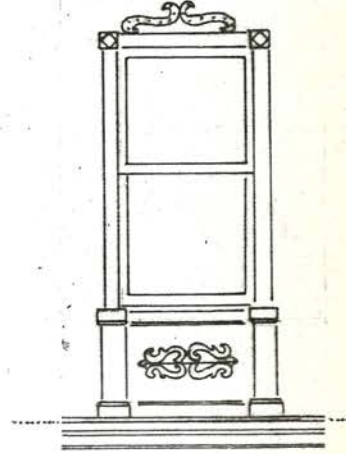
CEPHE - PLAN

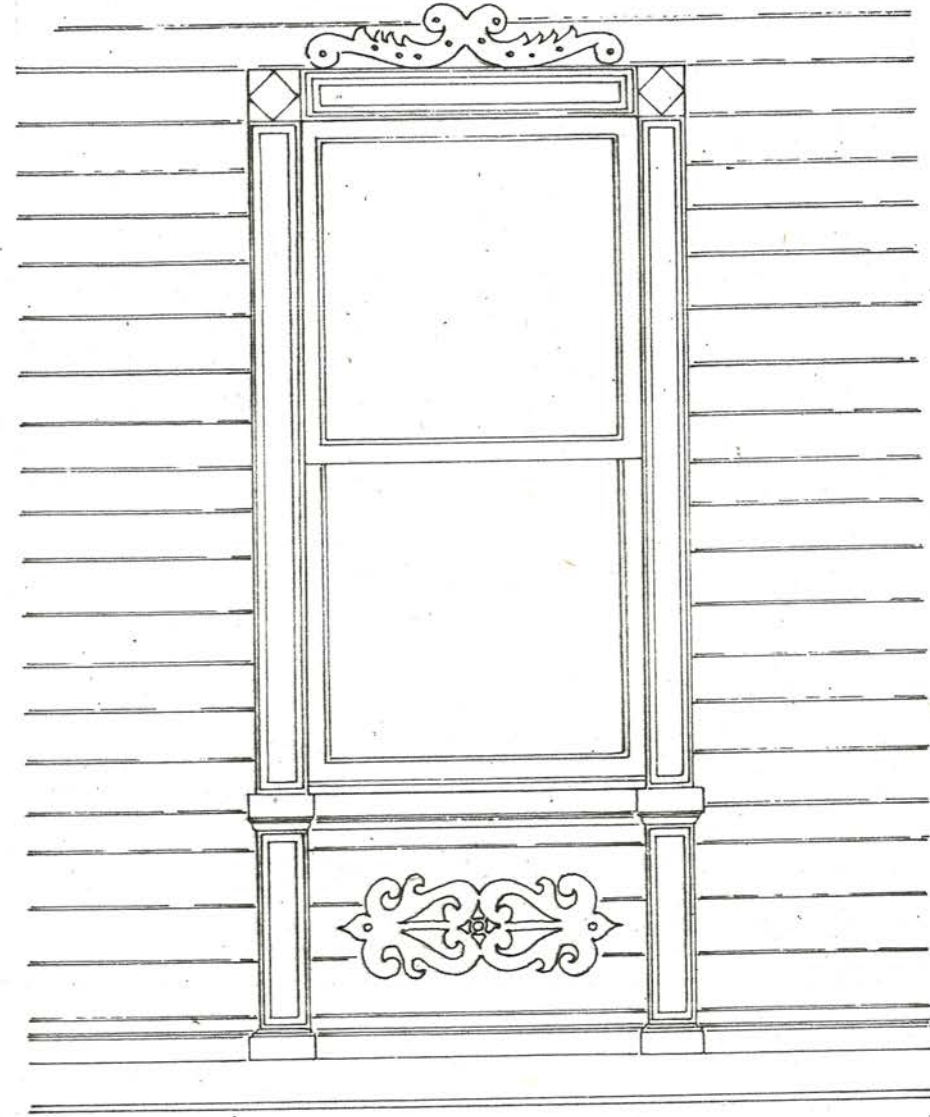
PENCERE TIPLERİ 1/50



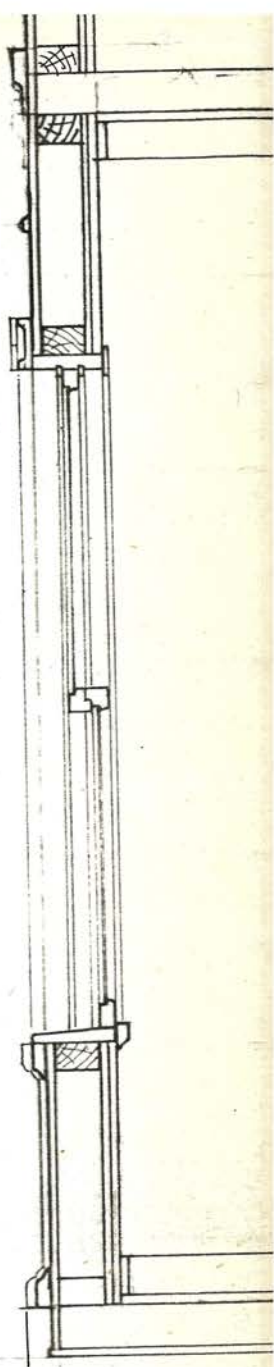
ORANLAR

$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{88}{176} = 0.50 = \frac{1}{2}$$

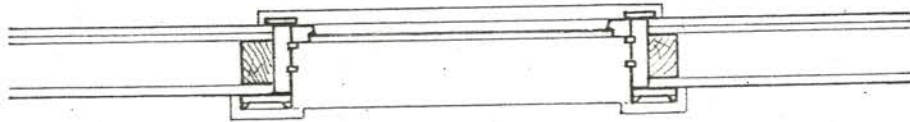




Görünüş



Kesit

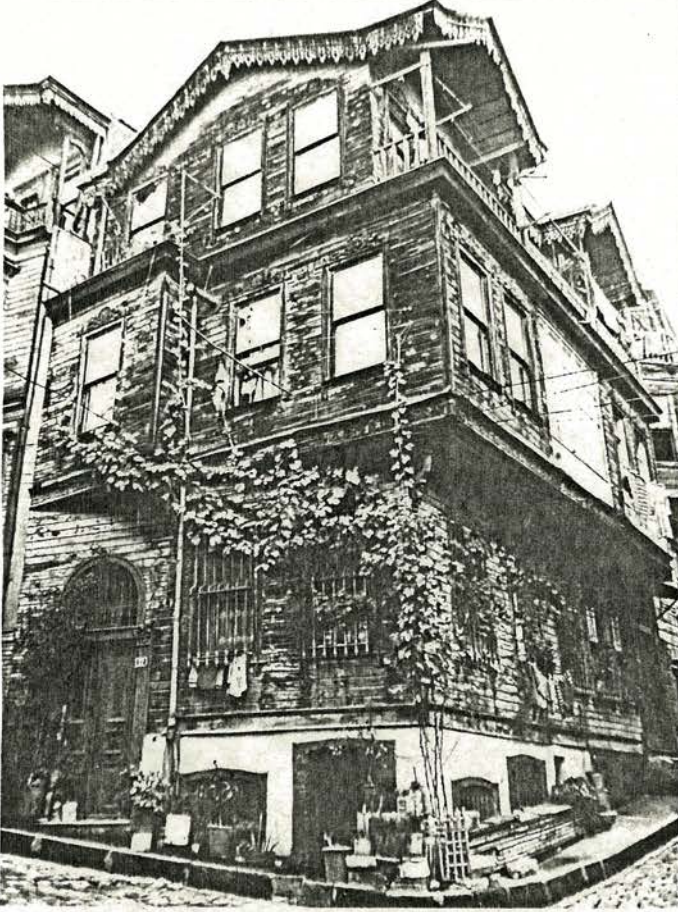


Plan

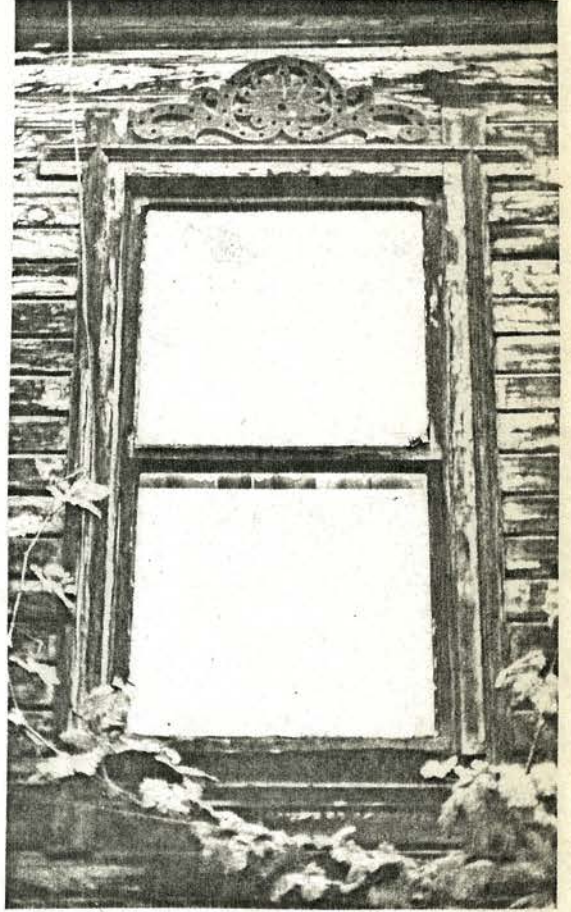
Çizim 21. Arnavutköy, Ceviz sokak, 26 no'lu evin üst kat pencere sistem detayı 1/20

Dubaracı sokak 13 - Arnavutköy

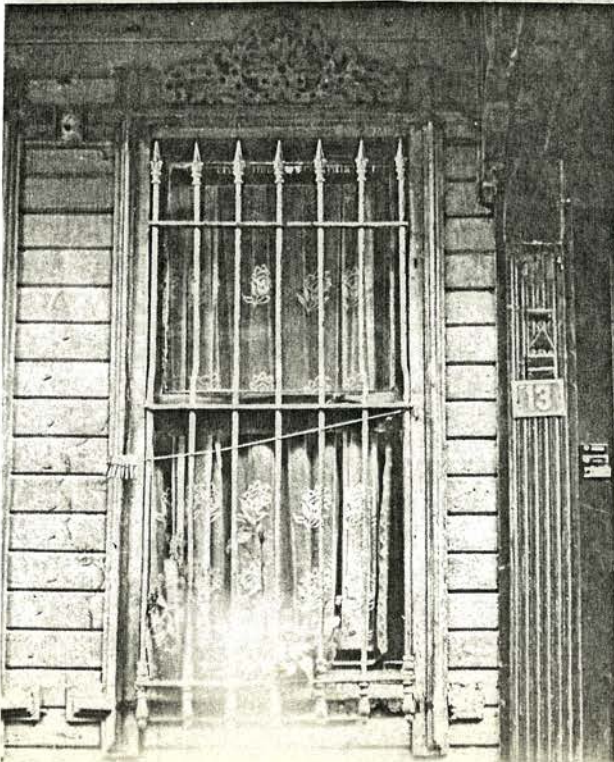
Ampir üsluplu, bodrumlu ve üç katlı ahşap evin bodrum katı kagirdir. Kapı ve pencere çerçeveleri ampir üsluptan esinlenmiştir. Ortada palmet ve iki yanlarda kıvrık yapraklı alınlık ve klasik düzene uygun ahşap bir silme pencere etrafını çevirir. 1/2 oranındaki pencere sürme çerçevesidir.



Resim 181. Evin genel görünüşü.



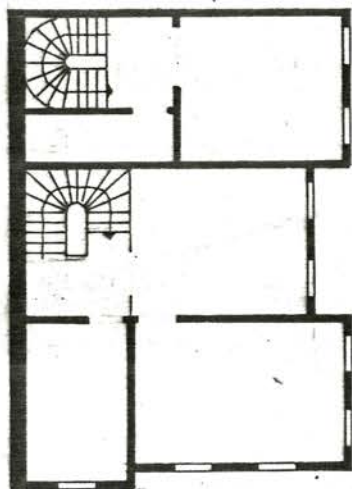
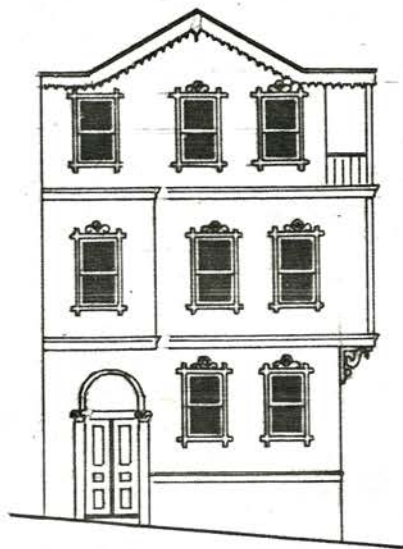
Resim 182. Üst kat penceresi



Resim 183. Giriş katı penceresi detayı

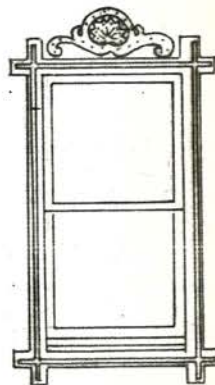
CEPHE - PLAN

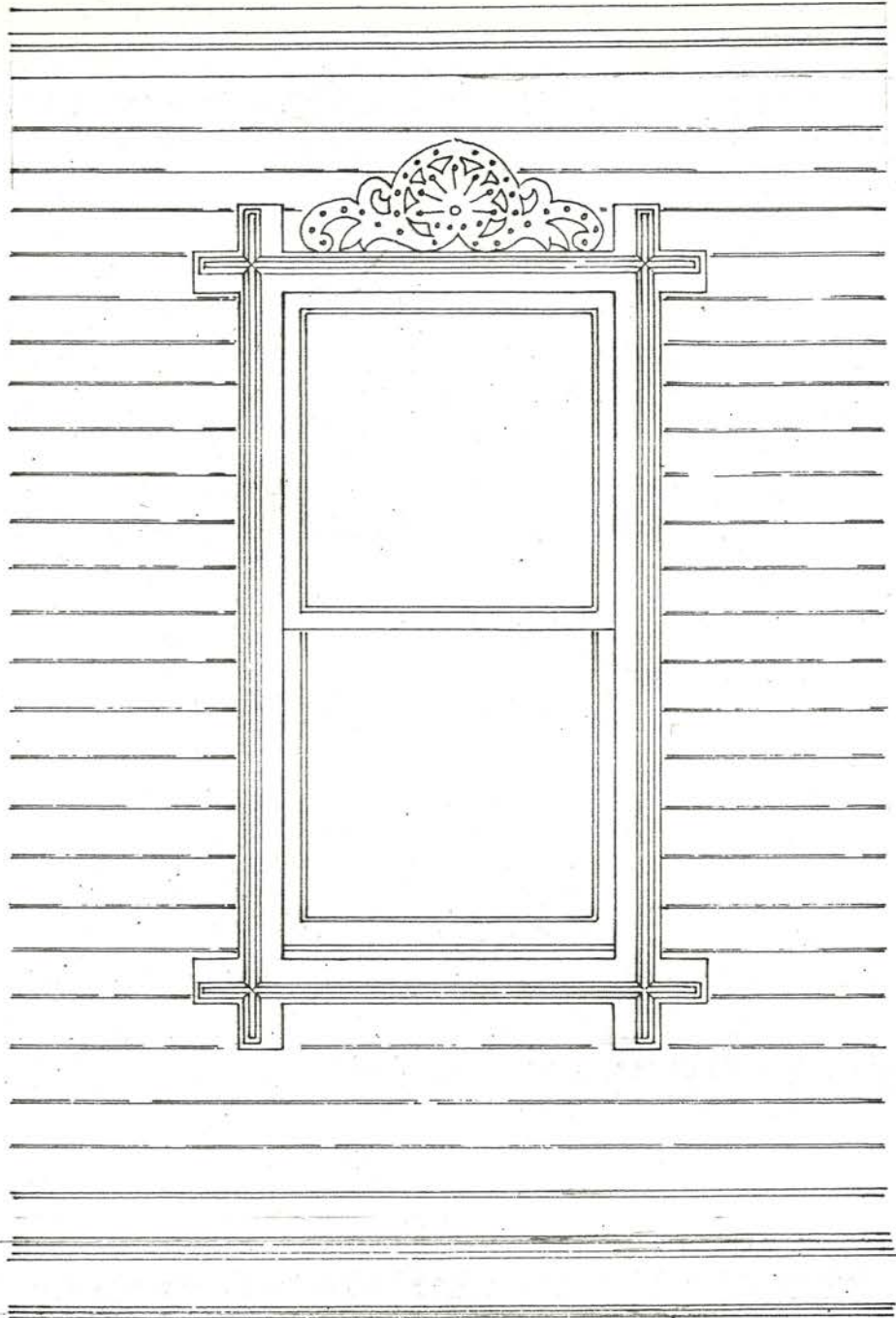
PENCERE TIPLERİ 1/50



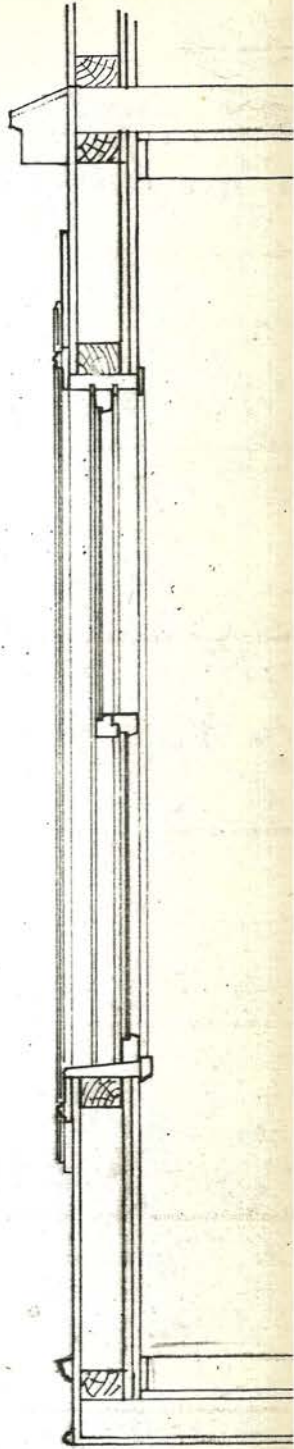
ORANLAR

$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{89}{179} \approx 0.50 \approx \frac{1}{2}$$





Görünüş



Kesit



Plan

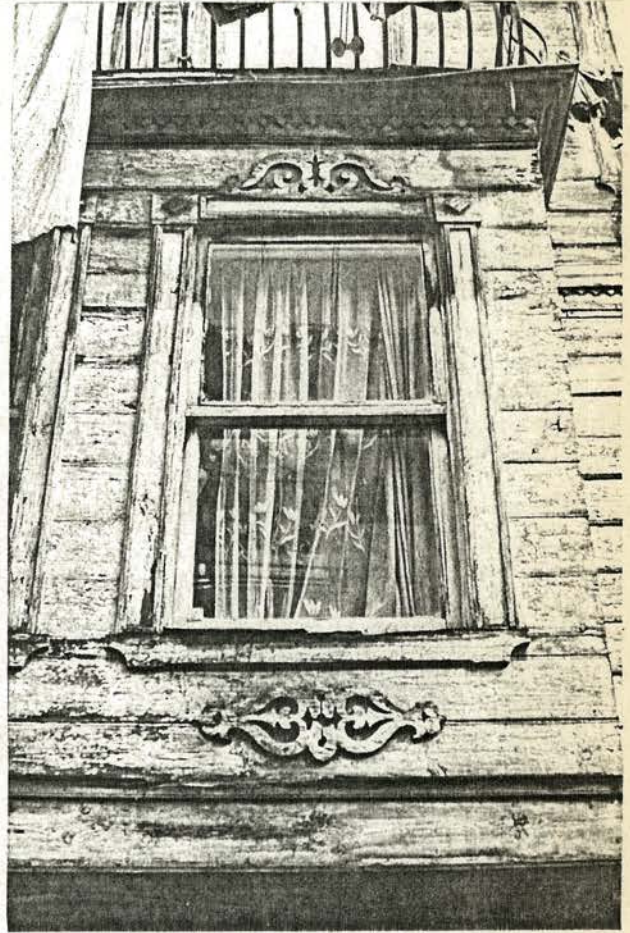
Çizim 22. Arnavutköy, Dubaracı sokak, 13 no'lu evin üst kat pencere sistem detayı 1/20

Dubaracı sokak 22 - Arnavutköy

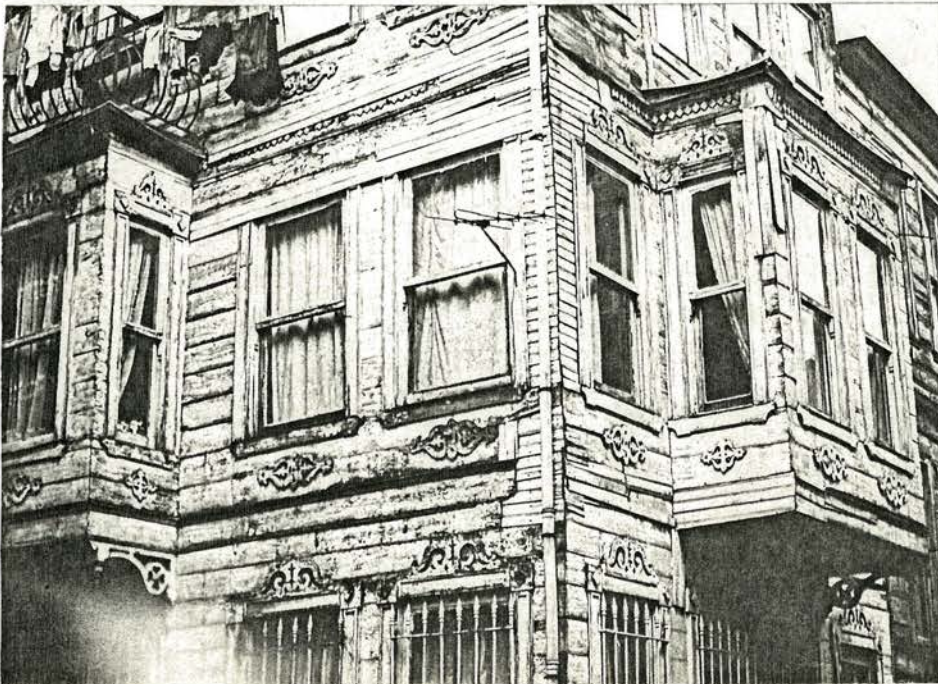
Üç katlı bodrumlu evin pencere biçimlenişi ampir özelliklidir. Dikdörtgen sürme camlı pencereler 1/2 oranındadır. Ahşap, düz bir silme pence-reyi çevirir, üst başlıkta ve pencere eteğinde ahşap bezemeler vardır.



Resim 184. Evin genel görünüşü

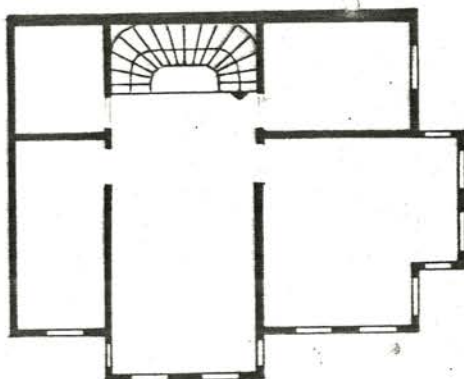
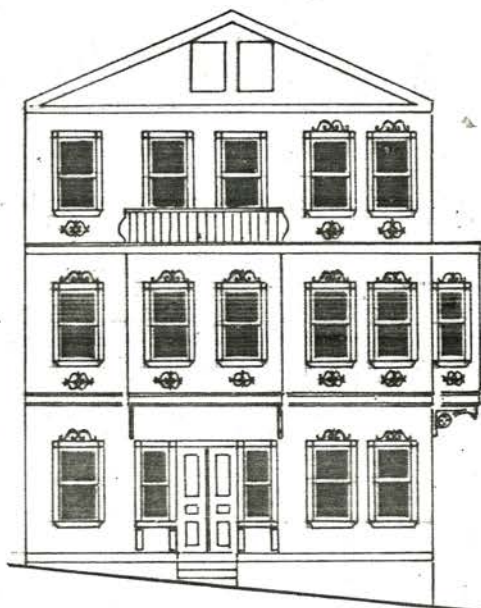


Resim 185. Üst kat penceresi



Resim 186. Üst kat pencere gruplaması.

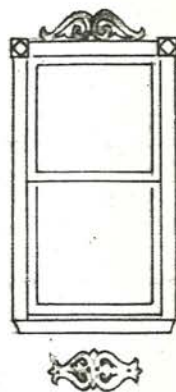
CEPHE - PLAN



ORANLAR

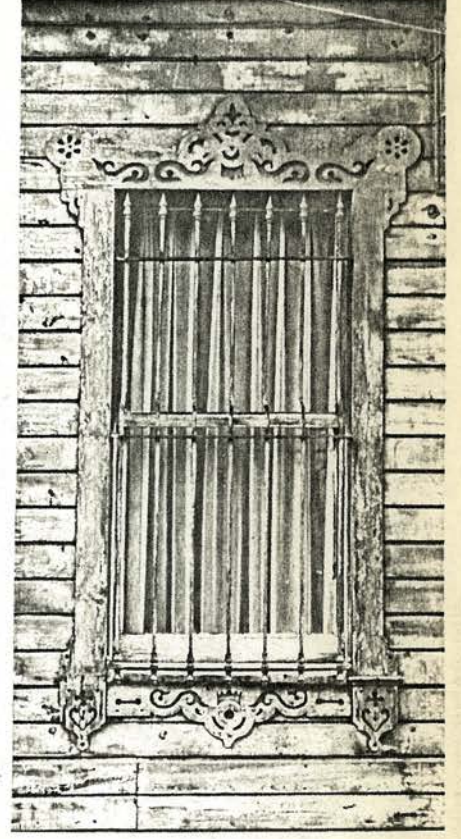
$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{88}{187} \approx 0.50 \approx \frac{1}{2}$$

PENCERE TIPLERİ 1/50



Eğlence sokak 5 - Arnavutköy

Uç katlı sıra evlerin dikdörtgen sürme pencereleri belli bir üslup ifade etmeyen ahşap oyma tekniği ile bezenmiş, yanlarda düz olan silme, alt ve üst başlıkta genişleyerek bezemeye imkan vermiştir.

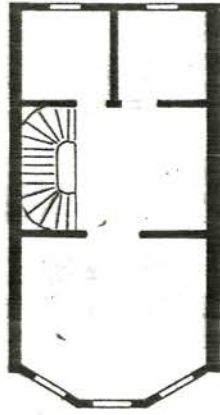
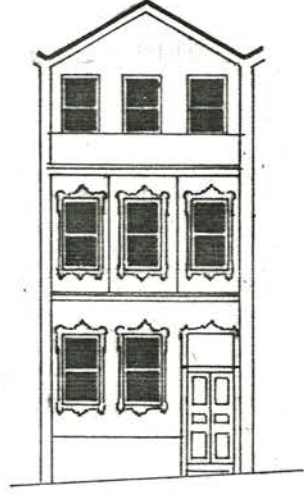


Resim 187. Arnavutköy, Eğlence sokakta sıra evler. Resim 188. Alt kat penceresi süslemeleri.



Resim 189. Üst kat çıkmasında pencere gruplaması ve süslemeleri.

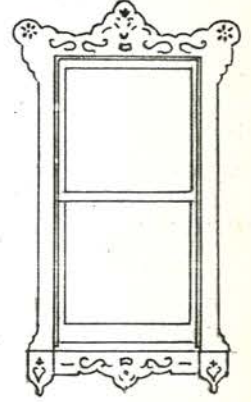
CEPHE - PLAN

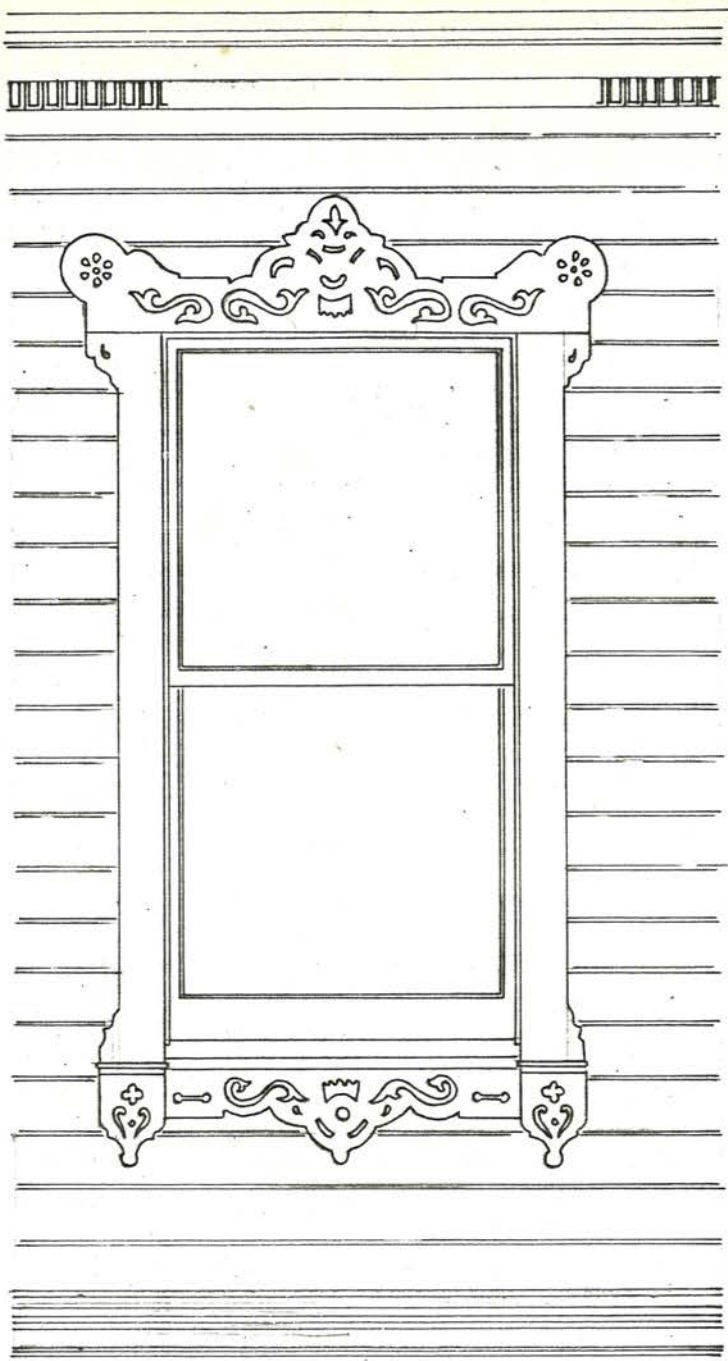


ORANLAR

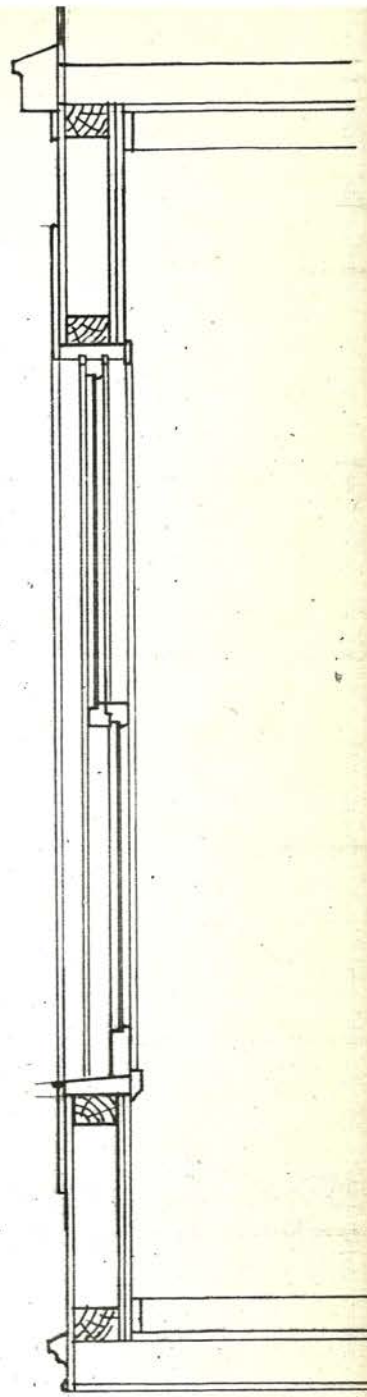
$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{92}{189} \approx 0.48 \approx \frac{1}{2}$$

PENCERE TIPLERİ 1/50.

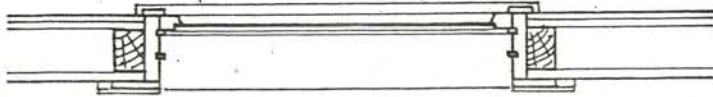




Görünüş



Kesit



Plan

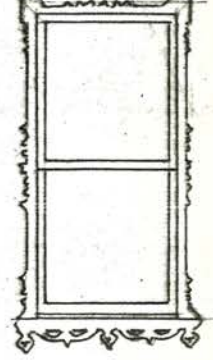
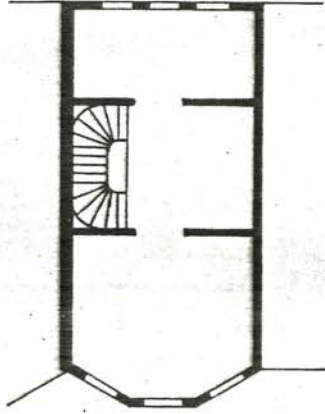
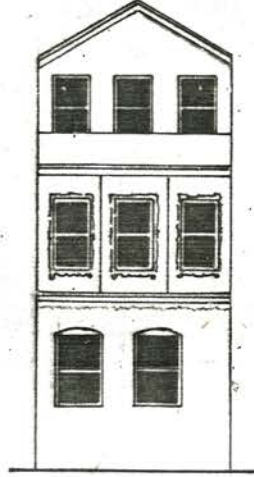
Çizim 23. Arnavutköy, Eğlence sokak, 5 no'lu evin üst kat pencere sistem detayı 1/20

İCADIYE CADDESİ 114 - KUZGUNCUK

P:44

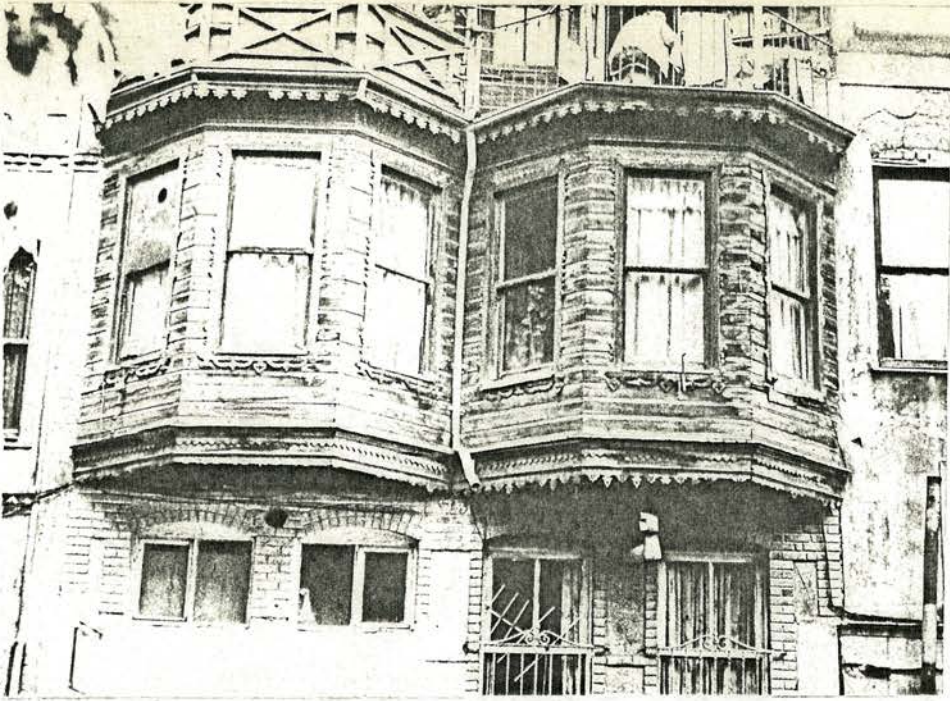
CEPHE - PLAN

PENCERE TIPLERİ 1/50

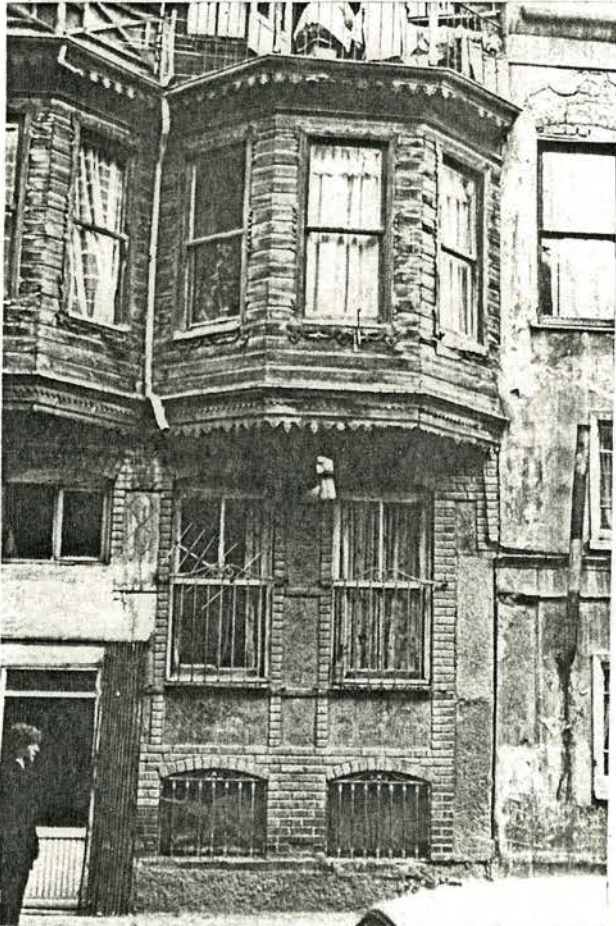


ORANLAR

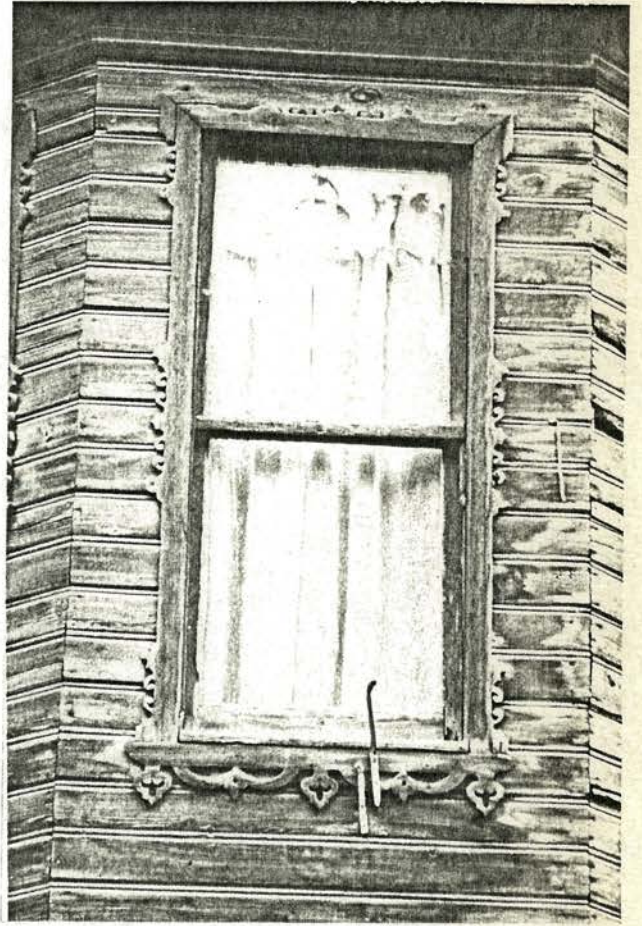
$$P. \frac{a}{b} = \frac{87}{170} \approx 051 \approx \frac{1}{2}$$



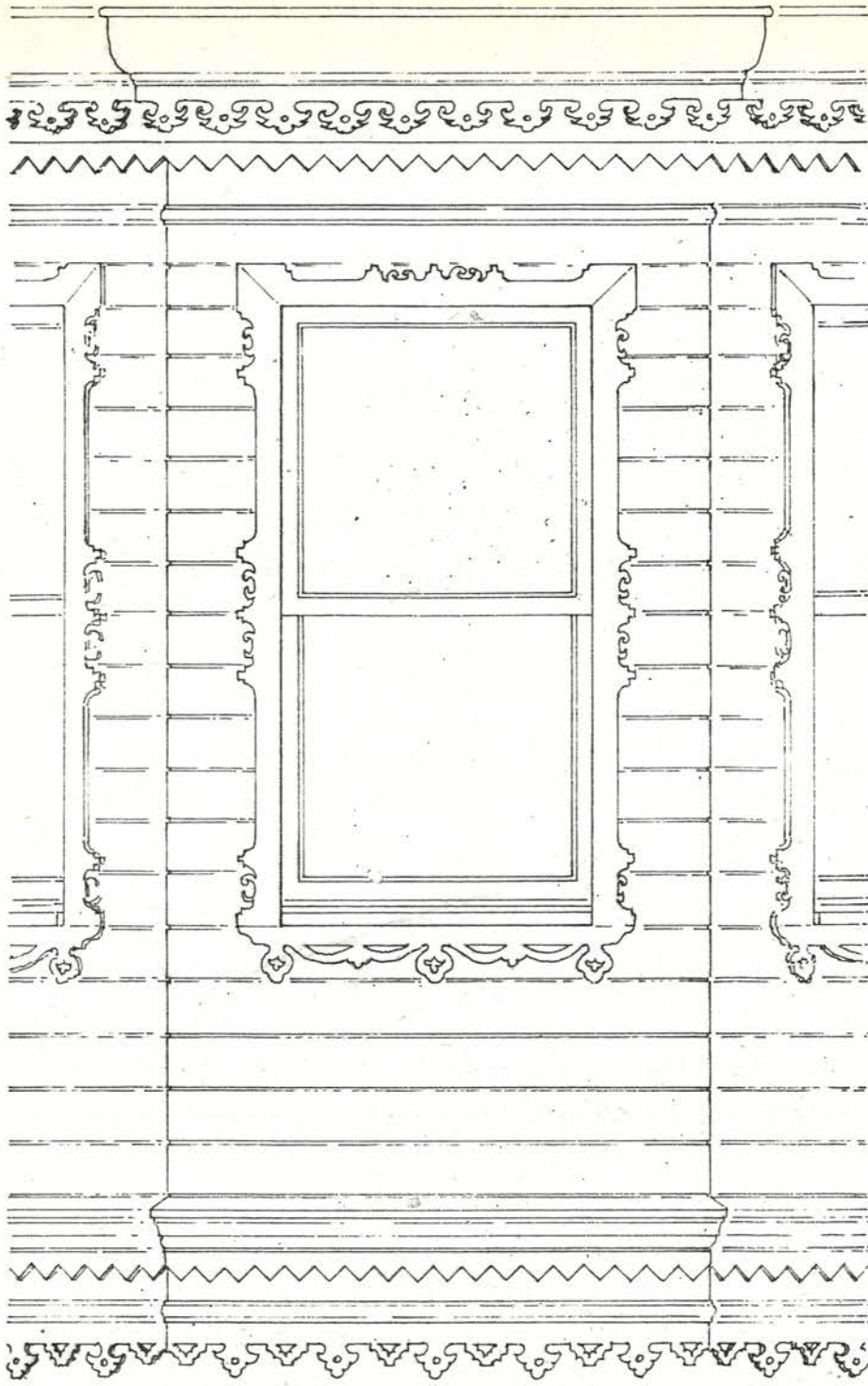
Resim 190. Kuzguncuk, İcadiye caddesi, 114 no'lu evin cumba ve pencereleri görünüşü.



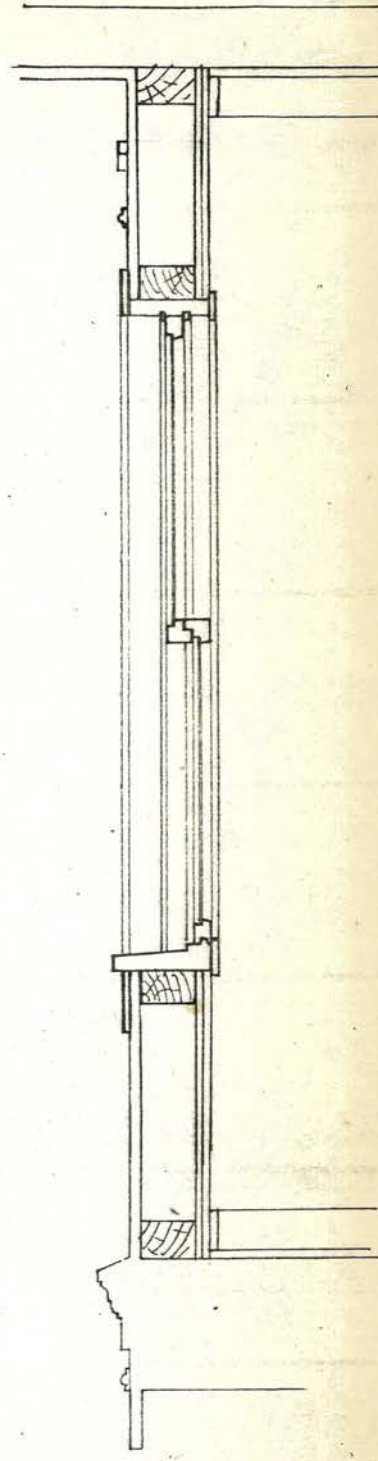
Resim 191. Evin yoldan görünüşü.



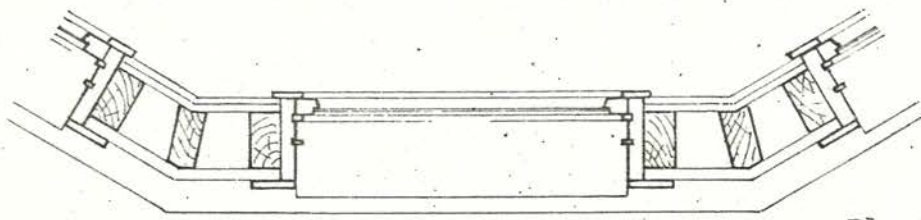
Resim 192. Aynı evin pencere detayı.



Görünüş



Kesit

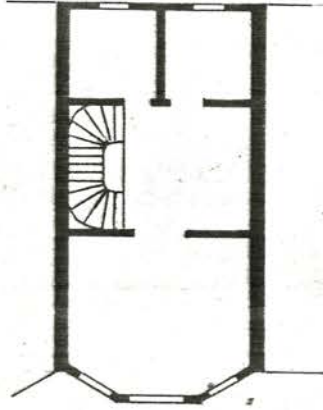
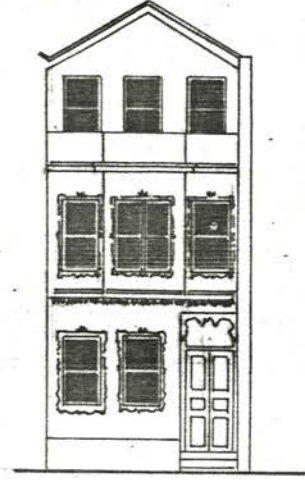


Plan

Çizim 24. Kuzguncuk, İcadiye caddesi, 114 no'lu evin üst kat pencere sistem detayı 1/20

CEPHE - PLAN

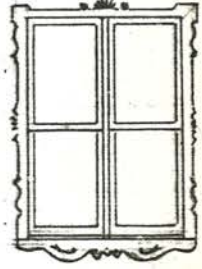
PENCERE TIPLERİ 1/50

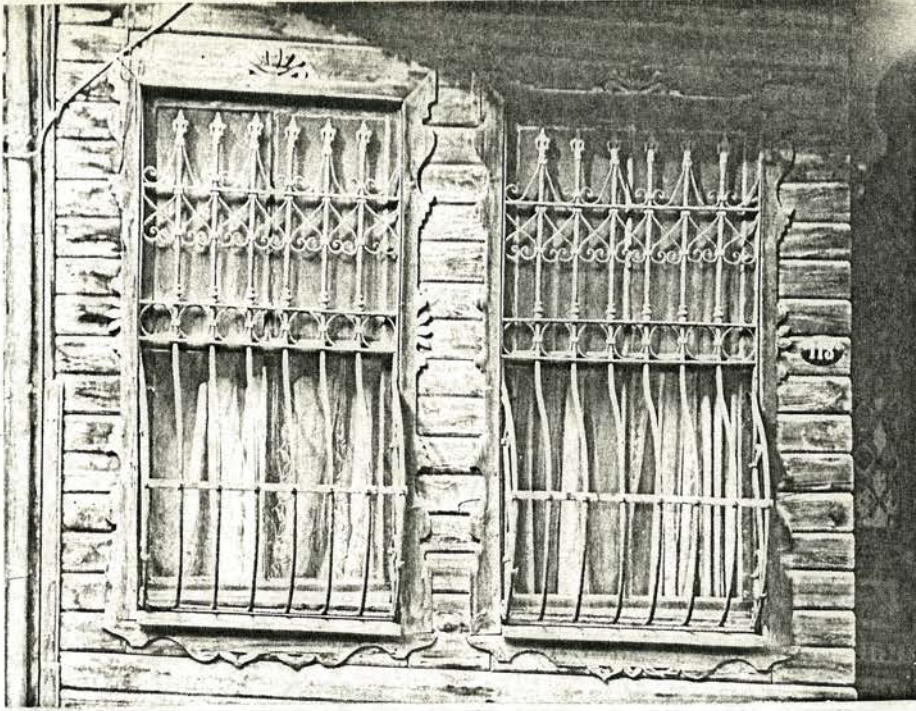


ORANLAR

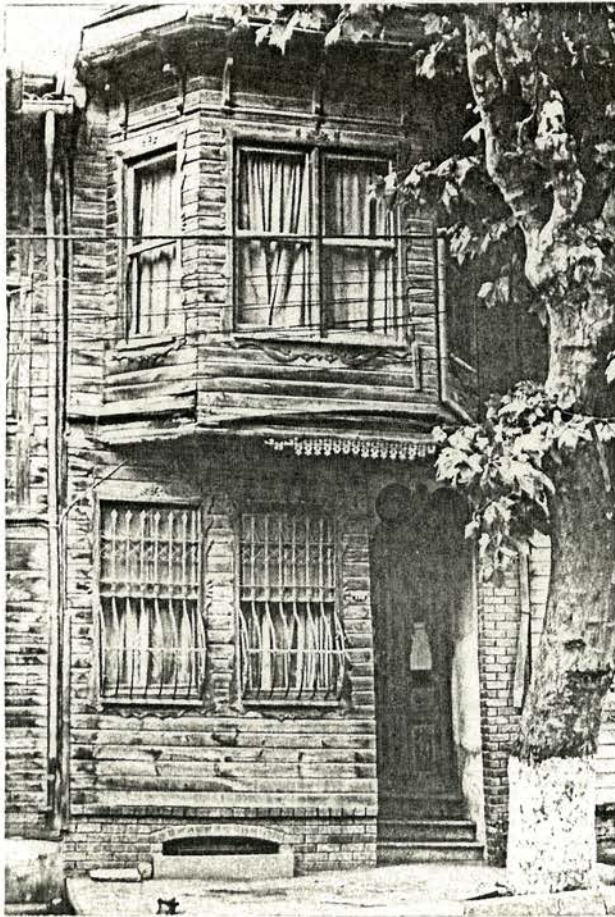
$$P1. \frac{a}{b} = \frac{92}{140} \approx 0.65 \approx \frac{2}{3}$$

$$P2. \frac{a}{b} = \frac{46}{140} \approx 0.33 \approx \frac{1}{3}$$

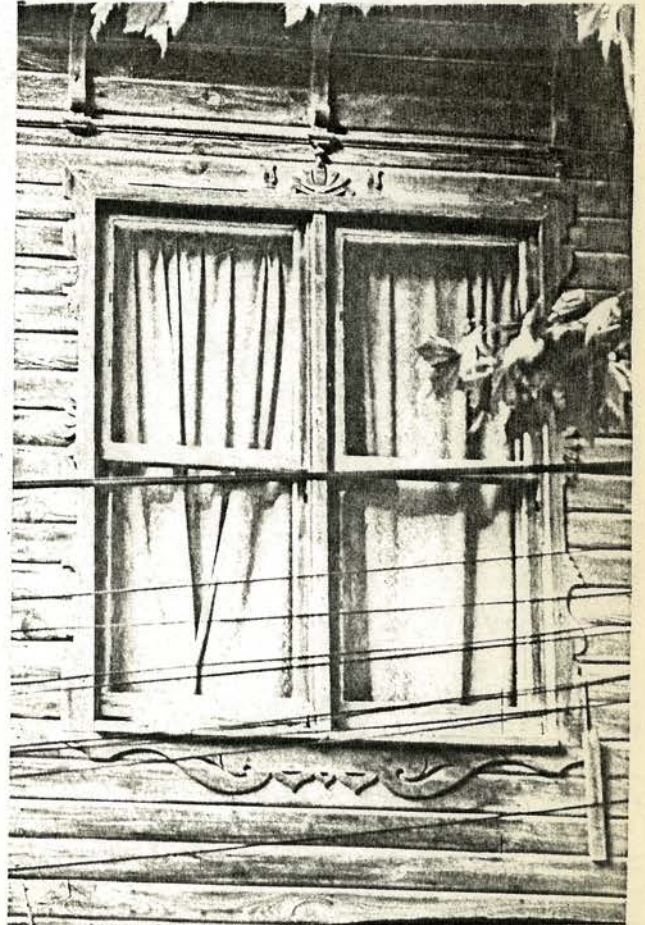




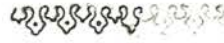
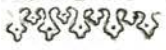
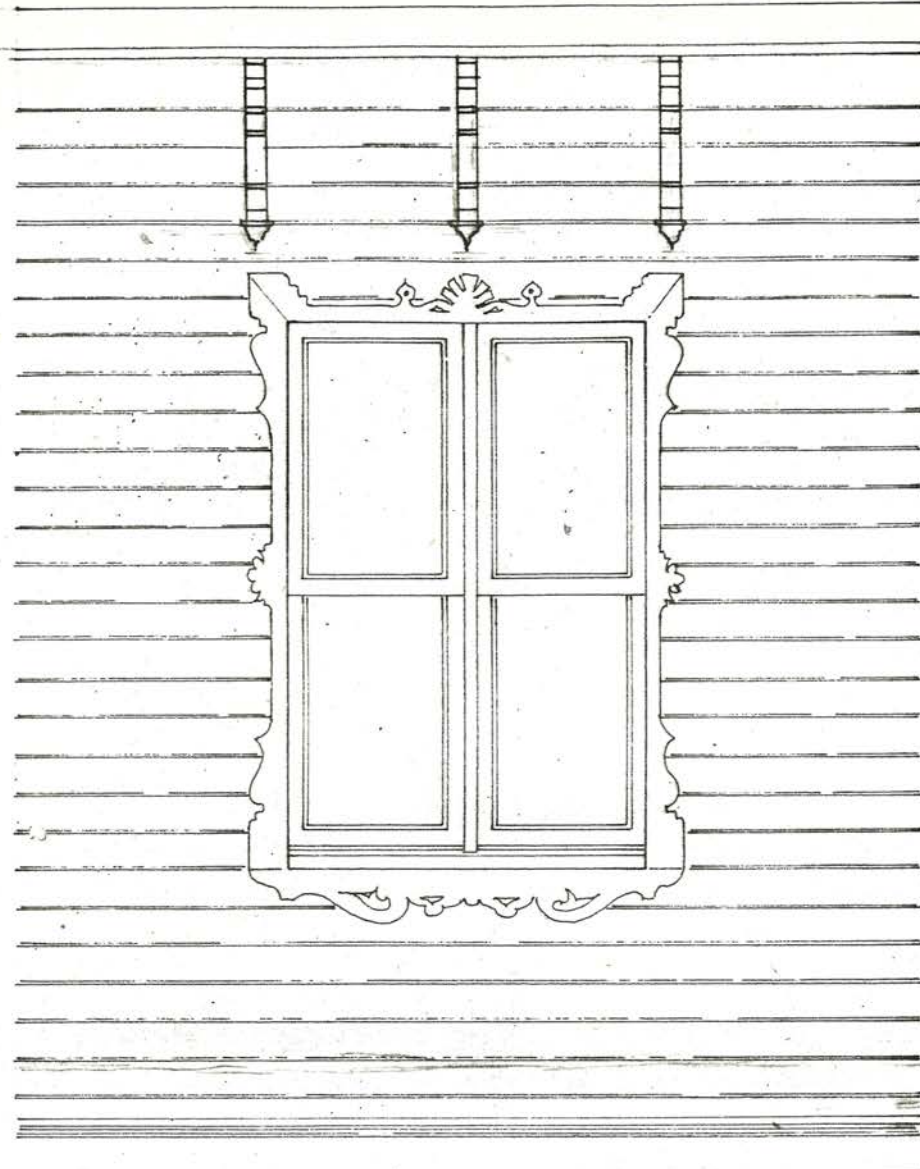
Resim 193. Kuzguncuk, İcadiye caddesi, 115 no'lu evin alt kat pencereleri görünüşü.



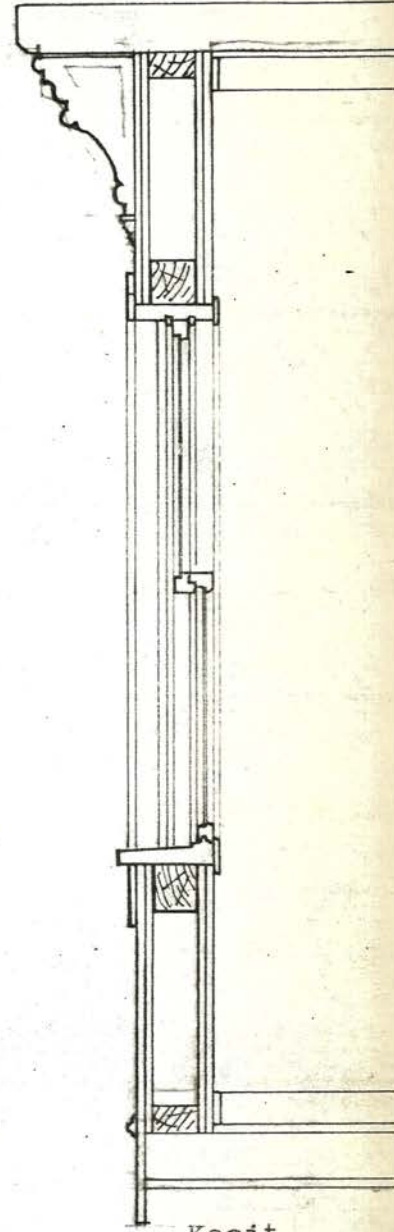
Resim 194. Evin yoldan görünüşü.



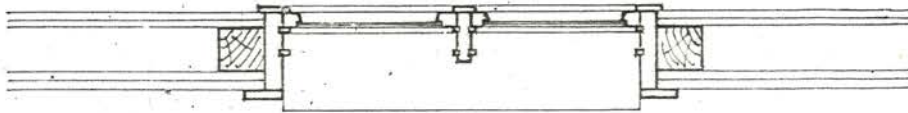
Resim 195. Üst kat cumba pencereleri görünüşü.



Görünüş



Kesit



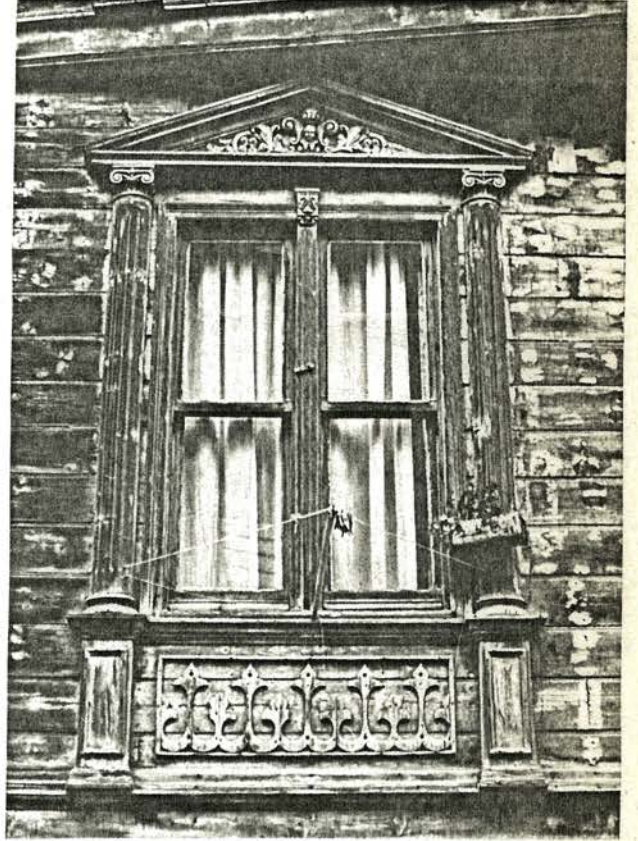
Plan

Çizim 25. Kuzguncuk, İcadiye caddesi, 115 no'lu evin üst kat pencere sistem detayı 1/20

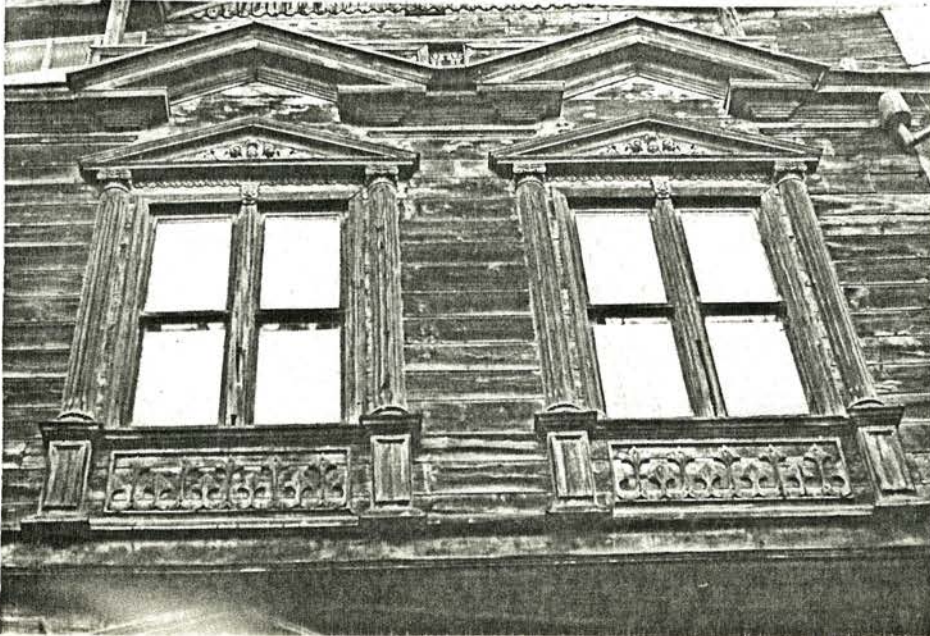
Neo-yunan bezeme özelliği gösteren yapı bodrumlu ve üç katlıdır. Kagir bodrum kat duvarları üzerinde diğer üç kat ahşap olarak yükselir. Yapıya neo-yunan özellikler kazandıran esas öge pencereleridir. Pencere yanlarında iyon başlıklı iki yuvarlak yivli gömme sütun yer alır. Sütunlar üzerinde üçgen pencere alınlığı vardır. Alınlık ortasında kabartma bir baş ve etrafında dal ve yaprak motifleri görülür. Pencere eteğinde çıta çerçeve içinde ahşap kabartma bir friz yapılmıştır. Bir ara dikme ile açıklık ikiye bölünmüş ve iki ayrı sürme çerçeveli pencere yapılmıştır.



Resim 196. Evin genel görünüşü

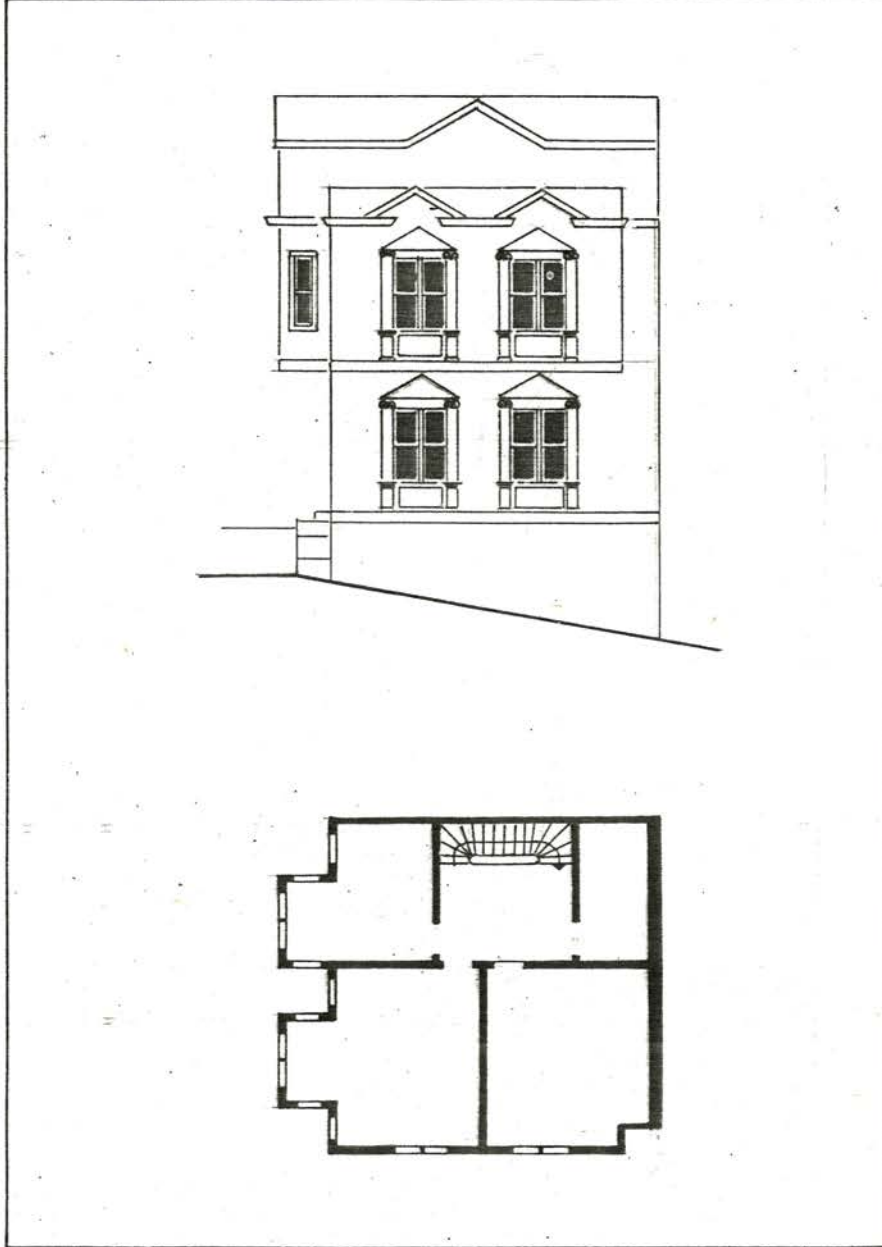


Resim 197. Giriş katı penceresi

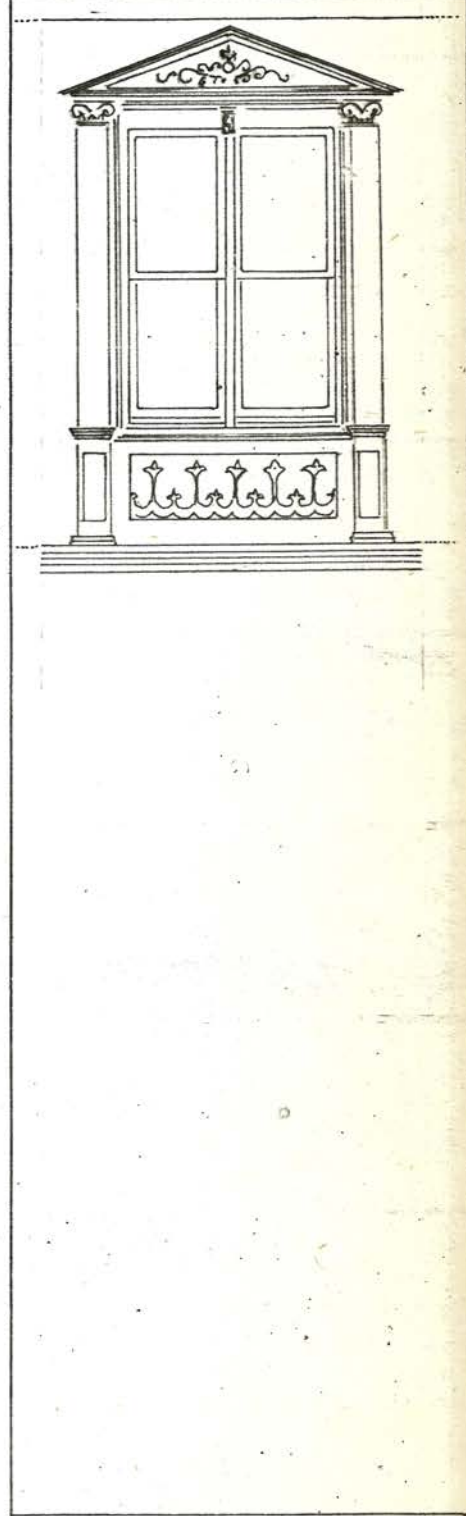


Resim 198. Üst kat pencereleri gruplaması.

CEPHE - PLAN



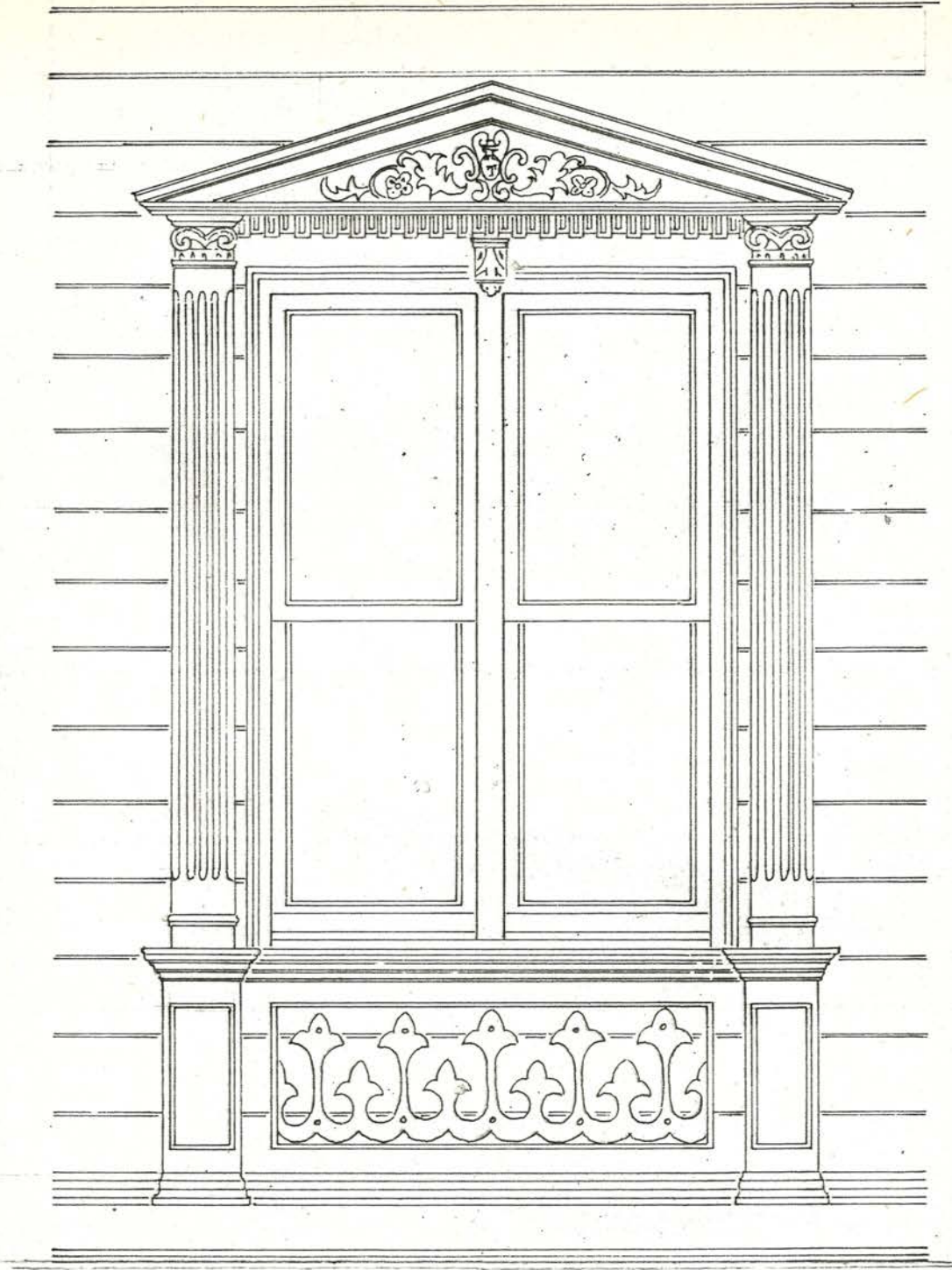
PENCERE TIPLERİ 1/50



ORANLAR

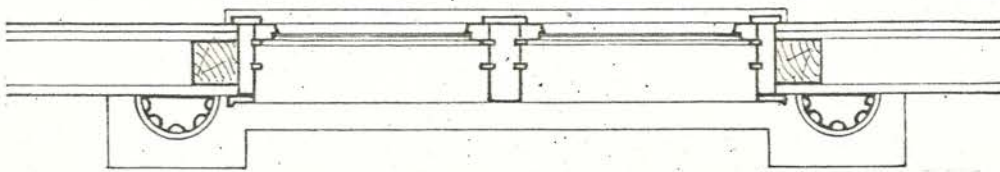
$$P1. \frac{a}{b} = \frac{130}{192} \approx 0.68 \approx \frac{2}{3}$$

$$P2. \frac{a}{b} = \frac{62}{192} \approx 0.33 \approx \frac{1}{3}$$



Görünüş

Kesit



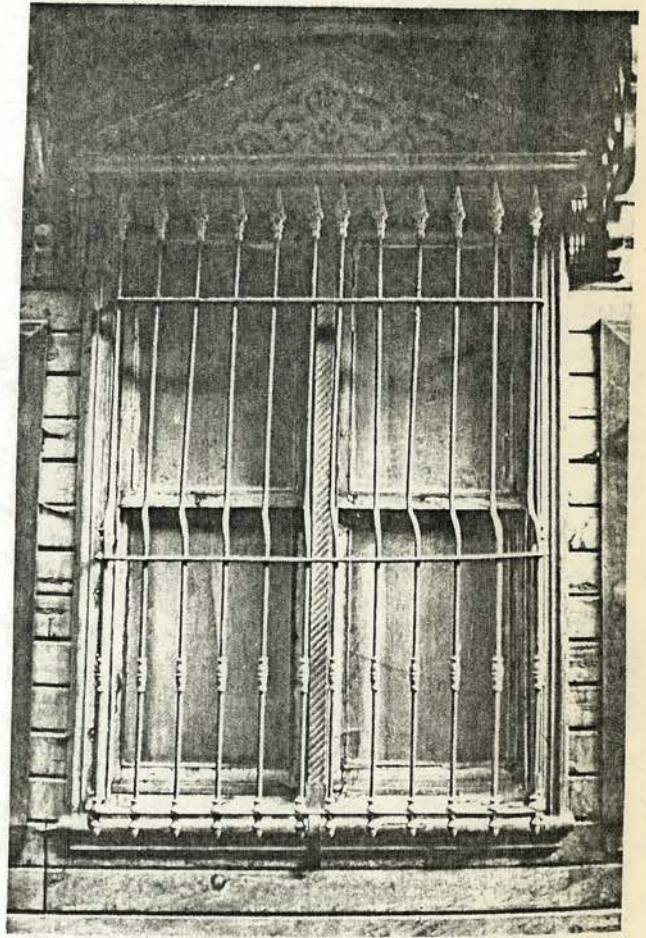
Plan

Çizim 26. Arnavutköy, Dubaracı sokak, 28 no'lu evin üst kat pencere sistem detayı 1/20

Üç katlı ahşap sıra evlerin alt kat penceresi ve kapı üstü üçgen alınlığı neo-yunan özellik gösterir. Ancak üst kat pencerelerinde bu alınlık görülmez. Yanlarda düz olan silme pencere eteğinde ve alınlığında bezemelidir, alınlığın ortasında bir palmet motifi yer alır. Sürme pencereler 1/2 oranındadır.



Resim 199. Evin genel görünüşü

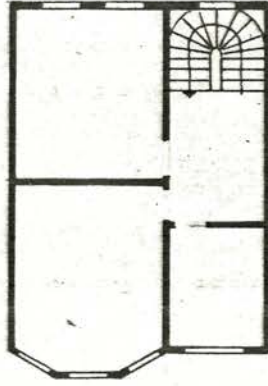
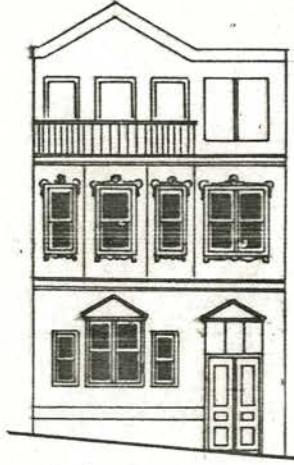


Resim 200. Alt kat penceresi detayı



Resim 201. Üst kat pencereleri görünüşü.

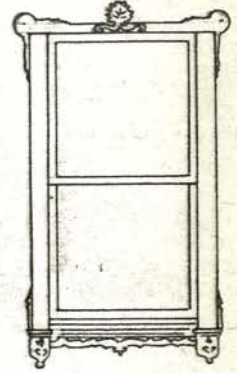
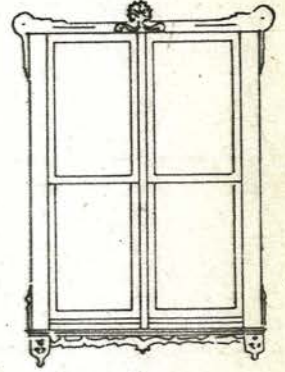
CEPHE - PLAN

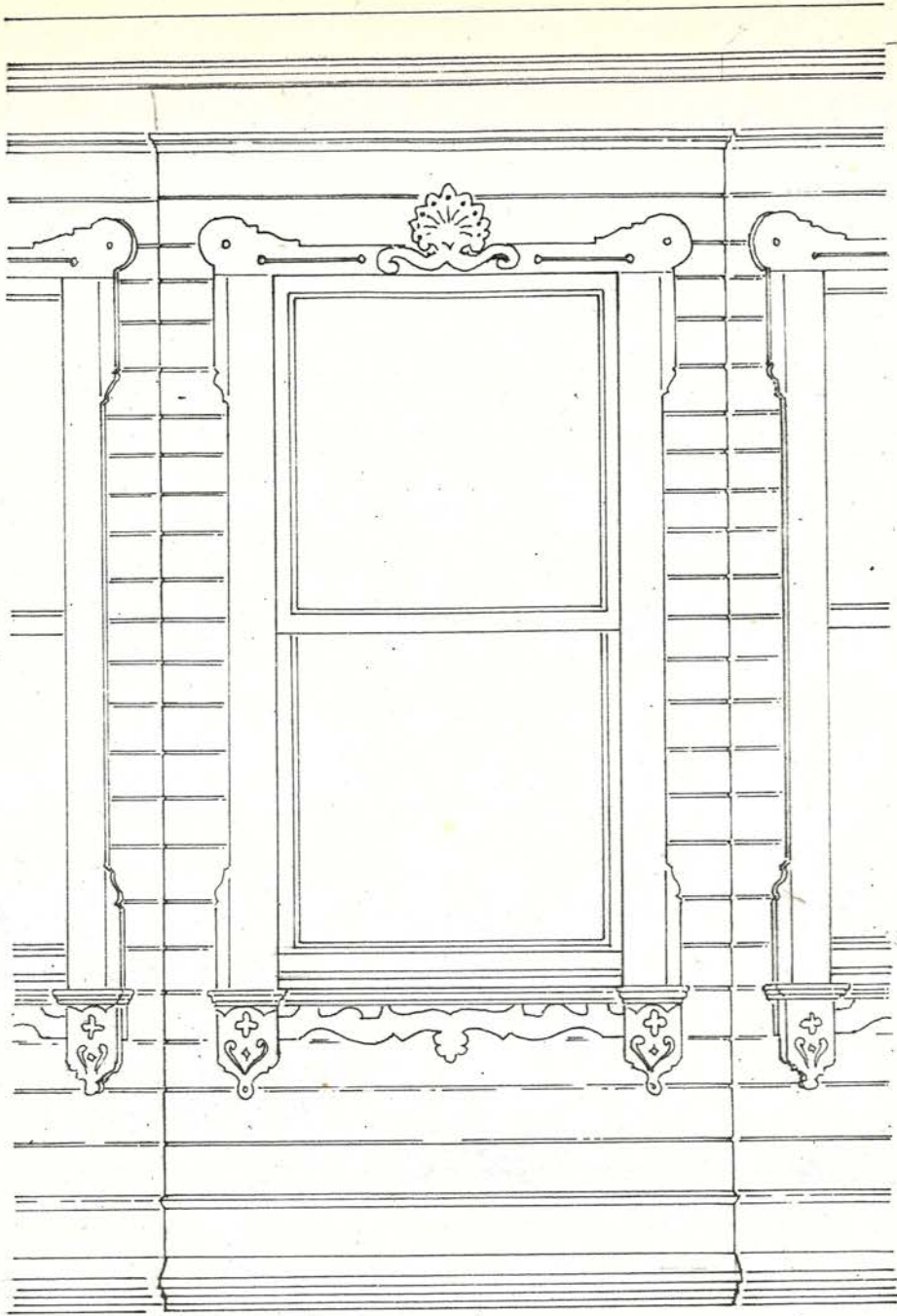


ORANLAR

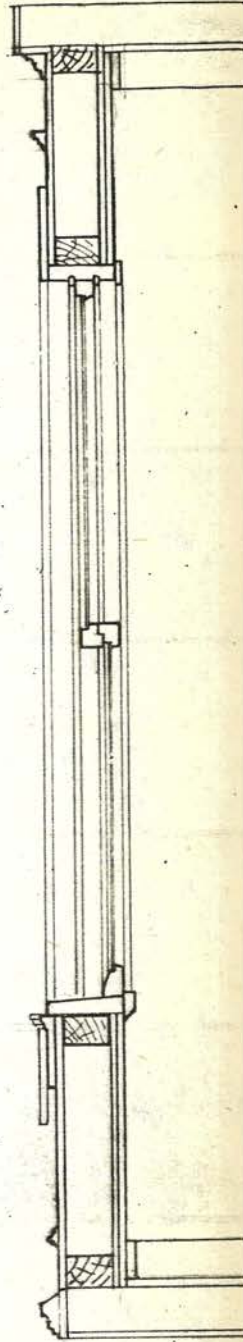
$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{92}{188} \approx 0.50 \approx \frac{1}{2}$$

PENCERE TIPLERİ 1/50

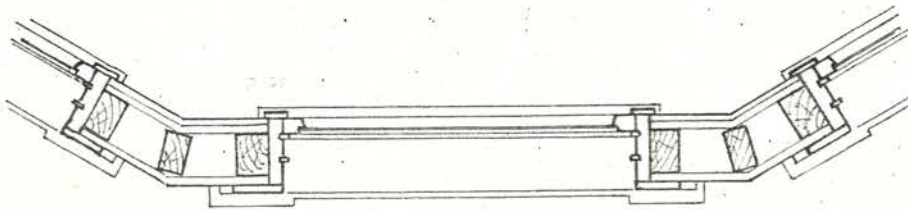




Görünüş

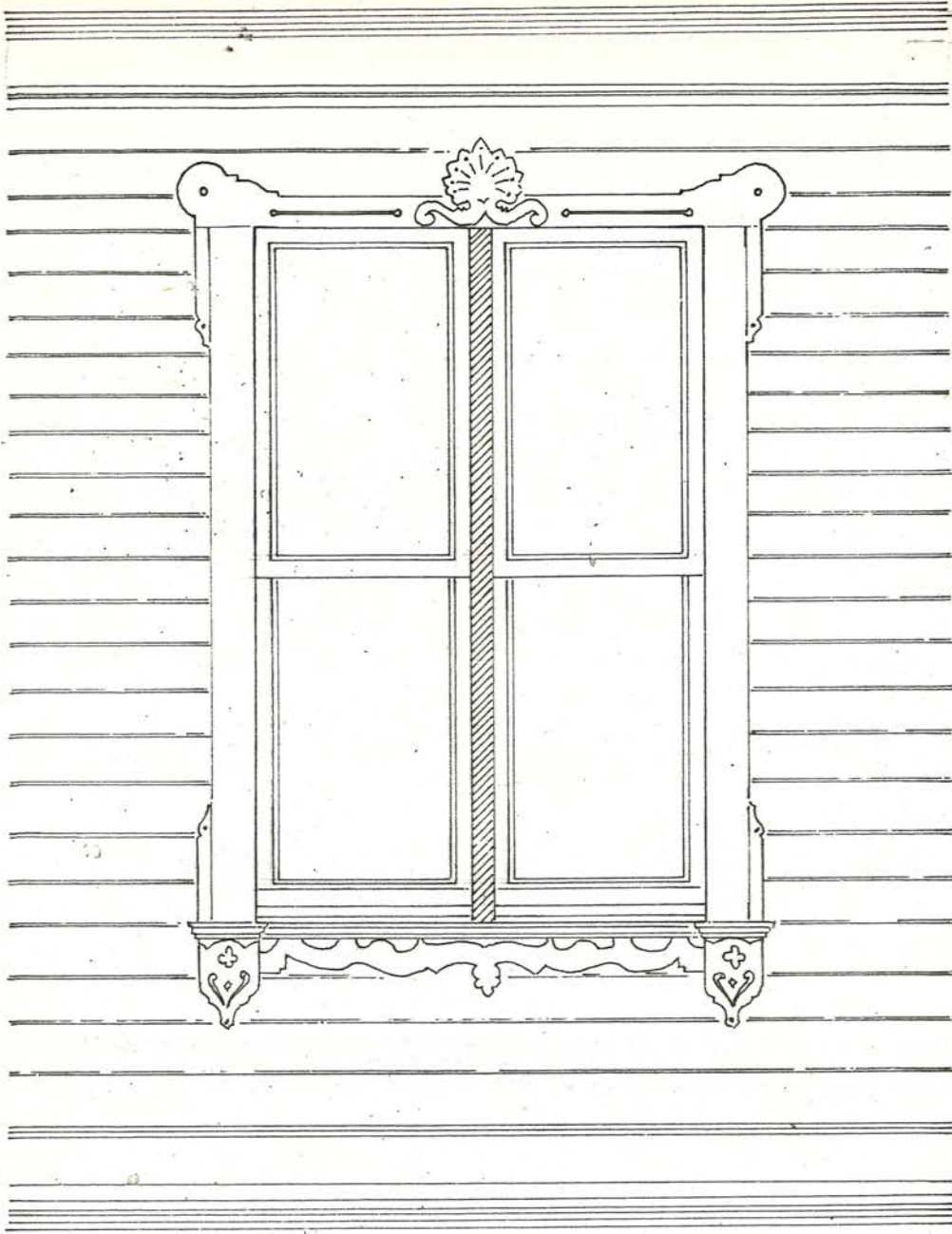


Kesit

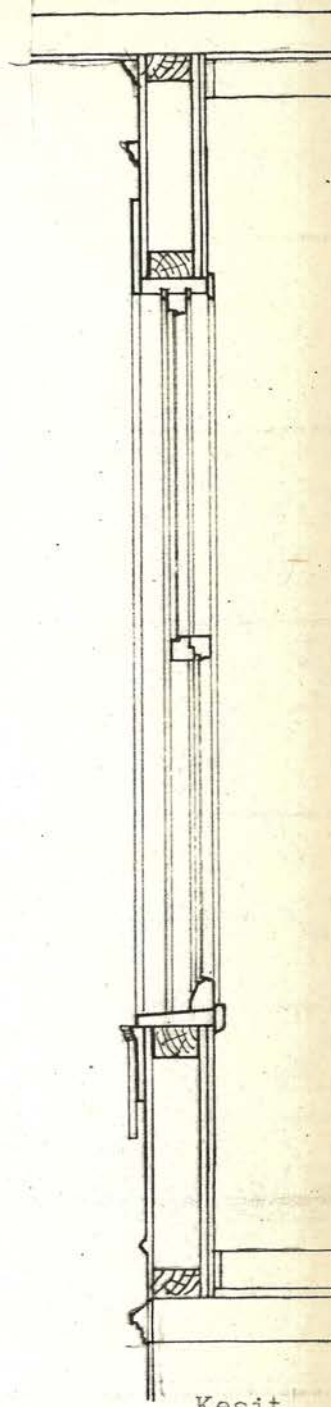


Plan

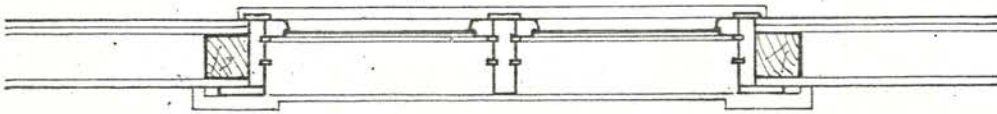
Çizim 27. Arnavutköy, Dubaracı sokak, 10 no'lu evin üst kat pencere sistem detayı 1/20



Görünüş



Kesit



Plan

Çizim 28. Arnavutköy, Dubaracı sokak, 10 no'lu evin üst kat pencere sistem detayı 1/20.

1855-1906 yılları arasında yaşamış olan İstanbul Şehremini (Belediye Reisi) Ridvan Paşa, 1890-1905 yılları arasında, Erenköy'de, iç ve dış süslemeleri, bahçesi, hamamı ve bahçesinde kızı için yaptırmış olduğu Kasrı ile meşhur bir Köşk yaptırmıştır. Onun ölümünden sonra Köşk, 1916 yılında Erenköy Kız Lisesi Olmuş, 1943 yılında yanmıştır. 1953 senesinde bu Köşkün yerine Lisenin yatakhane bloğu yapılmıştır.(1) Burada incelenen binalar yanan Köşkün Kütüphane-Müzik Salonu ve Selamlık binalarıdır.

(1) B.N.Şehsuvaroğlu, Göztepe, s.69 ve 136.

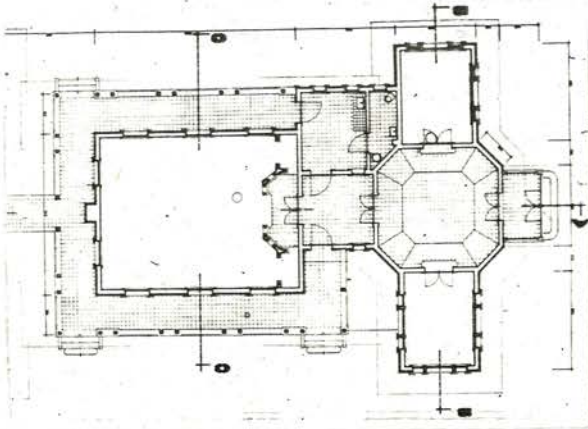
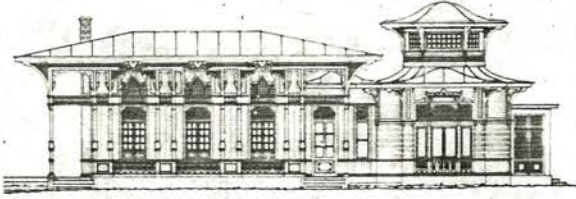


Resim 202. Ridvan Paşa Köşkü, Kütüphane-Müzik Salonu binası genel görünüşü.

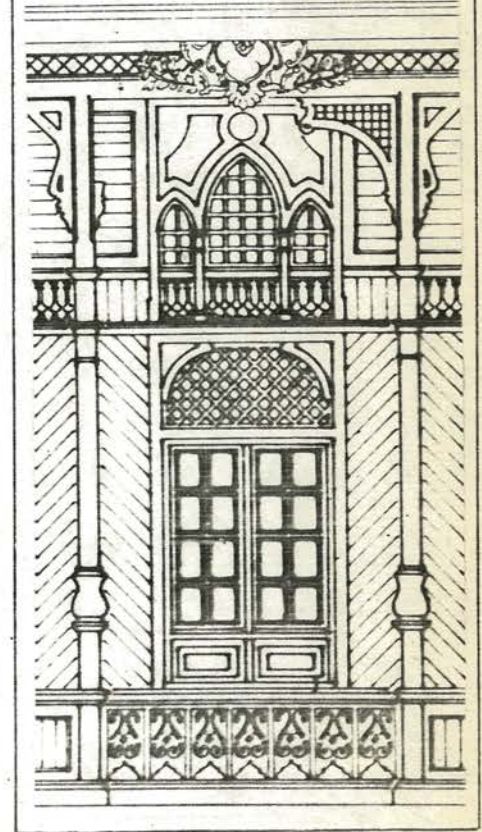
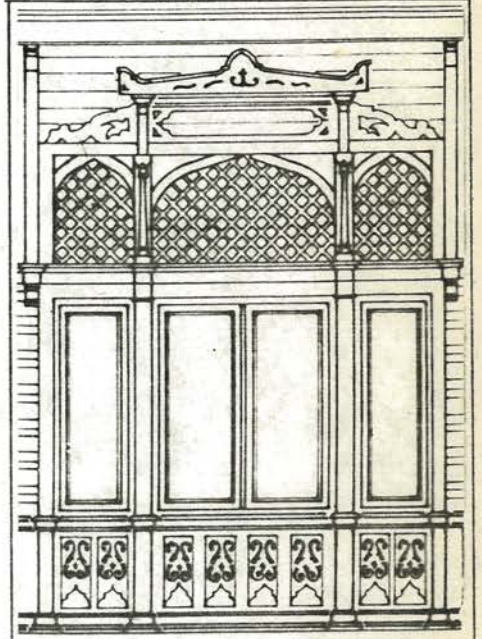


Resim 203. Kütüphane-Müzik Salonu penceresi.

CEPHE (1) - PLAN (2)



PENCERE TIPLERİ 1/50



ORANLAR

$$P1. \frac{a}{b} = \frac{55}{155} \approx 0.35 \approx \frac{1}{3}$$

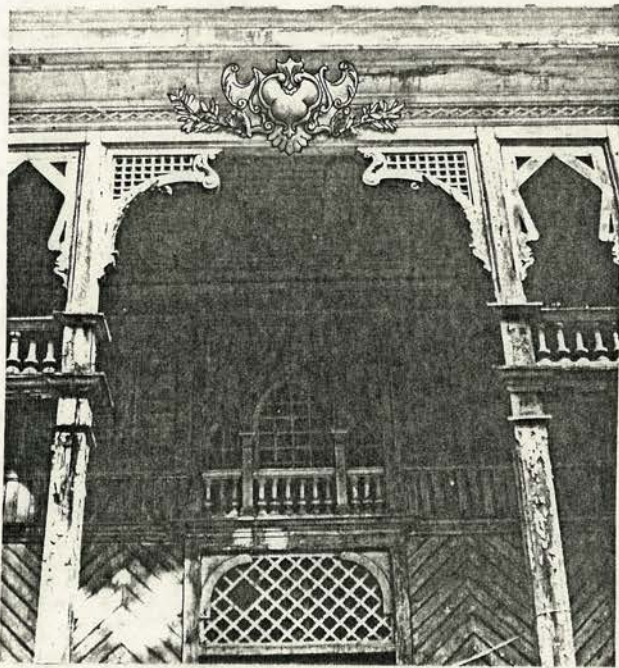
$$P2. \frac{a}{b} = \frac{110}{155} \approx 0.70 \approx \frac{2}{3}$$

(1) N.ve B.Üluengin, Ridvan Paşa Köşkü Müstemilatından bir Paviyon Rölövesi, Arkitekt 2/1976, s.76

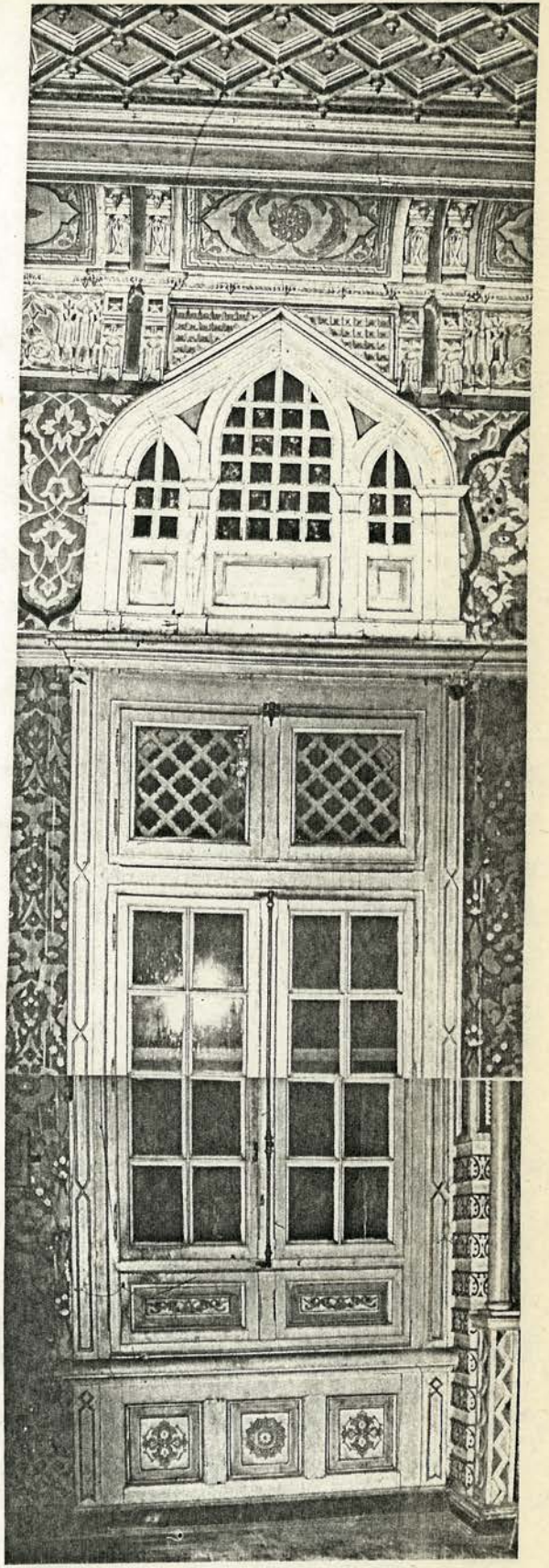
(2) aynı eser, aynı yer.



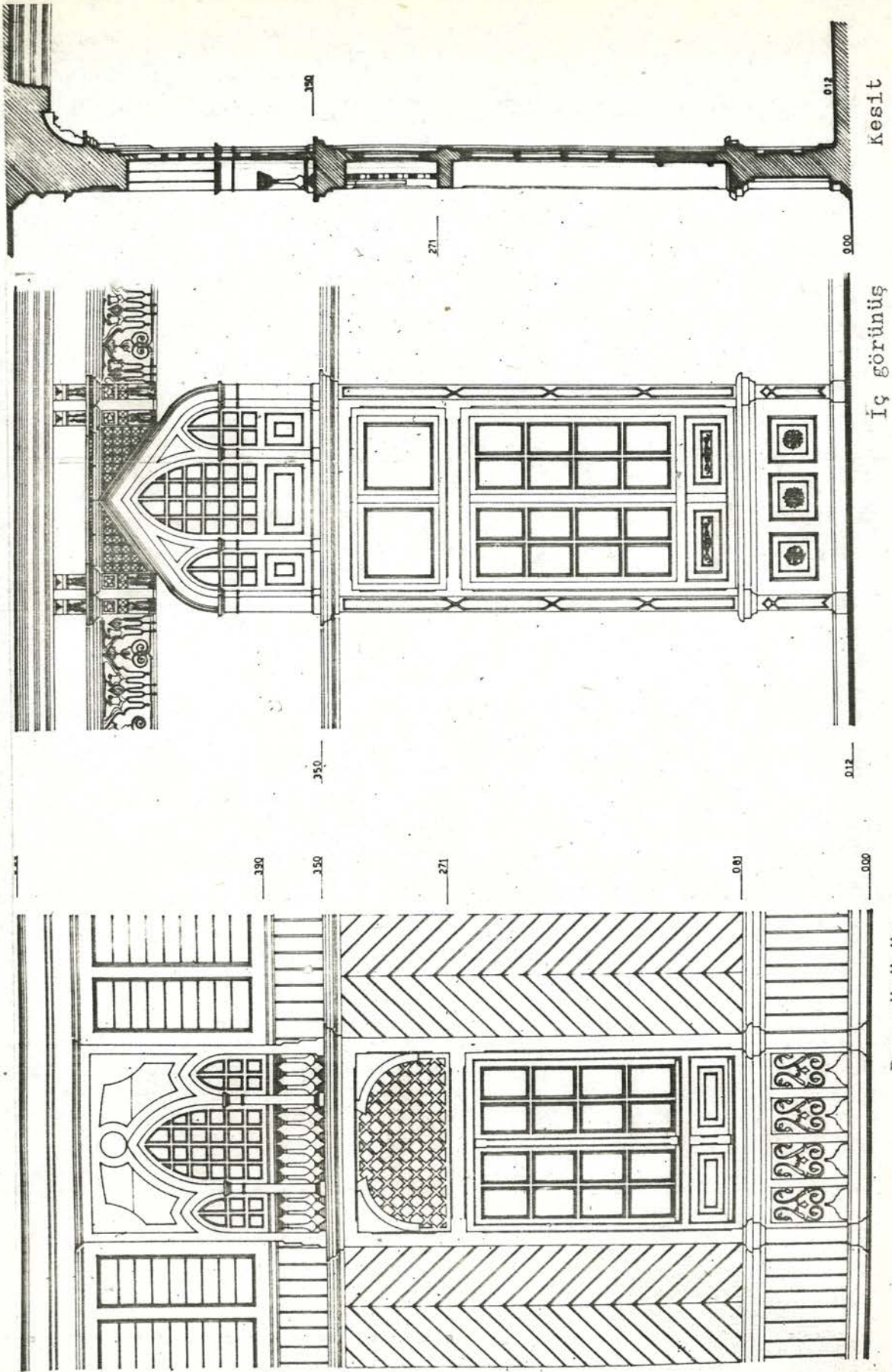
Resim 204. Kütüphane-Müzik Salonu binası penceresi görünüşü.



Resim 205. Aynı pencereden detay.

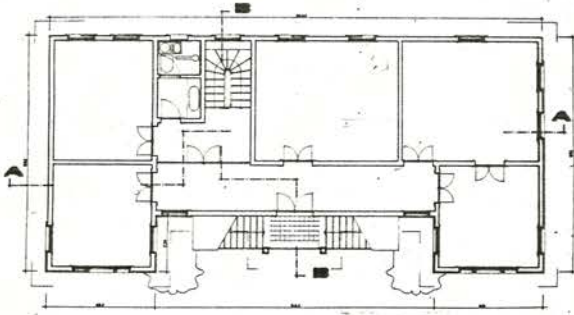
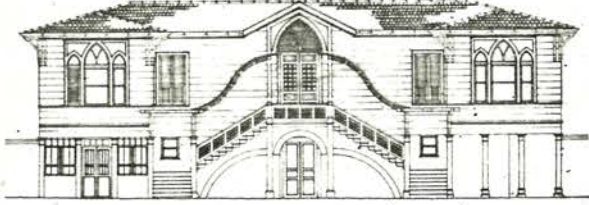


Resim 206. Aynı pencerenin Müzik salonu içinden görünüşü.



Çizim 29. Rıdvan Paşa Köşkü, Müzik Salonu penceresi iç ve dış görünüşü ve sistem detayı. 1/40

CEPHE (1) - PLAN (2)

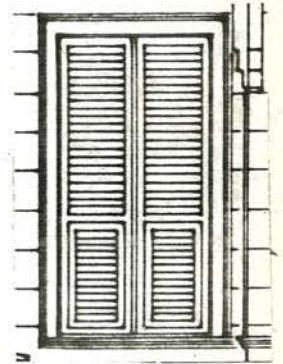
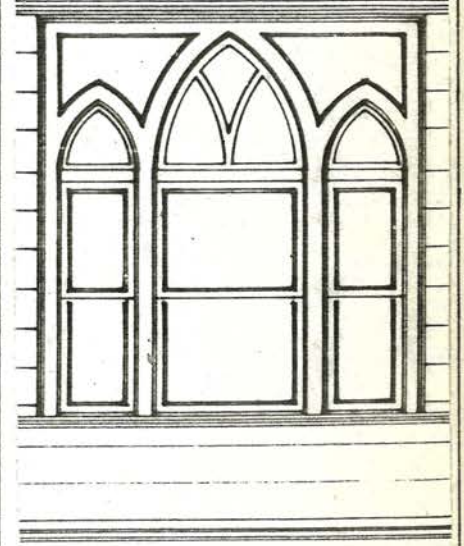


ORANLAR

$$P1. \quad \frac{a}{b} = \frac{55}{155} \approx 0.35 \approx \frac{1}{3}$$

$$P2. \quad \frac{a}{b} = \frac{105}{155} \approx 0.68 \approx \frac{2}{3}$$

PENCERE TIPLERİ 1/50



(1) N.ve B.Uluengin rölövesi

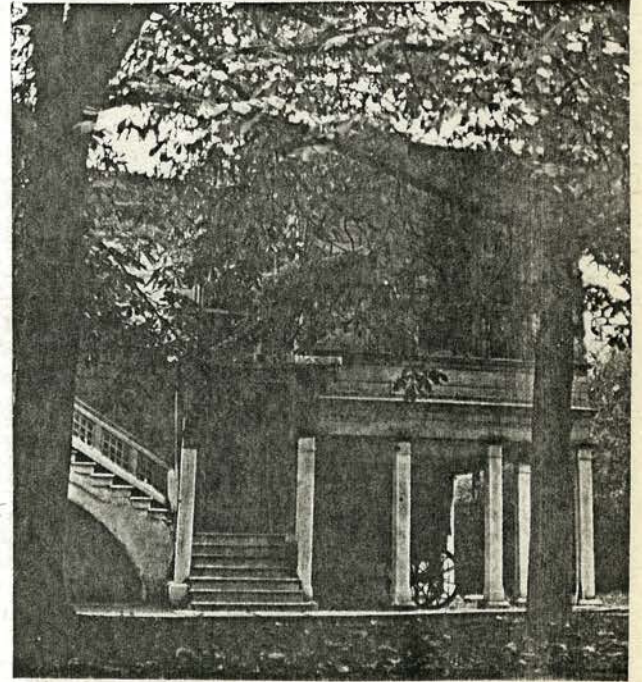
(2) N.ve B.Uluengin rölövesi



Resim 207. Rıdvan Paşa Köşkü Selamlık Binası görünüşü.



Resim 208. Selamlığın görünüşü ve sol taraftaki girişi.



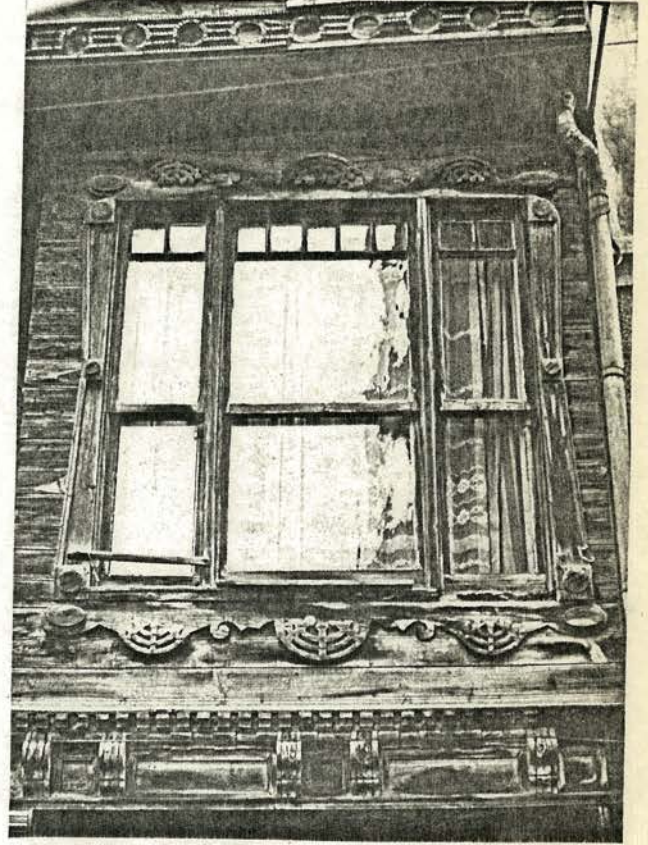
Resim 209. Selamlığın diğer bir görünüşü.

Miskianber sokak 52 - Kadıköy

Üç katlı ahşap yapının bodrum katı kagir duvarlıdır. Pencere ahşap sövesi alt ve üst başlıklarında oval ve yuvarlak öğeler birlikte kullanılmıştır. Birinci ve ikinci katların pencere çerçeveleri benzer, üçüncü katta ise farklıdır. Art-nouveau ve barok öğeler birlikte kullanılmıştır. Bütün pencereler sürme çerçevelidir. Ortada geniş, yanlarda dar olmak üzere üçlü gruplan hem aynı çerçeve içinde hem de ayrı olarak tekrarlanmıştır. Tek pencerelerde 1/2 oranı vardır.



Resim 210. Evin genel görünüşü



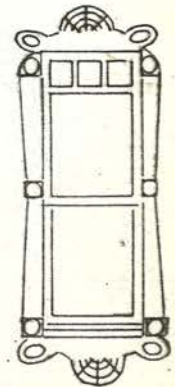
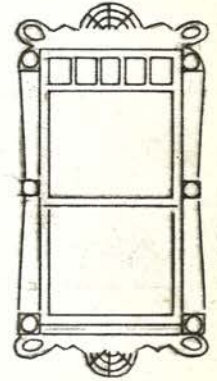
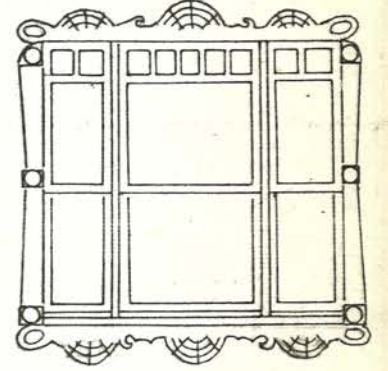
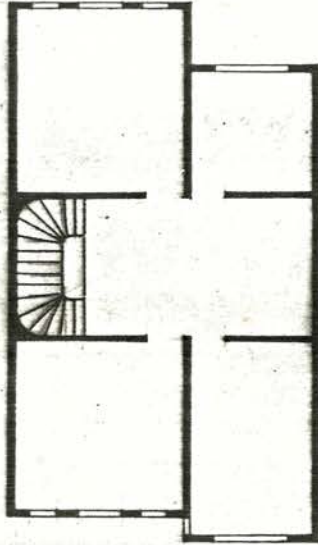
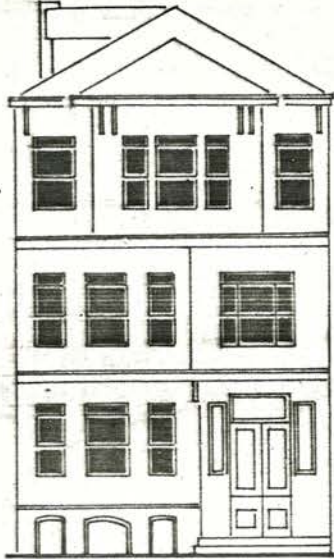
Resim 211. Üst kat pencere grubu.



Resim 212. Alt kat pencereleri gruplaması.

CEPHE - PLAN

PENCERE TIPLERİ 1/50

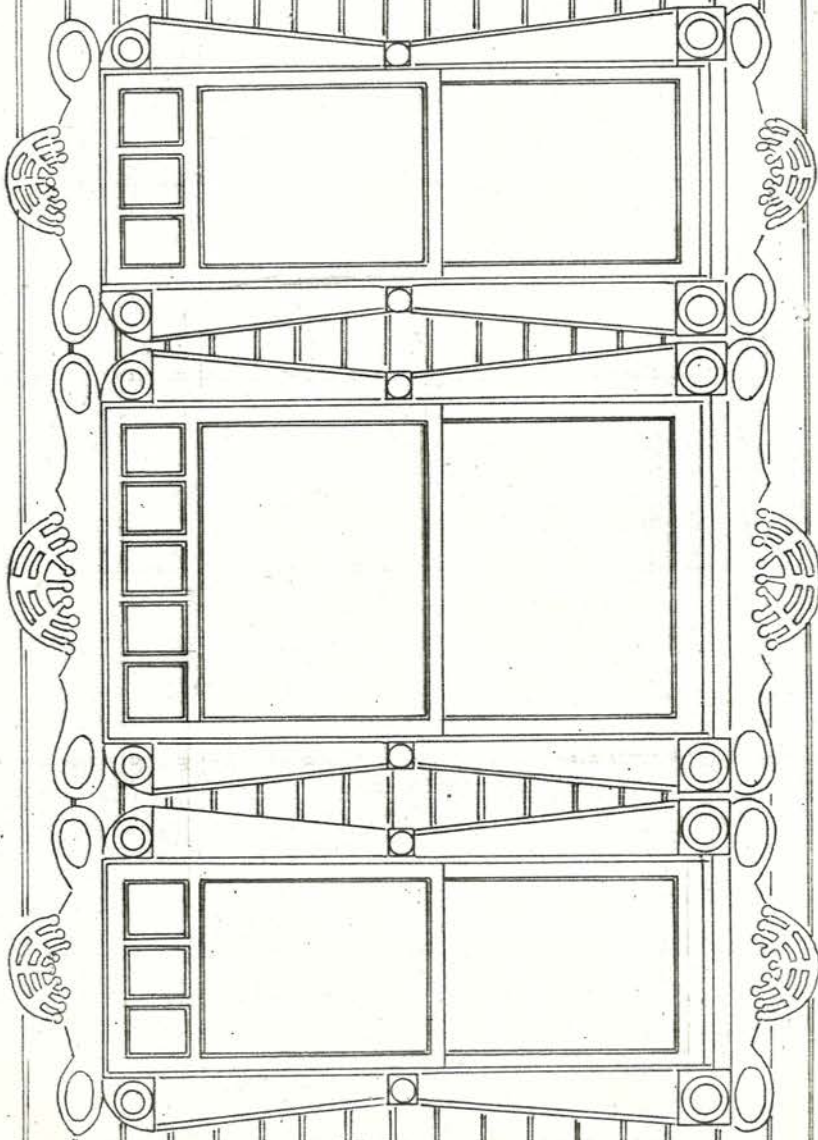


ORANLAR

$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{90}{189} \approx 0.48 \approx \frac{1}{2}$$

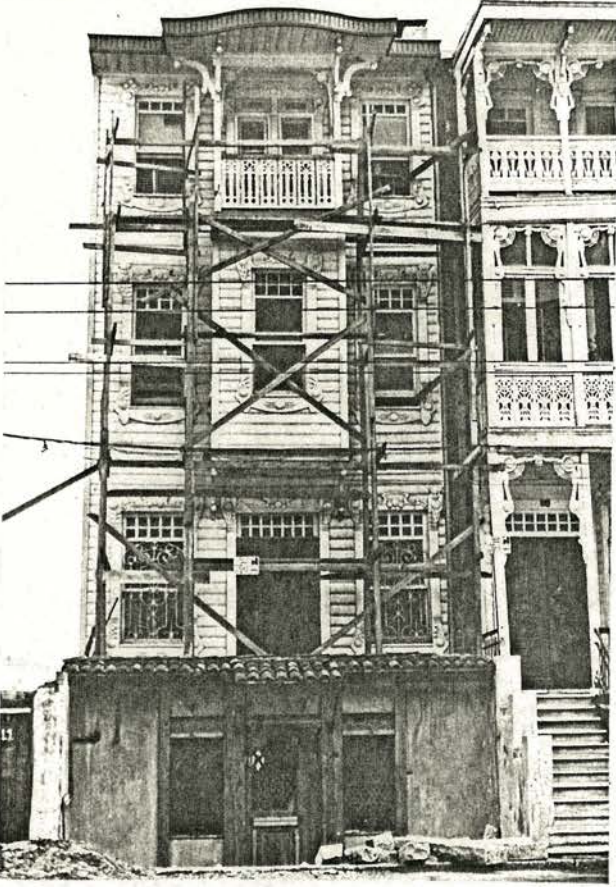
Kesit

Görünüş

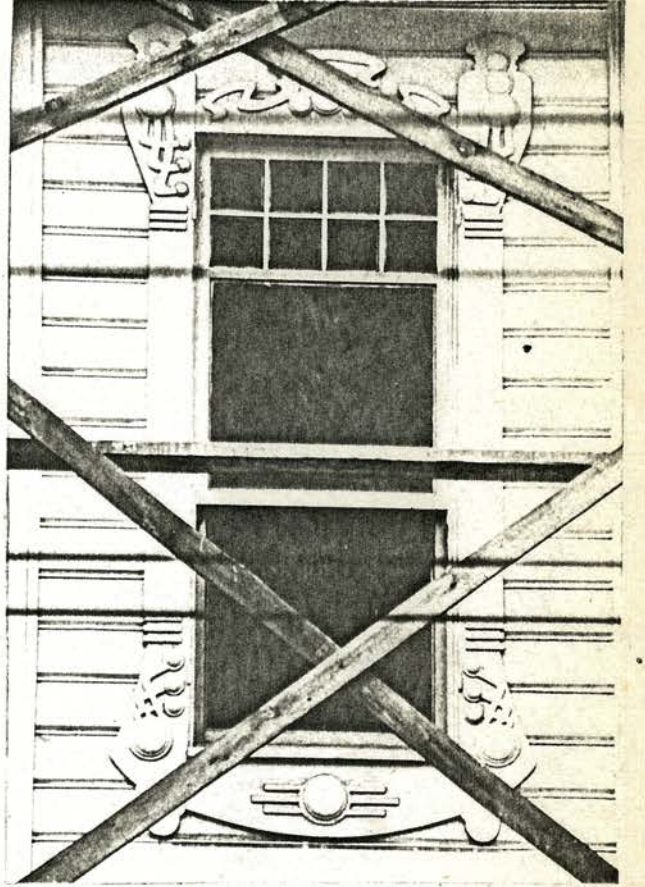


Çizim 30. Kadıköy, Miskiamber sokak, 52 no'lu evin alt kat pencere sistem detayı 1/20

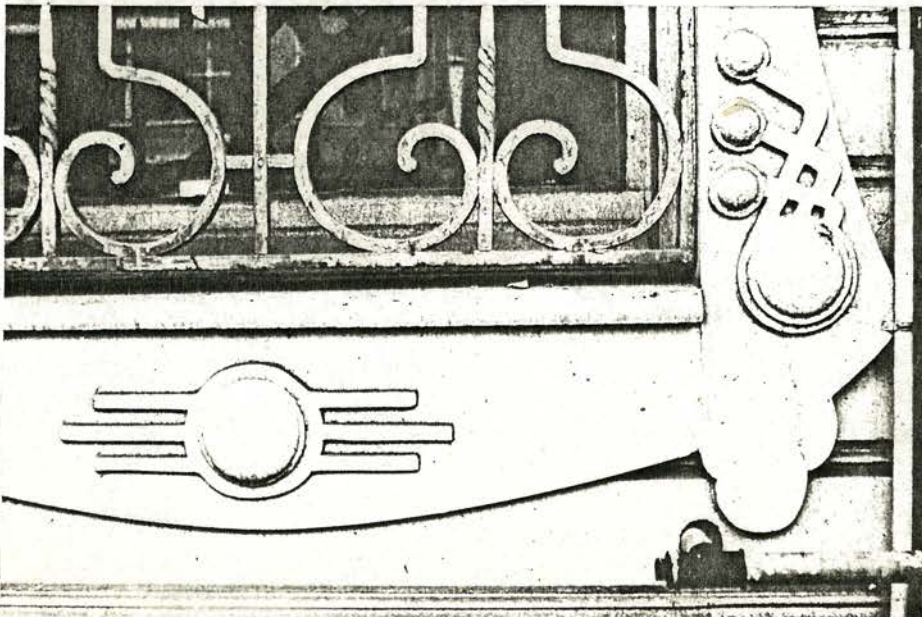
Uç katlı ve bodrumlu ahşap yalının caddeye bakan cephede pencere çerçeveleri art-nouveau çiçek üslubu özellikleri taşırlar. Pencere çerçevelerindeki çiçek motifleri soyut-çizgisel niteliktedir. Çerçevenin köşelerinde oldukça soyutlaşmış daire motiften ayrılan üç dal ve tomurcukları yer alır. Sürme pencere 1/2 oranından uzun tutularak üst çerçeveye iki sıra küçük camlı bir bölüm ilave edilmiştir.



Resim 213. Evin genel görünüşü



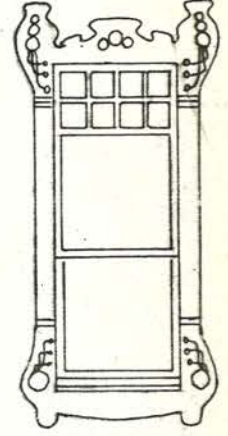
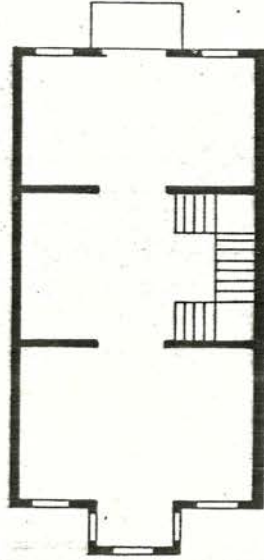
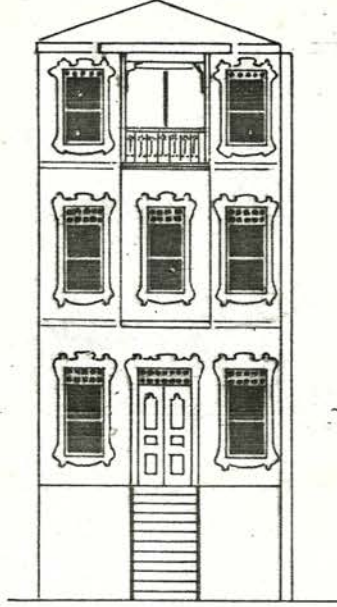
Resim 214. Üst kat penceresi.



Resim 215. Çerçeve katı penceresi denizlik ve bezeme detayı.

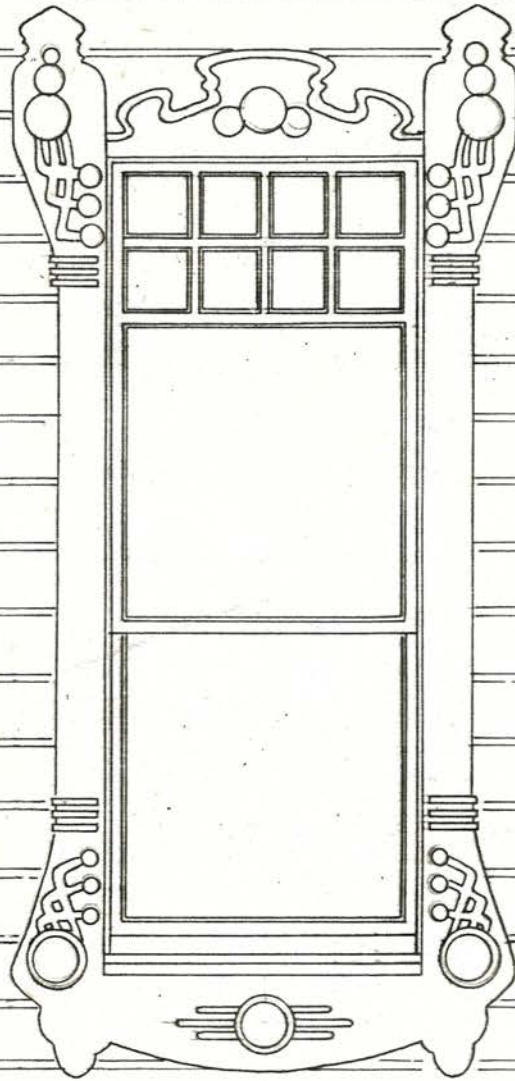
CEPHE - PLAN

PENCERE TIPLERİ 1/50

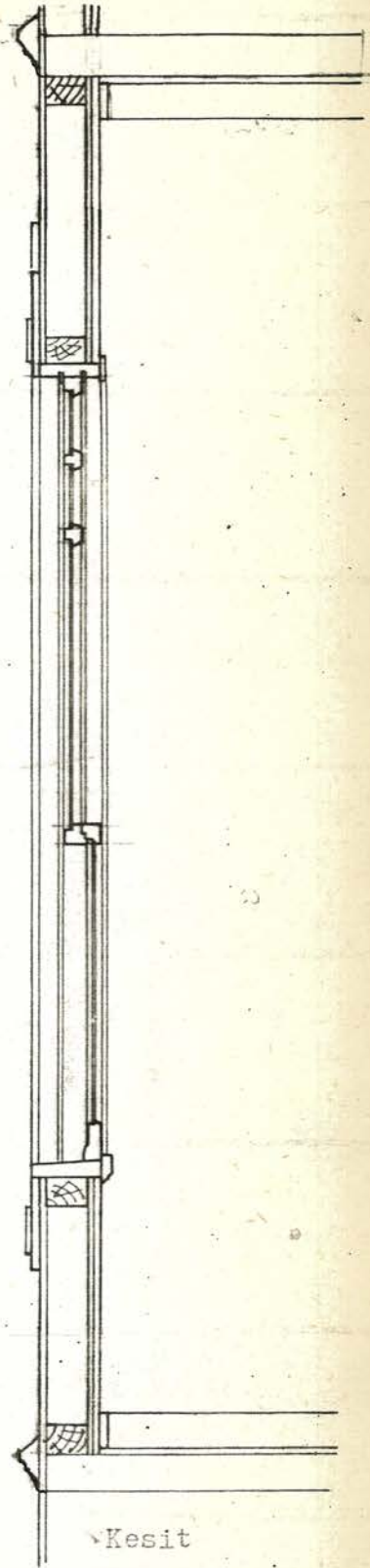


ORANLAR

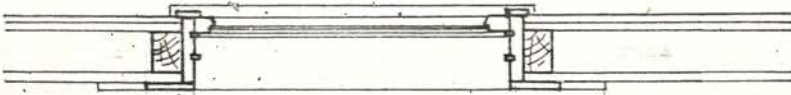
$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{82}{210} \approx 0.39 \approx \frac{2}{5}$$



Cörünüş



Kesit

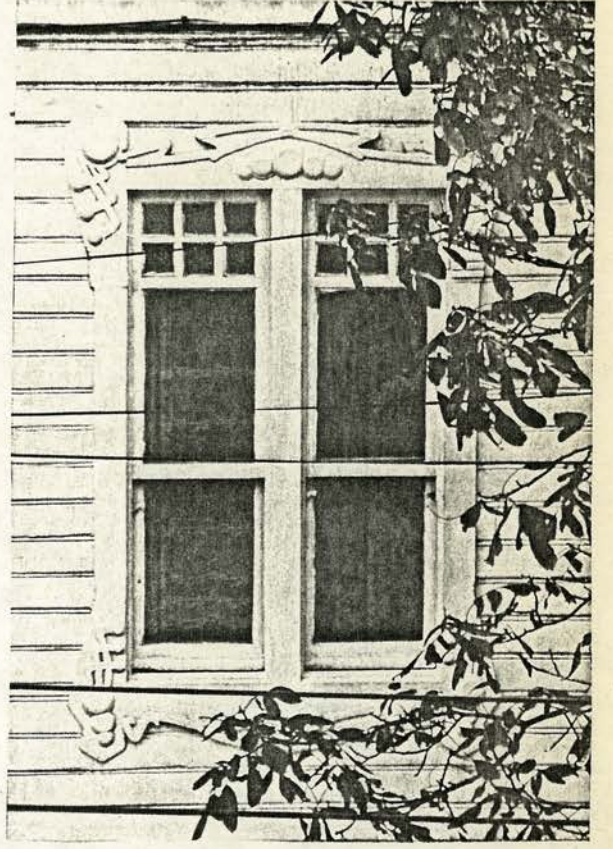


Plan

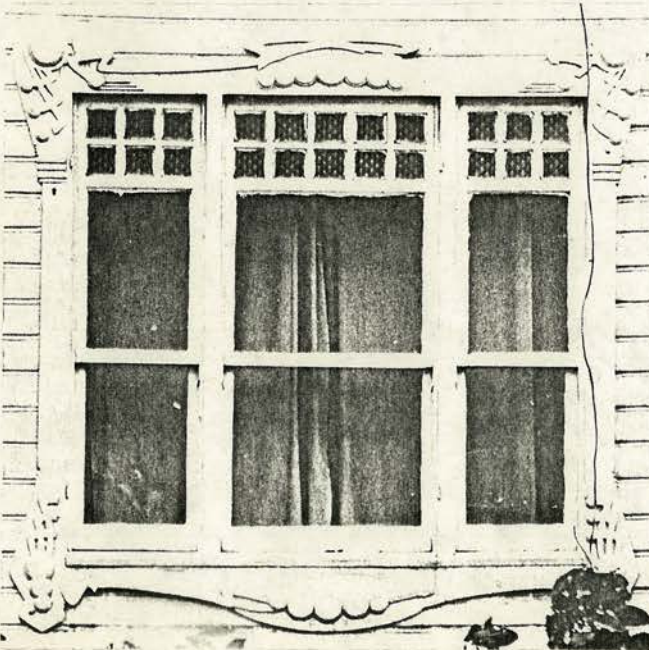
Bodrumlu ve üç katlı ahşap yalının pencere çerçeveleri art-nouveau özellikler gösterir. Pencere fotozu yan elemanlarında aşağıdan yukarıya doğru küçülen üst üste üç top tomurcuk ve bu grubun altında sarkan üç dal görülür. Tüm çerçevenin kıvrımlı konturları motiflerle uyum içindedir. Pencere sürme çerçevesidir, alt çerçeveden uzun olan üst çerçevenin üstü iki sıra küçük camlı çerçeveden oluşur.



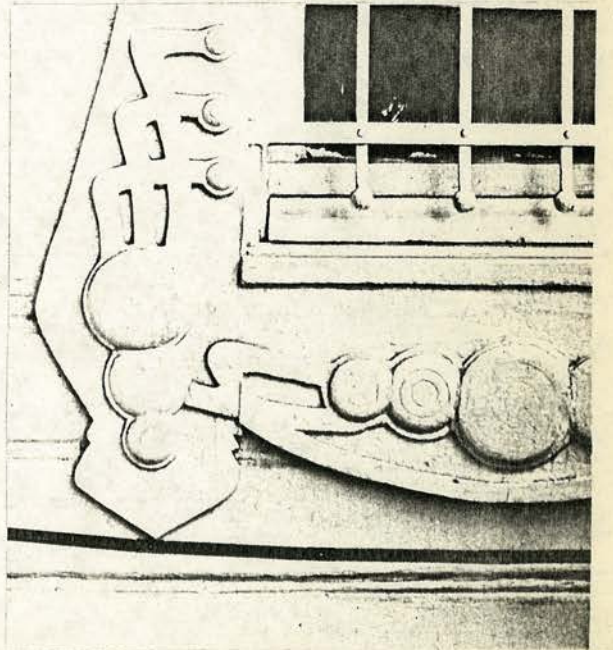
Resim 216. Evin genel görünüşü



Resim 217. Giriş katı pencere detayı

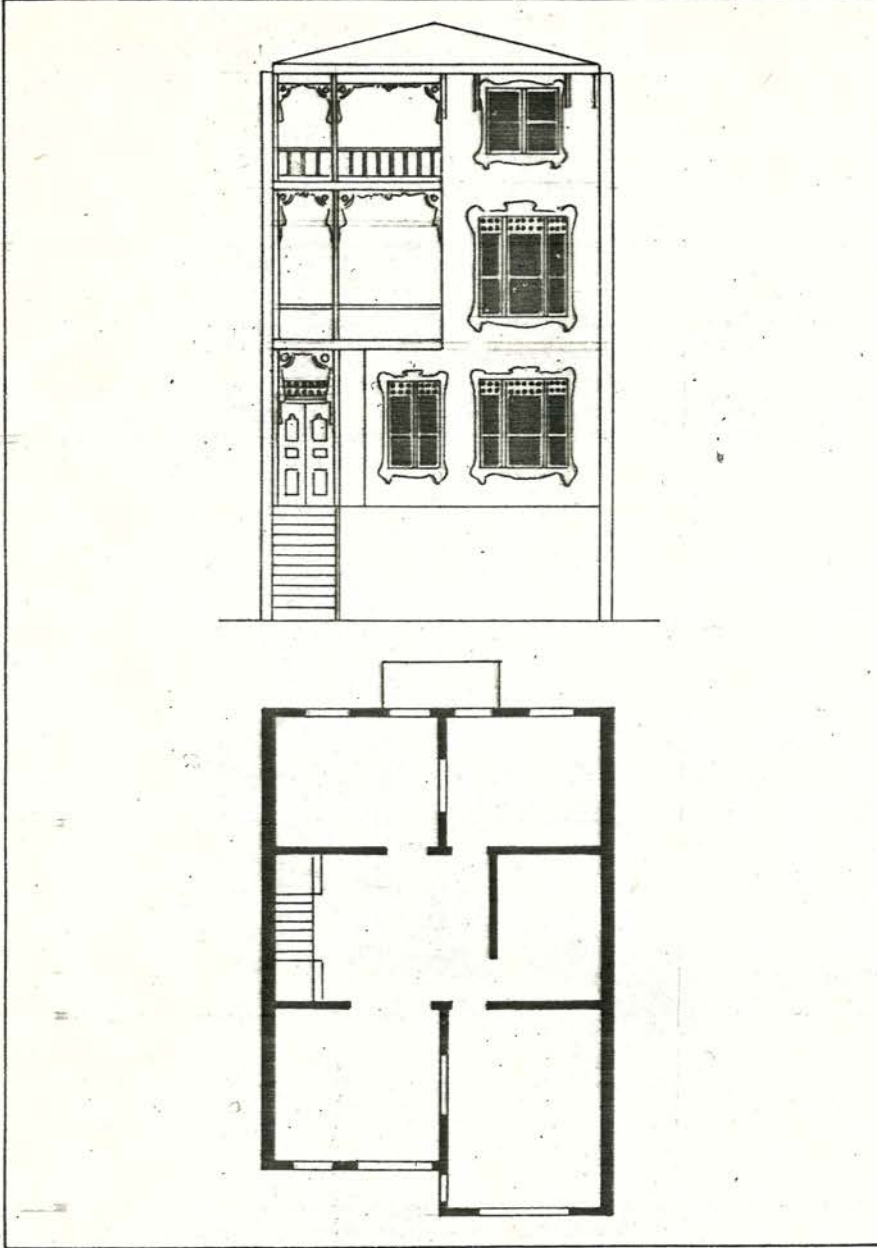


Resim 218. Üst kat pencere detayı

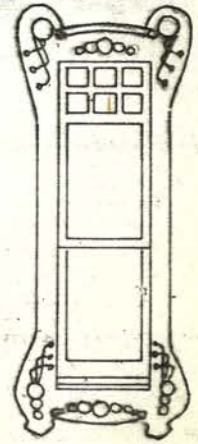
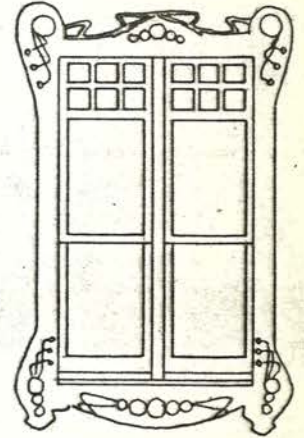
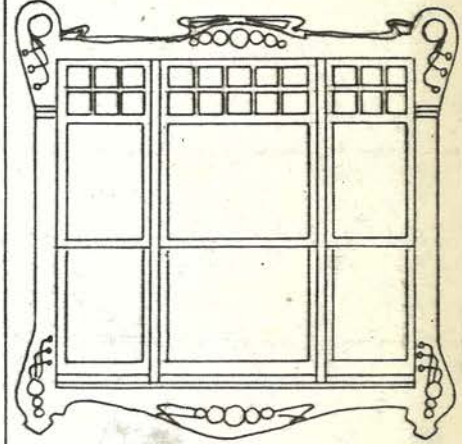


Resim 219. Denizlik ve bezeme detayı.

CEPHE - PLAN



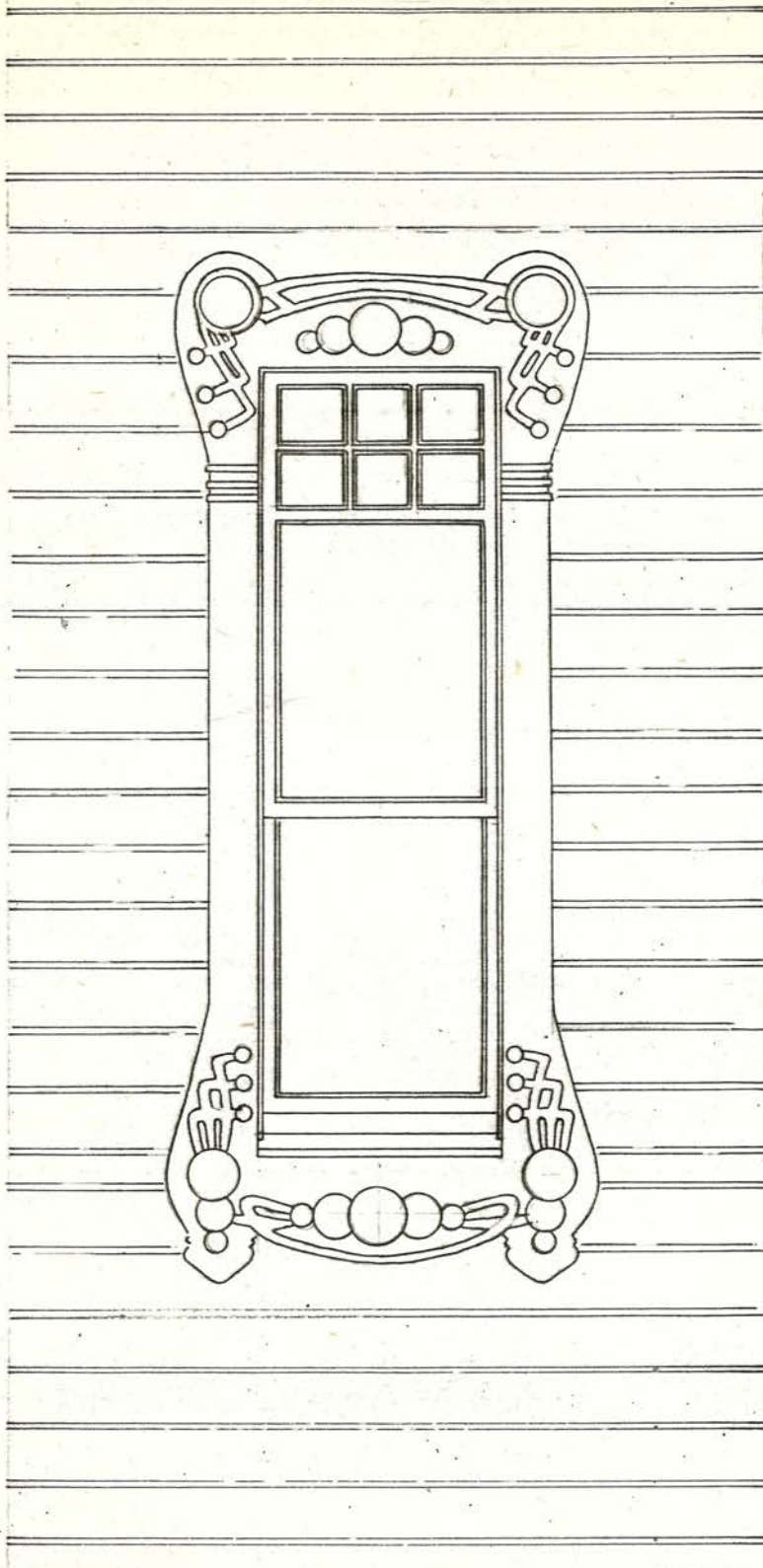
PENCERE TIPLERİ 1/50



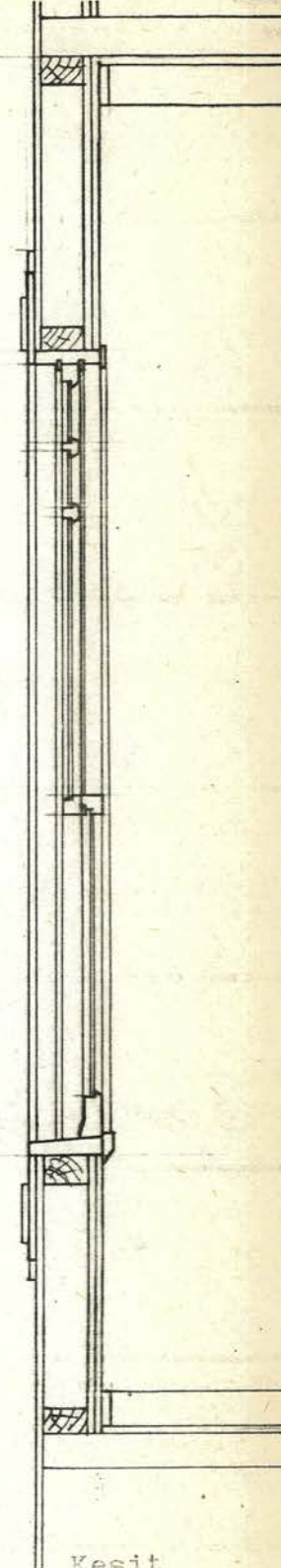
ORANLAR

$$P1. \quad \frac{a}{b} = \frac{140}{210} \approx 0.66 \approx \frac{2}{3}$$

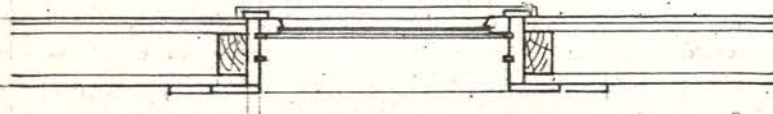
$$P2. \quad \frac{a}{b} = \frac{70}{210} = 0.33 = \frac{1}{3}$$



Görünüş

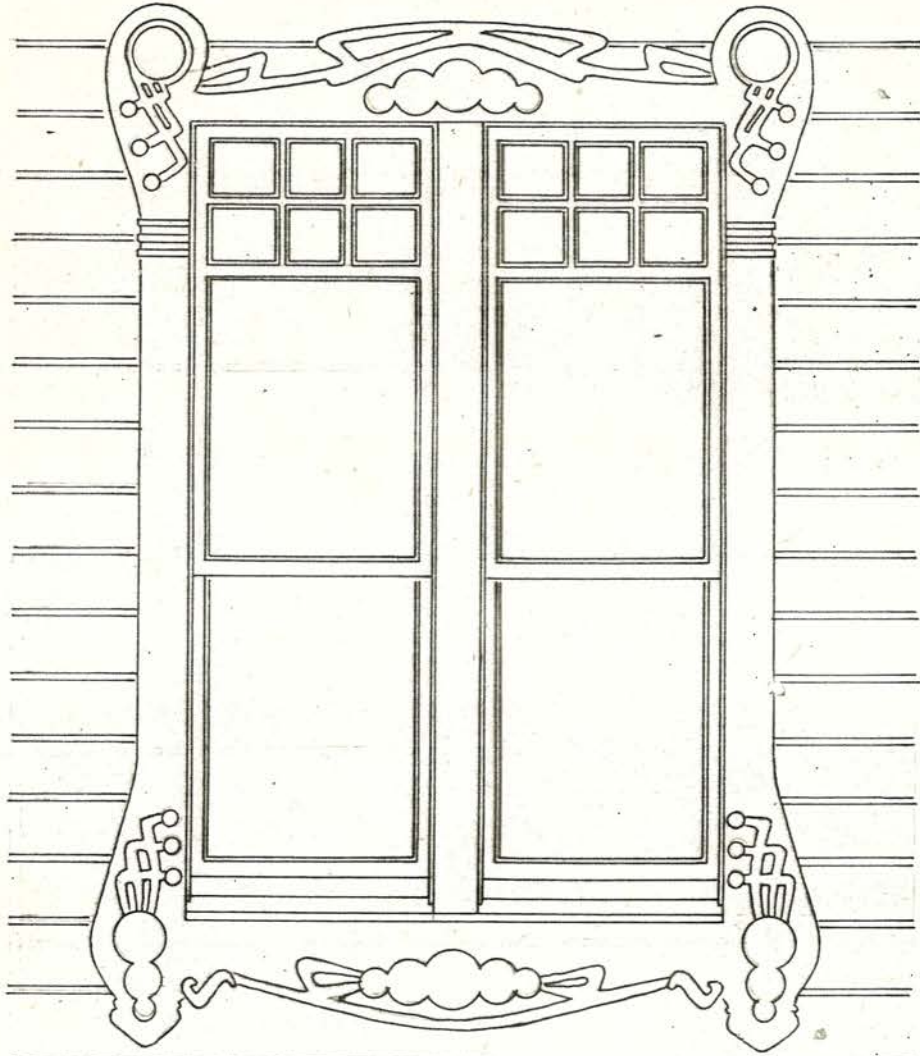


Kesit



Plan

Çizim 32. Arnavutköy, kuruçeşme caddesi, 13 no'lu evin giriş katı pencere sistem detayı 1/20



Görünüş

Kesit

Plan

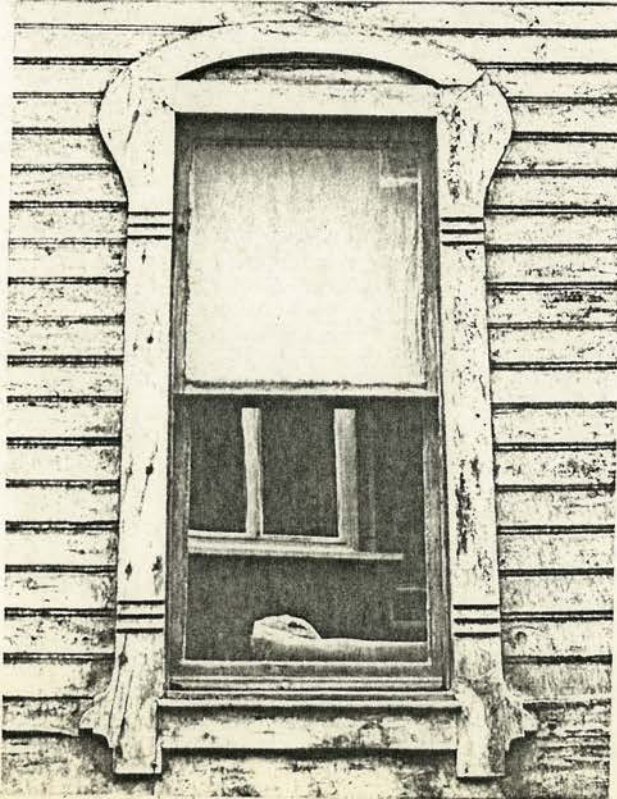
Üç katlı konutun pencereleri çok değişikdir. Pencere silmesi art-nouveau çizgisel bir biçimle ele alınmış, pencereye basık kemer görünümü veren bir eğri ile şekillenen silme yanlarda S çizerek pencere eteğinde daha geniş bir kavisle döner. Geniş silmenin içinde dikdörtgen sürme pencereler 1/2 oranındadır.



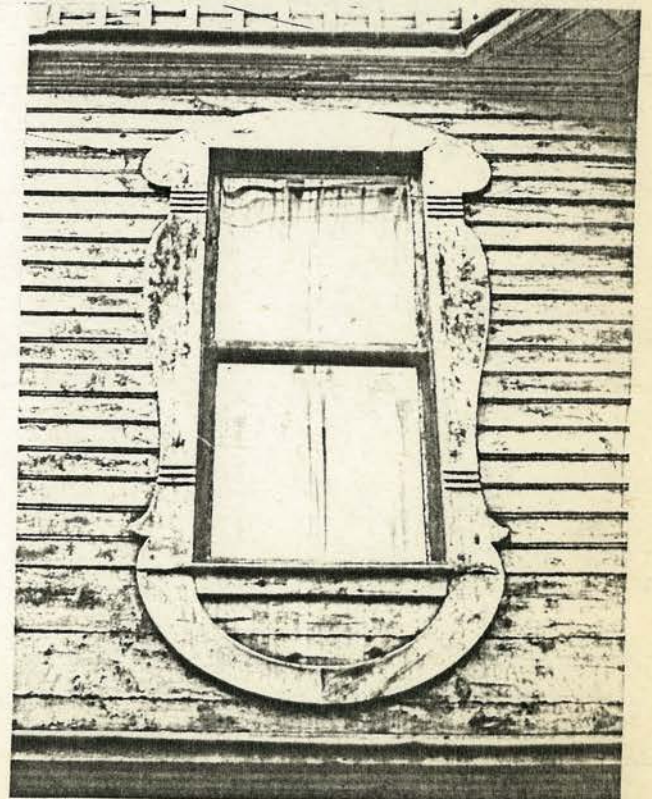
Resim 220. Evin genel görünüşü.



Resim 221. Cumba penceresi detayı.



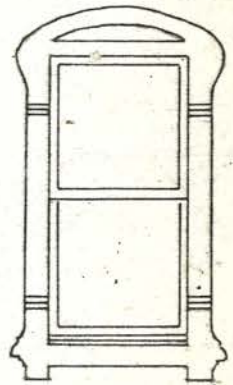
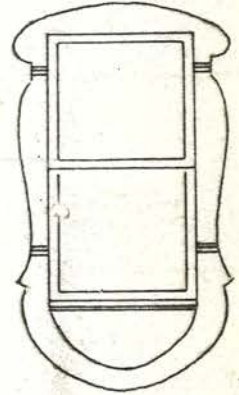
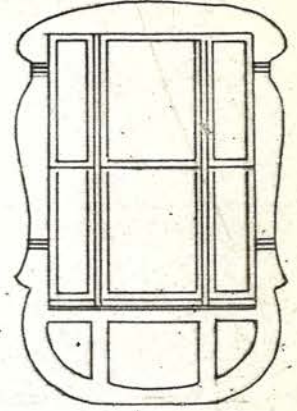
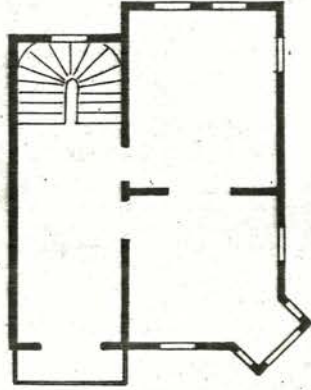
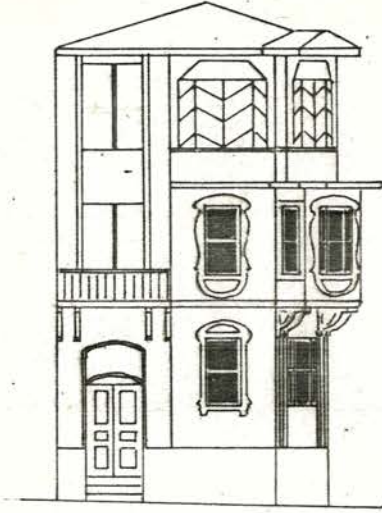
Resim 222. Giriş katı penceresi



Resim 223. Üst kat penceresi

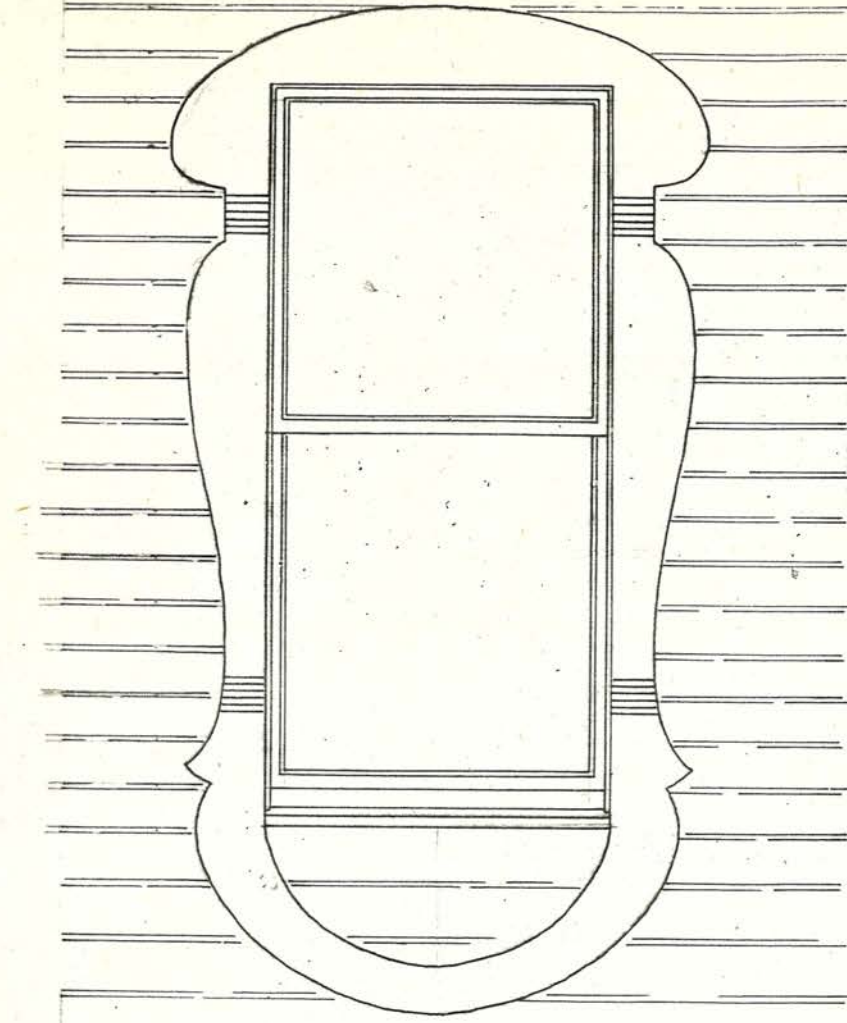
CEPHE - PLAN

PENCERE TIPLERİ 1/50

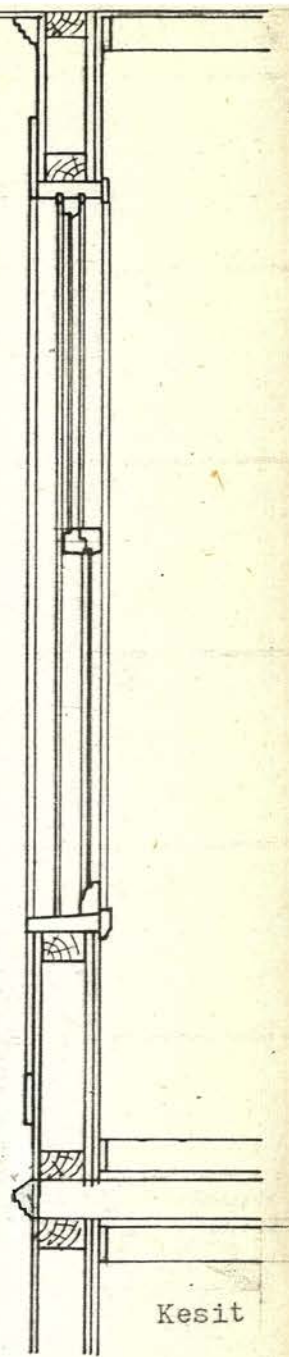


ORANLAR

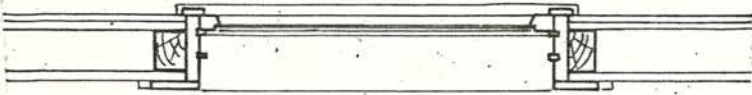
$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{90}{190} \approx 0.47 \approx \frac{1}{2}$$



Görünüş

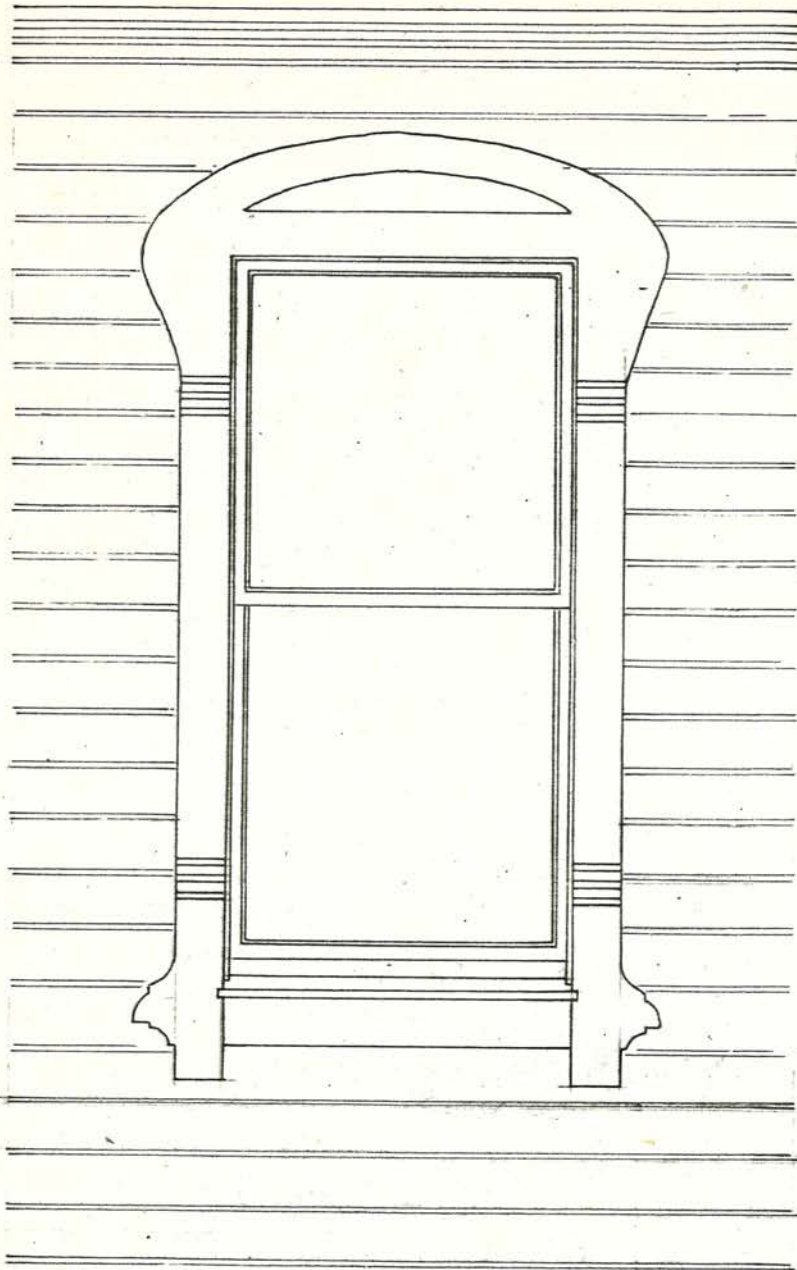


Kesit

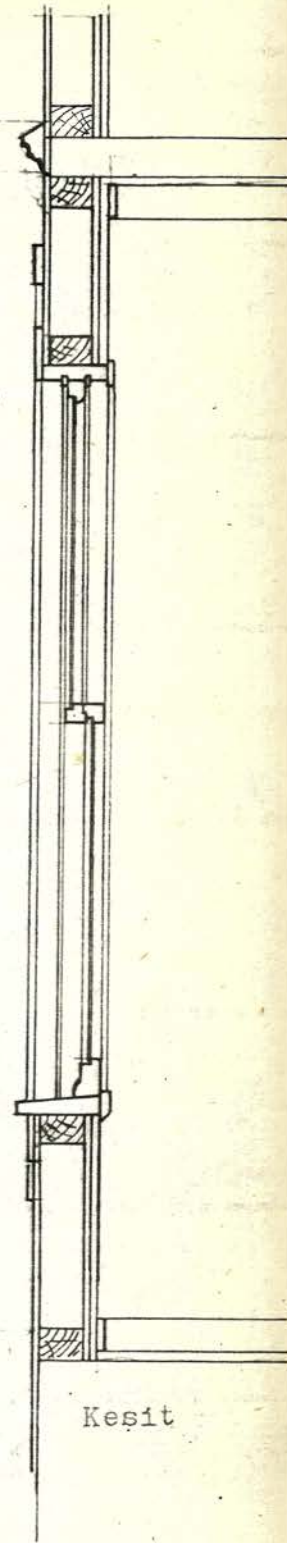


Plan

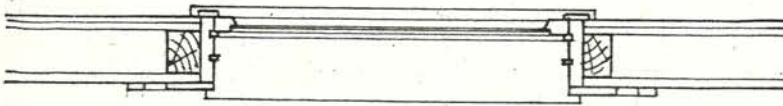
Çizim 34. Bebek, Hamam sokak, 18 no'lu evin üst kat pencere sistem detayı 1/20



Görünüş



Keşit



Plan

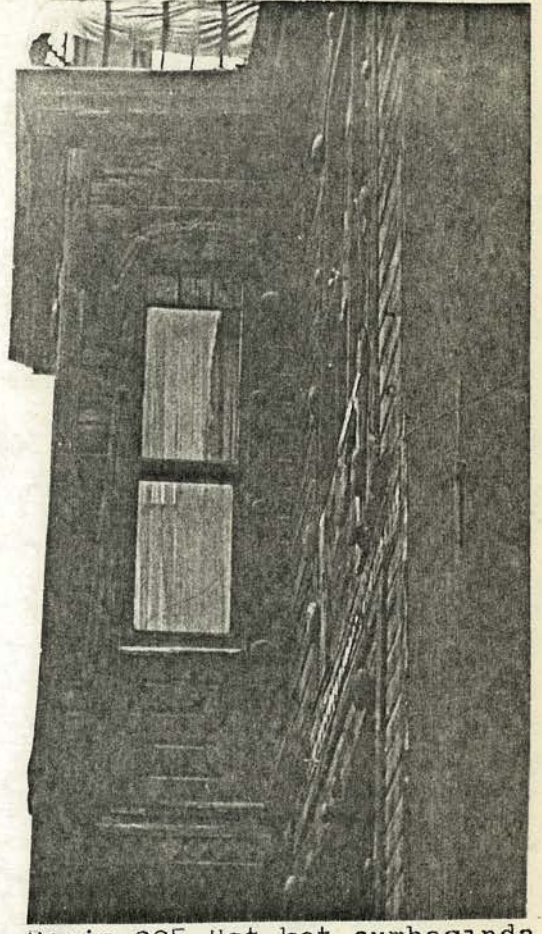
Çizim 35. Bebek, Hamam sokak, 18 no'lu evin alt kat pencere sistem detayı 1/20

Dört katlı ahşap konutun bodrum kat duvarları kagirdir. Cephede yer alan geniş pencereler art-nouveau özellikler gösterir. Geniş bir kemer içinde üç ayrı sürme çerçeve olarak düzenlenen pencerede orta çerçeve diğerlerine göre daha geniş ve kemer kavisine uyarak daha uzundur. Pencere sövesi yanlara doğru açılarak pencere eteğinde organik bir biçim oluşturur. Geniş sövenin üzerinde dairesel motifler ve bunları birleştiren iki sıra çita vardır.

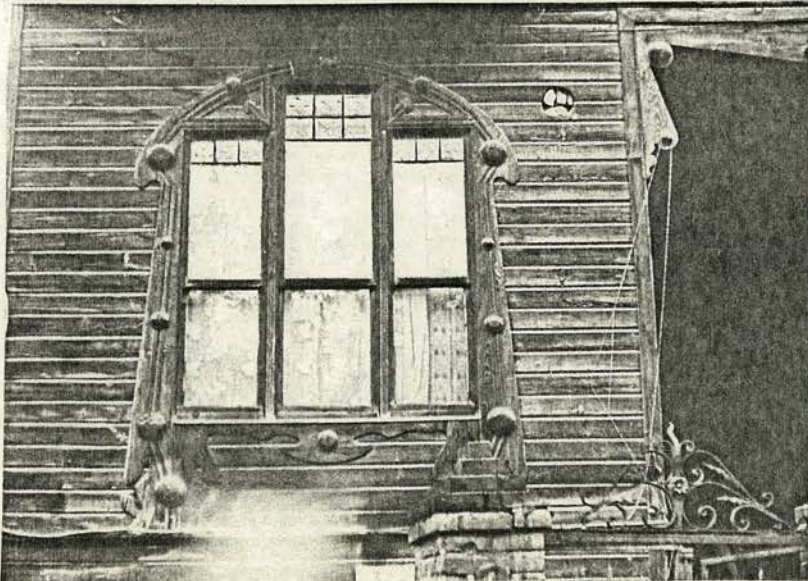
5



Resim 224. Evin genel görünüşü



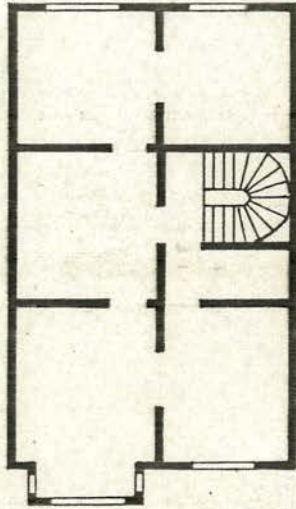
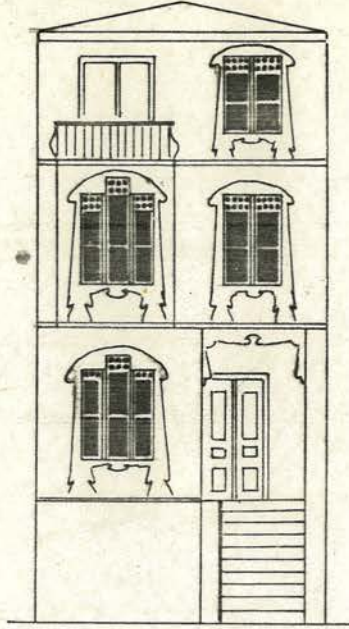
Resim 225. Ust kat cumbasında pencere detayı



Resim 226. Giriş katı pencere görünüşü.

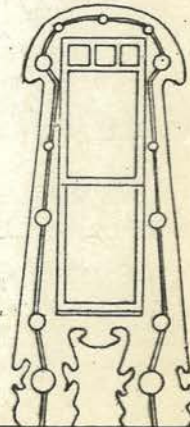
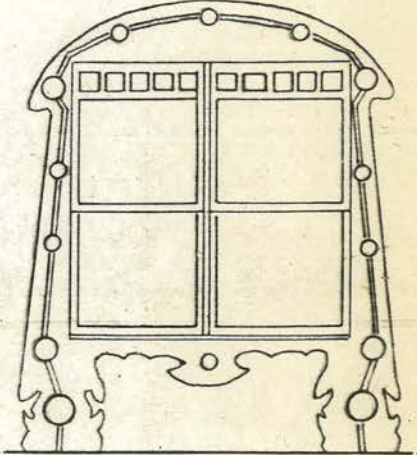
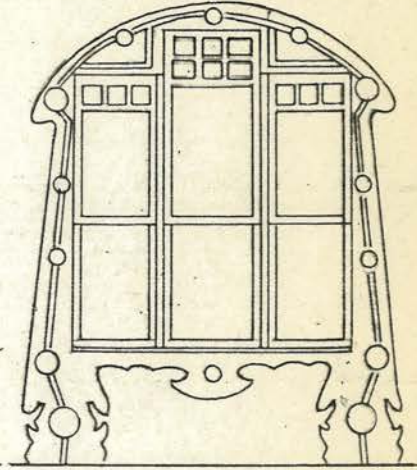
CEPHE - PLAN

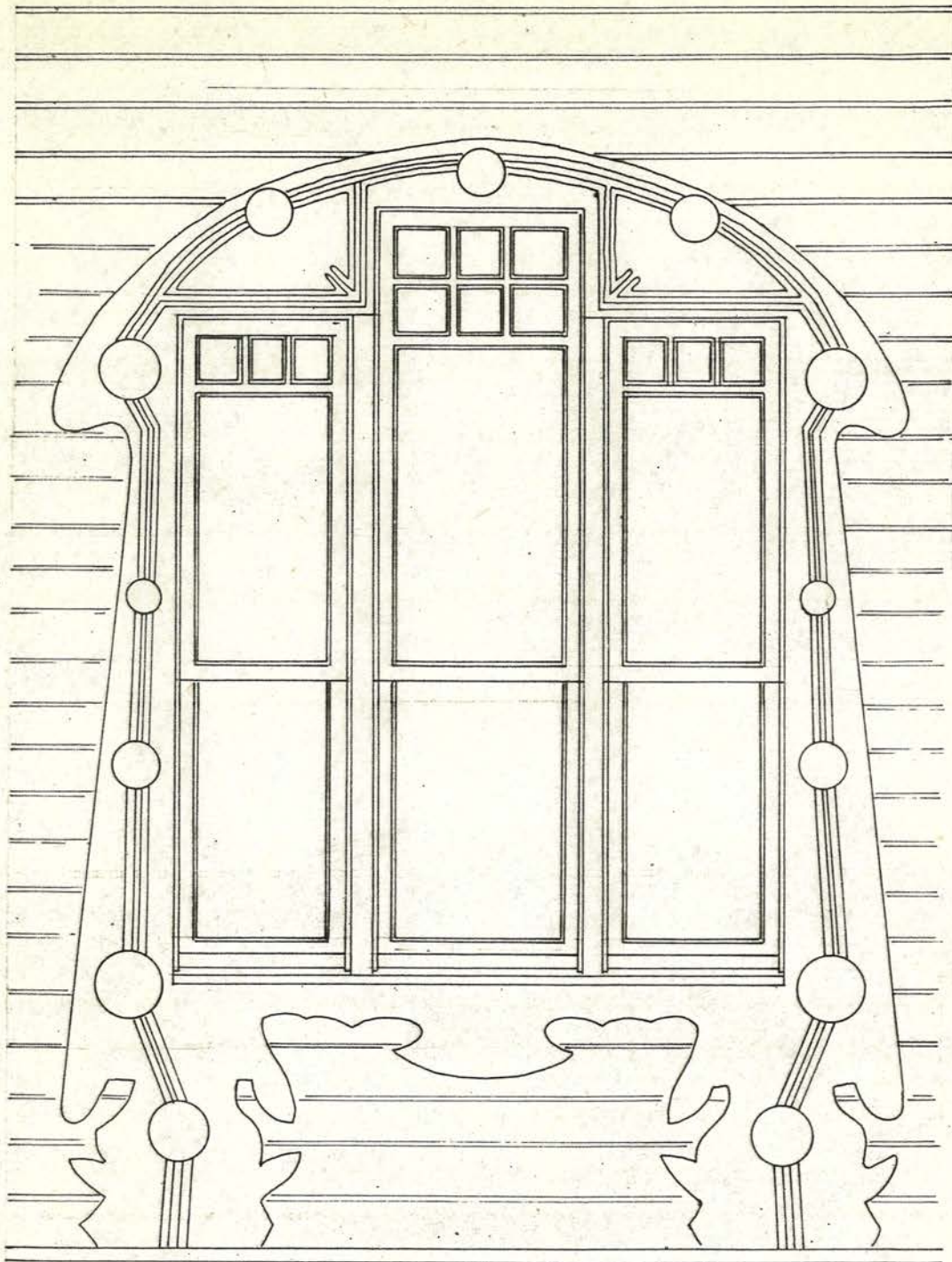
PENCERE TIPLERİ 1/50



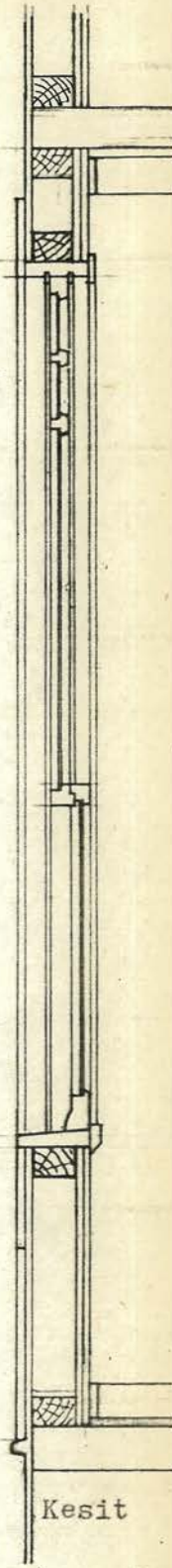
ORANLAR

$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{55}{180} \approx 0.30 \approx \frac{1}{3}$$

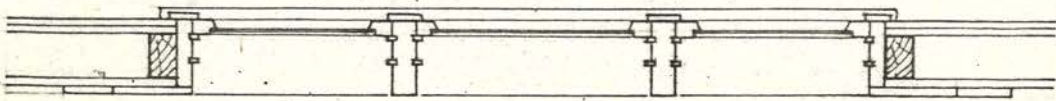




Görünüş



Kesit



1/20

Çizim 36. Bebek, İnşirah sokak, 11 no'lu evin giriş katı pencere sistem detayı 1/20

Tayyareci Suphi sokak 17 - Arnavutköy

Pencere çerçeveleri art-nouveau özellikler gösterir. Üst başlık geometrik bir yorumla ele alınmıştır, düz bir atkı ve sarmalar görülür. Kabara ve çıtalar ile süslenmiş pencere sövesi pencere eteğini de çevreler. Bu çerçeve içinde ahşap oyma bir bezeme motifi yapılmıştır. 1/2 oranındaki pencereler sürme kanatlıdır.



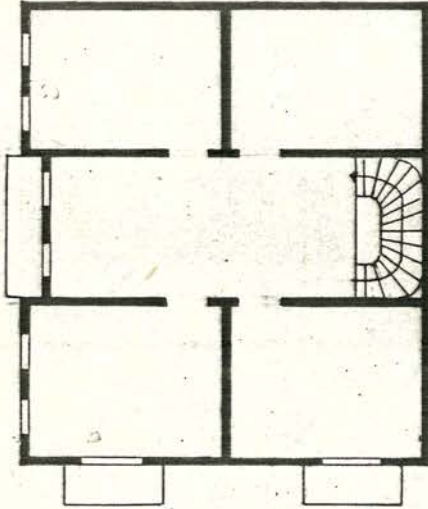
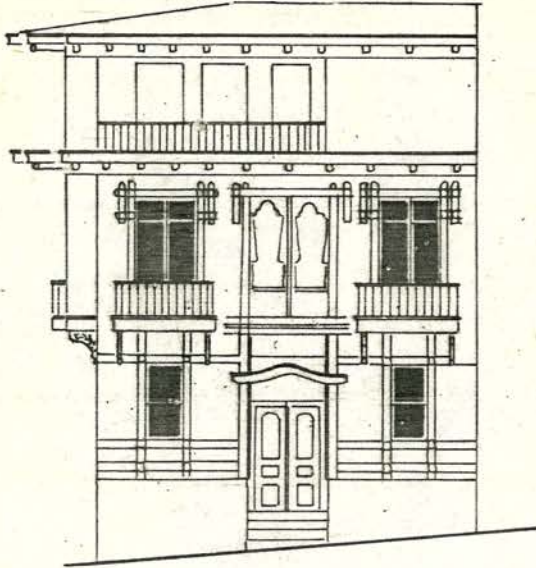
Resim 227. Evin genel görünüşü.



Resim 228. Üst kat penceresi

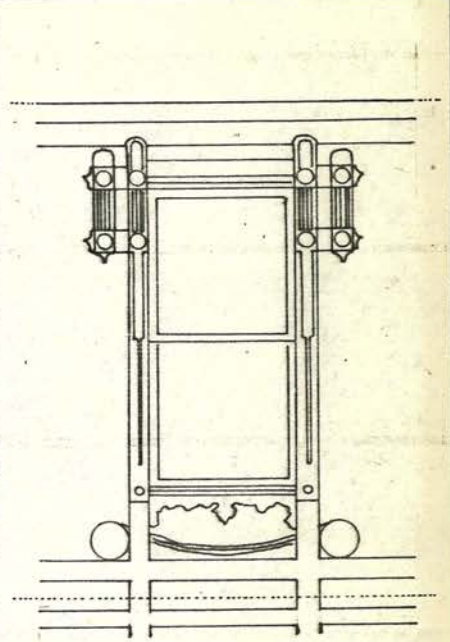
CEPHE - PLAN

PENCERE TIPLERİ 1/50

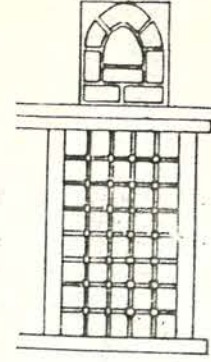
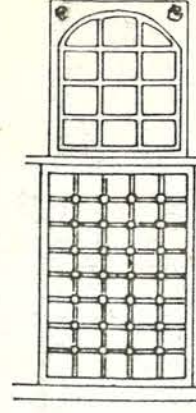
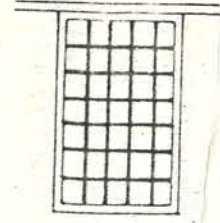
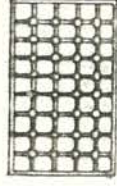
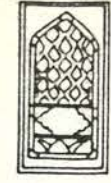


ORANLAR

$$P. \quad \frac{a}{b} = \frac{95}{195} \approx 0.48 \approx \frac{1}{2}$$



17 yy.



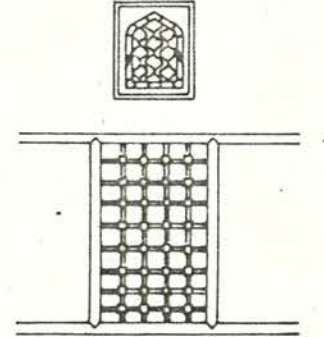
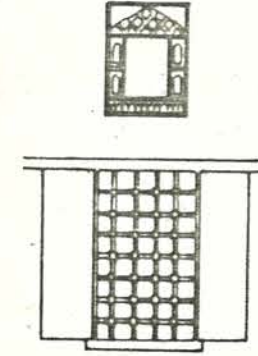
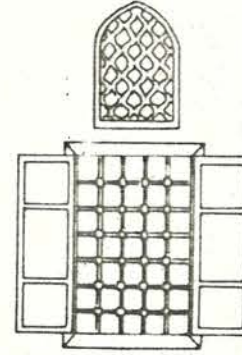
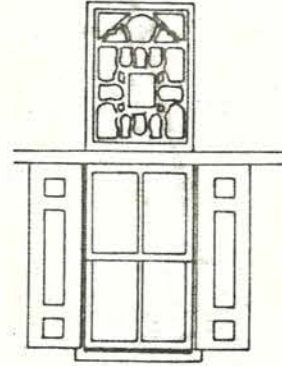
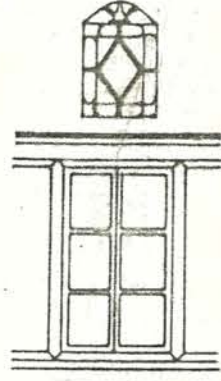
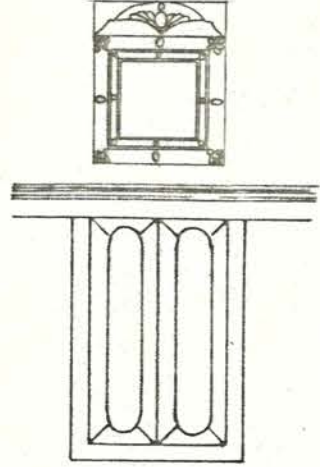
Ali Paşa Evi-Kütahya

Veli Baba Evi-Yenişehir

Sabuncular Evi-Kesriye

Arnavut Kasım Evi-Kesriye

18 yy.



Çakır Ağa Konagi-Birgi

Beyoğlu Evi-Kula

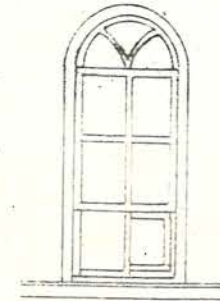
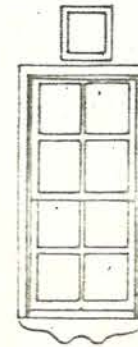
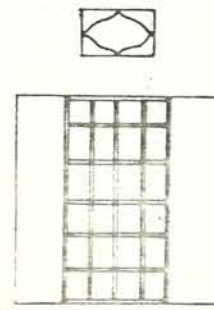
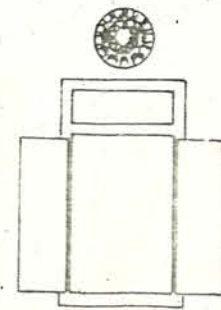
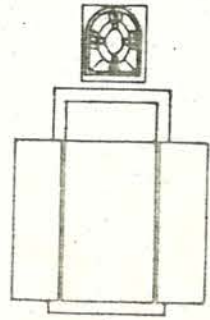
Saatçi Ali Ef.Evi-İzmit

Şemaki Evi - Yenişehir

İsmail H.Çakır Evi-Kütahya

Macar Evi - Kütahya

19 yy.



Necati Yücel Evi-Göynük

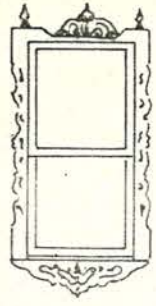
Nuri Güner Evi - Göynük

Dursun Yazıcı Evi-Rize

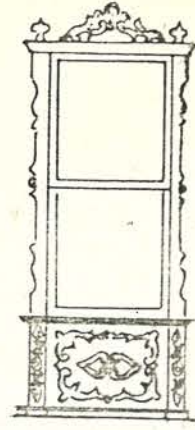
Saburhane Mah.Ev-Muğla

Müftüler Evi-Göynük

BAROK

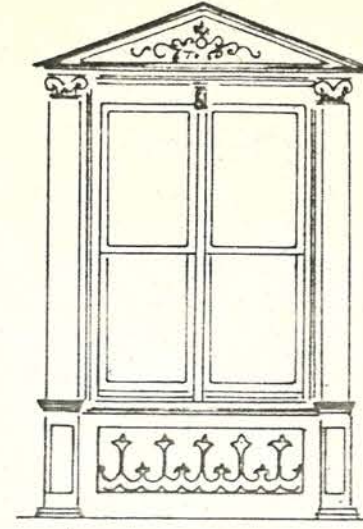


Simitçi Tahir sok. 6



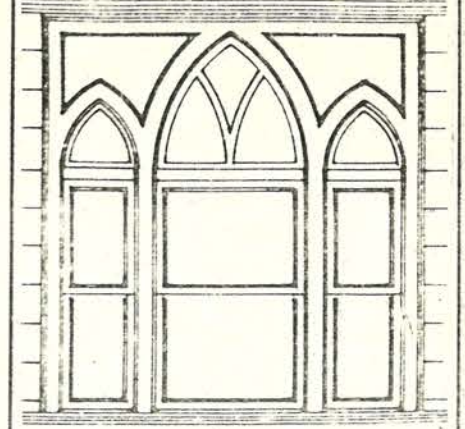
Pasa Limanı cad.128

NEO-GREK



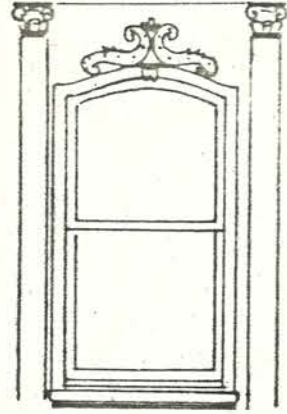
Dubaracı sok. 28

NEO-GOTİK

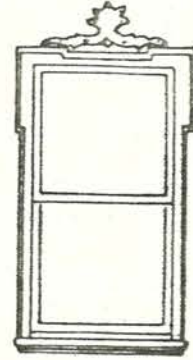


Rıdvan Pş.Köşkü Selamlığı

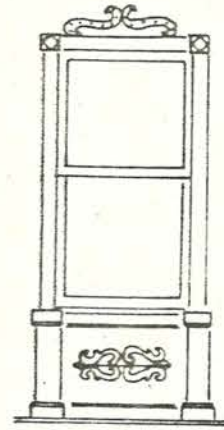
AMPİR



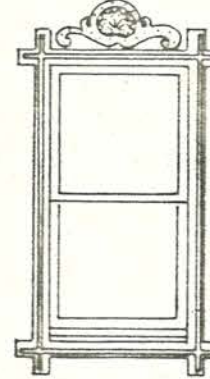
Beyaz Gül sok. 24



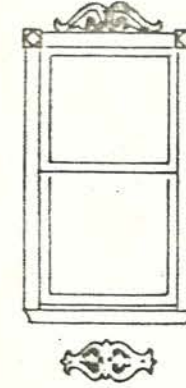
Beyaz Gül sok. 24



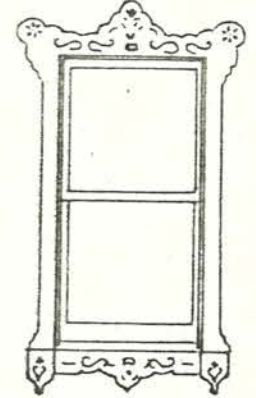
Ceviz sok. 26-Arnavutköy



Dubaracı sok. 13

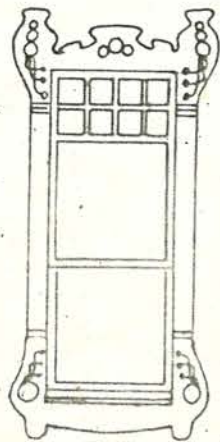


Dubaracı sok. 22

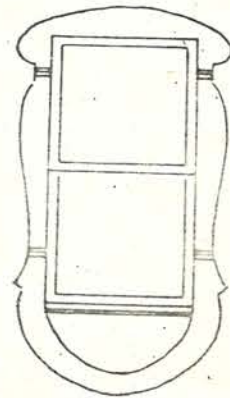


Eğlence sok. 5-Arnavutköy

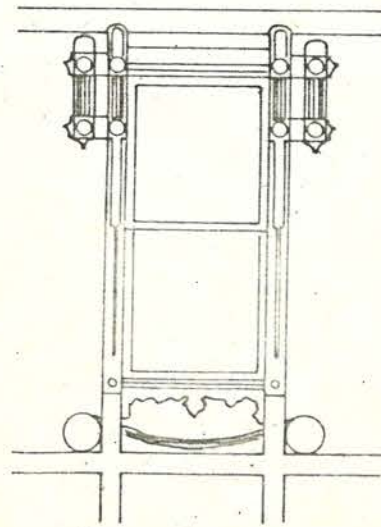
AKGÖZLÜ



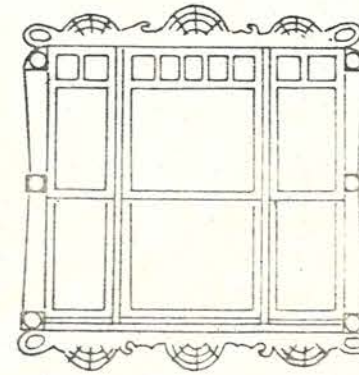
Kuruçeşme cad. 11



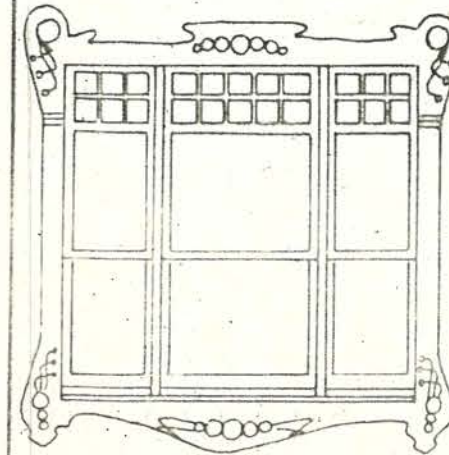
Hamam sok. 18-Bebek



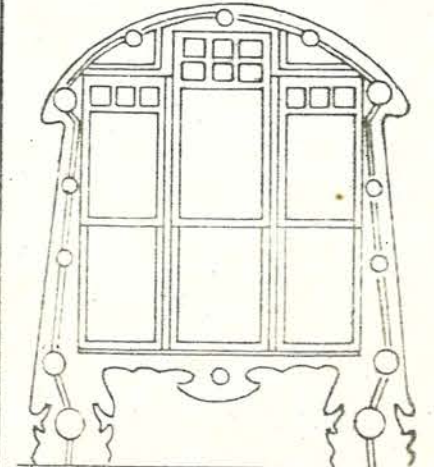
Tayyareci Suphi sok. 17



Miskiamber sok. 52



Kuruçeşme cad. 13



İnşirah sok. 11 - Bebek

• Konut Mimarisinde Pencerelelerin Genel Özellikleri:

1. Yapım Özellikleri:

1.1. Malzeme:

Osmanlı-Türk Evinde geleneksel kullanım malzemesi olarak ahşabı görmekteyiz. Türk felsefi düşüncesinden ve ahşabın fiziksel özelliklerinden kaynaklandığını söylediğimiz bu seçim, ağaç gerecin sağladığı olanaklar ile belirgin bir modüle uygun yapılar oluşturmuştur. Zemin katı taşıyıcı kârgir duvarlar üzerine üst kat ahşap karkas dolgu duvarlıdır. Buna göre karkasın esasını teşkil eden ahşap dikme ve payandalar arası, ara dikmeler dar, dikey olarak bölünür ve boşluklar dolgu malzemesiyle doldurulur. (taş, tuğla, kerpiç) Özellikle İstanbul Evlerinde ahşap karkas iki yüzü kaplanarak ve ara kısmı boş bırakılarak kullanılmıştır.

Ahşap konstrüksiyonun getirdiği zorunlulukla, malzemenin strüktürüne de bağlı olarak, Türk Mimarisinde belli ölçülerin kullanıldığını görürüz. (keser sapı modülü, aynı anlamda bir modül Japon Evinde 'hasır modülü' olarak kullanılmıştır.) Böylelikle modüler sistemin kuruluşu, bir aks dizisinin kuruluşuna yardımcı olmuş, bu da doğrudan doğruya pencere ölçüsü ve dizilişini, yani cephe düzenini oluşturmuştur. Karkas sistemi 15 x 15 - 12 x 12 cm. gibi ölçülerdeki kare kesitli dikmeleri, 120-150 cm. 'de bir yerleştirilerek oluşan sistem, ara dikmelerle de takviye edilmiştir. Çoğunlukla üç aksın oluşturduğu çerçeve, çıkmalarla dışarı taşarak odayı oluşturmuş ve akslar arasına yerleştirilen pencereler odalara üç yönde görüş sağlayan havadar mekânlar kazandırmıştır. Bu yapıım sistemi sıhhi ve kullanışlı Türk Evinin dörtüyz yıl boyunca Osmanlı Devletinin sınırları içinde uygulanan belirgin bir tip olmasını sağlamıştır.

1.2. Oranlar:

Camın ve hareketli kanatların pencerelerde kullanılmaması ahşap kapaklı alt sıra pencerelerin kapalı tutulmasını gerektiriyor ve odanın ışık gereksinimine cevap veren üst sıra sabit camlı tepe pencereleri bu nedenle olabildiğince uzun tutuluyordu. 17.yüzyılda yapılan incelemelerde, (Veli Baba, Ali Paşa Evleri tepe pencerelerinin yüksekliği 1.00 cm'dir.) tepe pencerelerinin çok uzun, alt sıranın ise, daha sonraki devirlere göre, daha tıkHz olduğu tesbit edilmiştir. Genellikle oran pencerelerde $\frac{3}{5}$, tepe pencerelerinde ise $\frac{3}{5} - \frac{2}{3}$ 'tür. (Birgi Çakırağa Konağında p: $\frac{3}{5}$, Tp: $\frac{3}{4}$; Kula Beyoğlu Evinde p: $\frac{3}{5}$, Tp: $\frac{2}{3}$)

Ancak 18.yüzyıl sonu ve 19.yüzyıl başlarında üst sıra pencerelerin küçüldüğü, alt sıranın ise uzadığı görülmüştür. Pencerelerde oranlar

3/5'den 1/2'ye uzamıştır. Bu durum mimarideki avrupalı etkiler ve baroklaşma ile birlikte toplumun sosyal yaşantısının değişmesi, saray çevrelerinin Avrupa ile ilişkilerinin artması ve İstanbul'da III.Ahmet devrinde başlayan modanın yavaş yavaş Türk Evinde de kendini göstermesi şeklinde açıklanabilirse de, en önemli etken alt pencerelerde camlı çerçevelerin daha yaygın olarak kullanılmaya başlanması ile tepe pencerelerinin fonksiyonlarını giderek yitirmeye başlamış olmasından kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.

Köşklerde 18.yüzyıl sonlarında olan tepe pencerelerinin küçülmesi ve bodurlaşması, Anadolu'da Osmanlı-Türk Evinde 19.yüzyıl sonuna kadar devam etmiş, 19.yüzyıl başında görülen oval şeklin yatık hale gelmesi ve tepe pencerelerinin kaybolması ise Evlerde daha yavaş seyretmiş, gelecek, fonksiyonunu yitirse bile, devam etmiştir. 20.yüzyıl başlarından kalan evlerde, yuvarlak ya da kare bir delik halini almış tepe pencereleri izlenir. (Nuri Güner Evi, Saburhane Evi, Dursun Yazıcı ve Süleyman Bilâl Evlerinde görüldüğü gibi) Doğramanın giyotin denilen düşey sürme hale gelmesi gereği oranlar da 1/2 olmuştur. 19.yüzyıl İstanbul'unda, belirgin bir biçime girmiş pencere 1/2 oranında ve sıra halinde dir. Orta sofalı plan tipi kullanılmaya başlandığından cephede iki yanda simetrik oda pencereleri, ortada ise sofa pencereleri daha uzun olarak belirtilmiştir. Oda pencerelerinden daha aşağı sarkarak veya üstü kemerli olarak yükseltilerek belirtilen bu pencerelerde oran genellikle 2/5 olmaktadır.

1890-1920 yılları için verdiğimiz son devir üsluplarının etkilediği örneklerde, ampir pencerelerin 1/2 oranında yapıldığını, ancak art-nouveau örneklerin oranlarının, bir tam iki yarım modül pencerenin birleşmesi sonucu daha geniş olarak yapılmış olduklarını gördük. Aynı yapının üzerinde, aynı bezeme elemanı ile bezenmiş, ancak oranları farklı pencere grupları olan örnekleri de inceledik. (Miskiamber sokak 52, İnşirah sokak 11, Kuruçeşme caddesi 13, Hamam sokak 18'de olduğu gibi)

1.3. Teknik

Alt pencereler kapaklı ve parmaklıklıdır. Erken örneklerde camlı ve hareketli çerçevelerin olmaması, kapakları gerekli kılmıştır. Açılmayan üstlük pencereler genellikle içlik ve dışlık olmak üzere çift yapılmıştır. Camlı çerçevelerin kullanıma girmesinden sonra, kanatlı ve sürme çerçeveler yapılmış, fonksiyonlarını yitiren tepe pencereleri de giderek küçülmüştür. Son devirde süsleme ve üsluplar ne denli farklı olursa olsun, pencere çerçevesi daima sürme olarak yapılmıştır.

2. Biçim Özellikleri:

2.1. Dekorasyon olanakları:

Osmanlı-Türk Evinde ahşap malzeme bünyesine en uygun süsleme tarzını bulmuştur. Alt pencerelerde geleneksel geçme ahşap parmaklıklar ve ahşap kapaklar görülür. Üstlük nakışlı camlar devrin özelliklerini en iyi yansıtan dekorasyon ögesidir. 18.yüzyıl sonu ve 19.yüzyıl başına tarihlenen evler barok motiflerle süslenmiştir. (Birgi Çakırağa Konağı cephe süslemelerinde olduğu gibi) Son Osmanlı Döneminde de, özellikle İstanbul'da, batı kaynaklı motiflerle bezenmiş değişik üslupların yorumu olan ahşap konutlar yapılmıştır.

2.2. Cephe gruplamaları ve mimarisi:

Çoğunlukla çıkmalı ve üçer aksın oluşturduğu oda sırası cephede okunur. Dikeyde çift sıra pencere düzeni, yatayda 3/3 veya 2/2 gruplaması yapar. Plan tipinin değişmesi, karniyarık sistem iç sofalı evlerin yapılması, cephede de kendini göstermiş, sofa pencereleri oranları ile farklı bir grup oluşturmuşlardır. Oda ve sofa pencereleri yine çoğunlukla üçlü grup halindedir.

3. Duvarla ve yapı ile bağıntılar:

Pencere çerçevesi, kapak duvarla aynı yüzde devam eder. Ampir örneklerde, yivli sütunlar, plastrlar ve sütun başlıkları titizlikle yontularak orijinal görünümlerine uygun yapılmaya çalışılmıştır. Pencere söveleri ince silme takımları ile belirginleştirilmiştir. Diğer üsluplarda malzemenin getirdiği genel bir yüzeysellik hakimdir.

V. BÖLÜM: SONUÇ

YÖNTEM, istenilen amaca ve amaçlara ulaşmak için yapılması gereken işlemlerin sırası ve özellikleri olarak tanımlanabilir.

Tarih çalışmalarında da yöntem, geniş zaman aralığında ürünün geçirdiği değişimin incelenmesi ve irdelenmesi olacaktır. Tezimizde buraya kadar Osmanlı-Türk sivil mimarisinin tek bir elemanını, "Pencere Açıklıkları" nı inceledik. Cephenin bu etkin ögesinin başlı başına bir tip oluşturmuş olan Osmanlı-Türk mimarisindeki karakteri ve Türk Evi içinde başlangıçtan bitimine kadar göstermiş olduğu gelişimin incelenmesi ve irdelenmesi temel amacımızdı.

Tezimizin başında da belirttiğimiz gibi, sadece Osmanlı-Türk Evi penceresi için yapılacak bir araştırmada, 17.yüzyıldan daha eskiye inemeyeceğimizi, halbuki araştırmanın bütünlüğü açısından daha derine inmemizin gerekliliğini, daha önceki tarihler için fonksiyon, yaşam biçimi ve düzenleme açısından Evlerle büyük benzerlikleri nedeniyle Kent içi Han odaları, Sıbyan Mektepleri, Medrese Odaları ve Köşklerin pencere düzenini de inceleyeceğimizi belirtmiştik. (krş. s:6)

Bu araştırma sonunda her bÖlÖmün kendi sonucunda belirtti imiz genel özellikleri karşılaştırdığımızda, sayılabilecek bir dÖnemi ifade eden bir grupluk. (krş. s:57, s:70, s:103)

Duvar yapısında malzeme farkı olmasına rağmen -ki bunu başlarken de belirtmiş, Han, Medrese, Sıbyan Mektebi gibi yapıların kâğıt yapıldığını, konutların ise ekseriyetle ahşap konstrüksiyon olarak düzenlendiğine işaret etmiştik. (krş. s:6)- kuruluş düzeninin aynı olduğunu, yani soruna ikili düzenle çözüm bulunduğunu (alt sıra ahşap kapaklı, parmaklıklılı pencereler, üst sıra sabit camlı alçı pencereler şeklinde) ve bunun Han odasında da, Medrese odasında da, Sıbyan Mektebinde de aynı yaklaşımla yorumlandığını gördük. Bu geleneksel görünümün, bu yapılar fonksiyonlarını yitirip artık yapılmaz oldukları güne kadar, (krş. s:43, s:71) ufak farklılıklarla aynı düzende kaldığını tesbit ettik.

Osmanlı-Türk mimarisinde geleneksel bir düzen ve tip oluşturmuş pencerenin, değişim ve gelişiminin tesbit edilmesi amacıyla erken devir Osmanlı sivil mimari örneklerinden başlayarak, Medreseler, Sıbyan Mektepleri, Kent içi Hanları, Köşkler ve Kasırlarda incelenen pencere elemanının genel özellikleri sonucu her yapı grubunun kendi kronolojik dizini elde edilmiştir. (krş. s:56, s:69, s:80, s:101,102)

Türk evinde de 17.yüzyıldan başlayarak yaptığımız araştırma, çizim ve rö-löveler pencere elemanının değişim sürecini aydınlatacak bir adımlar sırası olmuştur. Her yapı için hazırladığımız araştırma föylerinden elde ettiğimiz sonuç ile Türk evi penceresinin değişiminin genel sonuçları tesbit edilmiş ve gelişim kronolojik bir sırada ortaya konmuştur. (krş. s:246,247)

Geleneksel Türk Evinde batılılaşmanın teknikte ve sosyal yaşamda meydana getirdiği etkilerin Türk Evi odasında ve odanın iç kullanımını dışa yansıtan pencerelerindeki önemli değişim, kronolojik dizinin sonucu daha açık bir biçimde görölmüştür. Yaşam biçimindeki değişiklikler sonucu etkilenen oda boyutları, pencerelerin biçim ve boyutlarında da kendini göstermiştir.

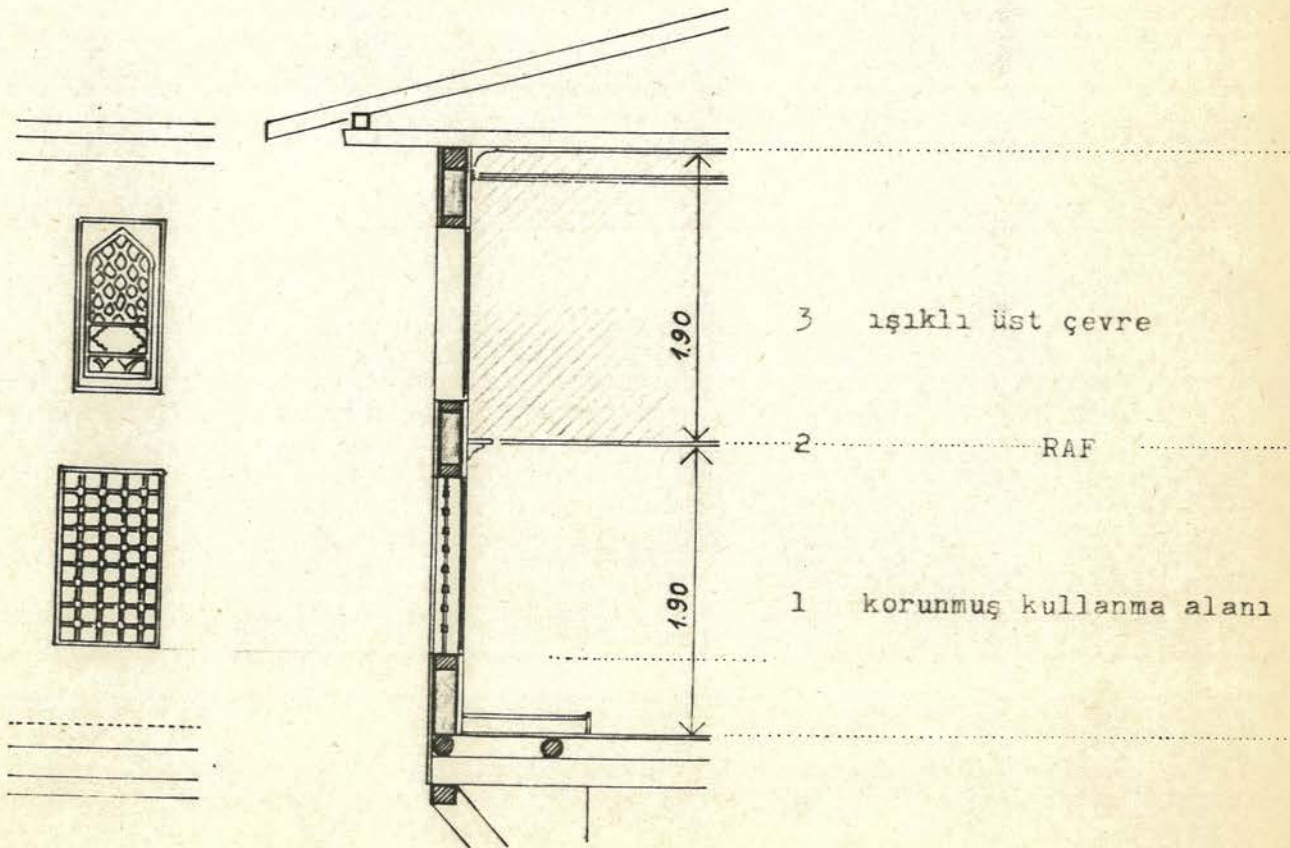
Elde ettiğimiz bu sonuçları daha ayrıntılı bir biçimde aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

• Genel anlamda mimarının, ekonomik ilişkilerin ve toplum yapısının bir yansıması olduğu söylenebilirse de, bu ilişkilerin kendine özgü fonksiyonel gereksinimlerle biçimlendiği, teknik ve malzemenin de etkisinin büyük olduğu açıktır. Türk Evinin ve odasının kuruluşuna yapı elemanları iç düzenin kullanımı ile belirli bir değer kazanarak şekillenmişlerdir. Pencere bu kullanımdan etkilenen en önemli elemandır.

• Pencerenin detaylanması iki ayrı soruna birlikte çözüm getirilmesini gerektiren karmaşık bir konudur. IŞIK, HAVA, GÖRÜŞ için boşluk, SU, SES, ISI gibi dış etkenler için korunma gereklidir.

• GELENEKSEL TÜRK EVİNDE soruna, farklı fonksiyonların, pencerenin bölünmesi ile çözüm aranmıştır. MEKAN'a IŞIK alt sıra pencerelerin üzerinde düzenlenen, sabit camlı alçı pencerelele sağlanmış, ahşap kapak ve parmaklıklala korunmuş alt sıra HAVALANDIRMA ve GÖRÜŞ fonksiyonlarını yüklenmiştir.

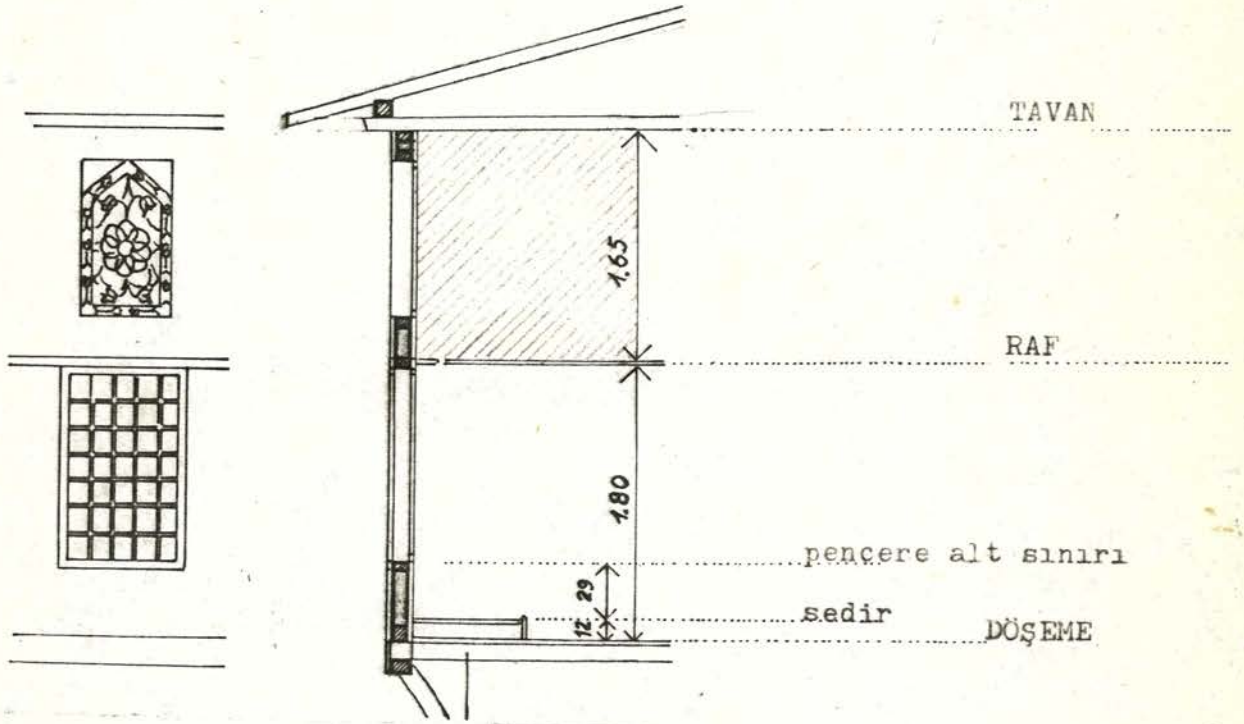
• İkili pencere düzeninin ortasında yer alan ve oda boyutunu yatay bir sınırla bölen RAF çepeçevre odayı dolaşarak korunmuş kullanma alanını sınırlamıştır. İnsan boyutlarının dışına çıkmayan raf, geleneksel odada daima döşemeden belli bir yükseklikte yer almıştır.



Ali Paşa Evi - Kütahya (17.yüzyıl)

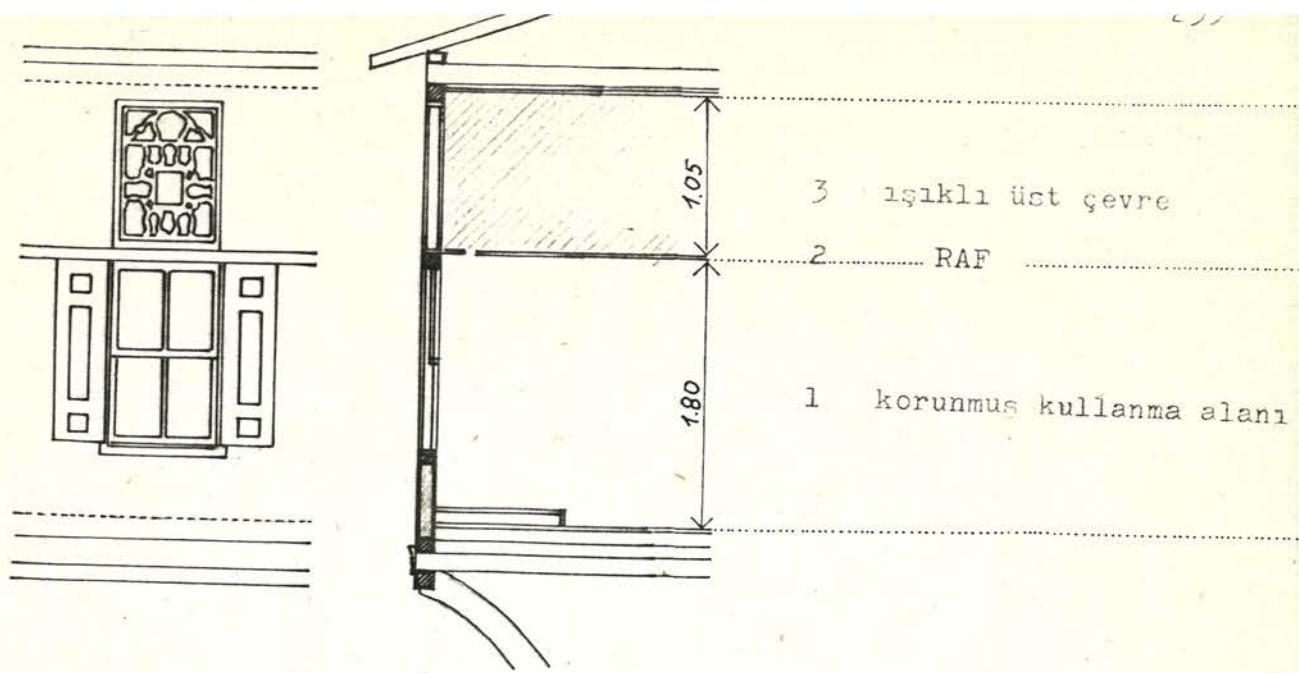
• 17.yüzyılda ancak ahşap kapaklarla korunabilen alt sıra pencerelerin hareketli cam kanatlarının bulunamayışı ışıklı üst çevrenin yüksek tutulmasını gerektirmiştir.

• Pencerenin yerden yüksekliğini direkt olarak etkileyen döşeme ise, Türk evinde odanın kullanımı ile şekillenmiştir. Bu da tamamen sosyal yapıdan örf ve adetlerden kaynaklanır. Bağdaş kurularak, diz çökerek oturlan, yerde yemek yenilip yine yer yatağında yatılan Türk evinde mobilya yoktur. Oda günün değişik saatleri için değişik fonksiyonları üstlenir. Oturma alanları dışa dönük olarak odanın çevresine, yani pencere önlerine çekilmiş, SEDİR dediğimiz oda içindeki en önemli oturma elemanı döşemenin yükseltilmesi ile, yapıya bağlı olarak düzenlenmiştir. Üzerinde bağdaş kurularak oturlan bu yükseltinin biçimlenmesindeki değişmeyen temel ilkeler pencere alt sınırını da belirlemiştir. Yani pencere parapeti GELENEKSEL TÜRK EVİNDE, SEDİRE bağlı olarak alçak tutulmuştur.

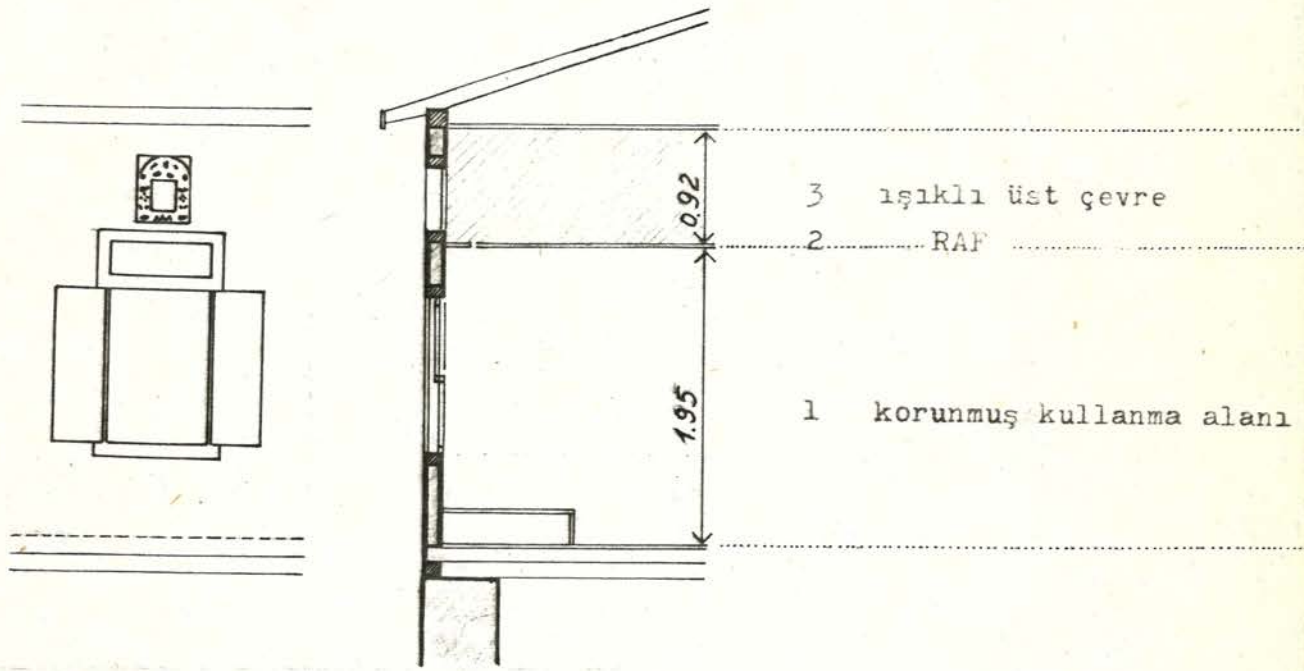


Veli Baba Evi - Yenişehir(17.yüzyıl)

• BATILILAŞMA etkilerinin teknik ve sanatta meydana getirdiği değişim, alt sıra pencerelere hareketli ve CAM'lı kanatların girmesi ile fonksiyonunu yitiren üst sıra pencerelerin giderek küçülmeleri oda boyutlarını etkilemeye başlamış, ışıklı üst çevreye ihtiyacın kalmaması, alt sıra pencerelerden ışığın temini tavanın alçalmasına neden olmuştur.

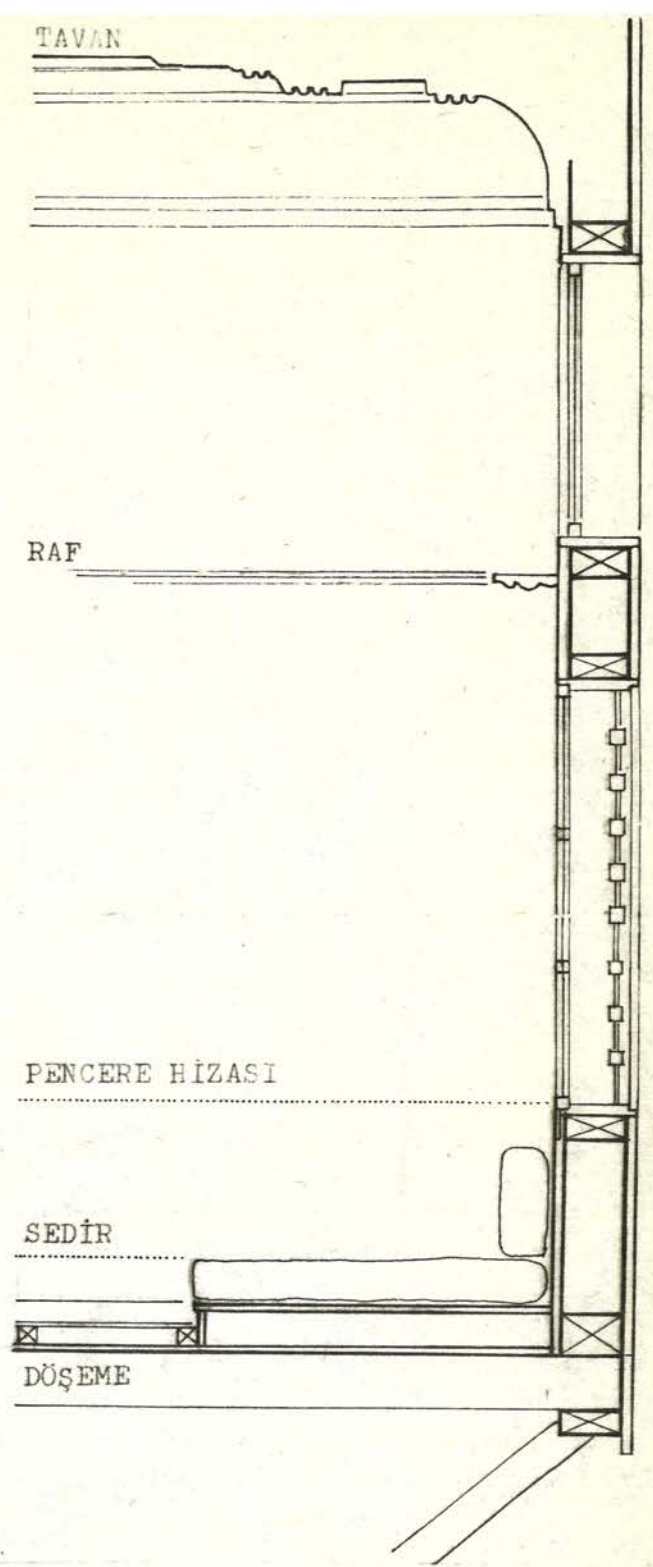
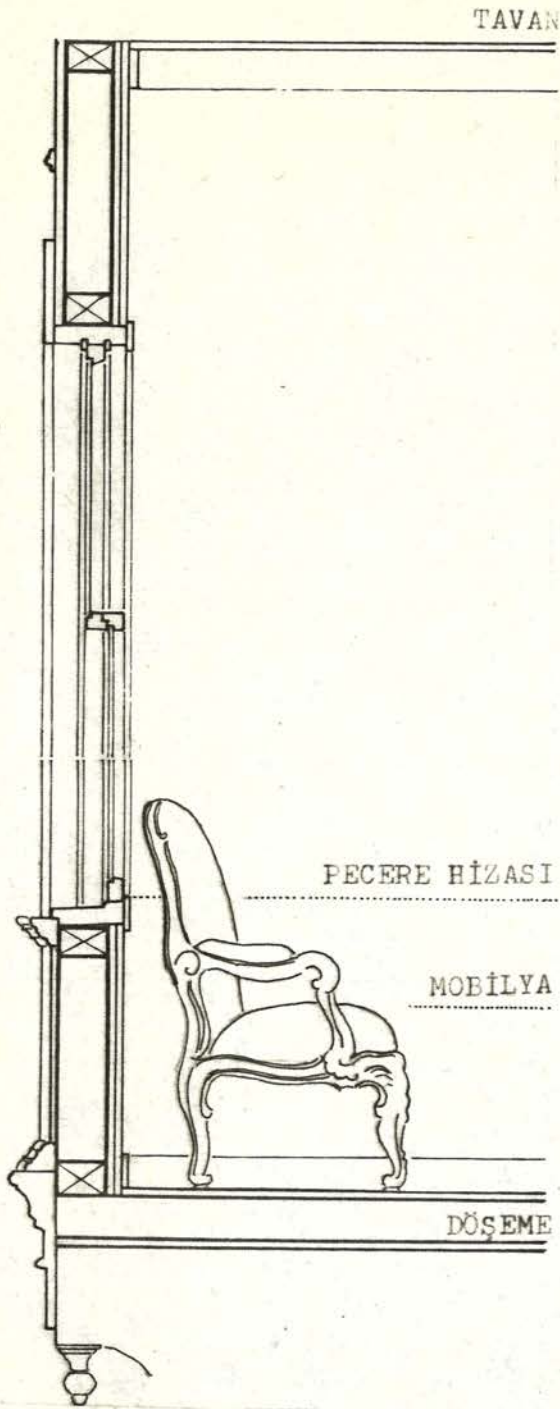


Saatçi Ali Efendi Evi - İzmit(18.yüzyıl)



Nuri Güner Evi - Göynük (19.yüzyıl)

• 19.yüzyıl sonu ve 20.yüzyıl başında geleneklerin büyük ölçüde etkilendiği BATILILAŞMA hareketi sonucu konuta girmeye başlayan hareketli MOBİLYA ve bunların gereği bağdaş kurma yerine oturma ve yerde yemek yerine masada yemek, sedir yüksekliğini etkilemiş ve sedir elemanını ortadan kaldırmıştır. 17-18.yüzyıl Türk Evinde SEDİR yüksekliğine bağlı olarak 42-50 cm. olan pencere parapet yüksekliği, 19-20.yüzyıl evinde MOBİLYA yüksekliğine bağlı olarak 60 70 cm'ye yükselmiş, ikili düzenin TEK PENCERE de çözümlenmesi duvarı ve dolayısıyla odayı tek boyuta indirerek yatay çizgiyi (RAF) ortadan kaldırmış, iç düzendeki değişim dıştaki değişimi oluşturmuştur.



18.yüzyıl geleneksel Türk Evi ve 20.yüzyıl başında Avrupa etkileriyle değişen Türk Evi oda kesitlerinin karşılaştırılması.

SONUÇ olarak Japon Evi gibi geleneksel bir tip olan Türk Evi ve buna bağlı olarak cephesinin geçirdiği değişim Türk toplumunun geleneklerinin geçirdiği değişimdir.

İNCELENEN ÖRNEKLER LİSTESİ:

Erken Osmanlı Dönemi (14-15.yüzyıl) Örnekleri:

o Süleyman Paşa Medresesi - İznik	32
o Emir Han - Bursa	32
o Nilüfer Hatun İmaretı - İznik	32
o İssız Han - Uluabat	32
o Yıldırım Medresesi - Bursa	35
o Yıldırım Dar-ül Şifa'sı - Bursa	35
o Hacı Halil Paşa Medresesi - Gümüş, Merzifon	35
o Edirne Bedestanı - Edirne	38
o Yeşil Medrese - Bursa	38
o Muradiye Medresesi - Bursa	38

Klasik Osmanlı Dönemi ve Sonrası (16-19.yüzyıl) Örnekleri:

Medreseler:

o Fatih Medresesi - İstanbul	43
o Atik Ali Paşa Medresesi - İstanbul	44
o Beyazıt Medresesi - İstanbul	44
o Çoban Mustafa Paşa Medresesi - Gebze	44
o Rüstem Paşa Medresesi - İstanbul	45
o Süleymaniye Sani Medresesi - İstanbul	45
o Süleymaniye Salis Medresesi - İstanbul	45
o Koca Sinan Paşa Medresesi - İstanbul	48
o Gazanfer Ağa Medresesi - İstanbul	48
o Kuyucu Murat Paşa Medresesi - İstanbul	48
o Sultan Ahmet Medresesi - İstanbul	51
o Nuruosmaniye Medresesi - İstanbul	51

Sıbyan Mektepleri:

o Hatice Sultan Sıbyan Mektebi - İstanbul	58
o Atik Ali Paşa Sıbyan Mektebi - İstanbul	59
o Çoban Mustafa Paşa Sıbyan Mektebi - Gebze	59
o Süleymaniye Sıbyan Mektebi - İstanbul	59
o Kuyucu Murat Paşa Sıbyan Mektebi - İstanbul	59
o Sultan Ahmet Sıbyan Mektebi - İstanbul	59
o Kara Mustafa Paşa Sıbyan Mektebi - İstanbul	59

o Amcazade Hüseyin Paşa Sıbyan Mektebi - İstanbul	63
o Bekir Ağa Sıbyan Mektebi - İstanbul	63
o Horhor Sıbyan Mektebi - İstanbul	63
o Galata Sıbyan Mektebi - İstanbul	63
o I.Mahmut Sıbyan Mektebi - İstanbul	63
o Recai Efendi Sıbyan Mektebi - İstanbul	67
o Naz Perver Kalfa Sıbyan Mektebi - İstanbul	67
o Cevri Kalfa Sıbyan Mektebi - İstanbul	67

Kent İçi Hanları:

o Kürkçü Han - İstanbul	71
o Küçük Çukur Han - İstanbul	71
o Rüstem Paşa Hanı - İstanbul	72
o Şişeci Han - İstanbul	72
o Büyük Valide Han - İstanbul	72
o Vezir Han - İstanbul	72
o Hasan Paşa Hanı - İstanbul	72
o Büyük Yeni Han - İstanbul	74
o Çuhacı Han - İstanbul	74
o Kaşıkçı Han - İstanbul	74
o Sümbüllü Han - İstanbul	74
o Yıldız Han - İstanbul	74

Köşkler:

o Topkapı Sarayı Fatih Köşkü	83
o Topkapı Sarayı III.Murat Köşkü	83
o Topkapı Sarayı Yalı Köşkü	83
o Davutpaşa Sarayı Hünkâr Kasrı	83
o Sultan Ahmet Camii Hünkâr Kasrı	84
o Topkapı Sarayı Revan Köşkü	84
o Topkapı Sarayı Bağdat Köşkü	84
o Topkapı Sarayı Sepetçiler Köşkü	84
o Yeni Camii Hünkâr Kasrı	87
o Topkapı Sarayı Şehzadeler Mektebi	87
o Amcazade Köprülü Hüseyin Paşa Yalı Köşkü	87
o Tersane Sarayı Aynalı Kavak Köşkü	89
o Galata Kurşunlu Mahzen Köşkü	89
o Topkapı Sarayı Sofa Köşkü	89
o Topkapı Sarayı Sultan Osman Köşkü	92
o Emirgân Şerifler Yalı Köşkü	92

o Topkapı Sarayı III.Selim ve Mihrişah Valide Sultan Odaları	92
o Topkapı Sarayı Sultan Ahmet Köşkü	92
o Çengelköy Köçeoğlu Köşkü	97
o Hünkâr İmamı Köşkü - İstanbul	97
o Şerefabad Kasrı	97
o Topkapı Sarayı Alay Köşkü	97
o Sultan Murat Köşkü	103

Evler:

o Veli Baba Evi Yenişehir - Bursa	109
o Ali Paşa Evi - Kütahya	112
o Sabuncular Evi - Kesriye	116
o Arnavut Kasım Bey Evi - Kesriye	118
o Beyoğlu Evi - Kula	120
o Bekirbeyler Evi - Kula	125
o Çakırağa Konağı - Birgi	129
o Saatçi Ali Efendi Konağı - İzmit	132
o Şemaki Evi Yenişehir - Bursa	134
o Hadımoğlu Konağı - Bayratic	137
o Hacı Kabakçılar Evi - Edremit	138
o Macar Evi - Kütahya	139
o İsmail Hacı Çakır Evi - Kütahya.....	143
o Asmazlar Evi Bağlar-Safranbolu.....	147
o Saraçoğlu Evi - Safranbolu.....	148
o Pulcular Evi - Göynük.....	149
o Müderrisoğlu Evi - Göynük.....	151
o Necati Yücel Evi - Göynük.....	153
o Nuri Güner Evi - Göynük.....	155
o Saburhane Mahallesinde Ev - Muğla.....	159
o Dursun Yazıcı Evi - Rize.....	160
o Süleyman Bilal Evi - Rize.....	162
o Köçeoğlu Yalısı - Bebek.....	163
o Defterdar Konağı - Kütahya.....	165
o Ciro Asiarsov Evi - Köprülü.....	168
o Küçük Gödeliler Evi - Kula.....	170
o Nazım Bey Evi - Altunizade.....	172
o Müftüler Evi - Göynük.....	174
o Sadullah Paşa Yalısı - Çengelköy.....	177
o Arabacı Yorgi Evi - Filibe.....	178

o Rauf Paşa Yalısı - Çengelköy.....	180
o Saffet Paşa Yalısı - Kanlıca.....	181
o Rasim Paşa Yalısı - Kanlıca.....	182
o Asaf Paşa Yalısı - Kanlıca.....	183
o Memnut Konağı - Kütahya.....	184
o Hocazade Nuri Bilge Konağı - Kütahya.....	186
o Simitçi Tahir sokak 6 - Kuzguncuk.....	187
o Paşa Limanı caddesi 128 - Kuzguncuk.....	190
o Beyaz Gül sokak 24 - Arnavutköy.....	193
o Ceviz sokak 26 - Arnavutköy.....	197
o Dubaracı sokak 13 - Arnavutköy.....	200
o Dubaracı sokak 22 - Arnavutköy.....	203
o Eğlence sokak 5 - Arnavutköy.....	205
o İcadiye caddesi 114 - Kuzguncuk.....	208
o İcadiye caddesi 115 - Kuzguncuk.....	211
o Dubaracı sokak 28 - Arnavutköy.....	214
o Dubaracı sokak 12 - Arnavutköy.....	217
o Rıdvan Paşa Köşkü Müstemilatı - Erenköy.....	221
o Rıdvan Paşa Köşkü Selamlığı - Erenköy.....	225
o Miskiamber sokak 52 - Kadıköy.....	227
o Kuruçeşme caddesi 11 - Arnavutköy.....	230
o Kuruçeşme caddesi 13 - Arnavutköy.....	233
o Hamam sokak 18 - Bebek.....	237
o İnşirah sokak 11 - Bebek.....	241
o Tayyareci Suphi sokak 17 - Arnavutköy.....	244
o Konut Mimarisinde Pencerelerin Genel Özellikleri	248

YARARLANILAN KAYNAKLAR:

- AKOK, M. Ankara'nın Eski Evleri, Ankara, 1951.
- AKOZAN, Feridun. "Türk Han ve Kervansarayları" Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I, s.133-167, İstanbul T.S.T.Enstitüsü yay. 1963.
- AKOZAN, Feridun. "Türk Külliyyeleri" Vakıflar Dergisi, sayı:8, s.303-308, Ankara, 1969.
- AKOZAN, Feridun. Türkiye'de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilatı ve Kanunlar. İstanbul, DGSA yay. 1977.
- AKSOY, Özgönül. Osmanlı Devri İstanbul Sıbyan Mektepleri Üzerine bir Deneme, Doktora Tezi, İstanbul, İTÜ. Mimarlık Fakültesi yay. 1968
- ANDONIADES, Anthony. Günümüzde Mekân (bir tipoloji), çev.Ersin Emiroğlu, Arkitekt 362, 2/1976, s.82
- ARSEVEN, Celal E. Sanat Ansiklopedisi, İstanbul, Maarif yay. 1943
- ARSEVEN, Celal E. Türk Sanatı Tarihi, İstanbul, Maarif yay.
- ASLANAPA, Oktay. Türk Sanatı, İstanbul, İ.U.Edebiyat Fakültesi DIEZ, Ernst. yay. 1955
- ATEŞ, İbrahim İstanbul Yeni Camii ve Hünkâr Kasrı, Ankara, Vakıflar yayını, 1977
- AYVERDİ, Ekrem H. Osmanlı Mimarisinin ilk Devri (1230-1402) İstanbul, Fetih Cemiyeti yay. 1966
- AYVERDİ, Ekrem H. Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II.Sultan Murad Devri, İstanbul, Fetih Cemiyeti yay. 1972
- AYVERDİ, Ekrem H. Fatih Devri I (1451-1481) İstanbul, Fetih Cemiyeti yay. 1973
- AYVERDİ, Ekrem H. Fatih Devri II (1451-1481) İstanbul, Fetih Cemiyeti yay. 1974
- BATUR, Afife. Osmanlı Camilerinde Kemer-Strüktür, Biçim, ilişkisi Üzerine bir Deneme, Doktora Tezi, İstanbul, İTÜ. Mimarlık Fakültesi yay. 1974
- BERK, Celile. Konya Evleri, İstanbul, İTÜ. 1951
- CEYHAN, Necdet. "Hasim Paşa Yalısı Rölövesi" Mimarlık,6/1972,s.60
- CEZAR, Mustafa. Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık, İstanbul, İş Bankası yay. 1977
- CİNER, Semra. Son Dönem Ahşap Konut Mimarisinde Bezeme İstanbul, İTÜ. Basılmamış Doktora Tezi.

- CORBUSIER. The Modulor, London, Faber and Faber, 1973
- ÇAKIROĞLU, Necibe. Kayseri Evleri, İstanbul, İTÜ yay. 1951
- DE FONTMAGNE, Durand Kırım Harbi Sonrasında İstanbul, İstanbul, Tercümün yay. 1977
- DEMİRİZ, Yıldız. Osmanlı Mimarisinde Süsleme - Erken Devir. İstanbul, Kültür Bakanlığı yay. 1979
- DGSA. Rölöve ve Restorasyon kürsüsü Rölöve II - Birgi Çakırağa Konağı İstanbul, DGSA yay. 1977
- ELDEM, Sedat H. Türk Evi Plan Tipleri, 2.baskı, İstanbul, İTÜ yayını, 1968
- ELDEM, Sedat H. Köşkler ve Kasırlar I, İstanbul, DGSA yay. 1969
- ELDEM, Sedat H. Köşkler ve Kasırlar II, İstanbul, DGSA yay.1974
- ELDEM, Sedat H. Köçeoğlu Yalısı-Bebek, İstanbul, DGSA yay. 1977
- EMLER, Selma. "Topkapı Sarayı Restorasyon Çalışmaları" Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I, s.211-312, İstanbul, TST Enstitüsü yay. 1963
- ERGİNBAŞ, Doğan. Diyarbakır Evleri, İstanbul, İTÜ yay. 1954
- ERİÇ, Murat. Dünün ve Bugünün Ahşap ve Ahşaptan Üretilmiş Malzemesinin Türkiye Şartları İçinde Yapıda Rasyonel Kullanma İmkanlarının Araştırılması. Doktora Tezi, İstanbul, DGSA yay. 1972
- ERKMAN, Uğur. Mimaride Etki ve Görsel İdrak İlişkileri. Doktora Tezi, İst. İTÜ Mim.Fak.yay. 1973
- ESER, Lâmi. Kütahya Evleri, Doçentlik Tezi, İstanbul İTÜ yayınları, 1955
- FLETCHER, Banister. A History of Architecture on the Comparative Methode, 17.baskı, London, Athlone Presse,1963
- GABRIEL, Albert "Les Antiquités Turques d'Anatolie" Syria,X 1929. s:257-270.
- GABRIEL, Albert Monumets Turcs d'Anatolie, I,(Kayseri, Niğde) II.(Amasya, Tokat, Sivas), Paris, Boccard, 1931-1934.
- GABRIEL, Albert "Histoire de l'Art Turc", Anadolu I.1952,s:87-102
- GABRIEL, Albert Une Capitale Turque: Brousse, Paris, Boccard, 1958.
- GURLITT, Cornelius "Die Bauten Adrionopel" Orientalisches Archiv I., 1910-1911, S: 1-4, 51-59
- GURLITT, Cornelius "Die Islamischen Bauten von Isnik (Niceca) Orientalisches Archiv III., 1913, s: 49-60

- GÜNAY, Reha. Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu. Basılmamış Doktora Tezi, İÜ,EF, Sanat Tarihi Bölümü yayınları, 1978
- GÜRAN, Ceyhan. Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü yayınları, 1976
- HARRIS, John. Illustrated Glossary of Architecture 850-1830
LEVER, Jill. London, Faber and Faber, 1966
- HENDERSON, Andrew. The Family House in England, London, Phoenix House, 1964
- İZGİ, Utarit. Pencere I ve II, İstanbul, DGSA yay. 1975
- KÖMÜRÇÜOĞLU, Eyüp. Ankara Evleri, İstanbul, İTÜ yay. 1950
- KÖSEOĞLU, Cengiz. Topkapı Sarayı Müzesi 2: Harem, İstanbul, Yapı Kredi Bankası yay. 1979
- KÖSEOĞLU, Cengiz, Topkapı Sarayı Müzesi 5: Hazine, İstanbul Yapı Kredi Bankası yay. 1980
- KUBAN, Doğan. Mimarlık Kavramları, İstanbul, İTÜ yay. 1973
- KUBAN, Doğan. Türk Barok Mimarisi Hakkında bir Deneme, Doktora Tezi, İstanbul, İTÜ, Mimarlık Fak. yay. 1954
- KUÇUKERMAN, Önder Anadolu'daki Geleneksel Türk Evinde Mekân Organizasyonu Açısından Odalar. İstanbul, T.T.O.K. yayını, 1973
- LESSER, G. Gothic Cathedrals and Sacred Geometry I, II. London, 1957
- MASER, Siegfried. Numerische Ästhetik-Arbeitsberichte zur Planungsmethodik 2, Stuttgart, Karl Kramer, 1970
- NAUMANN, Rudolf. Eski Anadolu Mimarlığı. Çev.Beral Madra, Ankara, Türk Tarih Kurumu yay. 1975
- MOLTKE, von Helmuth. Türkiye Mektupları. Çev.Hayrullah Örs. İstanbul, Remzi Kitabevi, 1969
- MOUSOPOULOS, N.C. A Contribution to the Typology of the Northern Greek Dwelling, Selanik, 1977
- M.T.R.ENSTİTÜSÜ Tarihi Çevreden Örnekler, İstanbul, İTÜ Rölöve Restorasyon Enstitüsü yay. 1979
- NAYIR, Zeynep. "Arnavutköy" ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi 2/1978, s.159, Ankara
- NAYIR, Zeynep. Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690), Doktora Tezi, İstanbul, İTÜ Mimarlık Fakültesi yay. 1975
- ODTÜ Restorasyon Böl. Göynük. Ankara ODTÜ yay. 1970

- ORGUN, Zarif.
ULUENGİN, Fatin. "Alay Köşkü" Arkitekt Dergisi, no:309/1962, sayfa: 153, İstanbul
- OSMAN, Rifat. Edirne Evleri, İstanbul, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu yay. 1976
- ÖNEL, Hakkı. Ahşap ve Yurdumuzda Yöresel Uygulamaları. Basılmamış yeterlik tezi, İstanbul, İDMMA Mimarlık Fakültesi, 1975
- ÖZTÜRK, Kutsal. Mimarlıkta-Tasarım Sürecinde-Cephelerin Estetik Ağırlıklı Sayısal/Nesnel Değerlendirilmesi için bir Yöntem Önerisi. Doktora Tezi, Trabzon, Karadeniz Teknik Üniversitesi yayını, 1978
- SAKAOĞLU, Necdet. Divriği'de Ev Mimarisi, İstanbul, Milli Eğitim yayınları, 1978
- SEZGİN, Haluk. "Kavala'da Mehmet Ali Paşa Külliyesi" Arkitekt 362/1976 s.65, İstanbul
- SEZGİN, Haluk. Batı Makedonya'da Türk Mimari Eserleri, Doçentlik tezi, İstanbul, DGSA yay. 1973
- SÖZEN, Metin.
ve Diğerleri Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan. İstanbul, İş Bankası yay.149, 1975
- SÖZEN, Metin.
TAPAN, Mete. 50 Yıllın Türk Mimarisi. İstanbul, İş Bankası yayınları, 1973
- STRZYGOWSKI, Josef.
KÖPRÜLÜ, F. Eski Türk Sanatı ve Avrupa'ya Etkisi. Çev.Cemal Köprülü. İstanbul, İş Bankası yay.152
- ŞEHİSUVAROĞLU, Bedi.N. Göztepe. İstanbul TTK yayını, 1969
- ŞEN, Necati. Rize'den 5 Ev. İstanbul, İTÜ yay. 1967
- ŞİPER, Orhan. Mimarlıkta Pencere ve Yapımı. İstanbul, 1977
- TAYLA, Hüsrev. Türk Evi. Kültür Bakanlığı Sanat Dergisi 6/1977, s.68-76
- TEZCAN, Hülya. Topkapı Sarayı Müzesi 1: Köşkler, İstanbul, Yapı Kredi Bankası yay. 1978
- TOMSU, Leman. Bursa Evleri. İstanbul, İTÜ yay. 1950
- TOSUN, Yılmaz. Milli Mimarimizde Kula Evleri. Yeterlik tezi, İzmir, 1969.
- TOSUN, Yılmaz. XVII. ve XIX. yüzyıl içinde Batı Anadolu'da Türk-Osmanlı Yerleşmesinin Karakteristikleri. Basılmamış Doktora tezi, İst. DGSA.
- ULUENGİN, Nihal.
ULUENGİN, Bülent. "Rıdvan Paşa Köşkü Müstemilatından bir Pavilyon Rölövesi" Arkitekt, 2/1976, s.76, İstanbul.

- UZUNÇARŞILI, İ.H. Osmanlı Tarihi. Ankara, 1961
- UNSAI, Behçet. "Topkapı Sarayı Arşivinde Bulunan Mimari Planlar Üzerine" Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri 1, s.168-197, İstanbul, TST.Enstitüsü yayınları, 1963.
- UNSAI, Behçet. "Türk Boğaziçinin Yalılar Arkası ve Yalıları-Anadolu Yakası" İDMMA Dergisi,3/1978, s.79.
- UNSAI, Behçet. Mimari Tarihi. İstanbul, 1960
- WEST, T.W. A History of Architecture in England. London, London Press, 1966
- YARWOOD, Doreen. The Architecture of Britain. London, Batsford yayınları, 1976
- YETKİN, Suut Kemal. Türk Mimarisi. Ankara, Bilgi yayınevi, 1970
- YÜREKLİ, Hülya. "Türk Evinin Karakteristiklerinin dış Gözlem ile Saptanması için bir Yöntem" ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 1/1979, s.5, Ankara.